

บทที่ 4

โลกนอกบ้านของเด็ก

บทที่แล้วเป็นการศึกษาเปรียบเทียบในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยในแง่มุมมองของสังคมของเด็กในครอบครัว ส่วนในบทนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบสังคมนอกบ้านของเด็ก คือ สังคมในโรงเรียนและสังคมในกลุ่มเพื่อน นอกจากนี้ยังมีการศึกษารัฐที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็ก จากการศึกษาทั้งสามประเด็นช่วยให้เห็นบทบาทของเด็กและความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ชัดเจนยิ่งขึ้น

4.1 สังคมในโรงเรียน

เด็กกับโรงเรียนเป็นการศึกษาบทบาทของโรงเรียนในฐานะที่เป็นสถาบันซึ่งมีหน้าที่ปลูกฝังนโยบายของรัฐให้กับเด็ก นอกจากนี้ยังมีการศึกษาบทบาทของเด็กนักเรียนและความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน รวมถึงการศึกษาปัญหาในโรงเรียน

4.1.1 โรงเรียนกับการบ่มเพาะ

โรงเรียนมักได้รับการคาดหวังให้มีหน้าที่หลักในการอบรมสั่งสอนเด็กหรือมีบทบาทในการปลูกฝังเด็กให้ยึดถือปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล เช่น นโยบายในด้านความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวัฒนธรรม เป็นต้น คำว่า "กลุ่มวัฒนธรรม" ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ในความหมายของกลุ่มคนที่มีความแตกต่างด้านเชื้อชาติ วัฒนธรรมและศาสนา จากการศึกษาวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยพบว่ามี การนำเสนอมุมมองที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมไว้แตกต่างกัน ในส่วนของวรรณกรรมเด็กของเยอรมันเน้นการบ่มเพาะให้เด็กตระหนักถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ส่วนวรรณกรรมเด็กของไทยเน้นการปลูกฝังให้เด็กมีความรักชาติ

สืบเนื่องจากความต้องการแรงงานต่างชาติซึ่งเป็นแรงงานราคาถูกเพื่อช่วยในการฟื้นฟูประเทศช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองและช่วงระยะเวลาของความมหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจใน

ทศวรรษ 1950-1960 ส่งผลให้มีแรงงานต่างชาติจำนวนมากอพยพเข้ามาอยู่ในสังคมเยอรมัน ช่วงปลายทศวรรษ 1970 ถึงช่วงต้นทศวรรษ 1980 มีจำนวนแรงงานต่างชาติประมาณ 2 ล้านคน¹ แรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่เข้ามาทำงานและตั้งถิ่นฐานอยู่ในเยอรมนีพร้อมกับครอบครัวมาอยู่กับตนด้วย จากสถิติในปีค.ศ.1989 ระบุว่ามียุวชนนักเรียนที่เป็นเด็กลูกของแรงงานต่างชาติประมาณ 12% ในจำนวนลูกคนต่างชาติมีเด็กจากตุรกีมากที่สุด ประมาณ 47%² หรือกล่าวได้ว่ามีจำนวนโรงเรียนประมาณ 70-80% ที่มีเด็กนักเรียนซึ่งเป็นลูกแรงงานชาวตุรกี³ ด้วยเหตุที่มีเด็กจากตุรกีหรือเด็กเชื้อสายเตอร์กมากที่สุด ในจำนวนเด็กต่างชาติ นำไปสู่ประเด็นของความขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างเยอรมัน-เตอร์ก⁴ แต่มีความพยายามที่ประนีประนอมการอยู่ร่วมกันระหว่างเด็กเยอรมันกับเด็กเชื้อสายเตอร์ก โดยมีครูพยายามทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งหรือความเข้าใจผิดระหว่างเด็กที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน สอดคล้องกับแนวคิดและความคาดหวังของนักการศึกษาที่พยายามส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม⁵ มากกว่าการเน้นเฉพาะการขัดเกลาคความเป็นชาติเยอรมันเช่นในอดีต สถานการณ์ทางด้านวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปนี้ผู้วิจัยได้เลือกเรื่องเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่สวมฮิญาบ (*Die Kopftuchklasse*) ของเคิทเทอร์ มาเป็นตัวอย่างในการศึกษา

ซูซานเนอ (Susanne) ในตอนเปิดเรื่องไม่รู้จักรการเคารพสิทธิเชิงวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทที่มีเชื้อสายเตอร์ก เห็นได้จากการมีปฏิริยาต่อต้านชาติ (Hati) เมื่อเห็นเธอสวมฮิญาบและกระโปรงยาวในวันเปิดเทอม ซูซานเนอรู้สึกโกรธมาก และเธอยังกระชากฮิญาบจากศรีษะของชาติแล้วขว้างลงบนพื้นพร้อมกับเหยียบซ้ำ นอกจากนี้ซูซานเนอยังไม่ยอมนั่งใกล้กับชาติที่สวมฮิญาบ ทั้งๆที่แต่เดิมซูซานเนอจัดให้ชาติเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของเธอ ทว่าหลังจากที่เห็นชาติสวมฮิญาบทำให้เธอรู้สึกไม่คุ้นเคย

Ich kann nicht. Ich sehe immer und immer wieder Hati an.

¹ Günther Guger, *Ausländer-Aussiedler-Übersiedler: Fremdenfeindlichkeit in der Bundesrepublik Deutschland*, p. 55.

² Ulf Preuss-Lausitz, *Die Kinder des Jahrhunderts : Zur Pädagogik der Vielfalt im Jahr 2000*, p. 49.

³ Günther Guger, *Ausländer-Aussiedler-Übersiedler: Fremdenfeindlichkeit in der Bundesrepublik Deutschland*, p. 75.

⁴ Karin Burianski, "Ausländer sind anders als wir!?" *Grundschule* 10 (1989): 20

⁵ Karin Burianski, "Ausländer sind anders als wir!?" *Grundschule* 10 (1989): 20.

Ulf Preuss-Lausitz, *Die Kinder des Jahrhunderts : Zur Pädagogik der Vielfalt im Jahr 2000*, pp. 82-83.

Hati mit Kopftuch ist irgendwie fremd.⁶

ก่อนหน้านี้ฮาดิไม่เคยสวมฮิญาบและกระโปรงยาว เธอยุ่งยิบส์ ฮาดิแทบดูไม่แตกต่างจากเด็กผู้หญิงเยอรมัน เนื่องจากการแต่งกายที่แตกต่างออกไปทำให้ชุมชนเนอรู้สึกแปลกแยกและปฏิเสธที่มีปฏิสัมพันธ์กับฮาดิ ทั้ง ๆ ที่ฮาดิยืนยันว่าเธอยังคงเหมือนเดิม

Ich bin noch genauso wie immer. Ganz bestimmt. Ihr könnt es mir glauben.⁷

ทว่าชุมชนเนอไม่สามารถยอมรับฮาดิที่สวมฮิญาบได้ เป็นการใช้เครื่องแต่งกายเป็นตัวตัดสินความเป็นเพื่อนระหว่างเธอกับฮาดิ เมื่อฮาดิแต่งกายด้วยชุดที่บ่งบอกความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างความเป็นคนเยอรมันกับคนเตอร์ก ชุชชานเนอยอมรับได้เฉพาะฮาดิที่สวมยิบส์ แต่เธอไม่สามารถยอมรับฮาดิที่สวมฮิญาบซึ่งเป็นการบ่งบอกอัตลักษณ์ผู้หญิงมุสลิม ถือว่าไม่เหมือนเธอและไม่ได้อยู่กับกลุ่มเดียวกับเธอ อาจเป็นไปได้ที่ชุชชานเนอไม่ยอมรับคนที่มีความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม หรือน่ากล่าวได้ว่าชุชชานเนอมองข้ามสิทธิเชิงวัฒนธรรมของฮาดิ

ไม่ได้มีเพียงชุชชานเนอเท่านั้น ยังมีเพื่อนร่วมชั้นเรียนอีกหลายคนที่ไม่ยอมรับฮาดิที่สวมฮิญาบ การสวมฮิญาบของฮาดิกลายเป็นสิ่งที่เพื่อนร่วมชั้นเรียนบางคนนำมาล้อเลียน ครูสเปรนเชลซึ่งเป็นครูประจำชั้นต้องสั่งให้เขาเลิกทำ เธอคิดว่าคำล้อเลียนของพวกเขาอาจทำให้ฮาดิทุกข์ใจได้

Ich dachte immer, ihr könntet Hati gut leiden.⁸

เมื่อเพื่อนร่วมชั้นเรียนคนหนึ่งได้บอกเล่าอย่างผิด ๆ เกี่ยวกับการสวมฮิญาบและความเป็นอยู่ของผู้คนในตุรกี ครูสเปรนเชลสั่งให้เพื่อนร่วมชั้นเรียนคนนี้มาพบตนหลังเลิกเรียน เพื่อมารับฟังคำอธิบายเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวที่เขาเข้าใจผิด เมื่อเพื่อนอีกคนที่มีเชื้อสายเตอร์กอาสาอธิบายชีวิตความเป็นอยู่ของคนในตุรกี ครูสเปรนเชลยินดีให้เขาอธิบาย การที่ครูสเปรนเชลพยายามสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของแต่ละชาติบ่งบอกถึงการรักษาหน้าที่ของตนในฐานะครูที่ต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม อาจหมายความว่าครูจะต้องสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในห้องเรียนทุกครั้งที่มีโอกาสเพื่อให้เด็กนักเรียนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรมได้โดยปราศจากอคติ⁹

⁶ Ingrid Kötter, *Die Kopftuchklasse* (Würzburg: Arena, 1999), p. 40.

⁷ *Ibid.*, p. 35.

⁸ *Ibid.*, p. 37.

⁹ Karin Burianski, "Ausländer sind anders als wir!?" *Grundschule* 10 (1989): 20.

ความพยายามของครูในการส่งเสริมความเข้าใจต่อการอยู่ร่วมกันโดยตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมส่งผลให้ชุมชนเนอฮายโกรธฮาติและสัญญาว่าจะไม่ถามถึงเหตุผลที่ฮาติสวมฮิญาบอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม มิใช่เด็กทุกคนที่สามารถยอมรับฮาติที่สวมฮิญาบได้ หัวหน้าทีมฟุตบอลประจำห้องไม่ยอมให้ฮาติลงเล่นฟุตบอลโดยสวมฮิญาบ ทั้งๆที่เธอเล่นฟุตบอลเก่งมาก ถ้าฮาติลงเล่นอาจช่วยให้ห้องของเธอชนะอีกห้องหนึ่งได้ อันที่จริงแล้วฮาติต้องการลงแข่งฟุตบอล แต่เธอไม่ยอมถอดฮิญาบ

Das ist mein Kopftuch... Und mein Kopftuch. Damit kann ich machen, was ich will. Und ich will es tragen.¹⁰

ศรีษะของฮาติเป็นสัญลักษณ์ของเกียรติยศของฮาติซึ่งเธอต้องรักษาไว้ ทำให้เธอยอมไม่ยอมถอดฮิญาบ การถอดฮิญาบคงหมายความว่าเธอยอมให้คนอื่นบังคับให้เธอทำตามได้ การไม่ถอดฮิญาบอาจเป็นการตอกย้ำว่าเธอปฏิเสธการทำตามผู้อื่น หรือคงกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าฮาติไม่ยอมถอดฮิญาบเพื่อให้คนอื่นตระหนักถึงเกียรติของเธอ

ฮาติต้องการให้คนอื่นตระหนักในความเป็นปัจเจกบุคคลของเธอ ชูชานเนอในฐานะเพื่อนสนิทยอมสนับสนุนการกระทำของฮาติ ด้วยการขอให้นักเรียนหญิงในห้องทั้งหมดสวมฮิญาบ ทำให้หัวหน้าทีมฟุตบอลไม่สามารถเลือกผู้เล่นที่ยังขาดอีกหนึ่งคนจากกลุ่มนักเรียนหญิง เนื่องจากเขาประกาศว่าเขาจะไม่เลือกคนสวมฮิญาบเข้าร่วมทีม เพราะมีเด็กผู้ชายไม่ครบสิบเอ็ดคนในห้องเรียนมีเด็กผู้ชาย 10 คน เด็กผู้หญิง 9 คน ความคิดของชูชานเนอได้รับความชื่นชมจากผู้อำนวยการโรงเรียนและสภาโรงเรียน พวกเขาเห็นว่าโรงเรียนควรจะทำเช่นนั้น

Der findet ganz prima, was wir gemacht haben, sage ich. Er ist mit Dem Schulrat in die Klasse gekommen. Der hatte die Zeitung in der Hand. Das sollte Schule machen! hat er gesagt und mir gratuliert.¹¹

คำชื่นชมของผู้อำนวยการโรงเรียนและสภาโรงเรียนเป็นการตอกย้ำบทบาทของนักการศึกษาและสถาบันการศึกษาที่ต้องให้ความสำคัญกับแนวคิดในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ใครก็ตามที่ไม่ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือไม่เคารพสิทธิเชิงวัฒนธรรมกลายเป็นคนที่ไม่ได้รับการยอมรับ เช่น หัวหน้าทีมฟุตบอลประจำห้องของชูชานเนอและฮาติ นั่นน่าจะหมายความว่าวรรณกรรมเด็กเรื่องนี้ปลูกฝังการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมให้กับเด็กจึงได้

¹⁰ Ibid., p.72.

¹¹ Ibid., p.76.

นำเสนอเนื้อเรื่องที่เป็นความสัมพันธ์ในอุดมคติของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างกลุ่มคนซึ่งมีเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

ในขณะที่วรรณกรรมเด็กของเยอรมันที่เลือกมาศึกษาเป็นตัวอย่างที่อธิบายได้ว่าทางโลกตะวันตกเน้นให้เคารพสิทธิและความเชื่อของคนอื่นและศาสนาอื่น แตกต่างจากวรรณกรรมเด็กของไทยที่ปลูกฝังความรักชาติให้กับผู้อ่านที่เป็นเด็ก อันเป็นแนวคิดซึ่งส่งผลให้ใช้นโยบายการสร้างรัฐไทยด้วยการบูรณาการกลุ่มคนต่างเชื้อชาติหรือต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันในผืนแผ่นดินไทยให้เป็นหนึ่งเดียวกัน หรือเป็นเนื้อเดียวกันโดยมีส่วนกลางหรือกรุงเทพมหานครเป็นต้นแบบ เช่น การใช้ภาษาไทยตามมาตรฐานในกรุงเทพฯ เป็นต้น¹² เป็นการผนวกกลุ่มคนต่างวัฒนธรรมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้คำว่า“ความเป็นไทย” พบได้ในเรื่องใหม่แม่ของภานุมาศ ภูมิถาวร โดยวิเคราะห์ได้จากฉากที่นำเสนอเด็กไทยภูเขาซึ่งรู้จักใช้ภาษาไทยที่ตรงตามมาตรฐานในแบบเรียนหรือตรงตามภาษาราชการ เช่น ในบทสนทนาระหว่างใหม่แม่ซึ่งเป็นเด็กไทยภูเขาเผ่าม้งกับคนแปลกหน้าที่เดินทางมาวาดรูปนกที่ป่าวิเวีย เมื่อคนแปลกหน้าถามหาครู ใหม่แม่ได้กล่าวว่า

หนูเป็นครูคะ ใหม่แม่ตอบเป็นภาษาไทยอย่างเพราะฝรั่ง...¹³

คำตอบของใหม่แม่แสดงถึงการใช้ภาษาไทยที่ตรงตามมาตรฐานในแบบเรียน และบ่งบอกถึงความสุภาพ เห็นได้จากการพูด “คะ” เป็นหางเสียงซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามสถานภาพและเพศ นั่นคงหมายความว่าเด็กไทยภูเขา เช่น ใหม่แม่พยายามรักษาภาษาไทยมาตรฐานซึ่งเป็นหน้าที่อันพึงกระทำของพลเมืองที่ดี การใช้ภาษาไทยมาตรฐานเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้กับชาติไทย ดังนั้นการเผยแพร่ภาษาไทยมาตรฐานจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสร้างความเป็นเอกภาพให้กับประเทศ การที่ภาษาไทยมาตรฐานสามารถเผยแพร่จากกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดไปยังท้องที่ห่างไกลและทุรกันดารได้ เป็นเพราะมีระบบการศึกษาในโรงเรียนซึ่งเป็นระบบเดียวกันทั่วประเทศ อาจเป็นไปได้ที่ระบบการศึกษาสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นปึกแผ่นในรูปแบบของการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ภาษาไทยมาตรฐาน

¹² สุริชัย หวันแก้ว, คนชายขอบ: จากความคิดสู่ความจริง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 158.

¹³ ภานุมาศ ภูมิถาวร, ใหม่แม่ (กรุงเทพมหานคร: มิ่งมิตร, 2547), หน้า 34.

แม้ว่าโรงเรียนของไหมแมถูกปิดเนื่องจากโรงเรียนอยู่ไกลเกินไปทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดูแลไม่ทั่วถึง แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ยังมีผู้ทำหน้าที่สอนภาษาไทยให้กับเด็กๆ ในหมู่บ้านคือ ไหมแม

...ข้างหน้าแหละจะเป็นครูโรงเรียนภูววิเวียดต่อไป...¹⁴

การที่ไหมแมทำหน้าที่เป็นครูคงหมายความว่าคนไทยภูเขาทำหน้าที่เป็นคนเผยแพร่ภาษาไทยให้กับคนไทยภูเขา เป็นผลให้การสืบทอดภาษาไทยมาตรฐานยังคงดำเนินต่อไปได้ แม้ว่าครูเช่นไหมแมมีความรู้เพียงชั้นประถมศึกษาปีที่หก ทว่ามีเด็กๆ ทั้งหมู่บ้านเต็มใจมาเรียนกับไหมแม อาจแสดงว่าเด็กไทยภูเขาเช่นไหมแมและเด็กคนอื่นๆ ในหมู่บ้านยินดีที่เรียนรู้การใช้ภาษาไทยมาตรฐาน พวกเขาไม่ได้รู้สึกว่าคุณถูกบังคับจากทางการแต่อย่างใด การนำเสนอภาพเช่นนี้อาจสื่อได้ว่าชาวไทยภูเขาเต็มใจอยู่ภายใต้การครอบงำทางวัฒนธรรม

อันที่จริงแล้ว รัฐเองต่างหากที่พยายามครอบงำความเป็นไทยและกีดกันวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาซึ่งจัดว่าเป็นความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม เห็นได้จากการที่รัฐเป็นผู้รณรงค์ให้ชาวเขาเรียนรู้ที่ใช้ภาษาไทย นอกจากนี้รัฐบาลบางชุดได้ขัดขวางความพยายามของคณะมิชชันนารีบางกลุ่มที่ช่วยอนุรักษ์ภาษาของชาวเขาแต่ละเผ่า หรือช่วยสนับสนุนสิ่งตีพิมพ์ที่เป็นภาษาของชาวเขาเอง¹⁵ การนำเสนอเรื่องราวของชาวเขากับการอนุรักษ์ภาษาประจำเผ่าย่อมไม่ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทว่าภาพของชาวเขากับการใช้ภาษาไทยเป็นการส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นจึงเป็นสิ่งที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็ก ยิ่งไปกว่านั้น เด็กๆ ในเรื่องนี้ยังได้เรียนรู้ว่าก่อนเริ่มเรียนต้องเข้าแถวทำความเคารพธงชาติและร้องเพลงชาติ ทั้งธงชาติและเพลงชาติล้วนแต่เป็นสัญลักษณ์แทนของความเป็นชาติ¹⁶ การที่เด็กไทยภูเขารู้จักการเคารพธงชาติไทยและสามารถร้องเพลงชาติไทยคงแสดงว่าพวกเขาอมรับการเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเด็กไทยภูเขาเหล่านี้ถือว่าตนเป็นพลเมืองที่ดีของชาติไทย การสร้างสำนึกในการเป็นคนไทยเป็นนโยบายของรัฐในการส่งเสริมให้ชาวเขามีความนิยมในชาติตามที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) อาจเป็นไปได้ที่นักเขียนทำหน้าที่เป็น

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

¹⁵ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, 13 ed. (London: Verso, 2003), p. 45.

¹⁶ Anthony D. Smith, *Nationalism: Theory, Ideology and History* (Cambridge: Polity Press, 2001), p. 8.

กระบอกเสียงให้กับรัฐจึงได้นำเสนอเด็กไทยภูเขาที่มีความรักชาติ นอกจากนี้การที่นักเขียนนำเสนอภาพของเด็กไทยภูเขาในลักษณะที่มีไอชนกลุ่มน้อยซึ่งมีความแปลกแยกหรือถูกกีดกันสิทธิในสังคม ถือได้ว่าเป็นการมองข้ามปัญหาที่คนไทยภูเขาต้องเผชิญด้วย เช่น ปัญหาทางด้านสัญชาติหรือการถูกจำกัดการอพยพย้ายถิ่น เป็นต้น ปัญหาเกี่ยวกับสถานภาพของคนไทยภูเขาไม่ปรากฏในวรรณกรรมเด็ก สืบเนื่องจากนักเขียนวรรณกรรมเด็กส่วนใหญ่ไม่นิยมนำเสนอปัญหาที่ยุ่งยากและซับซ้อนเพราะเกรงว่าเด็กไม่เข้าใจ แต่ในขณะเดียวกันนักเขียนมักนำเสนอเรื่องราวซึ่งแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คงเป็นเพราะติดอยู่กับความเชื่อที่ว่าความเป็นเอกภาพเป็นสิ่งที่สามารถสร้างความสงบสุขให้กับประเทศซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดที่สังคมคาดหวัง โดยเฉพาะความคาดหวังที่มีต่อเด็กจึงได้มีการใช้วรรณกรรมเด็กเป็นเครื่องมือในการบ่มเพาะเด็กให้เรียนรู้ความเป็นปึกแผ่น

อย่างไรก็ตาม การปลูกฝังแนวคิดเรื่องความรักชาติให้กับเด็กเป็นสิ่งที่ล่อแหลมอันตราย เพราะอาจพัฒนาเป็นแนวคิดชาตินิยมแบบคับแคบและมีโอกาสแปรเป็นกระแสรัฐนิยมและอาจกลายเป็นลัทธิคลั่งชาติได้ หากเกิดสภาพการณ์จิตวิทยาสังคมเช่นว่านี้ขึ้นนับเป็นการยากที่ใครจะควบคุมทิศทางได้¹⁷ ขณะเดียวกันการให้ความสำคัญกับการปลูกฝังความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้กับเด็ก อาจส่งผลให้เกิดการมองข้ามความแตกต่างหรือความหลากหลายของกลุ่มวัฒนธรรมแต่ละกลุ่ม หรือไม่ได้เคารพความแตกต่างของกลุ่มวัฒนธรรมซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาความรุนแรงได้ เช่น ปัญหาความรุนแรงที่เกิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

อาจสรุปได้ว่าวรรณกรรมเด็กของทั้งสองชาติถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังนโยบายของรัฐบาล ในที่นี้ คือ นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวัฒนธรรม ในขณะที่วรรณกรรมเด็กของเยอรมันเน้นการปลูกฝังแนวคิดพหุวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากการอบรมและปรัชญาการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม¹⁸ แทนที่แนวคิดการเป็นสังคมของคนเยอรมันโดยเฉพาะ¹⁹ ซึ่งเป็นแนวคิดที่สังคมเยอรมันไม่เห็นความสำคัญตั้งแต่ทศวรรษ

¹⁷ สุรัชย์ หวันแก้ว, คนชายขอบ: จากความคิดสู่ความจริง, หน้า 158.

¹⁸ Ulf Preuss-Lausitz, *Die Kinder des Jahrhunderts: Zur Pädagogik der Vielfalt im Jahr 2000*,

p. 29.

¹⁹ Ibid., p. 82.

1960 เป็นต้นมา เนื่องจากในสังคมเกิดปัญหาอคติต่อคนต่างชาติซึ่งกลายเป็นปัญหาสังคม รัฐบาลเยอรมันจึงต้องใช้นโยบายสังคมพหุวัฒนธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาที่คนต่างชาติบางคนถูกคนเยอรมันบางส่วนปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม ในขณะที่ปัญหาอคติต่อคนต่างชาติไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะ "คนต่างชาติ" ในความหมายอย่างที่เข้าใจกัน แต่ยังเกิดขึ้นกับ "คนเยอรมัน" ด้วย เป็นคนเยอรมันที่อพยพมาจากอดีตเยอรมันตะวันออก²⁰ ด้วยเหตุนี้การสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมจึงเป็นนโยบายที่ประเทศเยอรมนีให้ความสำคัญ ทศนคติต่อความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมโดยเน้นการเคารพความหลากหลายของกลุ่มวัฒนธรรมตามที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสิ่งที่พบในวรรณกรรมเด็กของเยอรมัน แต่ไม่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของไทยเนื่องจากสังคมไทยให้ความสำคัญกับลักษณะชาตินิยมที่เป็นแนวคิดหลักของประเทศไทย ส่งผลให้วรรณกรรมเด็กของไทยผูกเรื่องไปตามอุดมคติทางการเมืองที่เน้นความเป็น "ไทย" เห็นได้จากการนำเสนอเด็กไทยภูเขาอินดีและเต็มใจในการเป็นคนไทย เช่น การใช้ภาษาไทย การเคารพธงชาติและการร้องเพลงชาติ เป็นต้น ทั้งๆ ที่สังคมไทยต้องประสบกับปัญหาที่เกิดจากการมองข้ามความแตกต่างของกลุ่มวัฒนธรรม แต่วรรณกรรมเด็กของไทยไม่นำเสนอแนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรมเพราะแนวคิดนี้ไม่ใช่แนวคิดกระแสหลักในสังคมไทย

4.1.2 เด็กกับครู

หากเราพิจารณาวรรณกรรมเด็กตามขนบมักพบว่าภาพของเด็กนักเรียนกับครูที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กเป็นภาพของเด็กนักเรียนที่เคารพและเชื่อฟังครู ขณะเดียวกันเอาใจใส่การเรียน ส่วนภาพของครูนอกจากเป็นผู้ที่ให้ความรู้แล้ว ยังเป็นผู้ที่ดูแลเอาใจใส่เด็ก ภาพของเด็กนักเรียนกับครูที่กล่าวมาข้างต้นเป็นภาพตามขนบที่นักเขียนวรรณกรรมเด็กของเยอรมันรุ่นใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญอีกต่อไป แต่หันมาให้ความสำคัญกับการนำเสนอภาพของเด็กนักเรียนกับครูตามที่พบเห็นได้ในสังคมปัจจุบัน เช่น เด็กที่มีความคิดก้าวไกลจนผู้ใหญ่ตามไม่ทันบ้าง เด็กดื้อกับครูบ้าง ออานางบ้าง เด็กเกเรบ้าง เด็กที่ล้อเลียนครูบ้าง เป็นต้น

²⁰ Günther Guger, *Ausländer-Aussiedler-Übersiedler: Fremdenfeindlichkeit in der Bundesrepublik Deutschland*, p. 148.

การนำเสนอภาพของเด็กที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูงและมีความคิดก้าวไกลจนผู้ใหญ่ตามไม่ทัน พบได้ในนวนิยายเรื่อง *คอนราด-นักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตัวขง* ของเนอสติงเงอร์ คอนราดในเรื่องนี้เป็นเด็กที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมาก เขาเรียกห้องหรือรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและในห้องเรียนเมื่อมีโอกาส เช่น ในระหว่างช่วงพักรับประทานอาหารว่างที่โรงเรียนคอนราดเรียกห้องทุกวันให้ทางโรงเรียนใช้ขวดแก้วบรรจุนมแทนการบรรจุนมในกล่องเตตราแพค รวมถึงการเรียกร้องให้แยกประเภทของขยะ นอกจากนี้ในช่วงของวิชาฟิสิกส์เมื่อครูสอนฟิสิกส์พูดถึงข้อดีหรือคุณประโยชน์ของโรงไฟฟ้าพลังงานปรมาณูนิวเคลียร์ คอนราดไม่สามารถทนฟังได้จึงขออนุญาตออกจากห้องเรียนนี้ จิตสำนึกที่มีต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการกระทำของคอนราดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนส่งผลให้ผู้อำนวยการขอให้คอนราดลาออกจากโรงเรียน คอนราดต้องย้ายเข้าย้ายออกจากโรงเรียนหลายแห่งเพราะบรรดาครูเห็นว่าคอนราดเป็น "เด็กเจ้าปัญหา" ไว้ในโรงเรียนของตน

Sie war die einzige in der Gegend gewesen, die ihn genommen hatte.
Die anderen Direktoren waren anscheinend vorgewarnt worden,
von diesem "Problemfall" die Finger zu lassen.²¹

การที่ครูจัดคอนราดให้เป็น "เด็กมีปัญหา" หรือเป็นเด็กที่อวดดีส่งผลให้โรงเรียนหลายแห่งไม่ต้อนรับเขาเพราะทำให้ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนวุ่นวาย ทั้งๆที่พฤติกรรมของคอนราดบ่งบอกถึงการมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมสูงมากและเป็นการกระทำที่สอดคล้องต่อนโยบายทางการศึกษาที่เรียกร้องให้เด็กตระหนักถึงสภาวะวิกฤติของสภาพแวดล้อมและธรรมชาติในโลก²² เนื่องจากทุกวันนี้เราทุกคนทั้งเด็กและผู้ใหญ่อยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ถูกทำลายและเราทุกคนมีส่วนทำลายสภาพแวดล้อมด้วย การที่โรงเรียนหลายแห่งปฏิเสธคอนราดนั้นคงเป็นไปได้ที่ครูตามความคิดของเด็กไม่ทัน หรืออาจเป็นไปได้ที่ครูบางคนขาดจิตสำนึกที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง หรืออาจเป็นไปได้ที่ไม่เข้าใจขอบเขตและความหมายของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นที่น่าเสียดายที่ครูซึ่งต้องอยู่ในฐานะผู้ส่งเสริมและกระตุ้นให้เด็กนักเรียนมีจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม แต่กลับเป็นผู้ปิดกั้นและกดทับตัวตนของผู้ที่รักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมมิให้มีโอกาสได้แสดงตัวตนในโรงเรียน ขณะเดียวกันคงเป็นการสื่อถึงประสิทธิภาพที่ไม่เต็มร้อยในการบังคับใช้นโยบายและปรัชญาการศึกษาที่อบรมเด็กด้วยการส่งเสริมให้เด็กมีความเป็นตัวของตัวเอง

²¹ Christine Nöstlinger, *Nagle eine Pudding an die Wand!* (Hamburg: Friedrich Oetinger, 1990), p. 66.

²² Ulf Preuss-Lausitz, *Die Kinder des Jahrhunderts: Zur Pädagogik der Vielfalt im Jahr 2000*, pp. 86-89.

เด็กอย่างคอนราดเป็นเด็กที่มีความคิดก้าวไกลจนครูตามไม่ทัน คงนับว่าเป็นเด็กที่
 นายกองในฐานะที่มีจิตสำนึกต่อสังคม แต่มิใช่เด็กฉลาดทุกคนที่นำความคิดไปใช้ในทางที่เป็น
 ประโยชน์ เด็กอย่างคาร์ลในเรื่องที่*ไม่ใช่ชิคาโก-ไม่ใช่ที่นี่* ของโบเย เป็นเด็กที่นำความฉลาดของ
 ตนมาใช้ก่อความรุนแรงกับเพื่อนร่วมชั้นเรียน ในเรื่องนี้เล่าถึงนิคลาส (Niklas) ถูกคาร์ล (Karl)
 เพื่อนร่วมชั้นเรียนกระทำรุนแรงหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการข่มขู่ของแล้วไม่คืน หรือการข่มขู่
 และคุกคามด้วยอาวุธและคำพูด นิคลาสรู้สึกกลัวคาร์ลซึ่งเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนคนใหม่ ทำให้
 นิคลาสพยายามหลบเลี่ยงและหลีกเลี่ยงหนีจากคาร์ล แต่นิคลาสไม่สามารถกระทำได้เพราะครูต้องการ
 ให้นิคลาสจับคู่ทำงานกับคาร์ล นิคลาสพยายามปฏิเสธ แต่ครูยังคงยืนยันให้นิคลาสทำงานร่วมกับ
 คาร์ลส่งผลให้นิคลาสต้องโดนคาร์ลกลั่นแกล้งและข่มขู่ต่าง ๆ นานา สำหรับครูของนิคลาสไม่เชื่อว่า
 เขาถูกคาร์ลรังแก ครูพยายามจับคู่ทำงานระหว่างนิคลาสกับคาร์ลเพราะงานที่ทั้งคู่ทำร่วมกันได้
 คะแนนดี นิคลาสเป็นเด็กที่เรียนไม่เก่ง แต่คาร์ลเป็นเด็กที่เรียนเก่ง ครูเชื่อมั่นว่าหากเด็กเก่งได้จับคู่
 กับเด็กไม่เก่งส่งผลให้เด็กเก่งมีโอกาสช่วยเหลือทางด้านการศึกษาให้กับเด็กไม่เก่ง เป็นผลดีกับเด็ก
 ไม่เก่ง ความเชื่อของครูทำให้ครูยืนยันว่านิคลาสต้องทำงานร่วมกับคาร์ล

...dass ihr beiden auch beim nächsten Mal... Karl und du,
 ihr past, glaube ich, ganz gut zusammen...²³

นอกจากนี้ปฏิกริยาของนิคลาสที่ต่อต้านคาร์ลอย่างเปิดเผย เขาไม่ยอมทำงานร่วมกับคาร์ลหรือนั่งคู่
 กับคาร์ล เขาพิมพ์ในห้องเรียนว่าเขาเกลียดคาร์ล ปฏิกริยาของนิคลาสยังทำให้เขาดูเป็นเด็กมี
 ปัญหาในสายตาของครู ในขณะที่คาร์ลดูเป็นเด็กเรียบร้อยหรือเป็นเด็กดีในสายตาของครู คาร์ลไม่
 เคยแย่งหรือโต้เถียงยามที่ถูกนิคลาสปฏิเสธ ครูมองเห็นแต่ภาพที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้าทำให้ตัดสิน
 ว่าคาร์ลสามารถช่วยให้นิคลาสทำรายงานดีขึ้น คงเป็นเพราะครูให้ความสำคัญกับคะแนนมากกว่า
 การพยายามทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนิคลาสกับคาร์ล ครูจึงขอให้นิคลาสนึกถึงรายงาน
 ที่ได้ทำร่วมกับคาร์ลแล้วได้คะแนนดี การที่ครูให้ความสำคัญกับการเรียนมักส่งผลให้ครูชื่นชอบเด็ก
 เก่ง ขณะเดียวกันครูอาจติดยึดอยู่กับมายาคติที่ว่าเด็กเก่งหรือเด็กเรียนยอมเป็นเด็กดี ส่วนเด็ก
 เรียนไม่เก่งมักถูกเชื่อมโยงกับความเชื่อที่ว่าเด็กเรียนอ่อนเป็นเด็กที่ไม่ตั้งใจเรียน หรือเป็นเด็กเกเร
 ธรรมชาติของผู้ที่เป็นครูมักเอ็นดูเด็กเรียนหรือเด็กดี ครูตัดสินจากสิ่งที่เห็น ส่งผลให้นิคลาส
 กลายเป็นเด็กมีปัญหา ยิ่งไปกว่านั้นคาร์ลยังกล่าวหาว่านิคลาสโกหก พร้อมกับมีพยานมายืนยัน
 คำพูดของคาร์ลยิ่งทำให้ครูเห็นใจคาร์ล โดยที่ครูมองข้ามประเด็นของการเป็นพยานเท็จ นิคลาสจึง

²³ Kirsten Boie, *Nicht Chicago. Nicht hier* (Hamburg: Friedrich Oetinger, 1999), p. 45.

ต้องกลายเป็นผู้กระทำทั้งๆที่เขาเป็นผู้ถูกกระทำ อาจถือได้ว่าครูไม่สามารถตามทันความคิดของเด็กเกรไต้จึงไม่สามารถแก้ไขความรุนแรงที่เกิดในชั้นเรียนหรือความรุนแรงระหว่างเด็กนักเรียนได้

นอกจากการนำเสนอภาพของเด็กฉลาดกับภาพของครูที่ตามความคิดของเด็กไม่ทันแล้ว ยังมีการนำเสนอภาพของเด็กต่อกับครูบ้างอำนาจด้วย พบได้ในเรื่องอังกวน โพซัทซ์-ตุลลปรจจำห้อง อังกวนถูกครูผู้ชายที่สอนวิชาละที่ชื่อสตรีเซล (Striezel) สั่งให้หยิบอมยิ้มออกจากปาก อังกวนทำหายครูด้วยการขว้างอมยิ้มไปถูกกระจกหน้าต่าง ทำให้ครูสตรีเซลโกรธมากและทุบตีอังกวน

Er versetzte Pochatz eine Ohefeige und dann noch eine, und irgendwie war ihm das noch nicht genug. Er holte noch einmal aus und scheuerte Pochatz eine, und jedes Mal hatte er Backe getroffen, die rot und röter wurde.²⁴

ในสายตาของครูสตรีเซล อังกวนเป็นเด็กที่อวดดีต้องถูกลงโทษ การลงโทษอังกวนด้วยการทุบตีอย่างรุนแรงเป็นการกระทำที่ต้องห้าม²⁵ อันที่จริงแล้วครูไม่มีสิทธิลงโทษเด็กได้ด้วยการทุบตีซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย บทบาทของครูในปัจจุบันได้รับการคาดหวังให้ปราบเด็กดีด้วยการใช้เหตุผลและคำแนะนำ มิใช่การใช้อำนาจหรือความรุนแรงเพื่อบังคับเด็กให้เชื่อฟัง การกระทำของครูสตรีเซลเป็นการนำเสนอภาพของครูที่ติดยึดอยู่กับการลงโทษเด็กด้วยการใช้ความรุนแรง คงเป็นการบ่งบอกว่าครูที่กตขี้เด็ก หรือครูที่บ้ำอำนาจยังคงมีอยู่ในสังคม หากตัวเขาเองไม่ยอมปรับเปลี่ยนและแก้ไขทัศนคติและพฤติกรรมของตน

นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอภาพของเด็กที่ล้อเลียนครู เช่น ในนวนิยายเรื่องเจ้ามันฝรั่งทอดที่นำฉงน ครูซิมเมอร์มันน์ (Zimmermann) ในเรื่องนี้เป็นผู้กำหนดหรือจัดที่นั่งให้กับเด็กนักเรียน เขาไม่อนุญาตให้เด็กเลือกที่นั่งเอง การที่ครูจัดที่นั่งให้กับเด็กถือได้ว่าเป็นการกำหนดให้นักเรียนแต่ละคนอยู่ประจำในตำแหน่งแห่งที่ของตนโดยที่เด็กไม่มีสิทธิเลือกที่นั่งเอง การจัดที่นั่งเป็นเครื่องมือในการสร้างระเบียบวินัยซึ่งส่งผลให้สามารถจัดระเบียบพื้นที่²⁶ และบ่งบอกได้ว่าเด็กคนใดเข้าเรียนหรือเด็กคนใดขาดเรียน คงแสดงว่าการจัดที่นั่งเป็นวิธีการหนึ่งที่ครูสามารถควบคุมเด็ก

²⁴ Dagmar Chidolue, *Der Klassenclown* (Weinheim: Beltz & Gelberg, 2004), p. 129.

²⁵ Ulf Preuss-Lausitz, "Kinder zwischen Selbständigkeit und Zwang: Widersprüche in der Schule," in *Selbständigkeit für Kinder-die große Freiheit?: Kindheit zwischen pädagogischen Zugeständnissen und gesellschaftlichen Zumutungen*, eds. Ulf Preuss-Lausitz, Tobias Rülcker and Helga Zeiher, p. 57.

²⁶ Michel Foucault, *Discipline & Punish: The Birth of the Prison*, trans. Alan Sheridan, p. 143.

นักเรียนให้อยู่ในวินัยได้ แต่ในขณะเดียวกันทำให้เด็กขาดอิสระในการเลือกที่นั่งซึ่งเป็นที่ขัดแย้งกับวิธีการเลี้ยงดูเด็กอย่างเป็นอิสระ ไม่ถูกกดดัน หรือบังคับจากผู้ใหญ่และไม่เอื้อต่อการพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองของเด็กต่อไปซึ่งเป็นเป้าหมายของการเลี้ยงดูเด็กในปัจจุบัน²⁷

ในขณะที่เด็กไม่สามารถขัดคำสั่งของครูได้จึงจำเป็นต้องทำตาม แต่ถึงกระนั้นก็ตาม เด็กได้โต้ตอบครูซิมเมอร์มันน์ด้วยการเรียกเขาว่าซิมโบ (Zimbo) เพราะเขาดูเหมือนช้าง ครูซิมเมอร์มันน์ มีรูปลักษณ์ภายนอกที่คล้ายคลึงช้าง เขามีขนาดรูปร่างที่อ้วนกลมและมีกล้ามเนื้อที่เทาซึ่งเป็นสีเดียวกับผิวของช้าง ฉายาของครูซิมเมอร์มันน์แพร่กระจายไปทั่วโรงเรียน

Der Spitzname für einen Lehrer verbreiten sich in der Schule bekanntlich wie die Windpocken. Alle nannten Herrn Zimmermann jetzt Zimbo.²⁸

แม้ว่าการที่เด็กตั้งฉายาให้กับครูไม่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างนักเรียนกับครูเนื่องจากเด็กไม่ได้เรียกครูด้วยฉายาที่ตั้งให้ต่อหน้าครู ทำให้ครูไม่สามารถเอาผิดกับเด็กได้ แต่สำหรับพฤติกรรมของเด็กในลักษณะที่เรียกครูด้วยฉายาแทนชื่อนามสกุลของครูคงบ่งบอกถึงการขาดความเคารพนับถือในตัวครู เท่ากับเป็นการบั่นทอนเกียรติหรืออำนาจของครู อาจหมายความว่า การตั้งฉายาให้กับครูเป็นวิธีการที่เด็กใช้ในการล้อเลียนครูหรือโต้ตอบครูที่มีอำนาจในการควบคุมพวกเขา คงจัดว่าเป็นวิธีในการผ่อนคลายความตึงเครียดที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่ทัดเทียมกันระหว่างนักเรียนกับครู

อาจกล่าวได้ว่าการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันเป็นความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกันมากกว่าการนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ครูมีเหนือนักเรียนตามที่เคยนิยมเสนอไว้ในวรรณกรรมเด็กตามชนบ ษณะเดียวกันเน้นการนำเสนอภาพของเด็กนักเรียนกับครูตามที่พบเห็นได้ในโลกของความเป็นจริง ในขณะที่วรรณกรรมเด็กของเยอรมันเน้นการนำเสนอภาพตามที่เป็นจริง แต่วรรณกรรมเด็กของไทยเน้นการนำเสนอภาพที่ควรจะเป็นมากกว่าภาพตามที่เป็นจริง

²⁷ Christa Preissing, Ulf Preuss-Lausitz and Helga Zeiher. "Veränderte Kindheitsbedingungen: Neue Freiheiten, neue Zumutungen, neue Chancen?", in *Selbständigkeit für Kinder-die große Freiheit?: Kindheit zwischen pädagogischen Zugeständnissen und gesellschaftlichen Zumutungen*, eds. Ulf Preuss-Lausitz, Tobias Rütcker and Helga Zeiher, p. 10.

²⁸ Ibid., p. 17.

ภาพที่ควรจะเป็นที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของไทย คือ ภาพของความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูในลักษณะที่เด็กเชื่อฟังและปฏิบัติตามครู พบได้ในวรรณกรรมเด็กของไทยหลายเรื่อง ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้เรื่องคนดีศรีสุวรรณ ของวิฑูรย์ ทองแท้ กับเรื่องดอกไม้บานที่เชิงภูของโชติ ศรีสุวรรณ เป็นตัวอย่างในการศึกษา ในเรื่องคนดีศรีสุวรรณ์นำเสนอประชาธิปไตยโดยเน้นในด้านรูปแบบของการแสดงความคิดเห็น อาจารย์ผู้สอนนาฏศิลป์สอบถามความคิดเห็นของเด็กนักเรียนว่าจะเลือกทำราชชุดใดสำหรับการต้อนรับกองกรฐิน เพราะการให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นเป็นการปลูกฝังประชาธิปไตย สำหรับเด็กนักเรียนได้ให้ความร่วมมือกับครูผู้ถามเป็นอย่างดี เห็นได้จากการที่เด็กทุกคนช่วยกันแสดงความคิดเห็นเมื่อสิ้นเสียงสอบถามความคิดเห็นจากครูผู้สอน สำหรับเรื่องดอกไม้บานที่เชิงภูนั้นครูทำหน้าที่เป็นผู้สอนให้เด็กรู้จักการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เห็นได้จากการผูกเรื่องให้ผู้ใหญ่สร้างโครงการเยาวชนพิทักษ์ป่า-สัตว์ป่า และเลือกการแสดงลำเพลินเรื่องนกระเรียนคืนถิ่นให้เด็ก ๆ ฝึกซ้อม เหล่าเด็ก ๆ ที่ได้รับการคัดเลือกมาฝึกซ้อมลำเพลินต่างก็เชื่อฟังที่ครูสอนและตั้งใจทำอย่างเต็มที่ ทำให้ครูรู้สึกภาคภูมิใจที่เด็ก ๆ ทำงานเสร็จเรียบร้อย

...เขารู้สึกภาคภูมิใจในตัวเด็ก ๆ งานใดที่มอบหมายให้ทำแล้วก็จะเสร็จ
เรียบร้อยโดยที่เขาไม่ต้องได้บอกกล่าวซ้ำซากเลย²⁹

เด็ก ๆ ได้แสดงให้เห็นให้ผู้ใหญ่เห็นว่าพวกตนมีความรับผิดชอบเห็นได้จากการปฏิบัติตามสิ่งที่ครูมอบหมายให้โดยไม่ขาดตกบกพร่อง จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นบ่งบอกว่าระบบการศึกษาในโรงเรียนยังเน้นการสอนและการวางกรอบให้กับเด็กตลอดเวลา

นอกจากนี้วรรณกรรมเด็กของไทยส่วนใหญ่มักนำเสนอภาพของเด็กนักเรียนตามชนบท คือ ภาพเด็กนักเรียนที่ตั้งใจและเอาใจใส่การเรียน เช่น ละมุนในเรื่องไฟฝันกับคืนวันของผีเสื้อของมาโนช นิสรา

...เธอตั้งความหวังไว้ว่าเธอต้องเรียนให้จบ ให้ได้เกรดดี ๆ
เมื่ออยู่ที่โรงเรียน เธอจะเป็นเด็กดี จะไม่ทำให้ครูต้องหนักใจ...³⁰

²⁹ โชติ ศรีสุวรรณ, ดอกไม้บานที่เชิงภู, หน้า 197.

³⁰ มาโนช นิสรา, ไฟฝันกับคืนวันของผีเสื้อ (กรุงเทพฯ: ทานตะวัน, 2540), หน้า 105.

เด็กอย่างละมุนตั้งความหวังไว้กับการเรียน โดยเฉพาะการเรียนในระบบโรงเรียน เป็นผลมาจากเธอ ดิตยียอยู่กับความเชื่อที่ผู้ใหญ่พร่ำสอนว่าการศึกษาคือเครื่องมือในการสร้างโอกาสหรือยกระดับ สถานภาพทางสังคมและสถานภาพทางเศรษฐกิจ

...ความสำคัญของการศึกษา...ส่งเสริมให้ลูกหลานของเราได้มีอนาคต
ที่ดี...³¹

การศึกษาเป็นบันไดที่ช่วยให้มีอนาคตที่ดีจัดว่าเป็นความคาดหวังในระดับของปัจเจกบุคคล ส่วนใน ระดับของสังคมนั้น การศึกษาเป็นสิ่งที่ได้รับการคาดหวังให้มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนเด็กเพื่อที่ กลายเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศในอนาคต

...เพื่อที่เป็นประชาชนที่ดีของประเทศในวันข้างหน้า...³²

การเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมเป็นวัตถุประสงค์ในการพัฒนาคนตามที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ³³ อันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการช่วยให้คนมีความรู้ ซึ่ง เป็นสิ่งที่เอื้อต่อการพัฒนาหมู่บ้านหรือท้องถิ่นด้วย อาจกล่าวได้ว่าสังคมคาดหวังว่าการศึกษานี้ ในโรงเรียนจะช่วยสั่งสอนให้เด็กเติบโตเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีค่าในอนาคต³⁴

การที่เด็กเป็นทรัพยากรที่มีค่าได้นั้นต้องมีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ ดังนี้ การรัก ความเป็นไทย การยึดมั่นขนบธรรมเนียมประเพณีไทย และประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนา นอกเหนือจากมีความสามารถด้านการเรียน คุณสมบัติเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผลิตซ้ำในวรรณกรรมเด็ก ของไทยเกือบทุกเรื่อง ในที่นี้ขอยกตัวอย่างจากเรื่องคนดีศรีสวรรค์ ของวิฑูรย์ ทองแท้ ในเรื่องนี้ นักเขียนนำเสนอภาพของตัวละครเด็กที่ชื่อมีนาซึ่งเป็นเด็กที่มีคุณสมบัติตามที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ เป็นที่ชื่นชมของผู้ใหญ่รอบข้าง

...เธอเป็นอัจฉริยะ ฉลาดเฉลียวเกินวัย ถ้าโรงเรียนทั่วประเทศมีเด็ก
เก่งอย่างนี้ ประเทศชาติคงเจริญ...³⁵

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

³³ คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534), หน้า 82.

³⁴ Michael Wyness, *Childhood and Society: An Introduction to the Sociology of Childhood*, p.145. และ Richard Mills, "Perspectives of Childhood," in *Childhood Studies*, Jean Mill and Richard Mills, eds. (New York: Routledge, 2000), p. 20.

³⁵ วิฑูรย์ ทองแท้, *คนดีศรีสวรรค์*, หน้า 118.

การที่ผู้ใหญ่เห็นว่าถ้าโรงเรียนมีเด็กอย่างมีนาเป็นผลให้ประเทศเจริญก้าวหน้า ประโยคข้างต้นจัดว่าเป็นการผลิตซ้ำคำขวัญวันเด็กที่กล่าวว่า “เด็กดีเป็นศรีแก่ชาติ เด็กฉลาดชาติเจริญ” (พ.ศ.2516) แม้ว่าจะระยะเวลาในการตีพิมพ์คำขวัญนี้กับการตีพิมพ์เรื่องคนดีศรีสวรรค์จะห่างกันมากกว่า 20 กว่าปี แต่ยังคงมีการตอกย้ำความเชื่อที่เห็นว่าเด็กอยู่ในฐานะกำลังสำคัญของชาติในวันหน้า³⁶ หรือเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของประเทศในอนาคต³⁷ สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งมาตรา 62 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. 2521 ได้ระบุไว้ว่า “รัฐพึงสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และเพื่อความมั่นคงของรัฐ”³⁸ ด้วยวิธีคิดที่มองเด็กเป็นพลังที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและการปกครองของประเทศ³⁹ นำไปสู่การปลูกฝังคุณลักษณะของเด็กในอุดมคติ นั่นคือ การมีความรู้ มีสติปัญญา มีเหตุผล มีคุณธรรมและวัฒนธรรม⁴⁰ คงจัดได้ว่าเป็นตอกย้ำคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของรัฐที่ปลูกฝังให้กับคนไทยตั้งแต่เด็กเพื่อเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีและมีคุณภาพ⁴¹ การให้ความสำคัญกับการเน้นการพัฒนาคนนั้นมีเป้าหมายเพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ⁴² หรือสนับสนุนการพัฒนาประเทศให้สามารถรักษาสถานภาพการแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ⁴³ นั้นคงหมายความว่ารัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนเพื่อใช้เป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการพัฒนา

³⁶ บันทึกการประชุมสภาวาระรัฐธรรมนูญครั้งที่ 3, ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เล่ม 76 ตอนที่ 23 (13 กุมภาพันธ์ 2502): 6.

³⁷ สำนักงานงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2515-2519 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, มปป.), หน้า 217.

³⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐธรรมนูญ, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521, (กรุงเทพมหานคร: งานผลิตเอกสารรัฐสภา, มปป.) หน้า 17.

³⁹ สำนักงานงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, มปป.), หน้า 312.

⁴⁰ สำนักงานงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 (กรุงเทพมหานคร: ยูนิเน็ตโปรดักชั่น, มปป.), หน้า 82.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 317.

⁴² สำนักงานงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 (กรุงเทพมหานคร: ยูนิเน็ตโปรดักชั่น, มปป.), หน้า 82.

⁴³ สำนักงานงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535-2539 (กรุงเทพมหานคร: ยูนิเน็ตโปรดักชั่น, มปป.), หน้า 183.

คนไม่ได้เป็นเป้าหมายปลายทางในตัวของตัวเอง แต่เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจนั่นเอง⁴⁴ คงเป็นไปได้ที่คุณสมบัติของเด็กในอุดมคติของผู้ใหญ่เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้เด็กเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาประเทศซึ่งเป็นนโยบายที่สำคัญในสังคมไทย

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูนี้อาจสรุปได้ว่านักเขียนวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนแตกต่างกัน ในขณะที่วรรณกรรมเด็กของเยอรมันนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ครูเป็นผู้วางกรอบให้เด็กปฏิบัติตาม ส่วนในวรรณกรรมเด็กของไทยนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูในลักษณะที่กลมกลืน ภาพของความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูที่แตกต่างกันนี้เป็นผลมาจากแนวโน้มของชนบทการประพันธ์วรรณกรรมเด็กของทั้งสองชาติที่แตกต่างกัน สำหรับชนบทการประพันธ์วรรณกรรมเด็กร่วมสมัยของเยอรมันมีแนวโน้มในการเปิดเผยบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูตามที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้ภาพของเด็กนักเรียนได้รับการนำเสนอในลักษณะที่มีใช้ถูกจำกัดเฉพาะเด็กรักเรียน แต่เป็นเด็กที่เป็นตัวของตัวเองบ้าง หรือเป็นเด็กที่ล้อเลียนครูบ้าง หรือเป็นเด็กดื้อบ้าง หรือเป็นเด็กเกเรบ้าง เช่นเดียวกับภาพของเด็ก ภาพของครูมิใช่ภาพเฉพาะของครูตามชนบทที่รักเด็ก หรือเอาใจใส่เด็ก แต่เป็นภาพครูตามที่เป็นจริง ไม่ว่าจะ เป็นครูที่ตามความคิดเด็กไม่ทันบ้าง หรือครูที่บ้าอำนาจบ้าง เป็นต้น ในส่วนของชนบทการประพันธ์วรรณกรรมเด็กร่วมสมัยของไทยมีแนวโน้มในการนำเสนอบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ในแง่มุมที่ควรจะเป็นมากกว่าภาพตามที่เป็นจริง ผู้อ่านจึงได้เห็นภาพของเด็กนักเรียนที่เรียนดีและมีคุณธรรม และภาพของครูที่ตั้งใจสอนเด็ก แม้ว่าในความเป็นจริงในสังคมไทยมีเด็กนักเรียนที่เป็นเด็กเกเรหรือเด็กมีปัญหา เด็กที่ล้อเลียนครู และเด็กดื้อ รวมถึงครูที่บ้าอำนาจ หรือหรือครูที่ใช้ความรุนแรงกับเด็ก แต่ภาพของครูกับนักเรียนตามที่เป็นจริงไม่ได้ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของไทย

⁴⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ไอเทคณาปาฎิหารีย์ (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2546), หน้า 143.

4.1.3 ปัญหาในโรงเรียน

ปัญหาในโรงเรียนที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยมีปัญหาเดียวกัน คือ ปัญหาความรุนแรงในหมู่เด็ก นอกจากนี้ยังมีปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาซึ่งเป็นปัญหาที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของไทย

4.1.3.1 ความรุนแรงในหมู่เด็ก: ปัญหาที่พบทั้งในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทย

เด็กรวมกลุ่มใช้ความรุนแรงในโรงเรียนเป็นสถานการณ์ที่มีมานานแล้ว แต่ในอดีตเป็นสิ่งที่ถูกปิดบัง เพิ่งจะเป็นประเด็นที่เปิดเผยและอภิปรายกันในที่สาธารณะช่วงทศวรรษ 1990 ในสื่อประเภทต่างๆ ลงข่าวเกี่ยวกับความรุนแรงที่เด็กนักเรียนกระทำต่อกันซึ่งกลายเป็นประเด็นที่นักการศึกษา อาจารย์และผู้ปกครองต่างพากันวิตกกังวลและพยายามร่วมกันหาทางแก้ไข ในช่วงเวลานี้จึงมีงานวิจัยเกี่ยวกับความรุนแรงระหว่างเด็กนักเรียนตีพิมพ์ออกมา⁴⁵ ความรุนแรงในหมู่เด็กไม่ได้ปรากฏในงานวิจัยเท่านั้น ยังเป็นหัวข้อที่นักเขียนวรรณกรรมเด็กของเยอรมันใช้เป็นหัวข้อในงานของตนด้วย การรวมกลุ่มใช้ความรุนแรงของเด็กปรากฏในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันในลักษณะที่ซับซ้อนและน่าสนใจ เห็นได้จากการนำเสนอความรุนแรงระหว่างเด็กกับเด็กนั้น บางครั้งเด็กบางคนอาจอยู่ในฐานะผู้กระทำส่วนเด็กบางคนอาจอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำ ขณะเดียวกันผู้ถูกกระทำหรือเหยื่อกับผู้กระทำอาจเป็นคนคนเดียวกันก็ได้ โดยทั่วไปมักมีการแบ่งแยกความแตกต่างทางด้านพฤติกรรมระหว่างผู้กระทำกับผู้ถูกกระทำ ผู้กระทำมีความรุนแรงมักเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว บังคับ ช่มชู้ ในขณะที่ผู้ถูกกระทำมักเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมอ่อนแอ หนึ่งเงียบ เก็บตัว อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างที่ระบุข้างต้นไม่ได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป สำหรับรูปแบบของความรุนแรงมีทั้งความรุนแรงต่อร่างกายจนถึงความรุนแรงต่อจิตใจ ส่วนการแก้ไขปัญหาความรุนแรงนั้นอาจสามารถแก้ไขได้ แต่ขณะเดียวกันอาจไม่สามารถแก้ไขได้ สิ่งเหล่านี้พบได้ในนวนิยายเรื่อง *ไม่อย่างนั้นก็เป็นแก* ของเวลส์ และเรื่อง *นี่ไม่ใช่ ซิคโก-ไม่ใช่ที่นี่* ของโบเย

⁴⁵ Heinz Günter Holtappels, Hrsg., *Forschung über Gewalt an Schulen: Erscheinungsformen und Ursachen, Konzepte und Prävention* (Weinheim: Juventa, 1997), p. 7

มิเชล (Michel) ในเรื่องไม่อย่างนั้นก็เช่นกัน บังเอิญเห็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่ชื่อ อาร์โนลด์ (Arnold) ถูกเพื่อนร่วมชั้นเรียนคนอื่นแกล้งด้วยการกดหัวลงในโกสั้วม เมื่อเห็นเหตุการณ์ เขาต้องการร้องบอกให้หยุด แต่เขาไม่สามารถพูดได้เนื่องจากมีสายตาขมขู่ซึ่งเขามองไม่เห็นแต่ รู้สึกได้ สำหรับเหตุการณ์ครั้งนี้มิเชลอยู่ในฐานะพยานที่มีส่วนร่วมรับรู้เรื่องราวที่อาร์โนลด์ถูกทำร้าย ทว่าเขาไม่กล้าพูดสิ่งที่เกิดขึ้นต่อหน้าครูเพราะเขากลัว หากเขานำเรื่องนี้ไปบอกครูเขาจะกลายเป็นคนที่ถูกเพื่อนแกล้งแทนอาร์โนลด์

Du weißt ja, wenn du ein Wort sagst, bist du dran. Ist das klar?

Ja.⁴⁶

นอกเหนือจากการเป็นผู้รู้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้น มิเชลต้องตกเป็นเหยื่อของการถูกคุกคามหรือข่มขู่จากเพื่อนที่ทำร้ายอาร์โนลด์ แต่มิเชลไม่ต้องการเป็นเหยื่อเช่นที่อาร์โนลด์เป็น เขาจึงได้ตัดสินใจเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มคนที่ทำร้ายอาร์โนลด์ มิเชลคิดว่าถ้าเขาไม่ทำร้ายอาร์โนลด์ ยังมีคนอื่นทำ แล้วตัวเขาจะถูกทำร้ายด้วย ดังนั้นมิเชลจึงเริ่มต้นทำร้ายอาร์โนลด์ด้วยการตำว่าจนถึงการใช้กำลังกับอาร์โนลด์ด้วยการยัดหญ้าใส่ปากของอาร์โนลด์และชกต่อยเขาด้วย แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ในขณะที่มิเชลอยู่ในฐานะผู้ใช้ความรุนแรง การเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มทำให้มิเชลผันตนเองจากการเป็นเหยื่อมาสู่การเป็นผู้ใช้ความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นผู้ถูกกระทำหรือผู้กระทำ มิเชลรู้สึกกลัวเมื่อต้องมาเกี่ยวข้องกับความรุนแรง หากเขาไม่ต้องการเป็นเหยื่อผู้ถูกกระทำ เขาต้องหันกลับมาเป็นผู้กระทำเสียเอง ทั้งๆที่รู้ดีว่าการที่เขาทำร้ายอาร์โนลด์เป็นสิ่งที่ผิดทั้งทางด้านกฎหมายและศีลธรรม แต่เขาจำเป็นต้องกระทำเพื่อไม่ให้ตัวเองถูกทำร้าย นั่นคงหมายความว่ามิเชลใช้สัญชาตญาณของการเอาตัวรอด แทนที่ใช้ดุลยพินิจทางด้านจริยธรรม

อย่างไรก็ตาม มิเชลไม่ได้ปล่อยให้ตัวเองถูกรอบงำจากสัญชาตญาณของการเอาตัวรอดตลอดไป เขามีความรู้สึกผิดและไม่ต้องการให้เกิดเหตุการณ์นี้ซ้ำอีก แม้ว่ามิเชลรู้สึกสับสนและหวาดกลัว แต่เขาตัดสินใจเล่าเหตุการณ์นี้ให้พ่อแม่รับฟัง

Es war wirklich der schlechteste Augenblick für das, was Michel Den Eltern sagen musste... es musste jetzt sein... Wenn sie wüssten. Wenn sie wüssten... Ich kann nicht, dachte er, ich kann nicht. Aber ich muss.⁴⁷

⁴⁶ Renate Welsh, *Sonst bist du dran*, 14th ed. (Würzburg: Arcna, 2002), p. 18.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 63.

มิเชลยังมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีเห็นได้จากการสารภาพการกระทำของตนให้พ่อแม่รับรู้และยอมรับ
 ที่ทำตามคำแนะนำของพ่อกับแม่ คือ การขอโทษอาร์โนลด์ และการอยู่เคียงข้างอาร์โนลด์เพื่อให้ตัว
 มิเชลเองไม่รู้สึกผิดอีกต่อไป ส่วนการที่อาร์โนลด์จะยอมยกโทษให้กับมิเชลและยอมเป็นเพื่อนกับเขา
 ใหม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง บทสนทนาระหว่างมิเชลกับพ่อแม่ถึงแม้จะเป็นการสั่งสอนบ้างก็ตาม แต่เป็น
 การผูกเรื่องโดยให้พ่อแม่มีบทบาทในฐานะที่เป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำและเป็นที่พึ่งให้กับเด็ก

สำหรับผู้กระทำอย่างมิเชลนั้นเป็นตัวละครที่มีพัฒนาการ เขาสามารถปลดแอก
 ตนเองจากการเป็นเหยื่อของความรุนแรงและผู้ใช้ความรุนแรง ส่วนตัวละครอย่างเคลาส์ (Claus)
 กับแบร์ทรม (Bertram) ซึ่งเป็นหัวใจที่ใช้ความรุนแรงถือว่าเป็นตัวละครตามแบบฉบับ ผู้ก่อความ
 รุนแรงมักเป็นคนที่แข็งแรงหรือเป็นนักกีฬาหรือโดดเด่นหรือมีอิทธิพลกับผู้อื่น⁴⁸ บุคลิกลักษณะ
 เช่นนี้ปรากฏในตัวละครอย่างแบร์ทรมซึ่งเป็นคนที่ตัวใหญ่ เป็นนักกีฬา เป็นผู้ที่เร็วที่สุด แข็งแรง
 ที่สุด กล้าหาญมากที่สุดและคล่องแคล่วที่สุด ในขณะที่แบร์ทรมมีบุคลิกลักษณะที่สอดคล้องกับ
 บุคลิกภาพโดยรวมของผู้ที่ใช้ความรุนแรง ส่วนการที่เคลาส์ใช้ความรุนแรงคงสอดคล้องกับมายา
 คติที่เชื่อกันว่าเด็กที่ก่อความรุนแรงเป็นผลจากการที่เขาเติบโตในครอบครัวที่ใช้ความรุนแรง⁴⁹ เห็น
 ได้จากในวันหนึ่งที่เคลาส์มาโรงเรียนพร้อมกับรอยฟกช้ำบริเวณดวงตา อาจเป็นไปได้ที่เคลาส์ถูก
 กระทำรุนแรงจากสมาชิกในครอบครัวทำให้มีแนวโน้มที่กลายเป็นคนก้าวร้าว⁵⁰ และนำมาสู่การใช้
 ความรุนแรงเมื่อมีโอกาส นอกจากหัวใจทั้งสองคนแล้ว อาร์โนลด์ซึ่งเป็นเหยื่อของความรุนแรงมี
 บุคลิกลักษณะตรงตามแบบฉบับ คือ การเป็นคนอ่อนแอและไม่ตอบโต้ หลังจากที่ถูกเพื่อนแกล้ง
 อาร์โนลด์ได้แต่ร้องไห้ นอกจากนี้อาร์โนลด์ไม่กล้าบอกกล่าวการถูกเพื่อนกระทำรุนแรงเมื่อถูกครุ
 ชักถาม การนำเสนอตัวละครที่เป็นเหยื่อของความรุนแรงโดยให้มีบุคลิกลักษณะที่เป็นคนอ่อนแอ
 หรือนิ่งเฉยหรือไร้ปฏิกริยาหรือนิ่งเงียบ⁵¹ และไม่มีเพื่อน สอดคล้องกับความเชื่อตามหลักจิตวิทยา
 พัฒนาการที่เห็นว่าบุคลิกลักษณะเช่นนี้เป็นเป้าหมายของการถูกทำร้ายครั้งแล้วครั้งเล่า

⁴⁸ Jack David Eller, *Violence and Culture: A Cross-Cultural and Interdisciplinary Approach* (California: Wadsworth, 2006), p. 302.

⁴⁹ Roberta M. Berns, *Child, Family, School and Community: Socialization and Support*, p. 165.

⁵⁰ Ibid., p. 160.

⁵¹ Ibid., p. 327.

การแก้ปัญหาความรุนแรงในเรื่องนี้ใช้การสนทนาหัวข้อเกี่ยวกับความรุนแรงซึ่งส่งผลให้เกิดการคลี่คลายสถานการณ์ความรุนแรงระหว่างเด็กนักเรียน ปรากฏในฉากที่ครูเสนอให้เด็กนักเรียนทำกิจกรรมกลุ่มด้วยการเขียนประสบการณ์เกี่ยวกับความรุนแรงที่ตนเองเผชิญหรือเป็นผู้กระทำเสียเอง ความรุนแรงที่เด็กเขียนส่งครูและครูนำมาอ่านในห้องล้วนแต่เป็นความรุนแรงที่ก่อให้เกิดความเสียหายกับร่างกายของคน สัตว์และวัตถุสิ่งของ นอกจากนี้ความรุนแรงยังปรากฏในรูปแบบของการใช้คำพูดเพื่อข่มขู่ คุกคาม หรือเย้ยหยัน กิจกรรมกลุ่มในครั้งนี้มีผลให้เคลาส์ในฐานะหัวหน้าของกลุ่มผู้ใช้ความรุนแรงไม่สามารถบังคับหรือข่มขู่ใครได้เนื่องจากไม่มีใครใส่ใจหรือเคารพเคลาส์อีกต่อไป ในขณะที่เคลาส์ไม่ได้รับความใส่ใจจากเพื่อนร่วมชั้นเรียน ตรงกันข้ามกับอาร์โนลด์ที่แต่เดิมไม่มีเพื่อนคบหาด้วยกลับมีเพื่อนหลายคนเริ่มผูกมิตรด้วย เห็นได้ว่าการหยุดความรุนแรงหรือการแก้ไขความรุนแรงนั้นเป็นไปได้เมื่อผู้กระทำหรือผู้ถูกกระทำมีความกล้าหาญและความซื่อสัตย์เพียงพอที่เปิดเผยความรุนแรงและพยายามหลีกเลี่ยงความรุนแรง จัดว่าเป็นการจบเรื่องแบบมีความสุขโดยที่บทสรุประหว่างเคลาส์กับอาร์โนลด์เป็นการลงเอยที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม เด็กดีต้องได้รับรางวัล เช่น อาร์โนลด์มีเพื่อนคนหาด้วย ส่วนเด็กเกเรต้องถูกลงโทษ เช่น เคลาส์ถูกเพื่อนเมินเฉย และสำหรับบทสรุประหว่างอาร์โนลด์กับมิเชลนั้น ในที่สุดอาร์โนลด์ยกโทษให้กับมิเชลหลังจากที่มิเชลพยายามขอโทษอาร์โนลด์หลายครั้ง และทั้งคู่ยังได้กลายเป็นเพื่อนกัน อาจเป็นการบ่งบอกว่าผู้ที่กระทำผิดหากรู้จักสำนึกผิดยอมได้รับการให้อภัย คงแสดงว่านักเขียนเสริมสร้างและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้อ่าน

ในขณะที่นักเขียนนวนิยายเด็กเรื่อง*ไม่อย่างนั้นก็เป็นแก่น*นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับความรุนแรงระหว่างเด็กนักเรียนที่สามารถแก้ไขได้โดยใช้จริยธรรม แต่นักเขียนในนวนิยายเด็กเรื่อง*ที่นี่ไม่ใช่ชิคาโก-ไม่ใช่ที่นี่* นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับความรุนแรงที่ไม่สามารถหาวิธีแก้ไขได้เสมอไป พบได้จากประสบการณ์ของนิคลาส (Niklas) ที่ต้องเผชิญกับความรุนแรงโดยปราศจากหนทางในการแก้ไข นิคลาสมองว่าตนถูกคาร์ล (Karl) กระทำหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการข่มขู่ของแล้วไม่คืน หรือการข่มขู่และคุกคามด้วยอาวุธและคำพูด นิคลาสรู้สึกกลัวคาร์ลซึ่งเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนคนใหม่

ในขณะที่นิคลาสรู้สึกว่าคุณต้องกลายเป็นเหยื่อของความรุนแรงซึ่งคาร์ลเป็นผู้กระทำ แต่สำหรับคนรอบข้างของนิคลาสกลับไม่ได้เห็นเช่นนั้น ทั้งพ่อ แม่และพี่สาวไม่ได้เชื่อว่านิคลาสถูกรังแก เนื่องจากทั้งพ่อกับแม่คิดว่าคาร์ลไม่มีเหตุผลในการกลั่นแกล้งลูกของตน คนเราจะกระทำสิ่งใดต้องมีเหตุมีผล

Das tut doch niemand ohne Grund! ... aber warum um Himmels Willen hätte er das denn tun sollen? Kannst du mir einen Grund nennen, einen einzigen?⁵²

ด้วยเหตุที่พ่อกับแม่เชื่อมั่นในกฎแห่งเหตุและผลอันเป็นตัวอธิบายให้เราเข้าใจอย่างชัดเจนว่าการกระทำหรือเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นหรือเป็นไปนั้นเพื่ออะไรหรือวัตถุประสงค์ใด ทำให้พ่อกับแม่ไม่เชื่อคำพูดของนิคลาส นอกจากนี้พ่อกับแม่ยังมีมายาคติเกี่ยวกับประชากรในบ้านเมืองของตนนั้นจะกระทำสิ่งใดโดยอยู่ในกรอบของกฎหมาย ตรงกันข้ามกับพลเมืองในชิคาโกที่สามารถกระทำได้ทุกอย่างโดยไม่คำนึงถึงกฎหมาย

Wir sind doch hier nicht in Chicago!⁵³

สืบเนื่องจากอิทธิพลของภาพยนตร์บางเรื่องที่ส่งผลให้คนเยอรมันบางคนเกิดอคติต่อคนในชิคาโกว่าเป็นผู้ใช้ความรุนแรงโดยไม่ต้องเคารพกฎหมาย อย่างไรก็ตาม ในที่สุดพ่อกับแม่เชื่อสิ่งที่นิคลาสพูด เพราะทุกคนในบ้านต้องทนกับเสียงข่มขู่ทางโทรศัพท์เป็นเวลาหลายสัปดาห์ พ่อแทบไม่อยากจะเชื่อถ้าเขาไม่ได้ยินคำพูดข่มขู่ทางโทรศัพท์ด้วยตัวเอง นอกจากคำพูดข่มขู่แล้วยังมีเสียงโทรศัพท์ดังตลอดเวลา มีคนตั้งใจใช้โทรศัพท์ก่อกวน เมื่อรับสายแต่ละครั้งจึงไม่มีเสียงสนทนาของอีกฝ่าย คำพูดข่มขู่กับการก่อกวนทางโทรศัพท์เป็นหลักฐานที่ยืนยันการที่นิคลาสถูกคุกคามจากคาร์ล ทำให้พ่อแม่เข้าใจและเห็นใจนิคลาส นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พ่อ แม่ และพี่สาวยืนหยัดเคียงข้างนิคลาสในการเผชิญกับความรุนแรงและเลิกค้นหาเหตุผลในการกระทำ ความรุนแรงของคาร์ล

ครอบครัวของนิคลาสเปลี่ยนทัศนคติจากการไม่เชื่อมาเป็นการเชื่อเพราะมีหลักฐานนำไปสู่การพึ่งพากระบวนการยุติธรรม เพราะพวกเขาเชื่อมั่นต่อความยุติธรรม

Nein. Es käme mir vor wie – als hätte ich alle Hoffnung auf Gerechtigkeit aufgegeben. Jedes Vertrauen in die Gerechtigkeit. Wir ziehen die Anzeige nicht zurück.⁵⁴

⁵² Kirsten Boic, *Nicht Chicago. Nicht hier* (Hamburg: Friedrich Oetinger, 1999), p. 56.

⁵³ Ibid., p. 65.

⁵⁴ Ibid., p. 113.

พ่อของนิคลาสจึงตัดสินใจแจ้งความ แต่คดีความในลักษณะของการข่มขู่ซึ่งไม่มีหลักฐานและพยานชัดเจน ถือว่าเป็นคดีเล็กที่เอาผิดกับใครไม่ได้ ตำรวจจึงแนะนำว่าอย่าตั้งความหวังมากนัก

Machen Sie sich keine allzu großen Hoffungen, sagt der Polizist.⁵⁵

สืบเนื่องจากกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ขั้นตอนการรับแจ้งความ การสืบสวนและการส่งฟ้องของตำรวจ จนถึงการพิพากษาคดีของศาลต้องใช้ทั้งหลักฐานและพยานในการดำเนินคดี

...Und vor Gericht wird es auch nicht darum gehen, was
Der Richter glaubt. Recht hat nichts mit Glauben zu tun,
nur mit Beweisen.⁵⁶

นิคลาสและครอบครัวไม่สามารถหาหลักฐานและพยานมายืนยันว่าตนและครอบครัวถูกกระทำ ทว่าฝ่ายของคาร์ลกลับมีพยานมายืนยันสิ่งที่เขาพูดได้ ตำรวจมั่นใจในขั้นตอนการสืบสวนของตน เขากล่าวว่าเขาเชิญคู่กรณีทั้งสามคนตามที่พ่อของนิคลาสแจ้งความไว้มาแยกกันสอบสวนพบว่าพวกเขาให้การตรงกัน กลุ่มของคาร์ลยืนยันตรงกันว่านิคลาสเป็นเด็กโกหก

Sie waren sehr eindeutig in ihre Aussage... Alle drei. Ich habe
sie getrennt vorgeladen, aber sie erzählen alles das Gleiche.
In allen Punkten... Die Jungs sagen übereinstimmend, dass
Ihr Sohn lügt.⁵⁷

ตำรวจเห็นว่าคดีต้องถูกยกฟ้องจึงแนะนำให้พ่อของนิคลาสถอนแจ้งความ ด้วยเหตุที่ขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมต้องขึ้นอยู่กับพยานหลักฐานที่ใช้ นำสืบข้อเท็จจริง ในที่นี้การสืบข้อเท็จจริงระหว่างคู่กรณีทั้งสองฝ่ายโดยยึดถือตามคำให้การของแต่ละฝ่าย คำให้การเปรียบเทียบเรื่องเล่าในที่นี้มีเรื่องเล่า 2 ชุด ชุดหนึ่งเป็นของคาร์ลกับเพื่อนอีก 2 คน ส่วนอีกชุดหนึ่งเป็นของนิคลาส เรื่องเล่าของนิคลาสไม่มีน้ำหนักหักเหียบกับเรื่องเล่าของกลุ่มของคาร์ล เพราะคนคนเดียวพูดย่อมไม่น่าเชื่อถือเท่าเทียมกับคน 3 คนพูด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเสียงของคนคนเดียวย่อมมีอำนาจน้อยกว่าเสียงของคน 3 คน ด้วยเหตุที่กลุ่มของคาร์ลมีอำนาจมากกว่าส่งผลให้นิคลาสต้องกลายเป็นจำเลยของกระบวนการยุติธรรม อาจเป็นการตั้งคำถามกับกระบวนการยุติธรรมว่าสามารถให้ความชอบธรรมได้จริงหรือ

เมื่อกระบวนการยุติธรรมไม่อาจสร้างเป็นธรรมให้เขาและครอบครัว นิคลาสต้องการยุติปัญหาด้วยการใช้กฎของตาต่อตาและฟันต่อฟัน หรือกฎของศาลเตี้ย แต่พ่อแม่ห้ามมิให้เขา

⁵⁵ Ibid., p. 49.

⁵⁶ Ibid., p. 95.

⁵⁷ Ibid., p. 94.

โต้ตอบกลับด้วยความรุนแรงหรือการใช้ศาลเตี้ย ในขณะที่นิคลาสไม่สามารถแก้แค้นคาร์ลได้ เขาจึงจำเป็นต้องสร้างความรุนแรงในจินตนาการขึ้นมาแทนที่ เขาจินตนาการว่าเขาได้ฆ่าคาร์ลตาย

Ich mach ihn tot. Ich bring ihn um, ich schwör, ich mach ihn tot, ich tret ihm so die Fresse ein, dass er niemals mehr... Ich mach ihn tot. Ich bring ihn um, ich schwör.⁵⁸

เห็นได้ว่านิคลาสเลือกที่ใช้ความรุนแรงในความคิดคำนึงเป็นเครื่องมือในการตอบสนองความปรารถนาที่ใช้กฎของตาต่อตาและฟันต่อฟัน ขณะเดียวกันความรุนแรงในจินตนาการยังใช้เป็นเครื่องมือในการผ่อนคลายความกดดันและความตึงเครียด ทว่าความรุนแรงในจินตนาการเป็นเพียงช่องทางให้นิคลาสได้หลีกหนีเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่มิใช่หนทางในการแก้ไขปัญหายุ่งเกี่ยวกับความรุนแรง นิคลาสยังต้องประสบกับความรุนแรงโดยไม่มีทางหลีกเลี่ยงและไม่มีทางคลี่คลายได้

อาจกล่าวได้ว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างเด็กกับเด็กนั้นมีทั้งมิติที่เรียบง่ายและมิติที่ซับซ้อน นักเขียนในเรื่อง*ไม่อย่างนั้นก็เป็นแก* นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับความรุนแรงด้วยทัศนคติที่เป็นอุดมคติ ความรุนแรงสามารถกำจัดได้ด้วยการใช้คุณธรรมและจริยธรรม อันเป็นตัวชี้้นำให้เด็กเห็นว่าการกระทำความรุนแรงเป็นสิ่งที่ไม่ดี ถือได้ว่าเป็นวิธีคิดที่มองเห็นความรุนแรงในฐานะที่เป็นปัญหาซึ่งไม่สลบซับซ้อนและเข้าใจได้ง่ายจึงสามารถจัดการแก้ไขได้ อย่างไรก็ตาม นักเขียนในเรื่อง*ไม่ใช่ชิดาโก-ไม่ใช่ที่นี่* นำเสนอความรุนแรงด้วยทัศนคติที่มีดหม่น เป็นการนำเสนอความรุนแรงให้เป็นปัญหาที่ซับซ้อนและไม่สามารถดำเนินการแก้ไขได้โดยง่าย

ในขณะที่นักเขียนวรรณกรรมเด็กของเยอรมันนำเสนอความรุนแรงระหว่างเด็กในฐานะที่เป็นปัญหาซึ่งต้องแก้ไข แต่สำหรับนักเขียนวรรณกรรมเด็กของไทยมิได้นำเสนอความรุนแรงในฐานะที่เป็นปัญหา ในที่นี้ขอยกตัวอย่างจากเรื่อง*ดอกไม้บานที่เชิงภู* ของโชติ ศรีสุวรรณ เป็นกรณีศึกษา สำหรับเรื่องนี้นำเสนอตัวละครเด็กในลักษณะที่เป็นตัวละครขาวดำ เด็กกลุ่มหนึ่งเป็นตัวแทนของเด็กดี ส่วนเด็กอีกกลุ่มหนึ่งเป็นตัวแทนของเด็กเกเร ความขัดแย้งระหว่างเด็กสองกลุ่มนี้เกิดขึ้นจากฝ่ายเด็กเกเรกลั่นแกล้งฝ่ายเด็กดีด้วยการพังจันตักปลา นำไปสู่การชกต่อย

⁵⁸ Ibid., p. 120.

ระหว่างเด็กทั้งสองฝ่าย แต่การชกต่อยสิ้นสุดเมื่อมีเพื่อนช่วยกันห้าม แม้ว่าหลังจากนั้นเด็กทั้งสองฝ่ายไม่ได้ทะเลาะวิวาทกัน ทว่าพวกเขายังมีความขัดแย้งระหว่างกัน

ความขัดแย้งระหว่างเด็กสองกลุ่มเป็นสิ่งที่ครูประจำชั้นสังเกตเห็นจึงได้พยายามจับฝ่ายเด็กเกเรมาปรับเปลี่ยนนิสัยด้วยการมอบหมายให้เข้าร่วมคณะลำเพลินของโรงเรียน ทำให้เด็กทั้งสองคนรู้จักการทำงาน

...ตั้งแต่ชั้นนรินทร์กับเรื่องนิรันดร์ได้เข้าร่วมคณะลำเพลินของโรงเรียน
ทั้งสองรู้จักทำงาน นิสัยหลบหลีกงานและชอบกลั่นแกล้งผู้อื่นก็ทำ
น้อยลง...⁵⁹

การแก้ไขปัญหาเด็กเกเรด้วยการหากิจกรรมให้ทำ อย่างไรก็ตาม การตัดนิสัยเด็กเกเรไม่ได้ช่วยให้ความขัดแย้งระหว่างเด็กทั้งสองฝ่ายสลายไป สิ่งที่ช่วยคลายความขัดแย้งระหว่างเด็กทั้งสองกลุ่มคือ การสร้างเหตุการณ์ให้ฝ่ายเด็กดีมีโอกาสร่วมชีวิตฝ่ายเด็กเกเรจากการถูกขู่กัด ทำให้เด็กเกเรเลิกเป็นคู่อริกับฝ่ายเด็กดี เป็นการให้เหตุการณ์ช่วยชีวิตมาเป็นกลไกในการสลายความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงระหว่างเด็กสองกลุ่ม การที่นักเขียนเลือกใช้เหตุการณ์วิกฤตมาคลี่คลายปัญหาความรุนแรงแทนที่การทำความเข้าใจและจัดการกับปัญหาความรุนแรงคงเป็นผลมาจากการที่ผู้ใหญ่ไม่ได้ตระหนักว่าการทะเลาะวิวาทระหว่างเด็กเป็นปัญหาความรุนแรงซึ่งต้องแก้ไข ขณะเดียวกันอาจเป็นวิธีคิดของผู้ใหญ่ที่เห็นว่าเด็กไม่ใช่คนที่มีธรรมชาติของความชั่วร้าย และผู้ใหญ่มักเห็นว่าเด็กเปรียบเสมือน "ผ้าขาว" ที่สามารถอบรมบ่มเพาะเด็กให้เป็นไปตามที่ผู้ใหญ่ต้องการได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ในการสั่งสอน ปลูกฝัง หรือให้คำปรึกษาชี้แนะเจตคติและคุณธรรมต่างๆให้กับเด็กเพื่อให้เด็กรู้จักผิดชอบชั่วดี

อาจสรุปได้ว่าการนำเสนอความรุนแรงระหว่างเด็กในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยนั้นแตกต่างกัน ความรุนแรงในหมู่เด็กที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันเป็นปัญหาซึ่งสามารถแก้ไขได้ แต่บางครั้งอาจแก้ไขไม่ได้ ขณะเดียวกันในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันปรากฏปัญหาสังคมร่วมสมัยที่เห็นว่าบางครั้งเราอาจพึงพากระบวนการยุติธรรมไม่ได้ แต่สำหรับวรรณกรรมเด็กของไทยมิได้ปรากฏความรุนแรงระหว่างเด็กในฐานะที่เป็นปัญหาแต่อย่างใด ทั้ง ๆ ที่

⁵⁹ โชติ ศรีสุวรรณ, *ดอกไม้บานที่เชียงใหม่*, หน้า 202.

สังคมไทยมีปัญหาที่เกิดจากการรวมกลุ่มใช้ความรุนแรงในหมู่เด็ก ความแตกต่างของการนำเสนอ ความรุนแรงระหว่างเด็กในวรรณกรรมเด็กของทั้งสองชาติเป็นผลมาจากทัศนคติของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็ก ผู้ใหญ่ในสังคมเยอรมันมักเน้นให้เด็กเรียนรู้ปัญหาหรือเรียนรู้ความจริงที่เกิดขึ้นในสังคม ส่งผลให้นักเขียนวรรณกรรมเด็กของเยอรมันนิยมตีแผ่ปัญหาสังคมร่วมสมัยให้เด็กรับรู้ เช่น ความรุนแรงในหมู่เด็ก เป็นต้น ส่วนในสังคมไทยแตกต่างออกไป ผู้ใหญ่ในสังคมไทยมักติดยึดกับความเชื่อที่ว่าเด็กดูแลตนเองไม่เป็นหรือคิดตัดสินใจด้วยตนเองไม่ได้ ผู้ใหญ่ควรจะป้องกันเด็กให้พ้นจากปัญหาหรือความเลวร้ายในสังคม ทำให้นักเขียนวรรณกรรมเด็กของไทยไม่นิยมตีแผ่ปัญหาสังคมให้เด็กรับรู้ ดังนั้นการทะเลาะวิวาทระหว่างเด็กจึงไม่ได้ปรากฏในลักษณะที่เป็นปัญหาความรุนแรง แต่เป็นเพียงความขัดแย้งชั่วคราวระหว่างเด็ก

4.1.3.2 ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา: ปัญหาที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของไทย

ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาในชนบทเป็นปัญหาที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของไทยเนื่องจากการกระจายรายได้ที่แตกต่างกันมาก โดยเฉพาะคนในชนบท อันเป็นผลมาจากความไม่สมดุลของการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาเมืองและภาคอุตสาหกรรมมากกว่าชนบทและภาคเกษตรกรรม ขณะเดียวกันสังคมไทยมิใช่สังคมรัฐสวัสดิการ ส่งผลให้รัฐบาลไม่สามารถดูแลและช่วยเหลือประชาชนที่ยากไร้หรือขาดแคลนได้อย่างทั่วถึง

เรื่อง *โรงเรียนริมทุ่งกว้างของโชติ ศรีสุวรรณ* เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา เรื่องนี้เปิดเรื่องด้วยการนำเสนอปัญหาของเด็กๆที่ต้องประสบกับการกระจายบริการทางการศึกษาที่ยังไม่ทั่วถึงทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ⁶⁰ อันเป็นผลมาจากการขาดแคลนบุคลากรครูและอาคารเรียนในพื้นที่ห่างไกลและทุรกันดาร ทำให้เด็กนักเรียนในพื้นที่ห่างไกลไม่ได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ

⁶⁰ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7* (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๕), หน้า 25.

เด็กชนบทอย่างโจ้ อูต และเพื่อนๆ ต้องเรียนในอาคารที่ชาวบ้านสร้างขึ้นอย่าง
ง่าย ๆ เพื่อให้เด็กมีสถานที่สำหรับการเรียนหนังสือ

... ชาวบ้าน... สละที่ดินปลูกสร้างอาคารฝาขัดแตะ มุงสังกะสี ขนาด
สี่ห้องเรียน... แต่ละห้องเรียนตั้งกระดานดำเป็นฝา กันไม่ให้มองเห็น
ปากกันเวลาสอน...⁶¹

อาคารเรียนและห้องเรียนที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการสร้างตามกำลังของชาวบ้าน เท่าที่สามารถ
กระทำได้นั้นคงหมายความว่าชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นความสำคัญกับการศึกษา เนื่องจากมีความเชื่อ
ว่าการศึกษาเป็นปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงบทบาทและตำแหน่งทางสังคมให้สูงขึ้น อันจะนำมาซึ่งข้อ
ได้เปรียบทางด้านเศรษฐกิจที่สามารถสร้างความสมบูรณ์พูนสุขให้แก่ผู้ที่มีการศึกษา ทำให้ชาวบ้าน
สนับสนุนการศึกษาให้กับลูกหลานของตน นอกจากการขาดแคลนอาคารเรียนแล้ว ยังมีการขาด
แคลนครู ครูหนึ่งคนต้องชักรอกสอนควบชั้นเรียนสองระดับชั้น

พ่อครูถืออธิบายตัวอย่างเลขชั้นป. 3 จนนักเรียนเข้าใจดีแล้ว ก็ปล่อยให้
ทำแบบฝึกหัดกันเองแล้วจึงเดินอ้อมกระดานดำออกมาด้านหลังก็เป็นชั้น
ป. 4 พ่อครูก็เริ่มวิชาภาษาไทย...⁶²

การนำเสนอปัญหาด้านการขาดแคลนอาคารเรียนและบุคลากรครูอาจเป็นกรณีวิพากษ์วิจารณ์ภาครัฐ
ที่ไม่สามารถจัดการการให้บริการด้านการศึกษาได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ทำให้เด็ก
นักเรียนในพื้นที่ห่างไกลต้องประสบกับความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา

ปัญหาข้างต้นได้รับการแก้ไขในรูปแบบของการสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาสทาง
การศึกษาโดยมีมูลนิธิหนังสือพิมพ์เป็นผู้สร้างอาคารเรียนถาวรให้ เรียกว่าเป็นความโชคดีของเด็ก
นักเรียนที่มูลนิธิหนังสือพิมพ์มาสร้างอาคารเรียนให้

...โชคดีแล้วที่มูลนิธิหนังสือพิมพ์มาสร้างอาคารให้ มิเช่นนั้นแล้วคงจะได้
เรียนอาคารเพิงหมาแหงนให้ลมโกรก ผ่นสาดไปอีกหลายปีกว่าจะได้
งบประมาณสร้าง...⁶³

หน้า 9-10.

⁶¹ โชติ ศรีสุวรรณ, *โรงเรียนริมทุ่งกว้าง*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2542),

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

การใช้คำว่า“โชคดี”ในการอธิบายสาเหตุที่มีอาคารเรียนถล่มถือว่าเป็นการมองสาเหตุในแง่บวกของความประจวบเหมาะทางสถานการณ์⁶⁴ เป็นการใช้โลกทัศน์แบบ“ดวง”มาอธิบายเหตุการณ์ที่มูลนิธิหนังสือพิมพ์สร้างอาคารเรียนให้ คงเป็นการยอมรับสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นว่าเป็นสิ่งที่มีอาจควบคุมได้ หรือมีอาจเปลี่ยนแปลงได้ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการยอมรับ“ดวง”เป็นการแสดงถึงการยอมรับความชอบธรรมของเหตุการณ์หรือความเป็นไปในชีวิตของเราด้วย⁶⁵ นอกจากนี้ยังมีการใช้โลกทัศน์แบบ“ที่พึ่ง”เห็นได้จากการคลี่คลายปัญหาด้านการขาดแคลนอาคารเรียนโดยวิธีการบริจาคของมูลนิธิแห่งหนึ่ง วิธีคิดที่คาดหวังกับการพึ่งพาผู้อุปถัมภ์หรือผู้ใจบุญที่มีต่อผู้ยากไร้เป็นวิธีคิดที่เป็นไปตามโลกทัศน์ของคนไทยที่เน้นบทบาทของผู้มีศรัทธาและอำนาจวาสนาให้ช่วยเหลือ เกื้อกูล และปกป้องผู้ที่ด้อยกว่า⁶⁶ อาจเป็นการปลุกฝังระบบอุปถัมภ์หรือความคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาให้กับเด็ก

อันที่จริงแล้วการมีอาคารเรียนถล่มเป็นสิทธิอันพึงมีของเด็กนักเรียนในท้องที่ห่างไกล การมองข้ามประเด็นเกี่ยวกับสิทธิทำให้เด็กไม่ได้เรียนรู้ที่ปกป้องหรือเรียกร้องสิทธิของตนในการได้รับการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพจากภาครัฐ ขณะเดียวกันอาจไม่ให้ความสำคัญกับการวิจารณ์ความบกพร่องของหน่วยงานราชการที่ไม่สามารถกระจายบริการทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งๆที่เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐบาล อย่างไรก็ตาม เราต้องไม่ลืมว่าแนวคิดเรื่องสิทธิและความเสมอภาคเป็นกรอบความคิดที่อาจยังไม่สามารถเข้าถึงคนไทยทุกกลุ่มได้ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม แนวคิดเรื่องสิทธิและความเสมอภาคกำลังเป็นกรอบการมองชีวิตที่สำคัญอีกกรอบหนึ่งในสังคมไทยซึ่งส่งผลให้การยอมรับความเหลื่อมล้ำทางสังคมน้อยลง ดังจะเห็นได้จากการประท้วงจากกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มแรงงานกลุ่มต่างๆ⁶⁷

⁶⁴ เนืองน้อย บุญเนตร, “โชค,” ใน คำ: ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย, สุวรรณฯ สถาอาณันท์และเนืองน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 43.

⁶⁵ เนืองน้อย บุญเนตร, “ดวง,” ใน คำ: ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย, สุวรรณฯ สถาอาณันท์และเนืองน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 60-61.

⁶⁶ ม.ร.ว.อดิน รพีพัฒน์, “ที่พึ่ง,” ใน คำ: ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย, สุวรรณฯ สถาอาณันท์และเนืองน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 286.

⁶⁷ เนืองน้อย บุญเนตร, “ดวง,” ใน คำ: ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย, สุวรรณฯ สถาอาณันท์และเนืองน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 62.

4.2 สังคมในกลุ่มเพื่อน

สังคมนอกบ้านของเด็กไม่ได้มีแต่เพียงสังคมในโรงเรียนเท่านั้น ยังมีสังคมในกลุ่มเพื่อนซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของเด็กที่เป็นมิตร การรวมกลุ่มกันมักเกิดจากการที่เด็กมีความต้องการและความสนใจร่วมกัน การแบ่งปันความทุกข์และความสุขร่วมกัน รวมทั้งการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ตลอดจนการช่วยกันแก้ไขปัญหาหรือช่วยเหลือเจือจานระหว่างกัน ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็กที่มีความเป็นมิตรต่อกันถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ที่ช่วยให้เด็กพร้อมในการปรับตัวเข้าสู่สังคมในระดับที่ขยายวงกว้างมากขึ้นกว่าในระดับของครอบครัว หรือช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ทักษะในการเข้าสังคม เห็นได้จากการวิเคราะห์หัวข้อย่อยทั้งสามหัวข้อ คือ หัวข้อแรก “การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม” ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทักษะในการเข้าสังคมของเด็กที่พบทั้งในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทย สำหรับการรวมกลุ่มของเด็กไม่ได้พบแต่ลักษณะร่วมกันเท่านั้น ยังมีลักษณะและเป้าหมายที่แตกต่างกันด้วย การรวมกลุ่มของเด็กที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของเยอรมัน คือ “การเรียกร้องของเด็ก” ส่วนการรวมกลุ่มของเด็กที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของไทย คือ “สามัคคีคือพลัง”

4.2.1 “การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม”: การรวมกลุ่มของเด็กที่พบทั้งในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทย

วัยเด็กตอนกลาง* เป็นช่วงที่เด็กใช้เวลาอยู่กับเด็กด้วยกันมากกว่าใช้เวลาอยู่กับผู้ใหญ่ ทำให้การรวมกลุ่มมีความสำคัญสำหรับเด็ก ในการรวมกลุ่มกันช่วยให้เด็กเป็นอิสระจากการควบคุมของผู้ใหญ่⁶⁸ ขณะเดียวกันเด็กมีโอกาสดูแลความในใจที่ไม่กล้าเล่าให้ผู้ใหญ่ฟัง นอกจากนี้เพื่อได้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม เด็กเรียนรู้ที่ยอมรับค่านิยมและหลักปฏิบัติประจำกลุ่ม⁶⁹

* วัยเด็กตอนกลางในตำราจิตวิทยาพัฒนาการเด็กแต่ละเล่มระบุตัวเลขอายุแตกต่างกันไปบ้าง สำหรับบางเล่มระบุว่าอายุ 6-11 ปีบ้าง ส่วนบางเล่มระบุว่าอายุ 6-12 ปีบ้าง แต่สำหรับบางเล่มระบุว่าอายุ 6-12/13 ปีบ้าง (Diane E. Papalia, Sally Wendkos Olds and Ruth Duskin Feldman, *A Child's World: Infancy Through Adolescence*, p. 10. , John W. Santrock, *Child Development*, p. 17 และ Roberta M. Bems, *Child, Family, School, Community: Socialization and Support*, p. 294.)

⁶⁸ Roberta M. Bems, *Child, Family, School, Community: Socialization and Support*, p. 295. William A. Corsaro, *The Sociology of Childhood*, 2nd ed., (California: Pine Forge, 2005), p. 149.

⁶⁹ Diane E. Papalia, Sally Wendkos Olds and Ruth Duskin Feldman, *A Child's World: Infancy*

แม้ว่าจะไม่เห็นด้วยก็ตามที่ แต่ต้องเคารพและทำตามกฎกติกาของกลุ่ม การได้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มพบได้ในนวนิยายหลายเรื่อง ในที่นี้เลือกรวบรวมเด็กของเยอรมันเรื่องเจ้ามันฝรั่งทอดที่น่าฉงน ของมิเชลและวรรณกรรมเด็กของไทยเรื่องโรงเรียนไม้ไผ่ ของวงเดือน ทองเจียว เป็นตัวอย่างในการศึกษา

ในเรื่องเจ้ามันฝรั่งทอดที่น่าฉงนนำเสนอมิตรภาพระหว่างเด็กสองคนที่ชื่อนอร่า (Nora) กับคอนราด (Conrad) ทั้งคู่สามารถจับคู่กันได้เพราะมีความสนใจร่วมกัน คือดนตรี พวกเขาลองฝึกฝนดนตรีประเภทป๊อปซองโดยนอร่าเล่นขลุ่ยส่วนคอนราดเล่นคีย์บอร์ด ด้วยเหตุที่รักดนตรีเหมือนกันช่วยให้มิตรภาพระหว่างนอร่ากับคอนราดสนิทสนมกันมากขึ้น หลังจากที่ทั้งคู่มีปฏิสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันทำให้นอร่ารับรู้ว่าคอนราดอ่อนวิชาคณิตศาสตร์มาก และมักโดดเรียนในวันที่มีการทดสอบวิชาคณิตศาสตร์ ในฐานะเพื่อนนอร่าได้เตือนสติ⁷⁰ คอนราดว่าการโดดเรียนไม่ได้ช่วยให้อะไรดีขึ้น ตัวเขาเองต้องพยายามทำวิชานี้ให้ได้ นอร่าไม่เพียงแต่เตือนคอนราดด้วยความหวังดีเท่านั้น เธอยังได้ชวนคอนราดมาทำการบ้านวิชาคณิตศาสตร์ด้วยกัน ข้อเสนอของนอร่าที่ช่วยติววิชาคณิตศาสตร์ให้กับคอนราดนั้นเขายินดีรับข้อเสนออย่างเต็มใจ เห็นได้ว่ามิตรภาพระหว่างนอร่ากับคอนราดเป็นไปในลักษณะของการมีงานอดิเรกร่วมกันและการช่วยเหลือ⁷¹ ด้านการเรียนที่นอร่าทำให้กับคอนราด หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเด็กทั้งสองคนกลายเป็นคู่หูที่ผูกใจกัน⁷² เพราะทั้งคู่เข้ากันได้ดี มีความสนใจร่วมกัน และตอบสนองความต้องการของกันและกันนำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนม และไว้วางใจซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้นอร่ายังได้ช่วยเหลือคอนราดโดยการขอให้เพื่อนร่วมชั้นเรียนเรียกคอนราดด้วยชื่อของเขา คอนราดมักรับประทานมันฝรั่งทอดในช่วงพักรับประทานอาหารว่างทุกวัน เพราะแม่ของเขาขาย ทำให้เพื่อนตั้งฉายาเขาว่า “เจ้ามันฝรั่งทอด” (Pommes มาจากคำว่า Pommes frites หมายถึงมันฝรั่งทอด) นอร่าได้กำหนดเงื่อนไขกับเพื่อนร่วมชั้นเรียน โดยเธอกับคอนราดยินดีแสดงดนตรีหากเพื่อนร่วมชั้นเรียนเล็กเรียกคอนราดว่าเจ้ามันฝรั่งทอด

Through Adolescence, p. 485.

⁷⁰ John W. Santrock, *Child Development*, 11th ed., (New York: McGraw-Hill, 2007), p. 512

⁷¹ *Ibid.*, p. 512.

⁷² *Ibid.*, p. 512.

Ich spiele nämlich nur unter einer Bedingung... Die sollen auch nicht mehr "Pommes" sagen.⁷³

การเจรจาต่อรองครั้งนี้สร้างความตึงเครียดให้กับคอนราตจนพูดไม่ออก การจัดการแก้ไขให้เพื่อนร่วมชั้นเรียนยอมรับที่เรียกคอนราตว่าคอนราตสำเร็จลุล่วง

...dass die anderen auch dafür waren, den "Pommes" abzuschaffen.⁷⁴

การกระทำของนอราแสดงถึงบทบาทของเพื่อนสนิทที่มีส่วนช่วยคอนราตให้สามารถดำรงอัตตาหรือตัวตนของเขาไว้ได้⁷⁵ ชื่อของแต่ละคนนั้นเป็นการแสดงตัวตนสำหรับคนรอบข้างและในสังคม การที่เพื่อนปฏิเสธที่เรียกชื่อของเข่าว่า "คอนราต" แต่กลับเรียกเข่าว่า "เจ้ามันฝรั่งทอด" แทน คงเป็นการบ่งบอกว่าเพื่อนของเขาขาดความเคารพในการเป็นบุคคลคนหนึ่งของคอนราต หรือไม่ได้ตระหนักถึงตัวตนของคอนราตนั่นเอง นอราใช้โอกาสที่เพื่อนร่วมห้องต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากเธอกับคอนราต พวกเขาต้องการให้ทั้งคู่แสดงดนตรีในฐานะที่เป็นตัวแทนห้องในงานโรงเรียน เห็นได้ว่านอรารู้จักที่ต่อรองกับเพื่อน⁷⁶ การกระทำของนอราประสบความสำเร็จได้เนื่องจากนอรามีอำนาจในการต่อรอง เธออยู่ในฐานะของผู้ที่กำหนดเงื่อนไขได้เนื่องจากทั้งสองคนมีความสามารถด้านดนตรีมาต่อรองกับเพื่อนร่วมชั้นได้ ในขณะที่เพื่อนร่วมชั้นเรียนอยู่ในฐานะของผู้ที่ต้องทำตามเงื่อนไข เท่ากับว่ามิตรภาพระหว่างเด็กกับเด็กอาจปรากฏในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สามารถต่อรองกันได้

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็กไม่ใช่เรื่องการต่อรองกันได้เท่านั้น แต่ยังคงอยู่บนพื้นฐานของการตัดสินความเป็นธรรมระหว่างเด็ก เห็นได้จากเหตุการณ์ไฟไหม้เล็กน้อยที่ห้องเตรียมงาน นอราในฐานะที่เป็นคนจุดเทียนในห้องนั้นระหว่างที่ทำงานทำให้ถูกผู้อำนวยการโรงเรียนตำหนิที่เธอประมาทเดินเล่นที่ไม่ได้ดับเทียน แต่เธอยืนยันว่าเธอดับเทียนแล้ว อันที่จริงแล้วนอราไม่ใช่คนผิด อัวสิน่า (Ursina) ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนคนหนึ่งของนอราเป็นคนมาจุดเทียนต่อจากนอราแล้วล้มดับเทียน แต่เธอไม่กล้ายอมรับผิดในวันที่ผู้อำนวยการมาสอบถาม ต่อมาอัวสิน่าได้ยอมรับผิดในวันรุ่งขึ้น

...Ich bin schuld.⁷⁷

⁷³ Tilde Michels, *Ausgerechnet Pommes* (München: Deutscher Taschenbuch, 1998), p. 108.

⁷⁴ Ibid., p. 110.

⁷⁵ John W. Santrock, *Child Development*, p. 512.

⁷⁶ William A. Corsaro, *The Sociology of Childhood*, p. 114.

⁷⁷ Tilde Michels, *Ausgerechnet Pommes*, p. 118.

จากการปกปิดความผิดมาสู่การเปิดเผยและยอมรับผิดคงแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบที่มีต่อการกระทำของตน ช่วงเวลาที่อัวลีน่าไม่กล้ายอมรับผิดเป็นการตัดสินใจจากความเห็นแก่ตัว⁷⁸ เป็นไปได้ที่อัวลีน่ากลัวการถูกลงโทษจึงเลือกที่ปกปิดความผิดของตน แต่อัวลีน่ายังรู้จักผิดชอบชั่วดี ทำให้เธอยอมสารภาพผิดต่อหน้าเพื่อนร่วมชั้นเรียน ทว่าการยอมรับผิดนี้อาจเรียกร้องความเห็นใจจากเพื่อนได้ โดยเฉพาะนอรา ทั้งนอราและเพื่อนร่วมชั้นเรียนคิดว่าการกระทำของอัวลีน่าเป็นสิ่งที่เลวร้าย

Gemein und fies war das!...Die andern in der Klasse fanden das auch...⁷⁹

พวกเขาลงโทษอัวลีน่าด้วยการปฏิเสธที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วยและยังต้องการปลดอัวลีน่าออกจากความเป็นพิธีกรในงานโรงเรียน เป็นการพิพากษาโทษเด็กโดยเด็กด้วยกัน การที่อัวลีน่าถูกเพื่อนร่วมห้องคว่ำบาตรเนื่องจากเธอขาดความซื่อสัตย์และความกล้าที่ยอมรับผิด แต่เมื่อเธอรู้จักสำนึกผิด เธอได้รับการให้อภัยในเวลาต่อมา และเพื่อนยินดีให้เธอกลับมารับหน้าที่พิธีกรอีกครั้ง ทำให้ความสัมพันธ์ของเด็กกลุ่มนี้ปราศจากความขัดแย้งและดำเนินไปอย่างราบรื่น เด็กกลุ่มนี้อยู่ร่วมกันโดยใช้หลักจริยธรรมเป็นตัวชี้นำปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน หากเพื่อนคนใดมีพฤติกรรมที่ไร้คุณธรรมจะถูกกลุ่มเพื่อนตัดความสัมพันธ์ คงบ่งบอกว่าการมีคุณธรรมเป็นปัจจัยตัดสินเด็กในการได้รับการยอมรับหรือถูกปฏิเสธจากเพื่อน พวกเขาสามารถไตร่ตรองปัญหาทางศีลธรรม ขณะเดียวกันเด็กให้ความสำคัญกับการเป็นที่ยอมรับจากผู้อื่น หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็กที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรมและคุณธรรมช่วยส่งเสริมมิตรภาพที่ดีต่อกันระหว่างเด็ก

การนำเสนอมิตรภาพระหว่างเด็กในแง่มุมของการเรียนรู้ที่ปรับตัวอยู่ร่วมกัน มิได้พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของเยอรมัน แต่ยังพบได้ในวรรณกรรมเด็กของไทยด้วยเช่นกัน เช่น ในเรื่อง *โรงเรียนไม้ไผ่* ในเรื่องนี้ได้นำเสนอกลุ่มของเด็กนักเรียนชั้นประถมปีที่ 5 ที่ได้สร้างข้อห้ามเพื่อการอยู่ร่วมกันในห้องเรียน ดังนี้

1. ห้ามใส่รองเท้าเข้ามาในห้องเรียน
2. ห้ามนำอาหาร ขนมหรืออื่นๆ เข้ามากิน
3. เวลาครูสอนห้ามคุยกันเสียงดัง

⁷⁸ Fergus P. Hughes, Lloyd D. Noppe and Ilene C. Noppe, *Child Development* (New Jersey: Prentice Hall, 1996), p. 338.

⁷⁹ Tilde Michels, *Ausgerechnet Pomes*, p. 119.

4. ห้ามเล่นยาง หรือการพนันทุกชนิด⁸⁰

การสร้างระเบียบหรือกติกาในการอยู่ร่วมกันของเด็กโดยเด็กด้วยกัน⁸¹ เป็นการกำหนดข้อตกลงในการยอมรับเฉพาะเพื่อนที่สามารถปฏิบัติตามแบบแผนพฤติกรรมที่กล่าวมาข้างต้น ขณะเดียวกันปฏิเสธเพื่อนที่ไม่สามารถปฏิบัติตามข้อตกลงระหว่างกลุ่มได้ การกำหนดข้อห้ามอาจหมายความว่าเด็กรู้จักใช้อำนาจ เป็นวิธีคิดของเด็กที่ถูกหล่อหลอมจากครูซึ่งมักกำหนดให้เด็กทำตามผู้ใหญ่

เด็กนักเรียนกลุ่มนี้ไม่เพียงแต่สร้างกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน หากเด็กยังได้พิจารณาโทษระหว่างเด็กด้วยกันเองสำหรับเด็กที่ละเมิดกฎกติกาของกลุ่ม

พวกผมได้ตกลงกันแล้วว่า ถ้าใครทำผิด พวกผมจะลงโทษกันเอง⁸²

การพิจารณาโทษของเด็กโดยเด็ก ขณะเดียวกันก็กดดันผู้ใหญ่ให้มีส่วนร่วมในการพิจารณาโทษหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเด็กไม่ต้องการให้ผู้ใหญ่มาข้องเกี่ยว เพื่อเด็กจะได้เป็นอิสระจากการควบคุมของผู้ใหญ่⁸³ สำหรับผลการพิจารณาโทษได้ระบุให้ผู้กระทำผิดชุดดินจอมปลวกวันละ 5 ปู๊งก็เป็นเวลา 14 วัน แต่เป็นความผิดครั้งแรกและผู้ทำผิดได้ยอมรับผิดจึงลดเหลือ 7 วัน อาจเห็นได้ว่าผลการพิจารณาโทษและการลดหย่อนโทษเป็นการเลียนแบบวิธีการของผู้ใหญ่ที่กระทำในศาล นั่นคงแสดงว่าเด็กยังเห็นพฤติกรรมของผู้ใหญ่เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นต้นแบบได้

เป็นที่น่าสังเกตว่าเด็กที่จับกลุ่มเป็นเพื่อนกันมักเป็นเด็กๆที่อยู่ในชั้นเรียนเดียวกันมากกว่าเป็นการจับกลุ่มของเด็กในครอบครัวเดียวกันหรือผู้ที่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกัน เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบครอบครัวและอัตราการเกิดในสังคมเยอรมันกับสังคมไทยที่ต่ำลงทำให้จำนวนเด็กในแต่ละครอบครัวลดลง ขณะเดียวกันเป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบครอบครัวที่มีแนวโน้มในการเปลี่ยนจากครอบครัวขยายขนาดใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวขนาดเล็ก

⁸⁰ วงเดือน ทองเจียว, *โรงเรียนไม่ใช่* (กรุงเทพมหานคร: ก.ไก่, 2532), หน้า 26.

⁸¹ Roberta M. Bems, *Child, Family, School, Community: Socialization and Support*, p. 297

⁸² วงเดือน ทองเจียว, *โรงเรียนไม่ใช่*, หน้า 54.

⁸³ William A. Corsaro, *The Sociology of Childhood*, p. 149.

อาจสรุปได้ว่าเด็กที่มีความเป็นมิตรให้แกกันนั้นเป็นไปได้หากเด็กมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ตัดเทียมกันและเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมและจริยธรรม ส่งผลให้เด็กมีทัศนคติที่ต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนกับผู้อื่นต่อไป นอกจากนี้มิตรภาพระหว่างเด็กมักปรากฏในลักษณะของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การให้คำแนะนำหรือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน การเจรจาต่อรองระหว่างกัน การมีความสนใจร่วมกันและการประกอบกิจกรรมด้วยกัน ท่ามกลางมิตรภาพระหว่างเด็กบางครั้งอาจเกิดความขัดแย้งระหว่างกันแต่เด็กไม่ก่อให้เกิดความรุนแรงต่อกันเพราะเด็กสามารถแก้ไขความขัดแย้งได้หรือรู้จักที่ประนีประนอมระหว่างกัน

4.2.2 การรวมกลุ่มของเด็กที่มีลักษณะเฉพาะในวรรณกรรมเด็ก

ในขณะที่ “การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม” เป็นการรวมกลุ่มของเด็กที่ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ทักษะในการเข้าสังคมของเด็กซึ่งเป็นลักษณะและความสำคัญของการรวมกลุ่มของเด็กที่พบทั้งในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทย สำหรับการรวมกลุ่มของเด็กไม่ได้พบแต่ลักษณะที่คล้ายคลึงกันเท่านั้น ยังพบการรวมกลุ่มของเด็กที่มีลักษณะและเป้าหมายที่แตกต่างกันด้วย “การเรียกร้องของเด็ก” เป็นการรวมกลุ่มของเด็กที่มีลักษณะและเป้าหมายที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของเยอรมัน ส่วน “สามัคคีคือพลัง” เป็นการรวมกลุ่มที่มีลักษณะและเป้าหมายที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของไทย

4.2.2.1 “การเรียกร้องของเด็ก”: การรวมกลุ่มของเด็กที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของเยอรมัน

สำหรับเรื่องเหตุเกิดในแต่ละวัน ของโบเย เล่าถึงการรวมกลุ่มของเด็กสามคน นั้นคือ อันนา (Anna) กับเพื่อนอีก 2 คนคือ จีเซอ (Geesche) และสเวน-โอลิเวอร์ (Sven-Oliver) ซึ่งตระหนักถึงความสำคัญของสนามเด็กเล่นและเห็นว่าเป็นเรื่องเลวร้ายที่ไม่มีใครเรียกร้องให้ซ่อมแซมและปรับปรุงสนามเด็กเล่น

... was für eine Sauerei das mit dem Spielplatz ist? Dass die Kleinne jetzt schon seit zwei Jahren nicht mehr veruünftig draußen spielen können?

Und kein Mensch macht was dagegen, das regt mich so auf!⁸⁴

ด้วยเหตุที่สนามเด็กเล่นเพียงแห่งเดียวในละแวกบ้านของเธอถูกปิดมาแล้ว 2 ปีเนื่องจากพบว่าพื้นสนามมีพิษไดออกซิน เธอจึงเป็นตัวตั้งตัวตีในการเรียกร้องให้ซ่อมแซมสนามเด็กเล่นเพื่อสามารถใช้ได้อีกพร้อมกับชวนจีเซอและสเวน-โอลิเวอร์ ให้เข้าร่วมโครงการของเธอด้วย การรวมกลุ่มของเด็กเพื่อเรียกร้องสนามเด็กเล่นเป็นการแสดงให้เห็นบทบาทของเด็กที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีจิตสำนึกต่อสังคมในแง่มุมมองของการเรียกร้องพื้นที่สาธารณะ คือ สนามเด็กเล่น เนื่องจากมีความเชื่อว่าหากเด็กไม่มีสนามวิ่งเล่นเป็นของตัวเองโดยเฉพาะอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กในแง่มุมมองของการเรียนรู้⁸⁵ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าการไม่มีสนามเด็กเล่นทำให้เด็กมีข้อจำกัดในการเรียนรู้ ขณะเดียวกันเด็กอาจถูกรอบงำและถูกควบคุม ตรงกันข้ามกับความเชื่อเกี่ยวกับเด็กที่ได้เล่นในสนามเด็กเล่นจะส่งผลให้เด็กได้มีอิสระทั้งด้านการเคลื่อนไหวและอิสระในการแสดงความคิดเห็นซึ่งจะช่วยขยายประสบการณ์และทักษะในการเรียนรู้ ดังนั้นการมีสนามเด็กเล่นจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็ก นอกจากนี้การที่เด็กมีสนามเด็กเล่นคงเป็นการยืนยันตัวตนของเด็กในที่สาธารณะด้วยเช่นกัน หากไม่มีสนามเด็กเล่นอาจหมายความว่าเด็กไร้ตัวตนในที่สาธารณะ

แผนการเรียกร้องสนามเด็กเล่นจึงได้เริ่มขึ้นโดยเด็กทั้งสามคนซึ่งได้ปรึกษาหารือและลงความเห็นว่าจะอ้างทางโทรศัพท์ว่าพวกตนเป็นตัวแทนจากรายการสารคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในสื่อโทรทัศน์ท้องถิ่นต้องการเสนอข่าวเกี่ยวกับสนามเด็กเล่นที่มีปัญหา โดยที่อันนาจะสมมุติบทบาทว่าเป็นเลขานุการผู้มีหน้าที่ต่อสายให้นายของตน คือ ดร.บลิทซ์ (Blitz) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผู้รับบทบาทโดยสเวน-โอลิเวอร์ เขาได้ตัดเสียงให้เป็นเสียงของผู้ใหญ่ทำให้ฟังแล้วน่าเชื่อถือ สเวน-โอลิเวอร์หรือดร.บลิทซ์ กล่าวว่าพวกตนต้องการขอสัมภาษณ์นายกเทศมนตรีเกี่ยวกับประเด็นนี้ในวันที่มีการประชุมประจำเดือน ทำให้นายกเทศมนตรีและคณะรู้สึกตื่นเต้นและรอคอยการมาของสื่อโทรทัศน์ และระหว่างการประชุมนายกเทศมนตรียังได้ถามถึงสื่อโทรทัศน์หลายครั้ง

Das Fernsehen ist immer noch nicht da?... Ist das Fernsehen da?,
fragte der Bürgermeister ...⁸⁶

⁸⁴ Kirsten Boie, *Jeder Tag ein Happening* (München: Deutscher Taschenbuch, 1999), p. 42.

⁸⁵ Available from

<http://www.jugendamt-gelsenkirchen.de/coertern/Spielplaetze/Kinderspielplaetze.asp>

⁸⁶ Kirsten Boie, *Jeder Tag ein Happening*, p. 119-120.

อันนากับเพื่อนเข้าใจใช้จิตวิทยาจับธรรมชาติของคนมาเล่น นายกเทศมนตรีในฐานะนักการเมือง
ต้องถ้อยยอมปรารถนาที่มีโอกาสได้สัมภาษณ์ออกรายการโทรทัศน์เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์
คงบ่งบอกได้ว่าแผนการของอันนากับผมเพื่อนเป็นการยั่วล้อบุคลิกของนักการเมือง ในแง่มุมของ
การมีพฤติกรรมที่มักตอบรับโอกาสในการประชาสัมพันธ์ตนเอง

อันนาในฐานะที่เป็นผู้ริเริ่มจึงได้วางตนเป็นตัวแทนของกลุ่มในการเรียกร้องเรื่อง
การซ่อมแซมสนามเด็กเล่นต่อหน้านายกเทศมนตรีและคณะผู้บริหาร

Wir sind wegen dem Spielplatz hier!... Wir haben zwei Jahre lang
gefragt!...Und nie ist was passiert, und darum verlangen wir jetzt...⁸⁷

อันนาประกาศความต้องการของตนอย่างชัดเจนและต่อว่าการทำงานของนายกเทศมนตรีและคณะ
ซึ่งไม่ปรากฏความคืบหน้าใดๆเกี่ยวกับสนามเด็กเล่น นอกจากนี้อันนายังได้โจมตีพฤติกรรมของ
นักการเมืองที่ไม่รักษาคำพูด

Das sagen Sie immer!, rief ich... und es gibt zu diesem Thema nichts
weiter zu sagen.⁸⁸

อันนายังกล่าวต่อไปอีกว่าเด็กคงไม่สำคัญเท่ารถ ถ้าเป็นลานจอดรถมีปัญหาผู้ใหญ่คงรีบมาแก้ไข

...aber wenn es ein Parkplatz wäre, rief ich wieder, wenn es nicht die
Kinder wären, die zwei Jahre ohne Spielplatz sein müssen, sondern die
Autos, die zwei Jahre auf einen Parkplatz verzichten müssten, dann wäre
schon längst was passiert! Dann wäre es ihnen nicht zu teuer!⁸⁹

คู่เชิงเปรียบเทียบระหว่างเด็กกับรถ และสนามเด็กเล่นกับลานจอดรถที่อันนากล่าวอย่างนั้นเป็นการ
วิพากษ์วิจารณ์ผู้ใหญ่ที่เห็นว่าเรื่องของตนสำคัญกว่าเรื่องของเด็ก บทบาทของอันนาในฉากนี้คง
เป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทของเด็กที่มีอิสระทางความคิดหรือมีความเป็นตัวของตัวเอง และมี
จิตสำนึกต่อสังคมซึ่งเป็นลักษณะของเด็กในอุดมคติของสังคมนิยม

ในขณะที่บทบาทของเด็กที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กเป็นตัวละครในอุดมคติ
ส่วนตัวละครผู้ใหญ่เป็นตัวละครตามแบบฉบับ เห็นได้จากตัวละครนายกเทศมนตรี เมื่อถูกอันนา
เรียกร้องให้ปรับปรุงสนามเด็กเล่น นายกเทศมนตรีไม่ได้พูดถึงประเด็นนี้ แต่กลับกล่าวยกย่องว่า
เด็กเป็นสมาชิกที่มีค่าของสังคม

⁸⁷ Ibid., p. 117.

⁸⁸ Ibid., p. 119.

⁸⁹ Ibid., pp. 117-118.

Bei uns sind auch Kinder vollwertige Mitglieder der Gemeinschaft.⁹⁰

ขณะเดียวกันยังได้ชื่นชมเด็กๆ ที่กล้าแสดงความคิดเห็นและมีจิตสำนึกรักประชาธิปไตย พร้อมกับย้ำให้เด็กจรรู้ว่าทุกอย่างที่เด็กต้องการไม่ได้ง่ายอย่างที่คิด

...ich begrüße es, dass ihr euch selbst eurer Angelegenheiten annehmt.

Das nenne ich früh erwachtes Demokratiebewusstsein!...Trotzdem muss

ich euch sagen: Es ist alles nicht so einfach, wie ihr euch das denkt.⁹¹

เห็นได้ว่านายกเทศมนตรีมีได้ตอบรับหรือตอบปฏิเสธอย่างชัดเจน เป็นการตอบคำถามที่ไม่ตรงตามประเด็น นายกเทศมนตรีได้เบี่ยงเบนประเด็นจากสนามเด็กเล่นมาเป็นการแสดงความรู้สึกชื่นชมเด็กที่มีวุฒิภาวะทางความคิดเพื่อให้เด็กรู้สึกปราบปลื้มกับคำชม แต่ในขณะเดียวกันยังคงย้ำว่าพวกเขาเด็กๆ ยังไร้เดียงสาจึงไม่เข้าใจขั้นตอนของการทำงาน นายกเทศมนตรีไม่ได้เห็นเด็กเป็นคนสำคัญอย่างแท้จริงตามที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ นายกเทศมนตรีให้ความสำคัญกับการสรรหาถ้อยคำที่น่าประทับใจมาพูดให้เด็กฟัง แต่ไม่ได้ใส่ใจกับความหมายของถ้อยคำเหล่านั้น อาจกล่าวได้ว่าเขามีวาทศิลป์ในการพูด แต่ขาดความจริงใจต่อการรักษาคำพูดลงจัดได้ว่าเป็นการวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมตามแบบฉบับของนักการเมืองที่มีความสามารถด้านการพลิกแพลงถ้อยคำ

นอกจากการวิพากษ์วิจารณ์นักการเมืองโดยให้ตัวละครเด็กเป็นผู้นำเสนอความคิดของนักเขียนแล้ว นักเขียนยังได้วิพากษ์วิจารณ์การทำหน้าที่ของสื่อมวลชนโดยผ่านตัวละครเด็กในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นมีได้ลงข่าวการเรียกร้องสนามเด็กเล่นของเด็กๆ ทั้งๆที่สื่อขอสัมภาษณ์เด็กๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ อาจเป็นผลมาจากการคัดกรองข่าว การคัดเลือกข่าวอาจสื่อได้ว่านักการเมืองสามารถครอบงำสื่อบางประเภทได้ เป็นไปได้ที่นักการเมืองอาจอยู่ในฐานะผู้อุปถัมภ์สื่อหรือเป็นเจ้าของสื่อส่งผลให้สื่อมีหน้าที่เขียนข่าวเพื่อประชาสัมพันธ์หรือสนับสนุนนักการเมือง ทำให้อันนาอดไม่ได้ที่ตั้งคำถามถึงเสรีภาพของสื่อ คำว่าเสรีภาพของสื่ออาจเป็นสิ่งที่ผู้บริหารข่าวคาดหวังจากสื่อให้มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการนำเสนอข่าวโดยตีแผ่เฉพาะข้อเท็จจริงเท่านั้น อย่างไรก็ตาม สิ่งเป็นข้อเท็จจริงอาจสามารถกำหนดขึ้นเองได้ หากผู้กำหนดเป็นผู้มีอำนาจในสังคม เขาย่อมมีอิทธิพลในการกำหนดข้อมูลสำหรับให้ประชาชนรับรู้ ขณะเดียวกันคำว่าเสรีภาพของสื่ออาจถูกนำไปใช้โดยบิดเบือนให้หมายความว่าสื่อมีอิสระเสรีในการนำเสนอข่าวได้ตามใจชอบ ทำให้อันนากับเพื่อนมีทัศนคติเชิงลบต่อการทำหน้าที่ของสื่อ เด็กกลุ่มนี้ได้เรียนรู้ว่าในสังคมที่มีความก้าวหน้า

⁹⁰ Ibid., p. 131.

⁹¹ Ibid., p. 115.

ทางด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศหรือที่เรียกกันว่าสังคมที่ไม่มีการปิดกั้นข้อมูลข่าวสาร แต่ยังมีสื่อที่ไร้จรรยาบรรณซึ่งยังคงดำเนินกิจการต่อไปได้

ความผิดหวังที่มีต่อบทบาทของสื่อและนักการเมืองทำให้อันนาโกรธจนกระทั่งต้องการกลั่นแกล้งผู้ใหญ่ด้วยการนำหินมากองไว้ที่ลานจอดรถ เธอหวังว่าผู้ใหญ่จะได้สำนึกเกี่ยวกับข้อเรียกร้องของพวกเธอในระหว่างที่เก็บกองหินออกไป ทว่าสเวน-โอลิเวอร์ปฏิเสธที่ทำเช่นนั้น เนื่องจากการกระทำที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใด สเวนในฐานะเพื่อนได้เตือนสติอันนาให้กระทำสิ่งใดโดยคำนึงถึงเหตุผล มิใช่ใช้อารมณ์ เพื่อนอย่างสเวนเป็นเพื่อนที่หวังดีต่อเพื่อน เขาให้คำแนะนำที่เหมาะสมกับอันนา แม้ว่าพวกเขาจะต้องประสบกับความล้มเหลวในการเรียกร้องครั้งนี้ แต่พวกเขาไม่เลิกความพยายามหรือท้อแท้ การรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องการซ่อมแซมสนามเด็กเล่นครั้งนี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่าเด็กมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ด้วยตัวเองและมีจิตสำนึกต่อชุมชนของพวกเขา การรวมกลุ่มของเด็กทำให้พวกเขาได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน การแบ่งปันความคิดเห็น และการแบ่งหน้าที่ระหว่างกัน ขณะเดียวกันพวกเขาได้เรียนรู้ที่ยอมรับความล้มเหลว ทว่าพวกเขาไม่ยอมแพ้หรือรู้สึกสิ้นหวัง ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้สูงที่พวกเขายังคงมุ่งมั่นในการเรียกร้องสนามเด็กเล่นต่อไป

4.2.2.2 “สามัคคีคือพลัง”: การรวมกลุ่มของเด็กที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของไทย

จากตัวอย่างที่ยกมาศึกษาในหัวข้อก่อนหน้านี้อธิบายได้ว่าการรวมกลุ่มกันของเด็กในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันเป็นไปได้ในลักษณะที่เด็กมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีความเป็นตัวของตัวเอง ส่วนวรรณกรรมเด็กของไทยผูกเรื่องในลักษณะที่ผู้ใหญ่วางกรอบให้เด็กมีความสามัคคีพบได้ในวรรณกรรมเด็กของไทยหลายเรื่อง ในที่นี้ยกตัวอย่างจากเรื่องเพื่อนบ้าน เพื่อนรักของมานพ แก้วสนิทและลมหายใจวิทย์เยาว์ ของยุร กมลเสวีรัตน์ เป็นกรณีศึกษา

ในเรื่องเพื่อนบ้าน เพื่อนรักเป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในกลุ่มเด็กที่นับถือศาสนาแตกต่างกัน กลุ่มเด็กที่เป็นตัวเอก ได้แก่ จุก เปี้ยก อับดุลลา และหรีอเฟิน ต่างอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันและอยู่โรงเรียนเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้นเด็กทั้งสี่คนยังมีวัยเดียวกันและเรียนอยู่ในชั้นเดียวกัน หากจะมีความแตกต่างกันตรงที่จุกกับเปี้ยกนับถือศาสนาพุทธ ส่วนอับดุลลากับหรีอเฟินนับถือศาสนาอิสลาม แม้ว่าจะนับถือศาสนาแตกต่างกันแต่เด็กทั้งสี่คนมักจับกลุ่มกันทำกิจกรรมยามว่างร่วมกันเสมอ ยกเว้นเสียแต่ช่วงเวลาที่เกิดการทะเลาะวิวาทกัน เช่น ในเหตุการณ์ตอนที่เด็กทั้งสี่คนทะเลาะกันเรื่องการยิงนก เด็กๆได้เปลี่ยนจากการใช้วิสามานยนามของแต่ละคนมาเป็นการใช้คำนามซึ่งบ่งบอกถึงศาสนาที่ตนนับถือ

...ข้าไม่ยอมไปกับพวกเด็กไทยที่โง่อีกแล้ว หรีอเฟินว่าอย่างโกรธจัด

เฮีย เอ็งพูดดีๆ นะโว้ย...ไอ้เด็กแขก เปี้ยกเสียงแข็งขึ้นมาบ้าง⁹²

การใช้คำว่า"พวกเด็กไทย"เพื่อหมายถึงกลุ่มเด็กที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่ นับถือ ในขณะที่การใช้คำว่า"เด็กแขก" ในที่นี้เป็นการระบุถึงกลุ่มคนที่นับถือศาสนาอิสลาม เห็นได้ว่าความแตกต่างในเรื่องศาสนาจะถูกนำมากล่าวอ้างในการแยก"เรา"แยก"เขา" ทั้งๆที่สาเหตุของความบาดหมางนั้นมีได้มาจากความแตกต่างของการนับถือศาสนา นั้นย่อมหมายความว่าความแตกต่างในเรื่องศาสนาอาจส่งผลให้ความขัดแย้งตามประสาเด็กซึ่งมิใช่ปัญหาที่ยุ่งยากและซับซ้อน กลายเป็นความบาดหมางระหว่างกันที่รุนแรงมากขึ้น

ความขัดแย้งระหว่างเด็กย่อมบั่นทอนความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ดังนั้นจึงต้องมีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างเด็กทั้งสองกลุ่ม โดยมีตัวละครที่ชื่อหมัดผู้เป็นรุ่นพี่ที่เด็กๆรักและเกรงใจทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย เขาใช้กีฬาฟุตบอลมาเป็นเกมเพื่อให้เด็กมีความรักและความสามัคคีระหว่างกัน แต่ประสบความสำเร็จล้มเหลว อาจตีความได้ว่าผู้เล่นไม่ได้ตระหนักถึงการเล่นกีฬาในความหมายที่เป็นอุดมคติ คือ การฝึกฝนให้ผู้เล่นมีน้ำใจเป็นนักกีฬาซึ่งหมายถึงการรู้จักยอมรับว่าตนเองเป็นผู้แพ้และไม่ถือโกรธฝ่ายที่ชนะ⁹³ การใช้กีฬาไม่ประสบผล

⁹² มานพ แก้วสนิท, เพื่อนบ้าน เพื่อนรัก, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์, 2547), หน้า 20-21.

⁹³ ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล, "เล่น," ในคำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย, สุวรรณฯ สถาอาณัติและเนืองน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 362.

สำเร็จอาจเป็นเพราะนักเขียนต้องการใช้เหตุการณ์ช่วยชีวิตมาคลี่คลายความแตกต่างทางศาสนา ระหว่างเด็กทั้งสองกลุ่ม

นักเขียนได้สร้างเหตุการณ์ให้ทั้งสองฝ่ายมีโอกาสช่วยชีวิตกันและกัน จุกมีโอกาสช่วยเหลืออับลูลาจากการจมน้ำ และอับลูลามีส่วนช่วยให้พ่อของตนยอมบริจาคเลือดให้กับจุกซึ่งถูกรถชนบาดเจ็บสาหัส การใช้เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นความตายของชีวิตมาเป็นจุดสลายปมของความรู้สึกขัดแย้งในจิตใจของกลุ่มเด็กต่างศาสนาคงเป็นการแสดงให้เห็นว่าถึงที่สุดแล้วความเป็นมนุษย์ที่ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่สำคัญมากกว่าความแตกต่างทางศาสนา เมื่อความบาดหมางระหว่างเด็กสองกลุ่มสามารถคลี่คลายได้ นำไปสู่การสร้างความรักและความผูกพันระหว่างกัน ขณะเดียวกันเป็นผลให้ไม่เกิดความแตกแยกระหว่างกลุ่มเด็กที่นับถือศาสนาต่างกันอีกต่อไป อาจบ่งบอกว่าการช่วยเหลือกันยามยากเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเกิดความรักความสามัคคีในหมู่เด็ก ๆ ทั้งสองศาสนา

นอกจากการสร้างความรักและความสามัคคีในกลุ่มเด็กที่นับถือศาสนาแตกต่างกันแล้ว ยังมีการสร้างความรักและความผูกพันในกลุ่มเด็กที่มาจากรอบครัวซึ่งมีความแตกต่างทางด้านสถานภาพทางสังคม และสถานภาพทางเศรษฐกิจ หรือมีชนชั้นที่แตกต่างกัน พบได้ในเรื่อง *ลมหายใจวัยเยาว์* ในขณะที่หยกเติบโตในครอบครัวที่มีฐานะดีและอาศัยอยู่ในเมือง ส่วนเพชรเติบโตในครอบครัวที่มีฐานะยากจนและอาศัยอยู่ในชนบท เห็นได้ว่านักเขียนได้สร้างตัวละครที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะตรงกันข้ามกัน แต่ถึงกระนั้นก็ตามเด็กทั้งสองคนได้เป็นเพื่อนรักกันที่สุดในที่สุด โดยมีการสร้างสถานการณ์ให้เพชรล่อหนูป่า หยกจึงไม่ถูกหนูป่าทำร้ายส่งผลให้หยกรู้สึกซาบซึ้งน้ำใจของเพชร

ขอบใจมากนะเพชร หยกเอ๋ยขึ้นด้วยความซาบซึ้ง แกมทิ้งในความกล้า
หาญของเขา....⁹⁴

ในขณะที่หยกรู้สึกตื่นต้นกับความช่วยเหลือของเพชร ส่วนเพชรคิดว่าผู้เป็นเพื่อนกันต้องช่วยเหลือกันและกัน การสร้างสถานการณ์ช่วยชีวิตเพื่อใช้ในการสลายความแตกต่างทางชนชั้นระหว่างเด็กทั้งสองคน ทำให้นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาหยกกับเพชรผูกพันรักใคร่กันมาก เมื่อถึงเวลาปิดเทอม

⁹⁴ บุร กมลเสวีรัตน์, *ลมหายใจวัยเยาว์* (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2539), หน้า 49.

หยกเดินทางมาหาเพชรทุกครั้ง ความแตกต่างทางชนชั้นไม่เป็นอุปสรรคต่อมิตรภาพระหว่างหยกกับเพชร ถือว่าเป็นการนำเสนอมิตรภาพของเด็กที่เป็นอุดมคติ นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนมิตรภาพระหว่างเด็กด้วยพิธีกรรม

ความรักและความผูกพันระหว่างหยกกับเพชรเป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่รอบข้างเห็นจึงได้จัดให้หยกกับเพชรทำพิธีผูกเสี่ยว

...เราผูกเสี่ยวกันแล้วนี่ เราจะเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันตลอดไป...⁹⁵

การผูกเสี่ยวเป็นพิธีกรรมที่ไม่เพียงแต่ได้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคน หากยังได้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสองสายเลือด⁹⁶ เท่ากับว่าการผูกเสี่ยวมีประโยชน์ในการเชื่อมโยงคนต่างสายเลือดให้กลายมาเป็นเครือญาติกันได้ การนับถือกันเป็นเครือญาติมีความหมายครอบคลุมไปถึงญาติพี่น้องของคนที่เราผูกเสี่ยวด้วย และยังรวมถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเท่าที่ช่วยเหลือได้⁹⁷ วิธีคิดที่ให้ความสำคัญกับเครือญาติซึ่งมิได้มีความเกี่ยวข้องกันทางสายเลือดหรือการแต่งงาน แต่รวมถึงผู้ที่มีความสนิทชิดเชื้อกับครอบครัวหรือเป็นผู้ที่ครอบครัวให้ความเคารพนับถือ⁹⁸ ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะวัฒนธรรมไทยมีระบบญาติขยายวงศ์ (extended kinship) รวมอยู่ด้วย คือ มีการขยายความเป็นญาติออกไปสู่ผู้ที่ไม่ใช่ญาติแท้ๆของตน ซึ่งเราอาจจะเรียกโดยทั่วไปว่าเป็น “ญาตินับถือ” การนับถือผู้อื่นเป็นญาติหรือการขยายความเป็นญาติหรือความเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวออกไปสู่สังคมหรือผู้อื่นอย่างกว้างขวางส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันหรือเป็นกลุ่มเดียวกัน⁹⁹

ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันเป็นสิ่งที่วรรณกรรมเด็กของไทยให้ความสำคัญ เห็นได้ว่าทั้งสองเรื่องผูกเรื่องให้เด็กๆมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันหรือความสามัคคีซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

⁹⁶ จักรกฤษณ์ นาคสุภาและพรพิไล เลิศวิชา, “วัฒนธรรมหมู่บ้านไทยกับโลกาภิวัตน์,” ใน *ทิศทางวัฒนธรรมไทย*, จักรกฤษณ์ นาคสุภาและพรพิไล เลิศวิชา, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 97.

⁹⁷ ธวัช ปุณโณทก, “ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสาน: ทักษะของอาจารย์ปรีชา พิณทอง,” ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ, หน้า 55-56.

⁹⁸ เนื่องน้อย บุญเนตร, “ครอบครัว,” ใน *คำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย*, สุวรรณา สถาอานันท์และเนื่องน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 146.

⁹⁹ สนิท สมัยการ, “พี่น้อง,” ใน *คำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย*, สุวรรณา สถาอานันท์และเนื่องน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 166.

การกระทำใด ๆก็ตามประสบความสำเร็จ ความคิดเห็นที่เชื่อกันว่าความสามัคคีเป็นพลังของหมู่คณะซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ของเด็ก ๆมีลักษณะเป็นปึกแผ่นและไม่มีการแข่งขันกัน

เมื่อมีความสามัคคี...ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวและความสงบสุขก็

เกิดขึ้น¹⁰⁰

การที่นักเขียนผูกเรื่องโดยเน้นให้เด็กมีความสามัคคีสอดคล้องกับคำขวัญวันเด็กซึ่งบ่อยครั้งที่ผู้ใหญ่ มักอบรมให้เด็กตระหนักถึง "ความสามัคคี" เช่น "สามัคคีคือพลัง" เป็นต้น การให้ความสำคัญกับความเป็นปึกแผ่นช่วยให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสงบสุขแก่บ้านเมืองอาจถือได้ว่าเป็นความเชื่อที่ครอบงำคนส่วนใหญ่ในสังคม สำหรับบทบาทของวรรณกรรมเด็กจัดได้ว่าเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ซ่อนหรือเคลือบแฝงอุดมการณ์ไว้กลมกลืนผู้อ่าน โดยเฉพาะผู้อ่านที่เป็นเด็กซึ่งผู้ใหญ่มักเชื่อกันว่าเป็นผู้ที่สามารถชักจูงและโน้มน้าวได้ง่าย ทำให้ผู้ใหญ่พยายามปลูกฝังแนวคิดที่พึงประสงค์ให้กับเด็กโดยใช้วรรณกรรมเด็กเป็นเครื่องมือ โดยเฉพาะความสามัคคีซึ่งเป็นแนวคิดที่ผู้ใหญ่ให้ความสำคัญจึงเป็นสิ่งที่ปรากฏบ่อยครั้งในวรรณกรรมเด็กของไทย

จากการศึกษาวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยในแง่มุมของมิตรภาพ

ระหว่างเด็กหรือการรวมกลุ่มกันของเด็กที่เป็นมิตรนั้นมีทั้งลักษณะร่วมและลักษณะต่าง สำหรับลักษณะร่วมของมิตรภาพระหว่างเด็กปรากฏในรูปแบบของความต้องการของเด็กที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ สอดคล้องกับความเชื่อตามความรู้ทางด้านจิตวิทยาพัฒนาการที่เห็นว่าวัยเด็กตอนกลางเป็นช่วงที่เด็กต้องการใช้เวลาอยู่กับเด็กด้วยกันมากกว่าใช้เวลาอยู่กับผู้ใหญ่ เพื่อเด็กจะได้เป็นอิสระจากการควบคุมของผู้ใหญ่ การที่เด็กจะได้เป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะต้องเรียนรู้การยอมรับค่านิยมและกติกาของกลุ่ม ประสบการณ์ของการรวมกลุ่มระหว่างเพื่อนช่วยให้เด็กได้รับรู้และแลกเปลี่ยนทัศนคติ ความสนใจและความต้องการของตนกับเพื่อนช่วยสร้างความสนุกสนานและความอบอุ่นให้กับเด็กได้ นอกจากนี้การรวมกลุ่มในหมู่เด็กทำให้เด็กเรียนรู้การจัดการกับการแข่งขันระหว่างกันเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ ขณะเดียวกันเด็กได้เรียนรู้การประนีประนอมหรือร่วมมือกันในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดในกลุ่มของตน อาจบ่งบอกว่าเพื่อนเป็นผู้อื่นที่มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ทักษะในการเข้าสังคมของเด็ก

¹⁰⁰ บูร กลมเสวีรัตน์, *ลมหายใจวัยเยาว์*, หน้า 131.

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอมิตรภาพระหว่างเด็กในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยยังพบลักษณะที่แตกต่างกัน ในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันปรากฏการรวมกลุ่มกันของเด็กที่เป็นมิตรในลักษณะที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความเป็นตัวของตัวเองของเด็ก เห็นได้จากกรณีที่อานาเรียกร้องสนามเด็กเล่น คงบ่งบอกว่าเด็กมีอิสระทางความคิดและมีความมั่นใจในตัวเอง แต่สำหรับวรรณกรรมเด็กของไทยปรากฏการรวมกลุ่มกันของเด็กในลักษณะที่ผู้ใหญ่วางกรอบให้กลุ่มเด็กรู้จักสามัคคี หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าผู้ใหญ่ช่วยส่งเสริมให้เด็กไม่เกิดการแตกแยกในหมู่คณะ ความแตกต่างกันทางด้านลักษณะของการรวมกลุ่มกันของเด็กเป็นผลมาจากความแตกต่างในด้านความคาดหวังของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็ก ผู้ใหญ่ในสังคมเยอรมันมักคาดหวังให้เด็กมีความเป็นตัวของตัวเองหรือรู้จักวิพากษ์วิจารณ์ ส่วนผู้ใหญ่ในสังคมไทยมักคาดหวังให้เด็กมีความสามัคคีหรือความสมานฉันท์ เห็นได้ว่าความแตกต่างในแง่มุมมองของความคาดหวังของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็กเป็นกรอบความคิดซึ่งส่งผลให้นักเขียนวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยนำเสนอภาพที่ควรจะเป็นของการรวมกลุ่มของเด็กในลักษณะที่แตกต่างกัน

4.3 เด็กกับ"รัฐ"

"รัฐ"ที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยนั้นแตกต่างกัน รัฐในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันได้รับการนำเสนอในแง่มุมมองที่มีบทบาทในการดูแลและคุ้มครองเด็กตามกฎหมายและตามสิทธิจากรัฐสวัสดิการ ส่วนรัฐที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของไทยนั้นได้รับการนำเสนอในแง่มุมมองของผลกระทบจากการใช้นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อประชาชน

4.3.1 "รัฐ"ในวรรณกรรมเด็กของเยอรมัน

"รัฐ"ในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันปรากฏในฐานะที่มีบทบาทในการปกป้องและคุ้มครองเด็กตามกฎหมายและตามสิทธิจากรัฐสวัสดิการ เป็นผลมาจากผู้ใหญ่ในสังคมเยอรมันซึ่งเป็นสังคมที่ใช้ระบบรัฐสวัสดิการเน้นให้เด็กตระหนักถึงสิทธิของตนที่พึงมีตามกฎหมายและสิทธิจากรัฐสวัสดิการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้เลือกศึกษาเรื่องเล่น่าบนหลังคาซึ่งนำเสนอบทบาทของเด็กที่แสดงออกถึงการรู้จักใช้สิทธิทางด้านกฎหมาย เรื่องนี้เป็นเรื่องราวของคู่น้องที่ชื่อเล่น่า (Lena) ซึ่งเป็นพี่สาววัย 13 ปีกับลาร์ส (Lars) ซึ่งเป็นน้องชายวัย 9 ปี ต้องเผชิญกับปัญหาในครอบครัว นั่นคือ การขัดแย้งกันระหว่างพ่อแม่ซึ่งนำไปสู่การหย่าร้าง แต่มีปัญหาตรงที่ทั้งคู่ไม่สามารถตกลงกันได้เกี่ยวกับสิทธิในการเลี้ยงดูบุตร เนื่องจากทั้งพ่อและแม่ต้องการเลี้ยงดูลูกทั้งสองคน

Da müßt auch ihr euch entscheiden, ob ihr bei mir bleiben oder zu Pap gehen wollt.¹⁰¹

ทั้งพ่อกับแม่ต่างยื่นคำร้องขอสิทธิในการเลี้ยงดูบุตรหลังการหย่าร้างต่อศาลครอบครัวตามที่ระบุไว้ใน §1687 BGB¹⁰² สืบเนื่องจากลูกยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องอยู่ใต้อำนาจปกครองของพ่อแม่ เห็นได้ว่าลูกกลายเป็น "วัตถุแห่งสิทธิ" ที่พ่อแม่แย่งชิงระหว่างกันโดยผ่านกระบวนการศาลยุติธรรม เป็นผลให้ลูกต้องตัดสินใจเลือกระหว่างพ่อกับแม่ ทางเลือกทั้งสองทางเป็นการบังคับเลือก ลูกไม่สามารถเลือกได้อย่างอิสระเสรี ทั้งเล่น่ากับลาร์สมีปฏิกิริยาต่อการบังคับเลือกครั้งนี้แตกต่างกัน

เล่น่ายอมรับขั้นตอนต่างๆ เกี่ยวกับการขอสิทธิของแม่ในการเลี้ยงดูเธอ แต่เล่น่าได้แสดงความไม่พอใจต่อเรื่องนี้ด้วยการเขียนข้อความ ดังนี้ สิทธิในการเลี้ยงดูบุตรและสวัสดิภาพของเด็กล้วนแต่เป็นเรื่องไร้สาระ

SORGERECHT
UND
KINDESWOHL
ALLES
KOHL!¹⁰³

เธอเขียนข้อความข้างต้นลงในเสื้อยืดตัวที่เธอสวมใส่ในวันที่ไปพบทนายความของแม่ ข้อความบนเสื้อยืดบ่งบอกทัศนคติด้านลบของเด็กคนหนึ่งที่มีต่อตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวกับการหย่าร้างและการเลี้ยงดูบุตร ทั้งๆที่รัฐสร้างกฎหมายเหล่านี้ขึ้นเพื่อปกป้องและคุ้มครองเด็ก ทว่าเล่น่ารู้สึกระอาและเห็นว่าเป็นสิ่งที่เหลวไหลหรือไม่มีคุณค่า สืบเนื่องจากกระบวนการและขั้นตอนของการหย่าร้างและการขอสิทธิในการเลี้ยงดูบุตรมีความยุ่งยากและซับซ้อน ทำให้เล่น่ามีความบอบช้ำทางจิตใจและไม่รู้สึกศรัทธาต่อตัวบทกฎหมายดังกล่าว นอกจากนี้การแสดงความข้างต้นกับทนายความซึ่งเป็น

¹⁰¹ Peter Härtling, *Lena auf dem Dach*, (Weinheim: Beltz & Gelberg, 1993), p.39.

¹⁰² §1687 BGB Ausübung der gemeinsamen Sorge bei Getrenntleben, Available from <http://dejure.org/gesetz/BGB/1687.html>

¹⁰³ Ibid., p.63.

ตัวแทนของผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายและทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับรัฐ คงเป็นการสื่อถึงถึงการฝากข้อความเชิงวิพากษ์ในลักษณะที่ไม่พอใจหรือไม่ได้ชื่นชอบหรือไม่ได้ตอบรับต่อการสร้างมาตรการต่าง ๆ ที่มาควบคุมชีวิตเด็กให้รัฐได้รับรู้โดยผ่านทนายความ

ในขณะที่เสนอยอมรับการกำกับดูแลภายใต้กฎหมายที่ว่าด้วยสิทธิของพ่อแม่ในการดูแลลูกหลังการหย่าร้าง ทว่าลาร์สปฏิเสธการเรียกร้องสิทธิในการเลี้ยงดูบุตรของพ่อแม่ด้วยการไม่ยอมไปรับฟังคำชี้แจงเกี่ยวกับสวัสดิภาพของเด็กและสิทธิของพ่อแม่จากทนายความ

... Kindeswohl, Elternrecht. Ich kann das nicht mehr hören.¹⁰⁴

ลาร์สไม่เพียงแต่เมินเฉยต่อทางเลือกที่พ่อแม่เสนอให้ เขายังได้ใช้วิธีการเช่นเดียวกับพ่อแม่ คือ การพึ่งพาตัวบทกฎหมายและการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลในการเรียกร้องสิทธิให้กับตนเองตามที่ระบุไว้ใน §50 Abs.1 FGG¹⁰⁵ ซึ่งอนุญาตให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น ความต้องการและความรู้สึกในศาลได้ และผู้พิพากษาต้องตระหนักและเคารพความต้องการของเด็ก ในศาลลาร์สได้ขอแสดงความเห็นต่อการหย่าร้างของพ่อแม่ พ่อแม่มักอ้างว่าทั้งเขาและพี่สาวเป็นลูกที่พ่อแม่ปรารถนา แต่ตอนนี้คงไม่ใช่เช่นนั้นแล้ว หากพ่อแม่ยังเห็นแก่ลูก พวกเขาต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในฐานะพ่อกับแม่

Pap und Mam haben sich uns gewünscht... Wir sind ihre Wunschkinder. Wenigstens ist das früher so gewesen. Heute nicht mehr. Doch wenn sie sich die Kinder gewünscht haben, müssen sie auch Vater und Mutter bleiben. Oder sie dürfen eben keine Kinder haben. Das ist meine Ansicht.¹⁰⁶

ลาร์สได้ประกาศความต้องการของตนอย่างชัดเจนว่าเขาไม่ต้องการเลือกไปอยู่กับพ่อหรือแม่ เขาเลือกไปอยู่โรงเรียนประจำแห่งหนึ่งเพื่อจะได้อยู่ไกลจากพ่อแม่ สืบเนื่องจากการหย่าร้างของพ่อแม่ ทำให้เด็กรู้สึกผิดหวังและเสียใจ ขณะเดียวกันเด็กรู้สึกโกรธเคืองพ่อแม่ที่ไม่สามารถดูแลรักษาครอบครัวที่อบอุ่นไว้ได้ เป็นที่เชื่อกันว่าเด็กในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างมักรู้สึกว่าตนเองเป็น "เด็กบ้านแตก" และไม่เป็นที่ต้องการของพ่อแม่ เป็นผลให้เด็กรู้สึกต่อต้านพ่อแม่และไม่รู้สึกว่าบ้านเป็นสถานที่ซึ่งมีความมั่นคงและปลอดภัย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นสถานที่ซึ่งไม่น่าอยู่อีกต่อไป ดังนั้นลาร์สจึงไม่ต้องการอยู่กับพ่อแม่ แต่ต้องการไปอยู่ที่อื่น ความต้องการของลาร์สเป็น

¹⁰⁴ Ibid., p.60.

¹⁰⁵ §50 Abs.1 FGG

(1) Das Gericht kann dem minderjährigen Kind einen Pfleger für ein seine Person betreffendes Verfahren bestellen, soweit dies zur Wahrnehmung seiner Interessen erforderlich ist. Available from <http://dejure.org/gesetze/FGG/50.html>

¹⁰⁶ Peter Härtling, *Lena auf dem Dach*, pp.127-128.

จริงได้ เนื่องจากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าความต้องการนั้นไม่ส่งผลเสียต่อเด็กตามที่ระบุไว้ใน §1666 BGB¹⁰⁷ ซึ่งเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่เอื้ออำนวยให้ความต้องการของลาร์สสำเร็จลุล่วงได้ เป็นอันว่าลาร์ส ได้ยอสรกับการกระทำของพ่อแม่ ด้วยการใช้ตัวบทกฎหมายตามที่กล่าวมาข้างต้นให้เป็น ประโยชน์กับตน เขาได้ผันตัวเองจากการเป็นผู้ถูกบังคับเลือกมาเป็นผู้กำหนดทางเลือกเอง นั้นคง หมายความว่าลาร์สตระหนักถึงสิทธิของตนตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายและรู้จักที่ใช้สิทธิของตน นอกจากการผูกเรื่องราวของเด็กกับสิทธิจากการคุ้มครองตามกฎหมายแล้ว ยังมีการผูกเรื่องราว ของเด็กกับสิทธิจากรัฐสวัสดิการ

ตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญของประเทศสหพันธ์รัฐเยอรมนี BVerfGE 24, 145¹⁰⁸ ค.ศ.1968 และในกฎหมาย Artikel 6 Abs. 2 S.1 GG¹⁰⁹ ได้กำหนดว่าสิทธิของพ่อแม่หมายถึงหน้าที่ และความรับผิดชอบของพ่อแม่ที่มีต่อการเลี้ยงดูบุตรเพื่อให้เด็กเติบโตอย่างสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ รัฐไม่ได้รับอนุญาตให้ก้าวล่วงกระบวนการอบรมและเลี้ยงดูเด็ก แต่เมื่อใดก็ตามที่พ่อแม่ ไม่สามารถรับผิดชอบหน้าที่ของตนได้ หรือกระทำการใดที่ถือว่าเป็นการหมิ่นเหม่ต่อสวัสดิภาพของ เด็ก รัฐมีสิทธิที่แทรกแซงชีวิตในครอบครัวเพื่อปกป้องคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กตามที่ระบุไว้ใน BVerfGE 22, 216¹¹⁰ รัฐได้จัดตั้งกองคุ้มครองสวัสดิภาพผู้เยาว์ (Das Jugendamt) เป็นตัวแทนของรัฐ ในการสอดส่องและดูแลเด็กและเยาวชนเพื่อรักษาผลประโยชน์สูงสุดของเด็ก เท่ากับว่าหน่วยงานนี้ เป็นหูเป็นตาแทนรัฐในการกำกับ ควบคุมและดูแลสวัสดิภาพของเด็กตามที่ระบุไว้ใน §1697 BGB¹¹¹ คำว่า "สวัสดิภาพของเด็ก" เป็นผลมาจากการสร้างและบังคับใช้กฎหมายตามที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ เจ้าหน้าที่รัฐมีข้ออ้างที่ใช้อำนาจอันชอบธรรมในการเข้ามาแทรกแซงและจัดการชีวิตของเด็กใน รูปแบบของการจัดระเบียบทางสังคม โดยผ่านตัวบทกฎหมายและองค์ความรู้ ได้แก่ แขนงวิชา ทางด้านจิตวิทยา การแพทย์และสังคมสงเคราะห์ ในนามของการปกป้องและคุ้มครองสวัสดิภาพ ของเด็กทำให้รัฐสามารถยื่นมือมาช่วยเหลือเด็กด้วยมาตรการต่าง ๆ เมื่อเด็กต้องเผชิญกับ

¹⁰⁷ §1666 BGB Gerichtliche Maßnahmen bei Gefährdung des Kindeswohls. Available from <http://dejure.org/gesetze/BGB/1666.html>

¹⁰⁸ Peter-Christian Kunkel and Walter Röchling, *Eltern-Kind* (München: Deutscher Taschenbuch, 2004), p.17.

¹⁰⁹ Artikel 6 Abs. 2 S.1 GG (2) Pflege und Erziehung der Kinder sind das natürliche Recht der Eltern und die zu vörderst ihnen obliegende Pflicht, Über ihre Bestätigung wacht die Staatliche Gemeinschaft. Available from <http://dejure.org/gesetze/GG/6.html>

¹¹⁰ Peter-Christian Kunkel and Walter Röchling, *Eltern-Kind*, p.17.

¹¹¹ §1697 BGB Anordnung von Vormundschaft oder Pflegschaft durch das Familiengericht. Available from <http://dejure.org/gesetze/BGB/1967.html>.

สถานการณ์วิกฤตเด็กจึงมีรัฐเป็นที่พึ่ง พบได้จาก *พุดชะทีสี* ของเพรสเลอร์ ทว่ามีได้มีเด็กทุกคนที่ยินดีให้รัฐมาช่วยเหลือ เช่น ยาคอบในเรื่อง *ยาคอบหลังประตูลีฟ้า* ของแอร์ทลิ่ง เขาปฏิเสธที่รับความช่วยเหลือจากรัฐ

คาริน (Karin) ในเรื่อง *พุดชะทีสี* ได้พึ่งพารัฐในแง่มุมขององค์ความรู้ทางด้านจิตวิทยา คารินวัย 13 ปีอาศัยอยู่ในห้องเช่าเล็กๆ กับแม่และน้องสาวต่างบิดาที่ชื่อโมนิ (Momi) เธอช่วยดูแลน้องสาวและทำงานบ้าน ในขณะที่แม่ทำงานหนักเพื่อหาเงินมาเลี้ยงดูเธอกับน้องสาว ทำให้คารินรู้สึกขบขี้และตั้งใจว่าจะตอบแทนแม่เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ แม้ว่าคารินต้องการดูแลแม่ยามที่แม่แก่ชรา แต่เธอมีปมด้อยกับการเป็นลูกนอกสมรส เธอจึงไม่ต้องการมีชีวิตเช่นเดียวกับแม่

Ich werde später ganz anders leben! Vor allem werde ich nicht zwei Kinder ohne Vater haben.¹¹²

คารินยังต้องการครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อแม่และลูกซึ่งเป็นรูปแบบครอบครัว ที่ได้รับการยอมรับในระบบปิตาธิปไตย ทำให้รู้สึกไม่พอใจและละอายใจที่แม่มีชีวิตที่เบี่ยงเบนออกจากบรรทัดฐานของความเป็นภรรยาและความเป็นแม่ในอุดมคติ

ความไม่พอใจและความอับอายที่คารินเก็บกดไว้ส่งผลให้คารินไม่ให้เกียรติแม่ ขณะเดียวกันยังเป็นผลให้เธอมีความสัมพันธ์ที่ห่างเหินกับแม่ ทั้งคู่ไม่สามารถสื่อสารกันเข้าใจ ทุกครั้งที่พุดคุยกันต้องจบลงที่การทะเลาะกัน ทั้ง ๆ ที่คารินไม่ต้องการให้เป็นเช่นนั้น

Bei uns kann man über nichts normal reden, über gar nichts. Entweder gibt es Krach oder Tragödien. Ich mag beides nicht.¹¹³

ทำให้ทั้งคู่หลีกเลี่ยงที่พุดคุยกัน ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตน หากคูผิวเฝินแล้วคารินเป็นเด็กดี เรียนหนังสือเก่ง ดูแลน้องสาวและทำงานบ้าน แต่เธอมีปัญหาตรงที่เป็นเด็กเก็บกด เธอจึงไปพบนักจิตวิทยาเพื่อบำบัดจิตใจและเรียนรู้การแสดงความรู้สึก

คารินสะกดกลั้นหรือไม่แสดงอารมณ์ฝ่ายลบ คือ ความโกรธและความเกลียด อันเนื่องมาจากความคับข้องใจในการเป็นลูกนอกสมรส นอกจากนี้คารินเป็นลูกที่หวงแม่ เธอไม่ต้องการสูญเสียความรักจากแม่หลังจากที่รับรู้ว่ามีแม่ต้องการแต่งงานกับคู่รัก การเก็บกดอารมณ์ด้าน

¹¹² Mirjam Pressler, *Num red doch endlich* (Weinheim: Beltz, 1988), p. 33.

¹¹³ *Ibid.*, p. 23.

ลบเป็นอันตรายต่อร่างกายและจิตใจ นักจิตวิทยาขอให้คารินทำกิจกรรมบำบัดด้วยการใช้ไม้เทนนิสตีพื้นพร้อมกับกรีดร้องเพื่อระบายอารมณ์ คารินทำตามส่งผลให้เธอรู้สึกสบายใจ

Aber dann habe ich mich richtig wohl gefühlt.¹¹⁴

นักจิตวิทยายังได้ใช้วิธีสนทนาบำบัดในการแก้ไขความเก็บกดของคารินด้วย นักจิตวิทยากล่าวว่า หากคารินรู้จักสาเหตุของอารมณ์ด้านลบ เธอสามารถจัดการกับอารมณ์เหล่านี้แทนที่สะกดกลั้นเอาไว้ การจัดการกับอารมณ์นั้นหมายถึงการแสดงอารมณ์ออกมาในลักษณะซึ่งเป็นที่ยอมรับ การแสดงออกทางอารมณ์โดยไม่เก็บกดเอาไว้จะก่อให้เกิดประโยชน์กับตัวเด็กอันจะเป็นผลดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้อื่นด้วย ส่วนการเก็บกดอารมณ์ด้านลบไว้อาจทำให้กลายเป็นคนที่กระทำสิ่งใดโดยขาดความยั้งคิดหรือกลายเป็นคนก้าวร้าวได้

คารินไม่ได้เรียนรู้การแสดงออกทางอารมณ์เท่านั้น เธอยังได้เรียนรู้การพูดหรือถามสิ่งที่เธอสงสัย แทนการเก็บกดเอาไว้ นับตั้งแต่จำความได้ คารินต้องการรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพ่อของเธอ แต่เธอไม่เคยถามแม่สักครั้งเดียว นักจิตวิทยาแนะนำให้คารินเอย่ถามกับแม่ตามตรงหากต้องการรู้เรื่องใด มิใช่เก็บไว้ในใจหรือคิดเอาเอง คารินทำตามคำแนะนำของนักจิตวิทยา

Ich muss mit meiner Mutter reden. Wenn ich etwas wissen will, muss ich sie danach fragen und auf einer Antwort bestehen.¹¹⁵

หลังจากที่คารินถามแม่เกี่ยวกับเรื่องราวของพ่อของเธอ ทำให้ได้รู้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับพ่อของเธอเป็นเพียงความสัมพันธ์ชั่วคราว คาริน แม่ของเธอไม่รู้ข้อมูลส่วนตัวเกี่ยวกับพ่อของคาริน แม่รู้เพียงชื่อของเขาเท่านั้น แม้ว่าเป็นการตั้งครรภไม่พึงประสงค์แต่แม่ของเธอยินดีและต้องการเลี้ยงดูลูก ส่วนพ่อของโมนิเป็นความสัมพันธ์ชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง แม่ต้องการเลี้ยงดูโมนิด้วยเช่นกัน เรื่องราวต่างๆที่คารินได้ยินทำให้เธอรู้สึกชื่นชมและภาคภูมิใจในตัวแม่ของเธอมาก ผู้หญิงตัวคนเดียวสามารถรับผิดชอบและเลี้ยงดูลูกสาวสองคน

...wie toll ich das finde, dass sie es mit zwei Kindern so gut geschafft hat,... ganz allein zwei Kindern aufzuziehen. Da kannst du stolz drauf sein.¹¹⁶

คารินภาคภูมิใจในตัวแม่และความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวจบลงอย่างมีความสุข จากความห่างเหินกลายเป็นความรักและความสนิทสนม คารินโอบกอดและจูมพิตแม่ ปมขัดแย้งระหว่าง

¹¹⁴ Ibid., p. 210.

¹¹⁵ Ibid., p. 138.

¹¹⁶ Ibid., pp. 166-167.

คารินกับแม่คลั่งคลายเป็นอันเป็นผลมาจากการที่ได้เรียนรู้อารมณ์และการจัดการกับอารมณ์และความคับข้องใจจากนักจิตวิทยา ทำให้คารินรู้สึกซาบซึ้งกับคำแนะนำของนักจิตวิทยา

กรณีของคารินเป็นตัวอย่างที่บ่งบอกถึงความสำเร็จของรัฐสวัสดิการที่จัดบริการนักจิตวิทยาให้มารักษาเด็กด้วยวิธีการใช้จิตวิเคราะห์ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการวินิจฉัยโลกในจิตใจ ทั้งความรู้สึกและความนึกคิดของคาริน แต่มีเด็กบางคนที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐ เช่น กรณีของยาคอบใน *ยาคอบหลังประตูลีฟ้า* เด็กวัย 12 ปีคนนี้แสดงจุดยืนอย่างชัดเจนในการปฏิเสธความช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่จากรัฐที่พยายามเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหของยาคอบ เนื่องจากเจ้าหน้าที่เห็นว่าเขามีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์หรือเป็นเด็กมีปัญหา ไม่ว่าจะเป็นการที่ยาคอบมีปฏิกริยาเฉยชาต่อสภาพแวดล้อมรอบตัว นอกจากนี้ยังเป็นเด็กที่เก็บตัวหรือหลีกเลี่ยงการคบหากับเพื่อนร่วมชั้นเรียนและไม่สนใจการเรียนหลังจากที่พ่อเสียชีวิต อันที่จริงแล้วยาคอบยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับความตาย เขาไม่ได้รู้สึกเศร้าโศกหรือเสียใจ แม้ว่ายาคอบร้องไห้เมื่อพ่อของเขาเสียชีวิต แต่เป็นการร้องไห้ตามแม่และย่าเท่านั้น

Jakob heulte, weil sie heulten, nicht weil Vater gestorben war.

Er konnte sich gar nicht vorstellen, daß Vater nie mehr ...¹¹⁷

ยาคอบยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับการสูญเสียคนที่รัก เขารับรู้ว่าพ่อไม่ได้อยู่กับเขาอีกต่อไป ยาคอบยังอยู่ในช่วงสภาวะของการปรับตัวจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความตายของพ่อ

นับตั้งแต่พ่อของเขาเสียชีวิต เพื่อนร่วมชั้นเรียนของเขาเห็นใจและสงสารยาคอบจึงได้ปฏิบัติกับเขาราวกับเขาเป็นคนเปราะบางและขี้แย ทำให้เขารู้สึกโกรธเคืองเพื่อนร่วมชั้นเรียน ขณะเดียวกันทำให้ยาคอบปฏิเสธที่คบหากับพวกเขา ส่งผลให้ยาคอบเลือกที่เก็บเนื้อเก็บตัวหรืออยู่คนเดียว ทั้งๆที่ยาคอบไม่ต้องการคบหากับเพื่อนร่วมชั้นเรียน แต่เขายังต้องการเพื่อน เห็นได้จากการสร้างเพื่อนในจินตนาการขึ้นมาแทนที่ เขาใช้ตุ๊กตาดาวที่มีขนาดเท่ากับนิ้วหัวแม่มือมาสมมุติว่าเป็นเพื่อนสนิทที่ชื่อชเนิพเซล (Schnipsel) ซึ่งอยู่กับเขาตลอดเวลาและทุกที่

Er war froh, ihn zum Freund zu haben.¹¹⁸

¹¹⁷ Peter Härtling, *Jakob hinter der blauen Tür*, 2 Auflage. (Weinheim: Beltz, 1984), p. 10.

¹¹⁸ Ibid., p. 14.

ยากอบใช้ชะนิพเซลเป็นกลไกทางจิตใจเพื่อทดแทนความรู้สึกอ้างว้างและว่าเหว่ อันเกิดจากการหลีกเลี้ยงที่พบปะผู้คน อันที่จริงแล้วยากอบยังต้องการเพื่อนจึงได้สร้างชะนิพเซลขึ้นมาเป็นเพื่อนของเขา เพียงแต่ว่าชะนิพเซลเป็นเพื่อนไร้ตัวตน เป็นการสะท้อนความนึกคิดของยากอบเท่านั้น

Wenn Schnipsel redete, redete er aus Jakobs Mund.¹¹⁹

พฤติกรรมของยากอบที่พูดคุยกับชะนิพเซลเป็นภาพของเด็กผู้ชายที่พูดคุยกับตัวเอง ในสายตาของคนรอบข้างถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดปกติ พฤติกรรมที่ปกติ คือ การที่ยากอบต้องพบปะสังสรรค์กับเพื่อนในวัยเดียวกัน ซึ่งสวนทางกับความต้องการของยากอบที่สร้างโลกส่วนตัวให้กับตนเอง ทำให้กลายเป็นเด็กที่มีความแปลกแยกซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ผู้ใหญ่ต้องการ

นอกจากความแปลกแยกแล้ว เขายังกลายเป็นเด็กเกรในสายตาของคนรอบข้างอีกด้วย ยากอบเรียกขานเพื่อนบ้านด้วยถ้อยคำที่หยาบคาย เช่น เจ้าหมูสกปรกพฟลอกมันน์ เป็นต้น พฤติกรรมเช่นนี้แสดงว่ายากอบมีปัญหาในจิตใจอันเป็นผลมาจากการขาดพ่อที่ให้ความรักความอบอุ่นกับเขา ส่วนแม่ไม่สามารถเข้าใจหรือชดเชยความรู้สึกขาดหรือความรู้สึกว่าเหว่หรือโดดเดี่ยวของยากอบได้ ทำให้เขาโหยหาความอบอุ่น เป็นผลให้ยากอบหมดกำลังใจในการทำหน้าที่ของเด็กดีตามที่ผู้ใหญ่มักคาดหวังให้เขาเป็นคนที่มีระเบียบวินัยและขยัน แต่เขากลายเป็นเด็กที่ก้าวร้าวและฝ่าฝืนระเบียบของโรงเรียน เช่น การมาโรงเรียนสาย การหนีเรียน การไม่เอาใจใส่การเรียน พฤติกรรมดังกล่าวส่งผลให้คนรอบข้างเห็นว่ายากอบมีท่าทีซึ่งเป็นปฏิปักษ์กับผู้อื่น แต่ยากอบกลับคิดว่าตนยังคงเหมือนเดิม

Ich bin wie immer.¹²⁰

ยากอบไม่ได้คิดว่าตนมีพฤติกรรมต่อต้านหรือทำลายสังคม ทว่าในสายตาของคนรอบข้างยากอบกลายเป็นเด็กเกรหรือเด็กดื้อสืบเนื่องจากทุกคนมองข้ามปัญหาของเด็ก คือ การถูกทอดทิ้งให้ต้องรู้สึกโดดเดี่ยว ส่งผลให้เจ้าหน้าที่จากกองคุ้มครองสวัสดิภาพผู้เยาว์ยื่นมือมาช่วยเหลือยากอบให้กลับเป็นเด็กดี ความช่วยเหลือในที่นี้ปรากฏในรูปแบบขององค์ความรู้ทางด้านจิตวิทยา การแพทย์ และสังคมสงเคราะห์ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของยากอบที่ถูกประเมินว่าเป็นเด็กมีปัญหาให้กลับมาเป็นเด็กดี

¹¹⁹ Ibid., p. 14

¹²⁰ Ibid., p. 18.

ยุทธวิธีแรกที่รัฐใช้เพื่อให้ยาครอบเป็นเด็กดี คือ การเข้ารับการบำบัดจาก นักจิตวิทยา แต่ยาครอบปฏิเสธ

Ich will nicht, sagte er, ich will einfach nicht.¹²¹

ทว่าแม่สามารถบังคับให้ยาครอบไปพบนักจิตวิทยาได้ เขาแสดงการต่อต้านนักจิตวิทยาด้วยการนั่งเงียบบหรือไม่ตอบคำถามใดๆทั้งสิ้น เมื่อถูกซักถามและชวนพูดคุย อาการต่อต้านของยาครอบอาจแสดงว่าเขาไม่ต้องการให้นักจิตวิทยาเจาะลึกเข้ามาในโลกของความรู้สึกและความนึกคิดซึ่งเป็นอาณาเขตส่วนตัวของเขา ส่งผลให้นักจิตวิทยาไม่สามารถใช้ความรู้ด้านจิตวิเคราะห์หามาพิเคราะห์สภาวะทางจิตใจและวิถีคิดของยาครอบได้ อาจเป็นการบ่งบอกว่าวิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐสวัสดิการล้มเหลว

เมื่อความรู้ทางด้านจิตเวชถูกปฏิเสธจากยาครอบ เจ้าหน้าที่รัฐยังไม่ละความพยายามในการช่วยเหลือยาครอบ ความรู้ทางด้านจิตเวชจึงมาแทนที่ความรู้ทางด้านจิตวิทยา ยาครอบถูกบังคับให้ไปพบแพทย์เพื่อตรวจวัดคลื่นไฟฟ้าที่สมองเพื่อค้นหาความผิดปกติของระบบประสาท ในระหว่างการตรวจสมองยาครอบตั้งใจขู่ล้อแพทย์เพราะเขาเข้าใจผิดคิดว่าการตรวจคลื่นไฟฟ้าที่สมองทำให้แพทย์เห็นความคิดต่างๆในสมองของเขา ถ้าเป็นเช่นนั้นเขาจะครุ่นคิดถึงคำนี้โดยเฉพาะ คือ คำว่าเฮงชวย (Arschlöcher) เขาอยากรู้ว่าเมื่อแพทย์เห็นคำนี้จะรู้สึกอายใจหรือตกใจ

Der Doktor müßte sich schämen, oder er müßte erschrecken. Jakob denkt: Arschlöcher. Das Wort wächst in seinem Kopf, bis er es selber sieht, in riesen großen Buchstaben... Vielleicht schreibt es jetzt auf, was ich denke. Vielleicht steht da jetzt: Arschlöcher.¹²²

การแก้งแพทย์ด้วยคำคำขำขันกลายเป็นเครื่องมือที่ยาครอบใช้ผ่อนคลายความกดดันที่ถูกเก็บกดในจิตใจอันเป็นผลมาจากการถูกจับตรวจสมอง ขณะเดียวกันยังเป็นการท้าทายแพทย์ด้วย เพราะเขาไม่ใช่เด็กเกเรที่ต้องการตำว่าแพทย์อย่างสาหัสเสียเทเสีย แต่การที่ยาครอบคิดเฉพาะคำคำนี้คงเน้นให้เห็นว่าเขาไม่ต้องการให้แพทย์เข้าถึงโลกในความคิดของเขาได้ ผลการตรวจไม่ปรากฏความผิดปกติในสมองของยาครอบ อาจแสดงว่าความรู้ทางการแพทย์ได้พิสูจน์แล้วว่ายาครอบมีระบบประสาทที่เป็นปกติ ความรู้ทางการแพทย์ไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายความประพฤติของยาครอบที่ผิดแผกไปจากมาตรฐานของการเป็นเด็กดี นอกจากนี้ความรู้ทางการแพทย์ยังไม่

¹²¹ Ibid., p. 41.

¹²² Ibid., pp. 64-65.

สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการจำกัดสิทธิมนุษยชนของยากอบได้เนื่องจากยากอบไม่ได้ช่วยให้ผู้ใหญ่ไม่สามารถใช้ความรู้ทางการแพทย์มาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของยากอบให้อยู่ในกรอบตามที่ผู้ใหญ่ต้องการ

ในขณะที่ความรู้ทางการแพทย์ไม่สามารถช่วยเหลือยากอบได้ เจ้าหน้าที่ของรัฐยังมีอีกมาตรการหนึ่งในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของยากอบ คือ ความรู้ทางด้านสังคมสงเคราะห์ นักสังคมสงเคราะห์เตรียมสถานสงเคราะห์เด็กไว้ให้ยากอบพักอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง โดยให้เหตุผลว่าที่นั่นจะเป็นสถานที่ซึ่งช่วยให้ยากอบได้รู้จักเพื่อนมากมายที่ต้องทำเช่นนี้เพราะความห่วยโง่ที่มีต่อยากอบ

Wir machen uns um dich Sorgen, verstehst du. Wir sind nicht böse auf dich, wir wollen dir nichts antun.¹²³

การอ้างถึงความห่วยโง่ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถใช้วิธีปิดล้อมพื้นที่¹²⁴ หรือกับบริเวณยากอบได้โดยชอบธรรม การจัดพื้นที่เฉพาะไว้ให้ยากอบเพื่อเจ้าหน้าที่ของกองคุ้มครองสวัสดิภาพผู้เยาว์สามารถดูแลและอบรมให้เขากลับมาเป็นเด็กซึ่งมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ แน่หนอนที่ยากอบยอมปฏิเสธการถูกส่งตัวไปที่นั่นซึ่งเป็นสถานที่ที่รีดรอนอิสรภาพของเขา ขณะเดียวกันยากอบเห็นว่าเจ้าหน้าที่รัฐไม่ได้ให้สิ่งที่เขาต้องการ คือ ความรักความอบอุ่น

อาจสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับรัฐปรากฏในลักษณะที่รัฐกำหนดมาตรการต่างๆ เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็ก หลักการดังกล่าวเป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อเด็ก เนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐสามารถดูแลและปกป้องเด็กให้รอดพ้นจากสถานการณ์วิกฤตที่ส่งผลกระทบทางด้านลบต่อร่างกายและจิตใจของเด็ก แต่ในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่รัฐอาจประสบกับความล้มเหลวในการช่วยเหลือเด็กหรือถูกเด็กต่อต้านในกรณีที่เด็กไม่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐ

¹²³ Ibid., p. 88.

¹²⁴ Michel Foucault, *Discipline & Punish: The Birth of the Prison*, trans. Alan Sheridan, p. 141.

4.3.2 “รัฐ”ในวรรณกรรมเด็กของไทย

ในขณะที่“รัฐ”ในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันปรากฏตัวในฐานะที่มีบทบาทในการปกป้องและคุ้มครองเด็ก ส่วน“รัฐ”ในวรรณกรรมเด็กของไทยปรากฏในแง่ของผลกระทบจากการใช้นโยบายของรัฐบาล เห็นได้จากการผูกเรื่องราวเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำด้านชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กในชนบทและเด็กด้อยโอกาส เช่น ลูกของกรรมกร เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีเรื่องราวของเด็กที่อยู่เย็นเป็นสุขในหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็สภาพของเด็กที่ต้องประสบกับความเหลื่อมล้ำหรือสภาพของเด็กที่มีชีวิตเป็นสุขล้วนแต่เป็นการผูกเรื่องโดยแทรกการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศที่เน้นทุนนิยม

“งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” เป็นคำขวัญที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ใช้ประชาสัมพันธ์อุดมการณ์หลักของรัฐบาลในสมัยนั้น นั่นคือ การให้ความสำคัญกับการพัฒนา¹²⁵ ซึ่งหมายความถึงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษาด้านสังคมและด้านอื่นๆ โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทำหน้าที่หลักในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศขึ้นเป็นครั้งแรกปีพ.ศ.2504 นับตั้งแต่มีการใช้แผนพัฒนาพบว่าสถานการณ์เศรษฐกิจและสังคมไทยในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ ทว่ารายได้ต่อหัวของคนไทยที่เพิ่มมากขึ้นรวมทั้งกิจกรรมและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐานทางสังคมนั้นกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างรายได้และโอกาสของคนไทย มีคนเพียงจำนวนไม่เกิน 20% เท่านั้นที่รวยมากขึ้นซึ่งเป็นกลุ่มนายทุนหรือผู้มีความรู้ความสามารถสูง ในขณะที่คนจำนวน 80% เป็นเกษตรกรคนงาน ผู้ประกอบอาชีพอิสระรายย่อยต้องอยู่ในสภาวะของความยากจนหรือความยากลำบากมากขึ้น¹²⁶ คนไทยส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับการเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากการกระจายรายได้ที่แตกต่างกันมาก อันเป็นผลมาจากความไม่สมดุลของการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาเมืองและภาคอุตสาหกรรมมากกว่าชนบทและภาคเกษตรกรรม ปรากฏการณ์เช่นนี้ย่อมมี

¹²⁵ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม, 2546), หน้า 160.

¹²⁶ วิทยากร เชียงกุล, “คนจนเกิดจากการปล้นสิทธิทางเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ โดยระบบทุนนิยมผูกขาดที่ด้อยพัฒนา,” *วารสารวิชาการสิทธิมนุษยชน* 1:3 (2546): 12.

ผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของเด็กอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะเด็กซึ่งมีพ่อแม่ที่มีฐานะยากจนหรืออาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่ห่างไกลมักประสบกับความเหลื่อมล้ำทางด้านชีวิตความเป็นอยู่และการศึกษา ปัญหาดังกล่าวเป็นประเด็นที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของไทยหลายเรื่อง ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอยกตัวอย่างจากเรื่อง *โรงเรียนป่าล้อม* ของวงเดือน ทองเจียว และ *อ้อมโอบ* ภูเฒ่า ของกร ศิริวิวัฒน์ มาเป็นตัวอย่างในการศึกษา

ตัวอย่างแรกเป็นการนำเสนอปัญหาด้านเศรษฐกิจของครอบครัวเกษตรกร การผลิตของภาคเกษตรกรรมเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพหรือเพื่อพออยู่พอกินมาเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจซึ่งต้องใช้ต้นทุนสูงขึ้น ได้แก่ ปุ๋ยเคมี เครื่องจักร รถไถ เป็นต้น ทำให้ชาวไร่ชาวนายากจนและมีหนี้สินมากขึ้น เกษตรกรที่มีฐานะยากจนไม่สามารถซื้อปัจจัยการผลิตได้จึงต้องกู้ยืมเงินเป็นผลให้มีหนี้สิน การปลูกพืชเศรษฐกิจจึงต้องมีหนี้สินพบได้ในเรื่อง *โรงเรียนป่าล้อม* ครอบครัวของดอกฝ้ายต้องประสบกับปัญหาหนี้สินที่เพิ่มมากขึ้นเพราะกู้เงินจากธนาคารเพื่อทำไร่ปอกับไร่มัน แต่ขาดทุนทำให้ไม่มีรายได้เพียงพอสำหรับการดำรงชีพ

...ทุกวันนี้พอกับแม่ทะเลาะกันเป็นประจำ เรื่องหนี้สินซึ่งพอกพูนขึ้นเป็นเงาตามตัว เนื่องจากพ่อเอาไปเข้าธนาคาร เอาเงินออกมาทำไร่ปอ ไร่มัน และซื้อปุ๋ยใส่เข้า แต่แล้วความหวังก็เลื่อนรางไปทุกๆ ปี เพราะทุกสิ่งทุกอย่างราคาลดลงฮวบฮาบอย่างน่าใจหาย¹²⁷

การที่เกษตรกรเช่นพ่อแม่ของดอกฝ้ายต้องเป็นหนี้เป็นเพราะต้องพึ่งพาราคาพืชผลในตลาดโลกซึ่งไม่มีความแน่นอน บางปีอาจมีราคาดี บางปีอาจมีราคาตกถ้าสินค้าล้นตลาด เกษตรกรต้องแบกรับภาระความเสี่ยงด้านราคาเอง นอกจากนี้ยังต้องแบกรับภาระด้านค่าใช้จ่ายในการซื้อปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็นพันธุ์พืช ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืชและเครื่องมือทางการผลิต ด้วยเหตุนี้ครอบครัวเกษตรกรบางส่วนต้องประสบกับปัญหาความยากจนหรือการมีหนี้สิน

สำหรับครอบครัวที่มีหนี้สินอาจแก้ไขปัญหาด้วยการใช้แรงงานลูกมาเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้ครอบครัว เช่น พ่อของดอกฝ้ายส่งดอกฝ้ายมาทำงานที่กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นที่กระจุกตัวของแหล่งงาน

¹²⁷ วงเดือน ทองเจียว, *โรงเรียนป่าล้อม*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: ดันอ้อ แกรมมี่, 2540), หน้า 66.

...ดอกฝ้าย วันพรุ่งนี้ลูกต้องไปกรุงเทพฯ กับนายหน้าหางาน พ่อรับเงินเดือนของลูกล่วงหน้ามาแล้วหนึ่งปี พ่อกับแม่จะหาเงินทางนี้อีกสัก 4-5 พันเพิ่มเติมกันเราจึงจะได้คืน¹²⁸

ดอกฝ้ายในฐานะลูกที่ดีต้องเชื่อฟังพ่อแม่และต้องช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ ดังนั้นเธอจึงต้องเดินทางมาทำงาน* ในกรุงเทพฯ หลังจากที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่หกซึ่งเป็นปีสุดท้ายของการศึกษามัคบังคัม** ไม่ได้มีแต่ดอกฝ้ายเท่านั้นที่ต้องไปทำงานในเมืองหลวง ยังมีเพื่อนร่วมชั้นของเธออีกหลายคนที่ต้องออกจากหมู่บ้านมาเป็นแรงงานเด็กในเมืองหลวงด้วยเช่นกันเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว อย่างไรก็ตาม เด็กเหล่านี้จบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาจึงเป็นได้เพียงแรงงานไร้ฝีมือ การเป็นแรงงานไร้ฝีมือนั้นจะสามารถสร้างรายได้ช่วยครอบครัวจนกระทั่งชำระหนี้สินได้หมดอันเป็นความหวังของพ่อแม่ยังเป็นคำถามปลายเปิดสำหรับผู้อ่านต่อไป

การนำเสนอกรณีของดอกฝ้ายถือว่าเป็นการนำเสนอตัวอย่างที่แสดงถึงความล้มเหลวของครอบครัวเกษตรกรซึ่งเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อตลาด เท่ากับเป็นการนำเสนอภาพตามแบบฉบับของเกษตรกรในชนบทที่ต้องกลายเป็น "เหยื่อ" จากการใช้นโยบายของรัฐบาลที่ผลักดันและจูงใจให้เกษตรกรหันเข้าสู่การผลิตเพื่อตลาด ขณะเดียวกันเป็นการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารจัดการที่ผิดพลาดของรัฐบาลซึ่งไม่ได้ดูแลเกษตรกรอย่างจริงจัง เห็นได้จากการใช้นโยบายในการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและบริการมากกว่าภาคเกษตรกรรม แม้ว่าจะส่งผลให้อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง แต่ส่งผลให้ภาคเกษตรกรรมทรุดลงทุกขณะ ทำให้เกษตรกรที่ประสบกับความยากจนหรือความล้มเหลวของการทำเกษตรกรรมจำต้องเลือกมาขายแรงงานให้กับภาคอุตสาหกรรมในเมือง การมีแรงงานคนจำนวนมากและราคาถูกกลายเป็นปัจจัยหนึ่งของฐานในการผลิตซึ่งเป็นความได้เปรียบของไทยในการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

¹²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

* บริบททางสังคมในเรื่องโรงเรียนป่าล้อมเป็นช่วงเวลาที่พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานเด็ก พ.ศ. 2541 มีผลบังคับใช้ เนื้อหาในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้กำหนดว่าห้ามจ้างเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีทำงาน ทำให้นายจ้างสามารถรับเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปีเข้าทำงานได้

** บริบททางสังคมในเรื่องโรงเรียนป่าล้อมเป็นช่วงเวลาที่มีการศึกษามัคบังคัม 6 ปีมีผลบังคับใช้ จนกระทั่งมีการออกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงได้มีการขยายการศึกษามัคบังคัมจาก 6 ปีเป็น 9 ปี

หากเป็นความเสียเปรียบของเกษตรกรยากไร้ในชนบทอันเป็นผลมาจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เน้นทุนนิยมอุตสาหกรรม สำหรับประเด็นนี้เด็กอย่างดอกฝ้ายคงไม่เข้าใจและไม่ได้ตระหนักรู้ สิ่งเดียวที่ดอกฝ้ายและเพื่อนๆรับรู้ คือ การออกจากชนบทมาขายแรงงานในเมืองหลังจากที่ครอบครัวต้องประสบปัญหาจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าผลจากการล่มสลายของระบบการผลิตเพื่อยังชีพได้เปลี่ยนสถานภาพของลูกเกษตรกรในชนบทมาเป็นแรงงานไร้ฝีมือในเมือง ขณะเดียวกันการที่ดอกฝ้ายต้องปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อบงบอกถึงหน้าที่ของเด็กที่มีต่อครอบครัว ลูกมีหน้าที่เชื่อฟังพ่อแม่ แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่มีอำนาจเหนือลูก หรือเห็นเด็กเป็นสมบัติของพ่อแม่แน่นอน

นอกจากการนำเสนอความล้มเหลวของครอบครัวเกษตรกรแล้ว ยังมีการนำเสนอเด็กที่เป็นลูกของผู้ใช้แรงงานไร้ฝีมือ เช่น ลูกของกรรมกรก่อสร้างที่ต้องเผชิญกับการขาดโอกาสทางการศึกษาและมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น ในที่นี้เลือกเรื่อง*อ้อมโอบกู่เดา* เป็นตัวอย่างในการศึกษา ในเรื่องนี้นำเสนอชีวิตของเด็กชายหนิมซึ่งเป็นลูกของกรรมกรก่อสร้างที่ต้องเผชิญกับคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่ามาตรฐาน เนื่องจากอาชีพของพ่อในฐานะคนงานก่อสร้างจึงต้องย้ายที่ไปเรื่อยๆขึ้นอยู่กับนายจ้างจะพาไปทำงานที่ไหน เสร็จจากแห่งหนึ่งเปลี่ยนไปแห่งอื่น ส่งผลให้ไม่มีที่พักที่ถาวรหรือเป็นเพียงที่พักชั่วคราวซึ่งสร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ พร้อมทั้งรื้อถอน และมักเป็นที่พักซึ่งไม่ถูกสุขลักษณะ

...บ้านพักคนงานชั่วคราวที่ถูกสร้างขึ้นง่าย ๆ... กว้างห้องละสามเมตรครึ่ง ยาวไม่ถึงสิบเมตร พื้นปูด้วยกระดานเก่าที่เคยใช้ทำไม้แบบมาแล้วหลายครั้ง กั้นและมุงหลังคาด้วยสังกะสี ภายในกั้นตัวไม้กระดานอัดบางคร่าว ๆ พ่อบังสายตาจากคนภายนอกได้ พร้อมทั้งรื้อย้ายได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว¹²⁹

นอกจากที่พักซึ่งไม่มีความปลอดภัยแล้วหนิมยังต้องประสบกับการขาดโอกาสทางการศึกษา

...หนิมไม่ได้ขึ้นโรงเรียนเสียด้วยซี...¹³⁰

¹²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66-67.

¹³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

หมิ่นต้องเผชิญกับความเหลื่อมล้ำด้านชีวิตความเป็นอยู่และการศึกษาอันเป็นผลมาจากการที่เจ้าของกิจการรับเหมาก่อสร้างบางส่วนไม่ได้ให้ความสำคัญกับสภาพทางสังคมของแรงงานก่อสร้างหรือลูกของคณงาน แต่คำนึงถึงสิ่งก่อสร้างที่สำเร็จเรียบร้อยเพราะเป็นเป้าหมายของระบบงานก่อสร้าง ทำให้วิถีชีวิตของคณงานก่อสร้างต้องประสบกับความยากจนและความด้อยโอกาสในสังคมด้วยเหตุที่คณงานก่อสร้าง เช่น พ่อของหมิ่นเป็นแรงงานไร้ฝีมือเพราะมีพื้นการศึกษาต่ำ ประกอบกับธรรมชาติของงานก่อสร้างมีลักษณะเป็นงานจ้างเหมาซึ่งไม่มีความต่อเนื่องและความมั่นคงต่อการจ้างงาน เพียงแต่งานก่อสร้างเป็นงานที่หาได้ง่ายสำหรับคนชนบทที่อพยพเข้ามาในเมืองเพื่อหางานทำ ในขณะที่การอยู่ในชนบทไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้พอกินพอใช้ สืบเนื่องจากนโยบายพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาเมืองซึ่งเป็นภาคอุตสาหกรรมมากกว่าชนบทที่เป็นภาคเกษตรกรรมส่งผลให้เกิดการอพยพแรงงานจากต่างจังหวัดเข้าสู่เมือง อาจกล่าวได้ว่าการที่หมิ่นต้องกลายเป็นเด็กด้อยโอกาสในสังคมเมืองนั้นมีใช่เป็นเพียงเพราะเขามีพ่อเป็นกรรมกรก่อสร้างเท่านั้น แต่ยังเป็นผลมาจากนโยบายในการพัฒนาประเทศที่เน้นทุนนิยมอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม

การวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาประเทศที่เน้นทุนนิยมไม่เพียงแต่นำเสนอในรูปแบบของการผูกเรื่องเกี่ยวกับเด็กในชนบทที่ต้องมาขายแรงงานในเมืองและลูกกรรมกรก่อสร้างที่ประสบกับปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและชีวิตความเป็นอยู่อันเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุลแล้ว ยังมีการวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาประเทศในรูปแบบของการนำเสนอภาพของเด็กในชนบทที่ดำรงชีวิตอย่างร่มเย็นเป็นสุขในหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ หรือเป็นหมู่บ้านในอุดมคติซึ่งเป็นชุมชนที่สมาชิกประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักเพื่อยังชีพ¹³¹ และเป็นการผลิตที่พึงธรรมชาติ ชาวบ้านปลูกข้าวโดยพึ่งน้ำฝนหรือหาอาหารจากธรรมชาติโดยตรง เช่น จับปลาและเก็บผัก ทำให้ชาวบ้านมีความเพียงพอในการดำรงชีวิตประจำวัน¹³² เนื่องจากมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์¹³³ นอกจากนี้เมื่อพูดถึงหมู่บ้านในทางกายภาพ เรามักมีจินตนาการของชุมชนที่มีการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่ม มีที่ทำกินอยู่โดยรอบ อาจเป็นที่นา หรือที่สวน ในหมู่บ้านมักมีวัดเป็นศูนย์กลาง

¹³¹ จักรทิพย์ นาดสุภาและศิริพร ฐิตะฐาน, "ชาวบ้าน," ใน คำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย, สุวรรณาสถาอาณัติและเนื่องน้อย บุณยเนตร, บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 219.

¹³² จักรทิพย์ นาดสุภา, เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต (นนทบุรี: สร้างสรรค์, 2527), หน้า 26.

¹³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

ของหมู่บ้าน มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน หรืออาจเป็นลักษณะที่หมู่บ้านในบริเวณใกล้เคียงกันใช้วัดและโรงเรียนร่วมกัน สำหรับวัฒนธรรมของชาวบ้านนั้นเป็นลักษณะของความสัมพันธ์แบบเครือญาติ อันมีนัยของความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน ช่วยเหลือ สามัคคี ประองดองกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นลักษณะของความสำคัญแบบพึ่งพาอาศัยกัน จัดได้ว่าเป็นพลังทางสังคมของหมู่บ้าน¹³⁴

ทว่าในปัจจุบันสังคมของหมู่บ้านเกิดความเปลี่ยนแปลงเมื่อรัฐบาลพัฒนาประเทศให้เจริญทางด้านวัตถุ โดยนำโครงการพื้นฐานอันได้แก่ ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา สาธารณูปโภคทั้งหลายมาสู่เมืองและหมู่บ้าน ทำให้เกิดการปรับตัวของวัฒนธรรมหมู่บ้านต่อวัฒนธรรมสมัยใหม่ ในปัจจุบันนี้ชาวบ้านในเกือบทุกหมู่บ้านได้เข้ามาหางานทำในเมืองและในเมืองหลวง เพราะในเมืองและในเมืองหลวงเป็นแหล่งงานแหล่งเงิน ส่งผลให้วิถีชีวิตของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับเมืองมากขึ้นทุกทีทั้งในด้านการรับวัตถุ เทคโนโลยี ค่าขนมนานาประการ นำไปสู่การพึ่งตนเองได้น้อยลง สังคมของหมู่บ้านในลักษณะที่เป็นชุมชนซึ่งเหนียวแน่นก่อปรด้วยพลังสามัคคีของชาวบ้านอ่อนกำลังลง จนกระทั่งก่อให้เกิดปัญหาและความล่มสลายของชุมชนหมู่บ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้านทั่วประเทศ ชาวบ้านจำนวนมากได้สูญเสียความสามารถในการพึ่งตนเอง ได้กลายเป็นผู้พ่ายแพ้ในเกมการแข่งขันทางเศรษฐกิจสมัยใหม่¹³⁵ คือ ระบบทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมที่มีหลักการสำคัญคือ การผลิตเพื่อขาย หากำไรซึ่งมีส่วนในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่คนในชนบทเคยอาศัยทำมาหากินได้อย่างเพียงพอ และเกษตรกรที่เคยผลิตแบบยังชีพจำนวนไม่น้อยถูกดึงเข้าสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรมทุนนิยมที่ขึ้นอยู่กับทุนและการจ้างงาน รวมทั้งการบริโภคที่ต้องหาเงินมาซื้อมากขึ้น¹³⁶ ทำให้พวกเขายากจนลงและมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่าสมัยที่ยังมีวิถีการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นที่ยอมรับกันว่าชีวิตของคนชนบทส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับความแร้นแค้นและความขาดแคลน มิใช่ชีวิตที่ร่มเย็น

¹³⁴ จักรทิพย์ นาดสุภาและศิริพร จิตะฐาน, "ชาวบ้าน" ในคำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย, สุวรรณสถานานันท์และเนื่องน้อย บุณยเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 220-221.

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 225-226.

¹³⁶ วิทยากร เวียงกุล, "คนจนเกิดจากการปล้นสิทธิทางเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ โดยระบบทุนนิยมผูกขาดที่ด้อยพัฒนา," วารสารวิชาการสิทธิมนุษยชน 1 (กรกฎาคม - กันยายน 2546): 10.

เป็นสุข เพราะความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติสูญเสียทำให้ชาวบ้านไม่สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียงเช่นในอดีต

วิถีชีวิตของชุมชนที่อยู่อย่างเพียงพอท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ กลายเป็นวิถีชีวิตในอุดมคติที่ผู้คนส่วนใหญ่โหยหาและเฝ้าฝันถึง เช่นเดียวกับผู้คนในสังคม นักเขียนวรรณกรรมเด็กบางส่วนเองคงจะโหยหามนต์เสน่ห์ของหมู่บ้านไทยในอุดมคตินี้ด้วยเช่นกัน จึงได้ผลิตซ้ำจินตภาพของสังคมหมู่บ้านในอุดมคติในอดีต คือ การรื้อฟื้นสังคมหมู่บ้านที่เป็นการผลิตเพื่อพออยู่พอกินในครอบครัว หรือเป็นการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองได้เป็นลำดับแรก ส่วนการขาย เป็นจุดหมายรอง นอกจากนี้ยังให้คุณค่าแก่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างเต็มที่ คือ มีน้ำใจให้แก่กัน ขณะเดียวกันยังให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการที่คนเคารพและอ่อนน้อมต่อธรรมชาติซึ่งจะเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนและการทำมาหากินด้วย อย่างไรก็ตาม นักเขียนไม่เพียงแต่นำเสนอภาพของหมู่บ้านไทยในอุดมคติเท่านั้น นักเขียนยังได้นำเสนอความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านด้วย อันเป็นผลมาจากการมีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีการดำรงชีพ อันเป็นสิ่งที่เด็ก ๆ จากเรื่องความภูมิใจของลอย ของโชติ ศรีสุวรรณ ตักเงินจากบ่อ ของคำหมาน คนใจ และเกวียนเล่มสุดท้าย ของอโศก ศรีสุวรรณ ได้เรียนรู้

ก่อนที่เด็กจะได้พบกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน พวกเขาเรียนรู้การดำรงชีพในระบบของการผลิตเพื่อยังชีพ สำหรับแ่งมุมแรกที่พูดถึง คือ การทำมาหากิน เช่น การทำนา เป็นต้น จอมในเกวียนเล่มสุดท้าย ฝึกไถนาโดยมีพ่อช่วยสอน ทำให้แบ่งเบาภาระพอได้

...จอมฝึกไถนาช่วยพ่อไถบ้าง แม้มันไม่เต็มทีก็พอแบ่งเบาภาระได้ไม่น้อย¹³⁷
 ส่วนยอดกับทองในตักเงินจากบ่อทำเกลือสินเธาว์ ได้เพราะเคยเห็นและช่วยพ่อทำเกลือตั้งแต่เด็ก
 ...ยอดกับทองเคยเห็นและเคยช่วยพ่อและพี่ชาย ทำเกลือสินเธาว์ตั้งแต่
 เล็กจนตัว... ทั้งสองเข้าใจและทำได้ดี¹³⁸

¹³⁷ อโศก ศรีสุวรรณ, *เกวียนเล่มสุดท้าย* (กรุงเทพมหานคร: ฉบับเบ็ดเตล็ด, 2542), หน้า 75.

¹³⁸ คำหมาน คนใจ, *ตักเงินจากบ่อ* (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2537), หน้า 75.

เห็นได้ว่าสิ่งที่จอมและยอดกับทอง ได้เรียนรู้มันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตการดำรงชีพของพวกเขา
นอกจากการเรียนรู้วิธีทำมาหากินแล้ว เด็กๆยังสามารถหาอาหารจากธรรมชาติได้

...พวกเด็กๆ ก็หาหน่อไม้ เก็บเห็ด จับกบ จับปลา ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ
ในบริเวณนั้นเพื่อเป็นอาหารมื้อเย็น พวกเขารู้ว่าเห็ดและพืชผักชนิดใด
กินได้ และชนิดใดมีพิษกินไม่ได้¹³⁹

การหาอาหารจากธรรมชาติโดยเฉพาะเห็ดหรือพืชผักซึ่งเด็กสามารถระบุได้ว่าชนิดใดกินได้ ชนิดใด
มีพิษกินไม่ได้ โดยเรียนรู้จากพ่อแม่และเรียนรู้จากธรรมชาติ การที่เด็กสามารถหาอาหารจาก
ธรรมชาติได้บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทำให้พวกเขามีความพอเพียงใน
การดำรงชีวิตประจำวันได้

นอกจากการนำเสนอหมู่บ้านที่มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นรากฐานให้แก่การ
ผลิตเพื่อยังชีพให้เด็กได้รู้จักแล้ว ยังมีการนำเสนออุดมการณ์ของสังคมหรือพลังทางวัฒนธรรมที่
ช่วยรื้อระบบการผลิตเพื่อยังชีพ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และความสัมพันธ์ระหว่าง
คนกับธรรมชาติ

ในแง่มุมมองของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนเป็นการเน้นความสัมพันธ์ในระบบเครือ
ญาติอันมีนัยของความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกัน มีความกลมเกลียวกัน และความร่วมมือ
ให้แก่กัน รวมทั้งการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น พ่อของจอมใน*เกวียนเล่มสุดท้าย* ขอแรงญาติและ
เพื่อนบ้านมาช่วยถอนต้นกล้า แรงงานถือเป็นพื้นฐานด้านปัจจัยการผลิตแบบยังชีพ เป็นแรงงาน
ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่แรงงานรับจ้าง¹⁴⁰ ชุมชนของจอมจึงแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างกัน

...การลงแขกเอามือตอบแรงจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
เป็นการระดมแรงช่วยให้เสร็จเป็นเจ้าๆ ไป¹⁴¹

นอกจากการช่วยเหลือกันและกันทางด้านแรงงานแล้ว ผู้คนในชุมชนยังมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่
กัน เช่น พ่อของลอยในเรื่อง*ความภูมิใจของลอย*สามารถปลูกผักในหน้าแล้งเพราะที่นามีตาน้ำใต้ดิน

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28-29.

¹⁴¹ อโศก ศรีสุวรรณ, *เกวียนเล่มสุดท้าย*, หน้า 133.

ซึ่งไหลซึมออกมาค่อนข้างเร็วจนเพียงพอจะตกไปรดผักได้โดยไม่แห้งขาด เมื่อมีเพื่อนบ้านมาขอปลูกผักในแปลงนา พ่อไม่เคยหวง ขณะเดียวกันทุกคนที่มาอาศัยปลูกผักต่างก็เต็มใจช่วยขุดเพื่อจะให้คาน้ำไหลได้สะดวก จนเพียงพอสำหรับพืชผักทุกคน การที่ผู้ใหญ่ในชุมชนมีแต่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันส่งผลให้เกิดอย่างลวยซิบซิบนิสัยอ้อเพื่อเผื่อแผ่และมักช่วยเหลือผู้คนรอบข้างเท่าที่ตนจะช่วยให้ เมื่อลวยเห็นหญิงชราซึ่งขุดปลูกตั้งแต่เช้าจนเที่ยง เขารู้สึกสงสารจึงอาสาช่วยขุดปลูกให้กับหญิงชรา ทำให้หญิงชราดันตันในน้ำใจของลวย

ในขณะที่เด็กอย่างลวยได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน ส่วนจอมมีโอกาสได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการที่คนมีความเคารพยำเกรงและอ่อนน้อม¹⁴² ต่อธรรมชาติ สืบเนื่องจากการทำมาหากินของชาวบ้านพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นประการสำคัญ โดยเฉพาะการปลูกข้าวซึ่งเป็นอาหารหลัก ชาวนาส่วนใหญ่ทำพิธีบูชาแม่พระธรณีก่อนที่ไถนา เช่น พ่อของจอมในเรื่อง*เกวียนเล่มสุดท้าย*ที่ทำพิธีแรกนาเพื่อบนบานบอกกล่าวแก่แม่พระธรณีตามที่ปู่ตายายสอนไว้ เป็นการบ่งบอกว่าได้สำนึกถึงบุญคุณของผืนแผ่นดิน แต่การอธิบายของพ่อไม่สามารถทำให้จอมเชื่อและศรัทธาแม่พระธรณีได้ จอมสงสัยว่าแม่พระธรณีรับรู้การบนบานของพ่อของตนหรือไม่ ขณะเดียวกันเขายังคลงแคลงใจต่อการมีตัวตนของแม่พระธรณี

แม่พระธรณีท่านจะรู้หรือเปล่า มีตัวตนหรือเปล่า จอมยังนึกคลงแคลงใจ...¹⁴³

การที่จอมรู้สึกคลงแคลงใจเป็นเพราะพ่อของเขาไม่ได้อธิบายบทบาทของพิธีแรกนา แต่กลับบอกถึงความเชื่อซึ่งต้องยึดถืออย่างเคร่งครัดเช่นที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติมาถือว่าได้เคารพตัณยูต่อบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ไว้ ใครที่มีได้ปฏิบัติตามหรือลบหลู่ถือว่าผิดริตผิดรอยถือว่าเป็นการเหยียบย่ำบรรพบุรุษ พ่อของจอมบอกให้จอมปฏิบัติตามเพื่อแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษ แทนที่บอกถึงบทบาทของการทำพิธีกรรมนั้นเป็นไปเพื่อสร้างความมั่นใจและให้กำลังใจ¹⁴⁴ แก่ผู้ทำพิธี คงจัดได้ว่าเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจของผู้กระทำพิธีกรรม¹⁴⁵

¹⁴² เสรี พงศ์พิศ, "ผี" ใน คำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย, สุวรรณฯ สถาบันฯ และเนืองน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 64.

¹⁴³ อโศก ศรีสุวรรณ, *เกวียนเล่มสุดท้าย*, หน้า 72.

¹⁴⁴ ศิวพร ณ ถลาง, *ทฤษฎีจิตวิทยา: วิทยาการในการวิเคราะห์ด้านาน-นิทานพื้นบ้าน* (กรุงเทพมหานคร:

จอมไม่เพียงแต่ขาดความศรัทธาต่อการบูชาแม่พระธรณี เขายังคลงใจต่อการทำพิธีสู่ขวัญให้ควาย ทั้งๆที่พ่อได้อธิบายแล้วว่า การทำพิธีนี้เพื่อขอขมาและรำลึกถึงบุญคุณของควายที่ช่วยเหลืองานในนา แต่จอมกลับสงสัยว่าควายจะเข้าใจคำเรียกขวัญที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงการขอขมาและการรำลึกถึงบุญคุณ

ควายมันจะเข้าใจหรือเปล่า...¹⁴⁶

การที่จอมตั้งคำถามเกี่ยวกับควายในการเข้าใจภาษาคนเพราะว่าพ่อของเขาไม่ได้อธิบายพิธีกรรมในแง่มุมของการเป็นสัญลักษณ์ที่หมายความถึงการรู้คุณสัตว์เลี้ยงที่ช่วยงานเรา นอกจากพิธีสู่ขวัญควายแล้ว จอมยังสงสัยต่อการที่แม่ทำบุญทานข้าวเฒ่าเพื่อถวายผีเสื้อบ้านซึ่งเป็นผีหรือเทวดาที่รักษาเขตหมู่บ้าน และผีเสื้อวัดซึ่งเป็นผีหรือเทวดาที่รักษาเขตวัด

...ผีมันชอบเข้าเฒ่าด้วยหรือ¹⁴⁷

จอมไม่เข้าใจการทำบุญถวายผีเสื้อบ้านและผีเสื้อวัดเป็นเพราะจอมไม่ได้รับการอธิบายว่าผีคือกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ¹⁴⁸ คนในชุมชนไทยโบราณมีความเคารพต่อธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง¹⁴⁹ จึงมีพิธีกรรมที่จัดเพื่อบูชาผีทั้งหลายอันเป็นการแสดงถึงความเคารพและความยำเกรงของคนที่มีต่อผี

ตรงกันข้ามกับจอม สำหรับยอดในดักเงินจากบ่อได้รับคำอธิบายจากพ่อของตนเกี่ยวกับวิถีคิดและบทบาทของเจ้าปู่หรือปู่ตาและการกำหนดเขตดอนเจ้าปู่ซึ่งเป็นบริเวณป่าไม้ที่ชาวบ้านสงวนไว้เพื่อเป็นที่อยู่ของเจ้าปู่ หรือผี หรือวิญญาณที่ดูแลและรักษาหมู่บ้าน ถือได้ว่าดอนเจ้าปู่เป็นวิถีคิดของคนโบราณในการรักษาป่าไม้และสัตว์ป่าด้วย การกำหนดป่าสงวนโดยอ้างอิงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สำหรับชาวบ้านที่เคารพนับถือเจ้าปู่มักไม่ตัดไม้หรือล่าสัตว์ ในบริเวณนี้เพราะถือว่าต้นไม้และสัตว์ป่าเป็นสมบัติของเจ้าปู่ ส่งผลให้ป่าและสัตว์ป่าอยู่ได้ การอธิบายของพ่อทำให้

โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 340.

¹⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 322.

¹⁴⁶ อโศก ศรีสุวรรณ, *เกรียนเล่มสุดท้าย*, หน้า 86.

¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 131.

¹⁴⁸ เสรี พงศ์พิศ, "ผี," ในคำ: *ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย*, สุวรรณฯ สถาบันสันติและเนืองน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 64.

¹⁴⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน," ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: หมู่บ้าน, 2531), หน้า 29.

ยอดเคารพเจ้าปู่ เห็นได้จากเหตุการณ์ตอนที่ยอดชวนเพื่อนสนิทไปฟังเสียงไก่ป่าขันที่ดอนเจ้าปู่ แต่เพื่อนของเขาปฏิเสธเพราะรู้สึกกลัวเจ้าปู่ ทว่ายอดให้ความเห็นว่าพวกคนไม่ได้ไปเพื่อฆ่าไก่ป่าหรือละเมิดข้อห้ามที่มีต่อดอนเจ้าปู่

...เราไปตีท่านไม่ทำอะไรหรอก...¹⁵⁰

แสดงว่ายอดเชื่อและศรัทธาเจ้าปู่หรือผี ทำให้ไม่กล้าล่าสัตว์หรือตัดต้นไม้ในบริเวณดอนเจ้าปู่

อันที่จริงแล้วผีคือ"จิต" (spirit) ของจักรวาลและสังคม ครอบคลุมมิติต่างๆ แห่งชีวิต ผีอยู่ในคน สัตว์ พืช สิ่งของ ซึ่งไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่สัมพันธ์กับจักรวาล ไม่ว่าจะเป็นการบูชาผี หรือการสวดวิญญูเป็นการจัดความสัมพันธ์ที่สมดุลกับธรรมชาติ ในที่นี้ผีกับขวัญมีความหมายที่แทนกันได้¹⁵¹ สืบเนื่องจากกรอบความคิดที่คนไทยมีต่อชีวิต สังคมและธรรมชาติซึ่งมีลักษณะของความสมดุล ทุกสิ่งในจักรวาลล้วนสัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยกัน มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของจักรวาลนี้ ไม่ได้ถือตนว่าเป็นผู้ที่เหนือกว่า มีอำนาจมากกว่าหรือเป็นผู้ควบคุมจัดการ ทำที่ของคนต่อสรรพสิ่งจึงมีลักษณะเคารพยำเกรงและอ่อนน้อมถ่อมตนเพื่อพยายามรักษาคุณภาพของความสัมพันธ์นี้¹⁵² วิธีคิดดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวคิดพื้นฐานของการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่เอื้อต่อการรักษาระบบนิเวศน์ ด้วยเหตุที่การดำรงชีพของคนในชุมชนผูกพันอยู่กับธรรมชาติ และแทรกตนเองลงไปในความอุปถัมภ์ของธรรมชาติ¹⁵³ เห็นได้จากการที่คนน้อมตัวลงขอต่อผีหรือเทพที่เชื่อกันว่าสถิตย์อยู่ตามสิ่งของในธรรมชาติ เช่น ที่ดิน ป่า เป็นต้น เมื่อคนจะใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ คนเป็นเพียงผู้ขอ ไม่ใช่ผู้พิชิตหรือเปลี่ยนธรรมชาติให้มารับใช้คน¹⁵⁴ ดังนั้น ระบบการผลิตเพื่อยังชีพจึงไม่สร้างปัญหาต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติมากนัก ขณะเดียวกันการมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ช่วยเป็นรากฐานให้แก่การผลิตเพื่อยังชีพ¹⁵⁵ อาจบ่งบอกว่าระบบการผลิตเพื่อยังชีพเป็นระบบการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวิถีคิดซึ่งมีลักษณะเป็นองค์รวมสรรพสิ่งล้วน

¹⁵⁰ คำหมาน คนโต, *คักเงินจากบ่อ*, หน้า 23.

¹⁵¹ เสรี พงศ์พิศ, "ผี" ในคำ: *ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย*, สุวรรณฯ สถานานันท์และเนื่องน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 65.

¹⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 64-65.

¹⁵³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน," ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ, หน้า 29.

¹⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

เชื่อมโยงเข้าหากันและมีการจัดความสัมพันธ์อย่างสมดุลตลอดเวลา¹⁵⁶ นั้นคงแสดงถึงการยกย่องระบบการผลิตเพื่อยังชีพซึ่งทำให้ผู้คนที่อยู่ใต้ระบบนี้มีชีวิตที่ร่มเย็นเป็นสุข

การนำเสนอชีวิตของคนในหมู่บ้านที่สงบสุขอันเป็นผลมาจากการดำรงชีพในระบบการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นการใช้ภาพตามแบบฉบับของวิถีชีวิตในชนบท เป็นการนำเสนอเฉพาะด้านที่สวยงาม ขณะเดียวกันมิได้นำเสนอด้านที่เลวร้าย เช่น ภัยทางธรรมชาติซึ่งสร้างความเสียหายให้กับการผลิตทางด้านเกษตรกรรม เป็นต้น การมองข้ามความเลวร้ายของการดำเนินชีวิตในชุมชนที่อยู่ในระบบการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการนำเสนอข้อมูลเพียงด้านเดียว โดยเฉพาะในแง่มุมที่มีลักษณะพาฝัน อาจเป็นการให้ผู้อ่านเรียนรู้วิถีชีวิตในชนบทที่งดงาม

ชนบทต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่รัฐบาลนำมาสู่หมู่บ้าน โดยเฉพาะการสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นการตัดถนนและการเดินสายไฟฟ้าซึ่งส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีการดำเนินชีวิตจากการพึ่งตนเองและใช้ชีวิตในลักษณะพออยู่พอกินมาเป็นการดำรงชีพในลักษณะของการบริโภคเกินความจำเป็น พบได้ในวรรณกรรมเด็กหลายเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น เรื่อง *ดักเงินจากบ่อ* ที่เล่าถึงความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของชาวบ้านตอนทรายหลังจากที่มีการตัดถนนและการเดินสายไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน นับตั้งแต่มีไฟฟ้าใช้ มีพ่อค้านำเครื่องใช้ไฟฟ้ามาเสนอขายถึงหมู่บ้านโดยเป็นการขายเงินเชื่อซึ่งเป็นวิธีจูงใจให้ชาวบ้านส่วนใหญ่พากันซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า รวมทั้งเด็กอย่างยอดกับทองด้วย เด็กทั้งคู่อยากได้วิทยุเพราะเห็นว่าเขาให้จ่ายแบบผ่อนส่ง ระบบเงินผ่อนส่งผลให้วิถีชีวิตแบบพออยู่พอกินสลายตัวลง ผู้คนในชุมชนต้องการสินค้าเหล่านี้ทำให้ต้องพยายามหาเงินมาครอบครอง¹⁵⁷ ชาวของเหล่านี้ การผลิตเพื่อยังชีพไม่สามารถสร้างผลกำไรที่เป็นตัวเงินได้ทัดเทียมกับการผลิตเพื่อตลาด ส่งผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่หันเข้าสู่การทำเกษตรกรรมเพื่อตลาด เห็นได้จากกรณีของเด็กทั้งคู่ คือ ยอดกับทองช่วยกันทำเกลือสินเธาว์ขายเพื่อหาเงินมาซื้อวิทยุ แต่ต่อมาเด็กทั้งสองคนเปลี่ยนใจจากการซื้อวิทยุ และหันไปซื้อเครื่องสูบน้ำแทนเพราะมีประโยชน์ต่อการทำเกลือ

¹⁵⁶ เสรี พงศ์พิศ, "ผี," ในคำ: *ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย*, สุวรรณฯ สถาบันแห่งชาติและเมืองน้อย บุณยเกษตร, บรรณาธิการ, หน้า 65.

¹⁵⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน," ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ, หน้า 33.

... พวกผมคิดว่าจะไม่ซื้อวิทยุ พวกผมอยากซื้อเครื่องสูบน้ำสักเครื่อง
คิดว่าจะมีประโยชน์กว่าเป็นแน่¹⁵⁸

ทั้งยอดกับทองสามารถละความต้องการที่มีสินค้าเกินความจำเป็นได้ โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยมากกว่า พวกเขาจึงเลือกซื้อเครื่องสูบน้ำ ทว่าการใช้เครื่องสูบน้ำไม่ได้มีแต่ข้อดีเท่านั้นยังมีข้อเสียด้วย เด็กทั้งสองคนใช้เครื่องมือเครื่องใช้ซึ่งตัวเองไม่สามารถผลิตได้และไม่รู้วิธีบำรุงรักษาซ่อมแซม¹⁵⁹ นั่นคงหมายความว่าเด็กอย่างยอดกับทองเติบโตมาพร้อมกับการเรียนรู้การดำรงชีพโดยพึ่งพาเทคโนโลยีซึ่งตัวเองไม่มีความรู้จริง¹⁶⁰ นอกจากนี้พวกเขายังไม่ได้ตระหนักถึงข้อดีและข้อเสียของการพึ่งพาเทคโนโลยี ตรงกันข้ามกับจอมในเรื่อง*เกวียนเล่มสุดท้าย*ที่ได้สนทนากับปู่ของตนทำให้เห็นข้อดีและข้อเสียของความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิธีการผลิต

สำหรับความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิธีการผลิตซึ่งเป็นหัวข้อสนทนาระหว่างปู่กับหลาน คือ การเปลี่ยนแปลงในการทำนา มีการใช้รถไถนาแทนควายทำให้การทำนาต้องใช้เงินมากขึ้น แม้ว่าจะใช้เวลาน้อยลง เนื่องจากรถไถนากินน้ำมัน ในขณะที่ควายกินหญ้า นอกจากนี้การใช้รถไถนาทำให้การทำนาเสร็จเร็วขึ้น แต่ยังไม่ได้หมักดินหมักหญ้าที่รับปลูกข้าว บางครั้งเป็นผลให้ข้าวไม่งามจึงต้องหาปุ๋ยเคมีมาปรุงแต่งดิน เห็นได้ว่าการใช้รถไถนาส่งผลให้ชาวบ้านต้องสิ้นเปลืองต้นทุนมากขึ้นสำหรับการทำงาน เนื่องจากชาวนาต้องใช้เงินสำหรับการซื้อรถไถนา น้ำมัน และปุ๋ยเคมีซึ่งเป็นผลผลิตของเทคโนโลยีที่คนในชุมชนไม่สามารถผลิตขึ้นเองได้ เป็นผลให้พวกเขาต้องหาเงินมาซื้อสินค้าเหล่านั้น แต่การผลิตเพื่อยังชีพไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่เป็นตัวเงินได้ ทำให้เกิดความนิยมที่ผลิตเพื่อการขายซึ่งมีวิธีการผลิตที่อาจไม่ต้องการเครื่องมือเครื่องใช้ที่เคยใช้ได้สำหรับการผลิตเพื่อยังชีพ

เครื่องมือเครื่องใช้อย่างหนึ่งที่ใช้ได้สำหรับวิธีการผลิตเพื่อยังชีพ แต่ไม่เหมาะสมสำหรับการผลิตเพื่อตลาด เช่น เกวียนถูกแทนที่ด้วยรถอีแต่นเพราะชาวนาเห็นว่ารถอีแต่นเป็นเครื่องใช้ที่ให้ความสะดวกรวดเร็วและใช้งานได้อเนกประสงค์ ไม่ว่าจะเป็นการไถนา การฉุดเครื่อง

¹⁵⁸ คำพยาน คนไถ, *คิกเงินจากบ่อ*, หน้า 136.

¹⁵⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน," ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ, หน้า 33.

¹⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

ปืมน้ำ การจุดเครื่องสี่พีซไว้ ดังนั้นเกวียนหลายเล่มจึงถูกเปลี่ยนเป็นรถอีแต๋น แม้รถอีแต๋นจะต้องเพิ่มภาระในการดูแลซ่อมแซม หรือซื้อน้ำมันมาเติม ส่วนเกวียนมักมีพ่อค้ามาขอซื้อไปตกแต่งสถานที่หรือดัดแปลงทำเครื่องเรือน ทำให้จอมซึ่งรักเกวียนและชอบขับเกวียนรู้สึกเสียดายที่ของใช้งานกลายเป็นของตกแต่ง

...น่าเสียดายนะปู่ ของใช้งานกลายเป็นของตกแต่งไปจอมยัง
รู้สึกเสียดาย¹⁶¹

นอกจากรู้สึกเสียดายที่เกวียนกลายเป็นเพียงของตกแต่ง จอมยังไม่ต้องการให้เกวียนเป็นเพียงของที่ตังไว้ให้ดูในพิพิธภัณฑ์ แต่ต้องการให้เกวียนยังคงถูกใช้งานได้ต่อไป

...ผมไม่อยากจะเห็นเกวียนจอดนิ่งอยู่ในพิพิธภัณฑ์... แต่ผมอยากเห็น
เกวียนมีชีวิตโลดแล่นไปบนผืนนาป่าดอยบ้านเรา¹⁶²

การที่เกวียนต้องเปลี่ยนสถานะภาพจากการเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่สำคัญในระบบของวิถีการผลิตเพื่อยังชีพ มาเป็นของที่ใช้ตกแต่งสถานที่หรือใช้จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เมื่อการผลิตเพื่อตลาดเข้ามาแทนที่การผลิตเพื่อยังชีพ มิได้หมายความว่าเพียงแค่ว่าการสิ้นสุดของยุคเกวียนหรือยุคของการผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการสิ้นสุดของการดำรงชีพอย่างเป็นอิสระ นั่นอาจหมายความว่าชาวบ้านไม่สามารถดำรงชีพในลักษณะของการพึ่งตนเองในการผลิตทั้งมิติของเศรษฐกิจและมิติของวัฒนธรรม ทว่าชุมชนต้องมีวิถีชีวิตอยู่กับการพึ่งพา ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาสารเคมีหรือเครื่องใช้ซึ่งผลิตเองไม่เป็น ขณะเดียวกันยังต้องพึ่งพาการกำหนดราคา พืชผลจากพ่อค้าคนกลางและตลาดโลก นอกจากนี้ยังต้องพึ่งพานายทุนเงินกู้¹⁶³ ทำให้เกษตรกรจำนวนมากต้องกลายเป็นคนมีหนี้สินอันเป็นผลมาจากการเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อตลาดโดยเฉพาะการปลูกพืชเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม สำหรับวรรณกรรมเด็กทั้งสามเรื่อง que เลือกมาศึกษานั้นมองข้ามประเด็นเหล่านี้ โดยหันมาเน้นการนำเสนอชีวิตของเด็กในแง่มุมที่ช่วยงานพ่อแม่ในไร่นาอย่างมีความสุข เช่น ครอบครัวของลอยในเรื่อง *ความภูมิใจของลอย* ที่เลือกทำการผลิตเพื่อตลาดในลักษณะของการเกษตรกรรมแบบผสมผสาน หรือที่เรียกกันว่าไร่นาสวนผสม นอกจากการทำนาปลูกข้าว

¹⁶¹ อโศก ศรีสุวรรณ, *เกวียนเล่มสุดท้าย*, หน้า 41.

¹⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 178.

¹⁶³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน," ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ, หน้า 33.

ทศวรรษ 1950-1960 ส่งผลให้มีแรงงานต่างชาติจำนวนมากอพยพเข้ามาอยู่ในสังคมเยอรมัน ช่วงปลายทศวรรษ 1970 ถึงช่วงต้นทศวรรษ 1980 มีจำนวนแรงงานต่างชาติประมาณ 2 ล้านคน¹ แรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่เข้ามาทำงานและตั้งถิ่นฐานอยู่ในเยอรมนีพร้อมกับรับครอบครัวมาอยู่กับตนด้วย จากสถิติในปีค.ศ.1989 ระบุว่ามามีเด็กนักเรียนที่เป็นเด็กลูกของแรงงานต่างชาติประมาณ 12% ในจำนวนลูกคนต่างชาติมีเด็กจากตุรกีมากที่สุด ประมาณ 47%² หรือกล่าวได้ว่ามีจำนวนโรงเรียนประมาณ 70-80% ที่มีเด็กนักเรียนซึ่งเป็นลูกแรงงานชาวตุรกี³ ด้วยเหตุที่มีเด็กจากตุรกีหรือเด็กเชื้อสายเตอร์กมากที่สุดในจำนวนเด็กต่างชาติ นำไปสู่ประเด็นของความขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างเยอรมัน-เตอร์ก⁴ แต่มีความพยายามที่ประนีประนอมการอยู่ร่วมกันระหว่างเด็กเยอรมันกับเด็กเชื้อสายเตอร์ก โดยมีครูพยายามทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งหรือความเข้าใจผิดระหว่างเด็กที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน สอดคล้องกับแนวคิดและความคาดหวังของนักการศึกษาที่พยายามส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม มากกว่าการเน้นเฉพาะการขัดเกลาความเป็นชาติเยอรมันเช่นในอดีต สถานการณ์ทางด้านวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปนี้ผู้วิจัยได้เลือกเรื่องเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่สวมฮิญาบ (*Die Kopftuchklasse*) ของเคิทเทอร์ มาเป็นตัวอย่างในการศึกษา

ซูซานเนอ (Susanne) ในตอนเปิดเรื่องไม่รู้จักรการเคารพสิทธิเชิงวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทที่มีเชื้อสายเตอร์ก เห็นได้จากการมีปฏิกริยาต่อต้านฮาดิ (Hati) เมื่อเห็นเธอสวมฮิญาบและกระโปรงยาวในวันเปิดเทอม ซูซานเนอรู้สึกโกรธมาก และเธอยังกระซอกฮิญาบจากศีรษะของฮาดิแล้วขว้างลงบนพื้นพร้อมกับเหยียบซ้ำ นอกจากนี้ซูซานเนอยังไม่ยอมนั่งใกล้กับฮาดิที่สวมฮิญาบ ทั้งๆที่แต่เดิมซูซานเนอจัดให้ฮาดิเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของเธอ ทว่าหลังจากที่เห็นฮาดิสวมฮิญาบทำให้เธอรู้สึกไม่คุ้นเคย

Ich kann nicht. Ich sehe immer und immer wieder Hati an.

¹ Günther Guger, *Ausländer-Aussiedler-Übersiedler: Fremdenfeindlichkeit in der Bundesrepublik Deutschland*, p. 55.

² Ulf Preuss-Lausitz, *Die Kinder des Jahrhunderts : Zur Pädagogik der Vielfalt im Jahr 2000*, p. 49.

³ Günther Guger, *Ausländer-Aussiedler-Übersiedler: Fremdenfeindlichkeit in der Bundesrepublik Deutschland*, p. 75.

⁴ Karin Burianski, "Ausländer sind anders als wir!?" *Grundschule* 10 (1989): 20

⁵ Karin Burianski, "Ausländer sind anders als wir!?" *Grundschule* 10 (1989): 20.

Ulf Preuss-Lausitz, *Die Kinder des Jahrhunderts : Zur Pädagogik der Vielfalt im Jahr 2000*, pp. 82-83.

Hati mit Kopftuch ist irgendwie fremd.⁶

ก่อนหน้านี้ฮาดิไม่เคยสวมฮิญาบและกระโปรงยาว เธอยุ่งยิบส์ ฮาดิแทบดูไม่แตกต่างจากเด็กผู้หญิงเยอรมัน เนื่องจากการแต่งกายที่แตกต่างออกไปทำให้ชุมชนเนอรัฐสึกแปลกแยกและปฏิเสธที่มีปฏิสัมพันธ์กับฮาดิ ทั้งๆที่ฮาดิยืนยันว่าเธอยังคงเหมือนเดิม

Ich bin noch genauso wie immer. Ganz bestimmt. Ihr könnt es mir glauben.⁷

ทว่าชุมชนเนอไม่สามารถยอมรับฮาดิที่สวมฮิญาบได้ เป็นการใช้เครื่องแต่งกายเป็นตัวตัดสินความเป็นเพื่อนระหว่างเธอกับฮาดิ เมื่อฮาดิแต่งกายด้วยชุดที่บ่งบอกความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างความเป็นคนเยอรมันกับคนเตอร์ก ชุชานเนอยอมรับได้เฉพาะฮาดิที่สวมยิบส์ แต่เธอไม่สามารถยอมรับฮาดิที่สวมฮิญาบซึ่งเป็นการบ่งบอกอัตลักษณ์ผู้หญิงมุสลิม ถือว่าไม่เหมือนเธอและไม่ได้อยู่กลุ่มเดียวกับเธอ อาจเป็นไปได้ที่ชุชานเนอไม่ยอมรับคนที่มีความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม หรือน่ากล่าวได้ว่าชุชานเนอมองข้ามสิทธิเชิงวัฒนธรรมของฮาดิ

ไม่ได้มีเพียงชุชานเนอเท่านั้น ยังมีเพื่อนร่วมชั้นเรียนอีกหลายคนที่ไม่ยอมรับฮาดิที่สวมฮิญาบ การสวมฮิญาบของฮาดิกลายเป็นสิ่งที่เพื่อนร่วมชั้นเรียนบางคนนำมาล้อเลียน ครูสเปรนเชลซึ่งเป็นครูประจำชั้นต้องสั่งให้เขาเลิกทำ เธอคิดว่าคำล้อเลียนของพวกเขาอาจทำให้ฮาดิทุกขใจได้

Ich dachte immer, ihr könntet Hati gut leiden.⁸

เมื่อเพื่อนร่วมชั้นเรียนคนหนึ่งได้บอกเล่าอย่างผิดๆเกี่ยวกับการสวมฮิญาบและความเป็นอยู่ของผู้คนในตุรกี ครูสเปรนเชลสั่งให้เพื่อนร่วมชั้นเรียนคนนี้มาพบตนหลังเลิกเรียน เพื่อมารับฟังคำอธิบายเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวที่เขาเข้าใจผิด เมื่อเพื่อนอีกคนที่มีเชื้อสายเตอร์กอสาอธิบายชีวิตความเป็นอยู่ของคนในตุรกี ครูสเปรนเชลยินดีให้เขาอธิบาย การที่ครูสเปรนเชลพยายามสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของแต่ละชาติบ่งบอกถึงการรักษาหน้าที่ของตนในฐานะครูที่ต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม อาจหมายความว่าครูจะต้องสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในห้องเรียนทุกครั้งที่มีโอกาสเพื่อให้เด็กนักเรียนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรมได้โดยปราศจากอคติ⁹

⁶ Ingrid Kötter, *Die Kopftuchklasse* (Würzburg: Arena, 1999), p. 40.

⁷ Ibid., p. 35.

⁸ Ibid., p. 37.

⁹ Karin Burianski, "Ausländer sind anders als wir!?" *Grundschule* 10 (1989): 20.

ความพยายามของครูในการส่งเสริมความเข้าใจต่อการอยู่ร่วมกันโดยตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมส่งผลให้ซูซานเนอหายโกรธฮาติและสัญญาว่าจะไม่ถามถึงเหตุผลที่ฮาติสวมฮิญาบอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม มิใช่เด็กทุกคนที่สามารถยอมรับฮาติที่สวมฮิญาบได้ หัวหน้าทีมฟุตบอลประจำห้องไม่ยอมให้ฮาติลงเล่นฟุตบอลโดยสวมฮิญาบ ทั้งๆที่เธอเล่นฟุตบอลเก่งมาก ถ้าฮาติลงเล่นอาจช่วยให้ห้องของเธอชนะอีกห้องหนึ่งได้ อันที่จริงแล้วฮาติต้องการลงแข่งฟุตบอล แต่เธอไม่ยอมถอดฮิญาบ

Das ist mein Kopftuch... Und mein Kopftuch. Damit kann ich machen, was ich will. Und ich will es tragen.¹⁰

ศรีษะของฮาติเป็นสัญลักษณ์ของเกียรติยศของฮาติซึ่งเธอต้องรักษาไว้ ทำให้เธอยอมไม่ยอมถอดฮิญาบ การถอดฮิญาบคงหมายความว่าเธอยอมให้คนอื่นบังคับให้เธอทำตามได้ การไม่ถอดฮิญาบอาจเป็นการตอกย้ำว่าเธอปฏิเสธการทำตามผู้อื่น หรือคงกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าฮาติไม่ยอมถอดฮิญาบเพื่อให้คนอื่นตระหนักถึงเกียรติของเธอ

ฮาติต้องการให้คนอื่นตระหนักในความเป็นปัจเจกบุคคลของเธอ ซูซานเนอในฐานะเพื่อนสนิทยอมสนับสนุนการกระทำของฮาติ ด้วยการขอให้นักเรียนหญิงในห้องทั้งหมดสวมฮิญาบ ทำให้หัวหน้าทีมฟุตบอลไม่สามารถเลือกผู้เล่นที่ยังขาดอีกหนึ่งคนจากกลุ่มนักเรียนหญิง เนื่องจากเขาประกาศว่าเขาจะไม่เลือกคนสวมฮิญาบเข้าร่วมทีม เพราะมีเด็กผู้ชายไม่ครบสิบเอ็ดคนในห้องเรียนมีเด็กผู้ชาย 10 คน เด็กผู้หญิง 9 คน ความคิดของซูซานเนอได้รับความชื่นชมจากผู้อำนวยการโรงเรียนและสภาโรงเรียน พวกเขาเห็นว่าโรงเรียนควรจะทำเช่นนั้น

Der findet ganz prima, was wir gemacht haben, sage ich. Er ist mit Dem Schulrat in die Klasse gekommen. Der hatte die Zeitung in der Hand. Das sollte Schule machen! hat er gesagt und mir gratuliert.¹¹

คำชื่นชมของผู้อำนวยการโรงเรียนและสภาโรงเรียนเป็นการตอกย้ำบทบาทของนักการศึกษาและสถาบันการศึกษาที่ต้องให้ความสำคัญกับแนวคิดในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ใครก็ตามที่ไม่ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือไม่เคารพสิทธิเชิงวัฒนธรรมกลายเป็นคนที่ไม่ได้รับการยอมรับ เช่น หัวหน้าทีมฟุตบอลประจำห้องของซูซานเนอและฮาติ นั้นน่าจะหมายความว่าวรรณกรรมเด็กเรื่องนี้ปลูกฝังการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมให้กับเด็กจึงได้

¹⁰ Ibid., p.72.

¹¹ Ibid., p.76.

นำเสนอเนื้อเรื่องที่เป็นความสัมพันธ์ในอุดมคติของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างกลุ่มคนซึ่งมีเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

ในขณะที่วรรณกรรมเด็กของเยอรมันที่เลือกมาศึกษาเป็นตัวอย่างที่อธิบายได้ว่าทางโลกตะวันตกเน้นให้เคารพสิทธิและความเชื่อของคนอื่นและศาสนาอื่น แตกต่างจากวรรณกรรมเด็กของไทยที่ปลูกฝังความรักชาติให้กับผู้อ่านที่เป็นเด็ก อันเป็นแนวคิดซึ่งส่งผลให้ใช้นโยบายการสร้างรัฐ"ไทย"ด้วยการบูรณาการกลุ่มคนต่างเชื้อชาติหรือต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันในผืนแผ่นดินไทยให้เป็นหนึ่งเดียวกัน หรือเป็นเนื้อเดียวกันโดยมีส่วนกลางหรือกรุงเทพมหานครเป็นต้นแบบ เช่น การใช้ภาษาไทยตามมาตรฐานในกรุงเทพฯ เป็นต้น¹² เป็นการผนวกรวมกลุ่มคนต่างวัฒนธรรมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้คำว่า"ความเป็นไทย" พบได้ในเรื่องไหมแม ของภาณุมาศ ภูมิถาวร โดยวิเคราะห์ได้จากฉากที่นำเสนอเด็กไทยภูเขาซึ่งรู้จักใช้ภาษาไทยที่ตรงตามมาตรฐานในแบบเรียนหรือตรงตามภาษาราชการ เช่น ในบทสนทนาระหว่างไหมแมซึ่งเป็นเด็กไทยภูเขาเผ่าม้งกับคนแปลกหน้าที่เดินทางมาหาครูสอนที่ป่าวิเวีย เมื่อคนแปลกหน้าถามหาครู ไหมแมได้กล่าวว่

หนูเป็นครูคะ ไหมแมตอบเป็นภาษาไทยอย่างเพราะฝรั่ง...¹³

คำตอบของไหมแมแสดงถึงการใช้ภาษาไทยที่ตรงตามมาตรฐานในแบบเรียน และบ่งบอกถึงความสุภาพ เห็นได้จากการพูด "คะ" เป็นหางเสียงซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามสถานภาพและเพศ นั่นคงหมายความว่าเด็กไทยภูเขา เช่น ไหมแมพยายามรักษาภาษาไทยมาตรฐานซึ่งเป็นหน้าที่อันพึงกระทำของพลเมืองที่ดี การใช้ภาษาไทยมาตรฐานเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้กับชาติไทย ดังนั้นการเผยแพร่ภาษาไทยมาตรฐานจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสร้างความเป็นเอกภาพให้กับประเทศ การที่ภาษาไทยมาตรฐานสามารถเผยแพร่จากกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดไปยังท้องที่ห่างไกลและทุรกันดารได้ เป็นเพราะมีระบบการศึกษาในโรงเรียนซึ่งเป็นระบบเดียวกันทั่วประเทศ อาจเป็นไปได้ที่ระบบการศึกษาสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นปึกแผ่นในรูปแบบของการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ภาษาไทยมาตรฐาน

¹² สุริชัย หวันแก้ว, คนชายขอบ: จากความคิดสู่ความจริง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 158.

¹³ ภาณุมาศ ภูมิถาวร, ไหมแม (กรุงเทพมหานคร: มิ่งมิตร, 2547), หน้า 34.

แม้ว่าโรงเรียนของไหมแมจะถูกปิดเนื่องจากโรงเรียนอยู่ไกลเกินไปทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดูแลไม่ทั่วถึง แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ยังมีผู้ทำหน้าที่สอนภาษาไทยให้กับเด็กๆ ในหมู่บ้านคือ ไหมแม

...ข้านี้แหละจะเป็นครูโรงเรียนภูววิเวียดต่อไป...¹⁴

การที่ไหมแมทำหน้าที่เป็นครูคงหมายความว่าคนไทยภูเขาทำหน้าที่เป็นคนเผยแพร่ภาษาไทยให้กับคนไทยภูเขา เป็นผลให้การสืบทอดภาษาไทยมาตรฐานยังคงดำเนินต่อไปได้ แม้ว่าครูเช่นไหมแมมีความรู้เพียงชั้นประถมศึกษาปีที่หก ทว่ามีเด็กๆ ทั้งหมู่บ้านเต็มใจมาเรียนกับไหมแม อาจแสดงว่าเด็กไทยภูเขาเช่นไหมแมและเด็กคนอื่นๆ ในหมู่บ้านยินดีที่เรียนรู้การใช้ภาษาไทยมาตรฐาน พวกเขาไม่รู้สึกว่าตนถูกบังคับจากทางการแต่อย่างใด การนำเสนอภาพเช่นนี้อาจสื่อได้ว่าชาวไทยภูเขาเต็มใจอยู่ภายใต้การครอบงำทางวัฒนธรรม

อันที่จริงแล้ว รัฐเองต่างหากที่พยายามครอบงำความเป็นไทยและกีดกันวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาซึ่งจัดว่าเป็นความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม เห็นได้จากการที่รัฐเป็นผู้รณรงค์ให้ชาวเขาเรียนรู้ที่ใช้ภาษาไทย นอกจากนี้รัฐบาลบางชุดได้ขัดขวางความพยายามของคณะมิชชันนารีบางกลุ่มที่ช่วยอนุรักษ์ภาษาของชาวเขาแต่ละเผ่า หรือช่วยสนับสนุนสิ่งตีพิมพ์ที่เป็นภาษาของชาวเขาเอง¹⁵ การนำเสนอเรื่องราวของชาวเขากับการอนุรักษ์ภาษาประจำเผ่าย่อมไม่ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทว่าภาพของชาวเขากับการใช้ภาษาไทยเป็นการส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นจึงเป็นสิ่งที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็ก ยิ่งไปกว่านั้น เด็กๆ ในเรื่องนี้ยังได้เรียนรู้ว่าก่อนเริ่มเรียนต้องเข้าแถวทำความเคารพธงชาติและร้องเพลงชาติ ทั้งธงชาติและเพลงชาติล้วนแต่เป็นสัญลักษณ์แทนของความเป็นชาติ¹⁶ การที่เด็กไทยภูเขารู้จักการเคารพธงชาติไทยและสามารถร้องเพลงชาติไทยคงแสดงว่าพวกเขายอมรับการเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเด็กไทยภูเขาเหล่านี้ถือว่าตนเป็นพลเมืองที่ดีของชาติไทย การสร้างสำนึกในการเป็นคนไทยเป็นนโยบายของรัฐในการส่งเสริมให้ชาวเขามีความนิยมในชาติตามที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) อาจเป็นไปได้ที่นักเขียนทำหน้าที่เป็น

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

¹⁵ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, 13 ed. (London: Verso, 2003), p. 45.

¹⁶ Anthony D. Smith, *Nationalism: Theory, Ideology and History* (Cambridge: Polity Press, 2001), p. 8.

กระบอกเสียงให้กับรัฐจึงได้นำเสนอเด็กไทยภูเขาที่มีความรักชาติ นอกจากนี้การที่นักเขียนนำเสนอภาพของเด็กไทยภูเขาในลักษณะที่มีไซชนกลุ่มน้อยซึ่งมีความแปลกแยกหรือถูกรีดรอนสิทธิในสังคม ถือได้ว่าเป็นการมองข้ามปัญหาที่คนไทยภูเขาต้องเผชิญด้วย เช่น ปัญหาทางด้านสัญชาติหรือการถูกจำกัดการอพยพย้ายถิ่น เป็นต้น ปัญหาเกี่ยวกับสถานภาพของคนไทยภูเขาไม่ปรากฏในวรรณกรรมเด็ก สืบเนื่องจากนักเขียนวรรณกรรมเด็กส่วนใหญ่ไม่นิยมนำเสนอปัญหาที่ยุ่งยากและซับซ้อนเพราะเกรงว่าเด็กไม่เข้าใจ แต่ในขณะเดียวกันนักเขียนมักนำเสนอเรื่องราวซึ่งแสดงความเห็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คงเป็นเพราะติดอยู่กับความเชื่อที่ว่าความเป็นเอกภาพเป็นสิ่งที่สามารถสร้างความสงบสุขให้กับประเทศซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดที่สังคมคาดหวัง โดยเฉพาะความคาดหวังที่มีต่อเด็กจึงได้มีการใช้วรรณกรรมเด็กเป็นเครื่องมือในการบ่มเพาะเด็กให้เรียนรู้ความเป็นปึกแผ่น

อย่างไรก็ตาม การปลูกฝังแนวคิดเรื่องความรักชาติให้กับเด็กเป็นสิ่งที่ล่อแหลมอันตราย เพราะอาจพัฒนาเป็นแนวคิดชาตินิยมแบบคับแคบและมีโอกาสแปรเป็นกระแสรัฐนิยมและอาจกลายเป็นลัทธิคลั่งชาติได้ หากเกิดสภาพการณ์จิตวิทยาสังคมเช่นว่านี้ขึ้นนับเป็นการยากที่ใครจะควบคุมทิศทางได้¹⁷ ขณะเดียวกันการให้ความสำคัญกับการปลูกฝังความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้กับเด็ก อาจส่งผลให้เกิดการมองข้ามความแตกต่างหรือความหลากหลายของกลุ่มวัฒนธรรมแต่ละกลุ่ม หรือไม่ได้เคารพความแตกต่างของกลุ่มวัฒนธรรมซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาความรุนแรงได้ เช่น ปัญหาความรุนแรงที่เกิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

อาจสรุปได้ว่าวรรณกรรมเด็กของทั้งสองชาติถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังนโยบายของรัฐบาล ในที่นี้ คือ นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวัฒนธรรม ในขณะที่วรรณกรรมเด็กของเยอรมันเน้นการปลูกฝังแนวคิดพหุวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากการอบรมและปรัชญาการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม¹⁸ แทนที่แนวคิดการเป็นสังคมของคนเยอรมันโดยเฉพาะ¹⁹ ซึ่งเป็นแนวคิดที่สังคมเยอรมันไม่เห็นความสำคัญตั้งแต่ทศวรรษ

¹⁷ สุริชัย หวันแก้ว, คนชายขอบ: จากความคิดสู่ความจริง, หน้า 158.

¹⁸ Ulf Preuss-Lausitz, *Die Kinder des Jahrhunderts : Zur Pädagogik der Vielfalt im Jahr 2000*,

¹⁹ Ibid., p. 82.

1960 เป็นต้นมา เนื่องจากในสังคมเกิดปัญหาอคติต่อคนต่างชาติซึ่งกลายเป็นปัญหาสังคม รัฐบาลเยอรมันจึงต้องใช้นโยบายสังคมพหุวัฒนธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาที่คนต่างชาติบางคนถูกคนเยอรมันบางส่วนปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม ในขณะที่ปัญหาอคติต่อคนต่างชาติไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะ "คนต่างชาติ" ในความหมายอย่างที่เข้าใจกัน แต่ยังเกิดขึ้นกับ "คนเยอรมัน" ด้วย เป็นคนเยอรมันที่อพยพมาจากอดีตเยอรมันตะวันออก²⁰ ด้วยเหตุนี้การสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมจึงเป็นนโยบายที่ประเทศเยอรมนีให้ความสำคัญ ทิศนคติต่อความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมโดยเน้นการเคารพความหลากหลายของกลุ่มวัฒนธรรมตามที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสิ่งที่พบในวรรณกรรมเด็กของเยอรมัน แต่ไม่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของไทยเนื่องจากสังคมไทยให้ความสำคัญกับลักษณะชาตินิยมที่เป็นแนวคิดหลักของประเทศไทย ส่งผลให้วรรณกรรมเด็กของไทยผูกเรื่องไปตามอุดมคติทางการเมืองที่เน้นความเป็น "ไทย" เห็นได้จากการนำเสนอเด็กไทยภูเขา ยินดี และเต็มใจในการเป็นคนไทย เช่น การใช้ภาษาไทย การเคารพธงชาติ และการร้องเพลงชาติ เป็นต้น ทั้งๆ ที่สังคมไทยต้องประสบกับปัญหาที่เกิดจากการมองข้ามความแตกต่างของกลุ่มวัฒนธรรม แต่วรรณกรรมเด็กของไทยไม่นำเสนอแนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรมเพราะแนวคิดนี้ไม่ใช่แนวคิดกระแสหลักในสังคมไทย

4.1.2 เด็กกับครู

หากเราพิจารณาวรรณกรรมเด็กตามชนบทมักพบว่าภาพของเด็กนักเรียนกับครูที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กเป็นภาพของเด็กนักเรียนที่เคารพและเชื่อฟังครู ขณะเดียวกันเอาใจใส่การเรียน ส่วนภาพของครูนอกจากเป็นผู้ที่ให้ความรู้แล้ว ยังเป็นผู้ที่ดูแลเอาใจใส่เด็ก ภาพของเด็กนักเรียนกับครูที่กล่าวมาข้างต้นเป็นภาพตามชนบทที่นักเขียนวรรณกรรมเด็กของเยอรมันรุ่นใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญอีกต่อไป แต่หันมาให้ความสำคัญกับการนำเสนอภาพของเด็กนักเรียนกับครูตามที่พบเห็นได้ในสังคมปัจจุบัน เช่น เด็กที่มีความคิดก้าวไกลจนผู้ใหญ่ตามไม่ทันบ้าง เด็กดีกับครูบ้าง อำนาจบ้าง เด็กเกเรบ้าง เด็กที่ล้อเลียนครูบ้าง เป็นต้น

²⁰ Günther Guger, *Ausländer-Aussiedler-Übersiedler: Fremdenfeindlichkeit in der Bundesrepublik Deutschland*, p. 148.

การนำเสนอภาพของเด็กที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูงและมีความคิดก้าวไกลจนผู้ใหญ่ตามไม่ทัน พบได้ในนวนิยายเรื่อง *คอนราต-นักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย* ของเนอสลิงเงอร์ คอนราตในเรื่องนี้เป็นเด็กที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมาก เขาเรียกร้องหรือรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและในห้องเรียนเมื่อมีโอกาส เช่น ในระหว่างช่วงพักรับประทานอาหารว่างที่โรงเรียนคอนราตเรียกร้องทุกวันให้ทางโรงเรียนใช้ขวดแก้วบรรจุนมแทนการบรรจุนมในกล่องเตตราแพค รวมถึงการเรียกร้องให้แยกประเภทของขยะ นอกจากนี้ในช่วงของวิชาฟิสิกส์เมื่อครูสอนฟิสิกส์พูดถึงข้อดีหรือคุณประโยชน์ของโรงไฟฟ้าพลังงานปรมาณูนิวเคลียร์ คอนราตไม่สามารถทนฟังได้จึงขออนุญาตออกจากห้องเรียนนี้ จิตสำนึกที่มีต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการกระทำของคอนราตในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนส่งผลให้ผู้อำนวยการขอให้คอนราตลาออกจากโรงเรียน คอนราตต้องย้ายเข้าย้ายออกจากโรงเรียนหลายแห่งเพราะบรรดาครูเห็นว่าคอนราตเป็น "เด็กเจ้าปัญหา" ไว้ในโรงเรียนของตน

Sie war die einzige in der Gegend gewesen, die ihn genommen hatte.
Die anderen Direktoren waren anscheinend vorgewarnt worden,
von diesem "Problemfall" die Finger zu lassen.²¹

การที่ครูจัดคอนราตให้เป็น "เด็กมีปัญหา" หรือเป็นเด็กที่อวดดีส่งผลให้โรงเรียนหลายแห่งไม่ต้อนรับเขาเพราะทำให้ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนวุ่นวาย ทั้งๆที่พฤติกรรมของคอนราตบ่งบอกถึงการมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมสูงมากและเป็นการกระทำที่สอดคล้องต่อนโยบายทางการศึกษาที่เรียกร้องให้เด็กตระหนักถึงสภาวะวิกฤติของสภาพแวดล้อมและธรรมชาติในโลก²² เนื่องจากทุกวันนี้เราทุกคนทั้งเด็กและผู้ใหญ่อยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ถูกทำลายและเราทุกคนมีส่วนทำลายสภาพแวดล้อมด้วย การที่โรงเรียนหลายแห่งปฏิเสธคอนราตนั้นคงเป็นไปได้ที่ครูตามความคิดของเด็กไม่ทัน หรืออาจเป็นไปได้ที่ครูบางคนขาดจิตสำนึกที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง หรืออาจเป็นไปได้ที่ไม่เข้าใจขอบเขตและความหมายของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นที่น่าเสียดายที่ครูซึ่งต้องอยู่ในฐานะผู้ส่งเสริมและกระตุ้นให้เด็กนักเรียนมีจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม แต่กลับเป็นผู้ปิดกั้นและกดทับตัวตนของผู้ที่รักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมมิให้มีโอกาสได้แสดงตัวตนในโรงเรียน ขณะเดียวกันคงเป็นการสื่อถึงประสิทธิภาพที่ไม่เต็มร้อยในการบังคับใช้นโยบายและปรัชญาการศึกษาที่อบรมเด็กด้วยการส่งเสริมให้เด็กมีความเป็นตัวของตัวเอง

²¹ Christine Nöstlinger, *Nagle eine Pudding an die Wand!* (Hamburg: Friedrich Oetinger, 1990), p. 66.

²² Ulf Preuss-Lausitz, *Die Kinder des Jahrhunderts: Zur Pädagogik der Vielfalt im Jahr 2000*, pp. 86-89.

เด็กอย่างคอนราดเป็นเด็กที่มีความคิดก้าวไกลจนครูตามไม่ทัน คงนับว่าเป็นเด็กที่นำภัยอยู่ในฐานะที่มีจิตสำนึกต่อสังคม แต่มีใช้เด็กฉลาดทุกคนที่นำความคิดไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ เด็กอย่างคาร์ลในเรื่องที่*ไม่ใช่ชิคาโก-ไม่ใช่ที่นี่* ของโบเย เป็นเด็กที่นำความฉลาดของตนมาใช้ก่อความรุนแรงกับเพื่อนร่วมชั้นเรียน ในเรื่องนี้เล่าถึงนิคลาส (Niklas) ถูกคาร์ล (Karl) เพื่อนร่วมชั้นเรียนกระทำรุนแรงหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการข่มขู่ของแล้วไม่คืน หรือการข่มขู่และคุกคามด้วยอาวุธและคำพูด นิคลาสรู้สึกกลัวคาร์ลซึ่งเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนคนใหม่ ทำให้นิคลาสพยายามหลบเลี่ยงและหลีกเลี่ยงหนีจากคาร์ล แต่นิคลาสไม่สามารถกระทำได้เพราะครูต้องการให้นิคลาสจับคู่ทำงานกับคาร์ล นิคลาสพยายามปฏิเสธ แต่ครูยังคงยืนยันให้นิคลาสทำงานร่วมกับคาร์ลส่งผลให้นิคลาสต้องโดนคาร์ลกลั่นแกล้งและข่มขู่ต่าง ๆ นานา สำหรับครูของนิคลาสไม่เชื่อว่าเขาถูกคาร์ลรังแก ครูพยายามจับคู่ทำงานระหว่างนิคลาสกับคาร์ลเพราะงานที่ทั้งคู่ทำร่วมกันได้คะแนนดี นิคลาสเป็นเด็กที่เรียนไม่เก่ง แต่คาร์ลเป็นเด็กที่เรียนเก่ง ครูเชื่อมั่นว่าหากเด็กเก่งได้จับคู่กับเด็กไม่เก่งส่งผลให้เด็กเก่งมีโอกาสช่วยเหลือทางด้านการศึกษาให้กับเด็กไม่เก่ง เป็นผลดีกับเด็กไม่เก่ง ความเชื่อของครูทำให้ครูยืนยันว่านิคลาสต้องทำงานร่วมกับคาร์ล

...dass ihr beiden auch beim nächsten Mal... Karl und du, ihr past, glaube ich, ganz gut zusammen...²³

นอกจากนี้ปฏิกริยาของนิคลาสที่ต่อต้านคาร์ลอย่างเปิดเผย เขาไม่ยอมทำงานร่วมกับคาร์ลหรือนั่งคู่กับคาร์ล เขาพึมพำในห้องเรียนว่าเขาเกลียดคาร์ล ปฏิกริยาของนิคลาสยังทำให้เขาดูเป็นเด็กมีปัญหาในสายตาของครู ในขณะที่คาร์ลดูเป็นเด็กเรียบร้อยหรือเป็นเด็กดีในสายตาของครู คาร์ลไม่เคยแย่งหรือโต้เถียงยามที่ถูกนิคลาสปฏิเสธ ครูมองเห็นแต่ภาพที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้าทำให้ตัดสินว่าคาร์ลสามารถช่วยให้นิคลาสทำรายงานดีขึ้น คงเป็นเพราะครูให้ความสำคัญกับคะแนนมากกว่าการพยายามทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนิคลาสกับคาร์ล ครูจึงขอให้นิคลาสนึกถึงรายงานที่ได้ทำร่วมกับคาร์ลแล้วได้คะแนนดี การที่ครูให้ความสำคัญกับการเรียนมักส่งผลให้ครูชื่นชอบเด็กเก่ง ขณะเดียวกันครูอาจติดยึดอยู่กับมายาคติที่ว่าเด็กเก่งหรือเด็กเรียนย่อมเป็นเด็กดี ส่วนเด็กเรียนไม่เก่งมักถูกเชื่อมโยงกับความเชื่อที่ว่าเด็กเรียนอ่อนเป็นเด็กที่ไม่ตั้งใจเรียน หรือเป็นเด็กเกเรธรรมชาติของผู้ที่เป็นครูมักเอ็นดูเด็กเรียนหรือเด็กดี ครูตัดสินจากสิ่งที่เห็น ส่งผลให้นิคลาสกลายเป็นเด็กมีปัญหา ยิ่งไปกว่านั้นคาร์ลยังกล่าวหาว่านิคลาสโกหก พร้อมกับมีพยานมายืนยันคำพูดของคาร์ลยิ่งทำให้ครูเห็นใจคาร์ล โดยที่ครูมองข้ามประเด็นของการเป็นพยานเท็จ นิคลาสจึง

²³ Kirsten Boie, *Nicht Chicago. Nicht hier* (Hamburg: Friedrich Oetinger, 1999), p. 45.

ต้องกลายเป็นผู้กระทำทั้งๆที่เขาเป็นผู้ถูกกระทำ อาจถือได้ว่าครูไม่สามารถตามทันความคิดของเด็กเกรได้จึงไม่สามารถแก้ไขความรุนแรงที่เกิดในชั้นเรียนหรือความรุนแรงระหว่างเด็กนักเรียนได้

นอกจากการนำเสนอภาพของเด็กฉลาดกับภาพของครูที่ตามความคิดของเด็กไม่ทันแล้ว ยังมีการนำเสนอภาพของเด็กต่อกับครูบ้างอำนาจด้วย พบได้ในเรื่องอังตวน โพชัทซ์-ด้วลกประจำห้อง อังตวนถูกครูผู้ชายที่สอนวิชาพละที่ชื่อสตรีเซล (Stiezel) สั่งให้หยิบอมยิ้มออกจากปาก อังตวนทำหายครูด้วยการขว้างอมยิ้มไปถูกกระจกหน้าต่าง ทำให้ครูสตรีเซลโกรธมากและทุบตีอังตวน

Er versetzte Pochatz eine Ohefeige und dann noch eine, und irgendwie war ihm das noch nicht genug. Er holte noch einmal aus und scheuerte Pochatz eine, und jedes Mal hatte er Backe getroffen, die rot und röter wurde.²⁴

ในสายตาของครูสตรีเซล อังตวนเป็นเด็กที่อวดดีต้องถูกลงโทษ การลงโทษอังตวนด้วยการทุบตีอย่างรุนแรงเป็นการกระทำที่ต้องห้าม²⁵ อันที่จริงแล้วครูไม่มีสิทธิลงโทษเด็กได้ด้วยการทุบตีซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย บทบาทของครูในปัจจุบันได้รับการคาดหวังให้ปราบเด็กดีด้วยการใช้เหตุผลและคำแนะนำ มิใช่การใช้อำนาจหรือความรุนแรงเพื่อบังคับเด็กให้เชื่อฟัง การกระทำของครูสตรีเซลเป็นการนำเสนอภาพของครูที่ติดยึดอยู่กับการลงโทษเด็กด้วยการใช้ความรุนแรง คงเป็นการบ่งบอกว่าครูที่กตขี้เด็ก หรือครูที่บ้าอำนาจยังคงมีอยู่ในสังคม หากตัวเขาเองไม่ยอมปรับเปลี่ยนและแก้ไขทัศนคติและพฤติกรรมของตน

นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอภาพของเด็กที่ล้อเลียนครู เช่น ในนวนิยายเรื่องเจ้ามันฝรั่งทอดที่นำฉงน ครูซิมเมอร์มันน์ (Zimmermann) ในเรื่องนี้เป็นผู้กำหนดหรือจัดที่นั่งให้กับเด็กนักเรียน เขาไม่อนุญาตให้เด็กเลือกที่นั่งเอง การที่ครูจัดที่นั่งให้กับเด็กถือได้ว่าเป็นการกำหนดให้นักเรียนแต่ละคนอยู่ประจำในตำแหน่งแห่งที่ของตนโดยที่เด็กไม่มีสิทธิเลือกที่นั่งเอง การจัดที่นั่งเป็นเครื่องมือในการสร้างระเบียบวินัยซึ่งส่งผลให้สามารถจัดระเบียบพื้นที่²⁶ และบ่งบอกได้ว่าเด็กคนใดเข้าเรียนหรือเด็กคนใดขาดเรียน คงแสดงว่าการจัดที่นั่งเป็นวิธีการหนึ่งที่ครูสามารถควบคุมเด็ก

²⁴ Dagmar Chidolue, *Der Klassenclown* (Weinheim: Beltz & Gelberg, 2004), p. 129.

²⁵ Ulf Preuss-Lausitz, "Kinder zwischen Selbständigkeit und Zwang: Widersprüche in der Schule," in *Selbständigkeit für Kinder-die große Freiheit?: Kindheit zwischen pädagogischen Zugeständnissen und gesellschaftlichen Zumutungen*, eds. Ulf Preuss-Lausitz, Tobias Rülcker and Helga Zeiher, p. 57.

²⁶ Michel Foucault, *Discipline & Punish: The Birth of the Prison*, trans. Alan Sheridan, p. 143.

นักเรียนให้อยู่ในวินัยได้ แต่ในขณะเดียวกันทำให้เด็กขาดอิสระในการเลือกที่นั่งซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับวิธีการเลี้ยงดูเด็กอย่างเป็นอิสระ ไม่ถูกกดดัน หรือบังคับจากผู้ใหญ่และไม่เอื้อต่อการพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองของเด็กต่อไปซึ่งเป็นเป้าหมายของการเลี้ยงดูเด็กในปัจจุบัน²⁷

ในขณะที่เด็กไม่สามารถขัดคำสั่งของครูได้จึงจำเป็นต้องทำตาม แต่ถึงกระนั้นก็ตาม เด็กได้โต้ตอบครูซิมเมอร์มันน์ด้วยการเรียกเขาว่าซิมโบ (Zimbo) เพราะเขาดูเหมือนช่าง ครูซิมเมอร์มันน์ มีรูปลักษณ์ภายนอกที่คล้ายคลึงช่าง เขามีขนาดรูปร่างที่อ้วนกลมและมักสวมเสื้อผ้าสีเทาซึ่งเป็นสีเดียวกับผิวของช่าง ฉายาของครูซิมเมอร์มันน์แพร่กระจายไปทั่วโรงเรียน

Der Spitzname für einen Lehrer verbreiten sich in der Schule bekanntlich wie die Windpocken. Alle nannten Herrn Zimmermann jetzt Zimbo.²⁸

แม้ว่าการที่เด็กตั้งฉายาให้กับครูไม่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างนักเรียนกับครูเนื่องจากเด็กไม่ได้เรียกครูด้วยฉายาที่ตั้งให้ต่อหน้าครู ทำให้ครูไม่สามารถเอาผิดกับเด็กได้ แต่สำหรับพฤติกรรมของเด็กในลักษณะที่เรียกครูด้วยฉายาแทนชื่อนามสกุลของครูคงบ่งบอกถึงการขาดความเคารพนับถือในตัวครู เท่ากับเป็นการบั่นทอนเกียรติหรืออำนาจของครู อาจหมายความว่า การตั้งฉายาให้กับครูเป็นวิธีการที่เด็กใช้ในการล้อเลียนครูหรือโต้ตอบครูที่มีอำนาจในการควบคุมพวกเขา คงจัดว่าเป็นวิธีในการผ่อนคลายความตึงเครียดที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่ทัดเทียมกันระหว่างนักเรียนกับครู

อาจกล่าวได้ว่าการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันเป็นความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกันมากกว่าการนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ครูมีเหนือนักเรียนตามที่เคยนิยมเสนอไว้ในวรรณกรรมเด็กตามชนบท ขณะเดียวกันเน้นการนำเสนอภาพของเด็กนักเรียนกับครูตามที่พบเห็นได้ในโลกของความเป็นจริง ในขณะที่วรรณกรรมเด็กของเยอรมันเน้นการนำเสนอภาพตามที่เห็นจริง แต่วรรณกรรมเด็กของไทยเน้นการนำเสนอภาพที่ควรจะเป็นมากกว่าภาพตามที่เห็นจริง

²⁷ Christa Preissing, Ulf Preuss-Lausitz and Helga Zeiher. "Veränderte Kintheitsbedingungen: Neue Freiheiten, neue Zumutungen, neue Chancen?", in *Selbständigkeit für Kinder-die große Freiheit?: Kindheit zwischen pädagogischen Zugeständnissen und gesellschaftlichen Zumutungen*, eds. Ulf Preuss-Lausitz, Tobias Rütcker and Helga Zeiher, p. 10.

²⁸ *Ibid.*, p. 17.

ภาพที่ควรจะเป็นที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของไทย คือ ภาพของความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูในลักษณะที่เด็กเชื่อฟังและปฏิบัติตามครู พบได้ในวรรณกรรมเด็กของไทยหลายเรื่อง ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้เรื่องคนดีศรีสุวรรณ²⁹ ของวิฑูรย์ ทองแท้ กับเรื่องดอกไม้บานที่เชิงภูของโชติ ศรีสุวรรณ เป็นตัวอย่างในการศึกษา ในเรื่องคนดีศรีสุวรรณนำเสนอประชาธิปไตยโดยเน้นในด้านรูปแบบของการแสดงความคิดเห็น อาจารย์ผู้สอนนาฏศิลป์สอบถามความคิดเห็นของเด็กนักเรียนว่าจะเลือกทำราชชุดใดสำหรับการต้อนรับกองกฐิน เพราะการให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นเป็นการปลูกฝังประชาธิปไตย สำหรับเด็กนักเรียนได้ให้ความร่วมมือกับครูผู้ถามเป็นอย่างดี เห็นได้จากการที่เด็กทุกคนช่วยกันแสดงความคิดเห็นเมื่อสิ้นเสียงสอบถามความคิดเห็นจากครูผู้สอน สำหรับเรื่องดอกไม้บานที่เชิงภูนั้นครูทำหน้าที่เป็นผู้สอนให้เด็กรู้จักการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เห็นได้จากการผูกเรื่องให้ผู้ใหญ่สร้างโครงการเยาวชนพิทักษ์ป่า-สัตว์ป่า และเลือกการแสดงลำเพลินเรื่องนกกระเรียนคืนถิ่นให้เด็กๆฝึกซ้อม เหล่าเด็กๆที่ได้รับการคัดเลือกมาฝึกซ้อมลำเพลินต่างก็เชื่อฟังที่ครูสอนและตั้งใจทำอย่างเต็มที่ ทำให้ครูรู้สึกภาคภูมิใจที่เด็กๆทำงานเสร็จเรียบร้อย

...เขารู้สึกภาคภูมิใจในตัวเด็ก ๆ งานใดที่มอบหมายให้ทำแล้วก็จะเสร็จ
เรียบร้อยโดยที่เขาไม่ต้องได้บอกกล่าวซ้ำซากเลย²⁹

เด็ก ๆ ได้แสดงให้ผู้ใหญ่เห็นว่าพวกตนมีความรับผิดชอบเห็นได้จากการปฏิบัติตามสิ่งที่ครูมอบหมายให้โดยไม่ขาดตกบกพร่อง จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นบ่งบอกว่าระบบการศึกษาในโรงเรียนยังเน้นการสอนและการวางกรอบให้กับเด็กตลอดเวลา

นอกจากนี้วรรณกรรมเด็กของไทยส่วนใหญ่มักนำเสนอภาพของเด็กนักเรียนตามชนบท คือ ภาพเด็กนักเรียนที่ตั้งใจและเอาใจใส่การเรียน เช่น ละมุนในเรื่องไฟฝันกับคืนวันของผีเสื้อของมาโนช นิสรา

...เธอตั้งความหวังไว้ว่าเธอต้องเรียนให้จบ ให้ได้เกรดดี ๆ
เมื่ออยู่ที่โรงเรียน เธอจะเป็นเด็กดี จะไม่ทำให้ครูต้องหนักใจ...³⁰

²⁹ โชติ ศรีสุวรรณ, ดอกไม้บานที่เชิงภู, หน้า 197.

³⁰ มาโนช นิสรา, ไฟฝันกับคืนวันของผีเสื้อ (กรุงเทพมหานคร: ดันอ้อ แกรมมี่, 2540), หน้า 105.

เด็กอย่างละมุนตั้งความหวังไว้กับการเรียน โดยเฉพาะการเรียนในระบบโรงเรียน เป็นผลมาจากเธอ ดิฉันยึดอยู่กับความเชื่อที่ผู้ใหญ่พร่ำสอนว่าการศึกษาคือเครื่องมือในการสร้างโอกาสหรือยกระดับ สถานภาพทางสังคมและสถานภาพทางเศรษฐกิจ

...ความสำคัญของการศึกษา...ส่งเสริมให้ลูกหลานของเราได้มีอนาคต
ที่ดี...³¹

การศึกษาเป็นบันไดที่ช่วยให้มีอนาคตที่ดีจัดว่าเป็นความคาดหวังในระดับของปัจเจกบุคคล ส่วนใน ระดับของสังคมนั้น การศึกษาเป็นสิ่งที่ได้รับการคาดหวังให้มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนเด็กเพื่อที่ กลายเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศในอนาคต

...เพื่อที่เป็นประชาชนที่ดีของประเทศในวันข้างหน้า...³²

การเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมเป็นวัตถุประสงค์ในการพัฒนาคนตามที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ³³ อันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการช่วยให้คนมีความรู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการพัฒนาหมู่บ้านหรือท้องถิ่นด้วย อาจกล่าวได้ว่าสังคมคาดหวังว่าการศึกษานี้ ในโรงเรียนจะช่วยสั่งสอนให้เด็กเติบโตเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีค่าในอนาคต³⁴

การที่เด็กเป็นทรัพยากรที่มีค่าได้นั้นต้องมีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ ดังนี้ การรัก ความเป็นไทย การยึดมั่นขนบธรรมเนียมประเพณีไทย และประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนา นอกเหนือจากมีความสามารถด้านการเรียน คุณสมบัติเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผลิตซ้ำในวรรณกรรมเด็ก ของไทยเกือบทุกเรื่อง ในที่นี้ขอยกตัวอย่างจากเรื่องคนดีศรีสวรรค์ ของวิฑูรย์ ทองแท้ ในเรื่องนี้ นักเขียนนำเสนอภาพของตัวละครเด็กที่ชื่อมีนาซึ่งเป็นเด็กที่มีคุณสมบัติตามที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ เป็นที่ชื่นชมของผู้ใหญ่รอบข้าง

...เธอเป็นอัจฉริยะ ฉลาดเฉลียวเกินวัย ถ้าโรงเรียนทั่วประเทศมีเด็ก
เก่งอย่างนี้ ประเทศชาติคงเจริญ...³⁵

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

³³ คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534), หน้า 82.

³⁴ Michael Wyness, *Childhood and Society: An Introduction to the Sociology of Childhood*, p.145. และ Richard Mills, "Perspectives of Childhood," in *Childhood Studies*, Jean Mill and Richard Mills, eds. (New York: Routledge, 2000), p. 20.

³⁵ วิฑูรย์ ทองแท้, *คนดีศรีสวรรค์*, หน้า 118.

การที่ผู้ใหญ่เห็นว่าถ้าโรงเรียนมีเด็กอย่างมีนาเป็นผลให้ประเทศเจริญก้าวหน้า ประโยคข้างต้นจัดว่าเป็นการผลิตซ้ำคำขวัญวันเด็กที่กล่าวว่า “เด็กดีเป็นศรีแก่ชาติ เด็กฉลาดชาติเจริญ” (พ.ศ.2516) แม้ว่าจะระยะเวลาในการตีพิมพ์คำขวัญนี้กับการตีพิมพ์เรื่องคนดีศรีสวรรค์จะห่างกันมากกว่า 20 กว่าปี แต่ยังคงมีการตอกย้ำความเชื่อที่เห็นว่าเด็กอยู่ในฐานะกำลังสำคัญของชาติในวันหน้า³⁶ หรือเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของประเทศในอนาคต³⁷ สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งมาตรา 62 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. 2521 ได้ระบุไว้ว่า “รัฐพึงสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และเพื่อความมั่นคงของรัฐ”³⁸ ด้วยวิธีคิดที่มองเด็กเป็นพลังที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและการปกครองของประเทศ³⁹ นำไปสู่การปลูกฝังคุณลักษณะของเด็กในอุดมคติ นั่นคือ การมีความรู้ มีสติปัญญา มีเหตุผล มีคุณธรรมและวัฒนธรรม⁴⁰ คงจัดได้ว่าเป็นตอกย้ำคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของรัฐที่ปลูกฝังให้กับคนไทยตั้งแต่เด็กเพื่อเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีและมีคุณภาพ⁴¹ การให้ความสำคัญกับการเน้นการพัฒนาคนนั้นมีเป้าหมายเพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ⁴² หรือสนับสนุนการพัฒนาประเทศให้สามารถรักษาสถานภาพการแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ⁴³ นั้นคงหมายความว่ารัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนเพื่อใช้เป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการพัฒนา

³⁶ บันทึกการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญครั้งที่ 3, ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เล่ม 76 ตอนที่ 23 (13 กุมภาพันธ์ 2502): 6.

³⁷ สำนักงานงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2515-2519 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, มปป.), หน้า 217.

³⁸ สำนักเลขาธิการคณะรัฐธรรมนูญ, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521, (กรุงเทพมหานคร: งานผลิตเอกสารรัฐสภา, มปป.) หน้า 17.

³⁹ สำนักงานงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, มปป.), หน้า 312.

⁴⁰ สำนักงานงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 (กรุงเทพมหานคร: ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, มปป.), หน้า 82.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 317.

⁴² สำนักงานงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 (กรุงเทพมหานคร: ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, มปป.), หน้า 82.

⁴³ สำนักงานงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535-2539 (กรุงเทพมหานคร: ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, มปป.), หน้า 183.

คนไม่ได้เป็นเป้าหมายปลายทางในตัวของตัวเอง แต่เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจนั่นเอง⁴⁴ คงเป็นไปได้ที่คุณสมบัติของเด็กในอุดมคติของผู้ใหญ่เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้เด็กเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาประเทศซึ่งเป็นนโยบายที่สำคัญในสังคมไทย

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูนี้อาจสรุปได้ว่านักเขียนวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนแตกต่างกัน ในขณะที่วรรณกรรมเด็กของเยอรมันนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ครูเป็นผู้วางกรอบให้เด็กปฏิบัติตาม ส่วนในวรรณกรรมเด็กของไทยนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูในลักษณะที่กลมกลืน ภาพของความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูที่ต่างต่างกันนี้เป็นผลมาจากแนวโน้มของชนบทการประพันธ์วรรณกรรมเด็กของทั้งสองชาติที่ต่างต่างกัน สำหรับชนบทการประพันธ์วรรณกรรมเด็กร่วมสมัยของเยอรมันมีแนวโน้มในการเปิดเผยบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูตามที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้ภาพของเด็กนักเรียนได้รับการนำเสนอในลักษณะที่มีใช้ถูกจำกัดเฉพาะเด็กรักเรียน แต่เป็นเด็กที่เป็นตัวของตัวเองบ้าง หรือเป็นเด็กที่ล้อเลียนครูบ้าง หรือเป็นเด็กดื้อบ้าง หรือเป็นเด็กเกเรบ้าง เช่นเดียวกับภาพของเด็ก ภาพของครูมิใช่ภาพเฉพาะของครูตามชนบทที่รักเด็ก หรือเอาใจใส่เด็ก แต่เป็นภาพครูตามที่เป็นจริง ไม่ว่าจะ เป็นครูที่ตามความคิดเด็กไม่ทันบ้าง หรือครูที่บ้าอำนาจบ้าง เป็นต้น ในส่วนของชนบทการประพันธ์วรรณกรรมเด็กร่วมสมัยของไทยมีแนวโน้มในการนำเสนอบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ในแง่มุมที่ควรจะเป็นมากกว่าภาพตามที่เป็นจริง ผู้อ่านจึงได้เห็นภาพของเด็กนักเรียนที่เรียนดีและมีคุณธรรม และภาพของครูที่ตั้งใจสอนเด็ก แม้ว่าในความเป็นจริงในสังคมไทยมีเด็กนักเรียนที่เป็นเด็กเกเรหรือเด็กมีปัญหา เด็กที่ล้อเลียนครู และเด็กดื้อ รวมถึงครูที่บ้าอำนาจ หรือหรือครูที่ใช้ความรุนแรงกับเด็ก แต่ภาพของครูกับนักเรียนตามที่เป็นจริงไม่ได้ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของไทย

⁴⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, โสเภคาถาปาฏิหาริย์ (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2546), หน้า 143.

4.1.3 ปัญหาในโรงเรียน

ปัญหาในโรงเรียนที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยมีปัญหาเดียวกัน คือ ปัญหาความรุนแรงในหมู่เด็ก นอกจากนี้ยังมีปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาซึ่งเป็นปัญหาที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของไทย

4.1.3.1 ความรุนแรงในหมู่เด็ก: ปัญหาที่พบทั้งในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทย

เด็กรวมกลุ่มใช้ความรุนแรงในโรงเรียนเป็นสถานการณ์ที่มีมานานแล้ว แต่ในอดีตเป็นสิ่งที่ถูกปิดบัง เพิ่งจะเป็นประเด็นที่เปิดเผยและอภิปรายกันในที่สาธารณะช่วงทศวรรษ 1990 ในสื่อประเภทต่างๆ ลงข่าวเกี่ยวกับความรุนแรงที่เด็กนักเรียนกระทำต่อกันซึ่งกลายเป็นประเด็นที่นักการศึกษา อาจารย์และผู้ปกครองต่างพากันวิตกกังวลและพยายามร่วมกันหาทางแก้ไข ในช่วงเวลานี้จึงมีงานวิจัยเกี่ยวกับความรุนแรงระหว่างเด็กนักเรียนตีพิมพ์ออกมา⁴⁵ ความรุนแรงในหมู่เด็กไม่ได้ปรากฏในงานวิจัยเท่านั้น ยังเป็นหัวข้อที่นักเขียนวรรณกรรมเด็กของเยอรมันใช้เป็นหัวข้อในงานของตนด้วย การรวมกลุ่มใช้ความรุนแรงของเด็กปรากฏในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันในลักษณะที่ซับซ้อนและน่าสนใจ เห็นได้จากการนำเสนอความรุนแรงระหว่างเด็กกับเด็กนั้น บางครั้งเด็กบางคนอาจอยู่ในฐานะผู้กระทำส่วนเด็กบางคนอาจอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำ ขณะเดียวกันผู้ถูกกระทำหรือเหยื่อกับผู้กระทำอาจเป็นคนคนเดียวกันก็ได้ โดยทั่วไปมักมีการแบ่งแยกความแตกต่างทางด้านพฤติกรรมระหว่างผู้กระทำกับผู้ถูกกระทำ ผู้กระทำมีความรุนแรงมักเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว บังคับ ข่มขู่ ในขณะที่ผู้ถูกกระทำมักเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมอ่อนแอ หนึ่งเงียบ เก็บตัว อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างที่ระบุข้างต้นไม่ได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป สำหรับรูปแบบของความรุนแรงมีทั้งความรุนแรงต่อร่างกายจนถึงความรุนแรงต่อจิตใจ ส่วนการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงนั้นอาจสามารถแก้ไขได้ แต่ขณะเดียวกันอาจไม่สามารถแก้ไขได้ สิ่งเหล่านี้พบได้ในนวนิยายเรื่อง *ไม่อย่างนั้นก็เป็นแก* ของเวลส์ และเรื่อง *ที่นี่ไม่ใช่ ซิคากโก-ไม่ใช่ที่นี่* ของโบเย

⁴⁵ Heinz Günter Holtappels, Hrsg., *Forschung über Gewalt an Schulen: Erscheinungsformen und Ursachen, Konzepte und Prävention* (Weinheim: Juventa, 1997), p. 7

มิเชล (Michel) ในเรื่อง *ไม่อย่างนั้นก็เป็นแก* บังเอิญเห็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่ชื่อ อาร์โนลด์ (Arnold) ถูกเพื่อนร่วมชั้นเรียนคนอื่นแกล้งด้วยการกดหัวลงในโถส้วม เมื่อเห็นเหตุการณ์ เขาต้องการร้องบอกให้หยุด แต่เขาไม่สามารถพูดได้เนื่องจากมีสายตาขมขื่นซึ่งเขามองไม่เห็นแต่รู้สึกได้ สำหรับเหตุการณ์ครั้งนี้มิเชลอยู่ในฐานะพยานที่มีส่วนร่วมรับรู้เรื่องราวที่อาร์โนลด์ถูกทำร้าย ทว่าเขาไม่กล้าพูดสิ่งที่เกิดขึ้นต่อหน้าครูเพราะเขากลัว หากเขานำเรื่องนี้ไปบอกครูเขาจะกลายเป็นคนที่ถูกเพื่อนแกล้งแทนอาร์โนลด์

Du weißt ja, wenn du ein Wort sagst, bist du dran. Ist das klar?

Ja.⁴⁶

นอกเหนือจากการเป็นผู้รู้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้น มิเชลต้องตกเป็นเหยื่อของการถูกคุกคามหรือข่มขู่จากเพื่อนที่ทำร้ายอาร์โนลด์ แต่มิเชลไม่ต้องการเป็นเหยื่อเช่นที่อาร์โนลด์เป็น เขาจึงได้ตัดสินใจเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มคนที่ทำร้ายอาร์โนลด์ มิเชลคิดว่าถ้าเขาไม่ทำร้ายอาร์โนลด์ ยังมีคนอื่นทำ แล้วตัวเขาจะถูกทำร้ายด้วย ดังนั้นมิเชลจึงเริ่มต้นทำร้ายอาร์โนลด์ด้วยการด่าว่าจนถึงการใช้กำลังกับอาร์โนลด์ด้วยการยัดหญ้าใส่ปากของอาร์โนลด์และชกต่อยเขาด้วย แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ในขณะที่มิเชลอยู่ในฐานะผู้ใช้ความรุนแรง การเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มทำให้มิเชลผันตนเองจากการเป็นเหยื่อมาสู่การเป็นผู้ใช้ความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นผู้ถูกกระทำหรือผู้กระทำ มิเชลรู้สึกกลัวเมื่อต้องมาเกี่ยวข้องกับความรุนแรง หากเขาไม่ต้องการเป็นเหยื่อผู้ถูกกระทำ เขาต้องหันกลับมาเป็นผู้กระทำเสียเอง ทั้งๆที่รู้ดีว่าการที่เขาทำร้ายอาร์โนลด์เป็นสิ่งที่ผิดทั้งทางด้านกฎหมายและศีลธรรม แต่เขาจำเป็นต้องกระทำเพื่อไม่ให้ตัวเองถูกทำร้าย นั่นคงหมายความว่ามิเชลใช้สัญชาตญาณของการเอาตัวรอด แทนที่การใช้ดุลยพินิจทางด้านจริยธรรม

อย่างไรก็ตาม มิเชลไม่ได้ปล่อยให้ตัวเองถูกรอบงำจากสัญชาตญาณของการเอาตัวรอดตลอดไป เขามีความรู้สึกผิดและไม่ต้องการให้เกิดเหตุการณ์นี้ซ้ำอีก แม้ว่ามิเชลรู้สึกสับสนและหวาดกลัว แต่เขาตัดสินใจเล่าเหตุการณ์นี้ให้พ่อแม่รับฟัง

Es war wirklich der schlechteste Augenblick für das, was Michel Den Eltern sagen musste... es musste jetzt sein... Wenn sie wüssten. Wenn sie wüssten... Ich kann nicht, dachte er, ich kann nicht. Aber ich muss.⁴⁷

⁴⁶ Renate Welsh, *Sonst bist du dran*, 14th ed. (Würzburg: Arena, 2002), p. 18.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 63.

มิเชลยังมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีเห็นได้จากการสารภาพการกระทำของตนให้พ่อแม่รับรู้และยอมรับ ที่ทำตามคำแนะนำของพ่อกับแม่ คือ การขอโทษอาร์โนลด์ และการอยู่เคียงข้างอาร์โนลด์เพื่อให้ตัว มิเชลเองไม่รู้สึกผิดอีกต่อไป ส่วนการที่อาร์โนลด์จะยอมยกโทษให้กับมิเชลและยอมเป็นเพื่อนกับเขา ใหม่อีกเรื่องหนึ่ง บทสนทนาระหว่างมิเชลกับพ่อแม่ถึงแม้จะเป็นการสั่งสอนบ้างก็ตาม แต่เป็นการผูกเรื่องโดยให้พ่อแม่มีบทบาทในฐานะที่เป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำและเป็นที่พึ่งให้กับเด็ก

สำหรับผู้กระทำอย่างมิเชลนั้นเป็นตัวละครที่มีพัฒนาการ เขาสามารถปลดแอกตนเองจากการเป็นเหยื่อของความรุนแรงและผู้ใช้ความรุนแรง ส่วนตัวละครอย่างเคลาส์ (Claus) กับแบร์ทรัม (Bertram) ซึ่งเป็นหัวใจที่ใช้ความรุนแรงถือว่าเป็นตัวละครตามแบบฉบับ ผู้ก่อความรุนแรงมักเป็นคนที่แข็งแรงหรือเป็นนักกีฬาหรือโดดเด่นหรือมีอิทธิพลกับผู้อื่น⁴⁸ บุคลิกลักษณะเช่นนี้ปรากฏในตัวละครอย่างแบร์ทรัมซึ่งเป็นคนที่ตัวใหญ่ เป็นนักกีฬา เป็นผู้ที่เร็วที่สุด แข็งแรงที่สุด กล้าหาญมากที่สุดและคล่องแคล่วที่สุด ในขณะที่แบร์ทรัมมีบุคลิกลักษณะที่สอดคล้องกับบุคลิกภาพโดยรวมของผู้ที่ใช้ความรุนแรง ส่วนการที่เคลาส์ใช้ความรุนแรงคงสอดคล้องกับมายาคติที่เชื่อกันว่าเด็กที่ก่อความรุนแรงเป็นผลจากการที่เขาเติบโตในครอบครัวที่ใช้ความรุนแรง⁴⁹ เห็นได้จากในวันหนึ่งที่เคลาส์มาโรงเรียนพร้อมกับรอยฟกช้ำบริเวณดวงตา อาจเป็นไปได้ที่เคลาส์ถูกกระทำรุนแรงจากสมาชิกในครอบครัวทำให้มีแนวโน้มที่กลายเป็นคนก้าวร้าว⁵⁰ และนำมาสู่การใช้ความรุนแรงเมื่อมีโอกาส นอกจากหัวใจทั้งสองคนแล้ว อาร์โนลด์ซึ่งเป็นเหยื่อของความรุนแรงมีบุคลิกลักษณะตรงตามแบบฉบับ คือ การเป็นคนอ่อนแอและไม่ตอบโต้ หลังจากที่ถูกเพื่อนแกล้ง อาร์โนลด์ได้แต่ร้องไห้ นอกจากนี้อาร์โนลด์ไม่กล้าบอกกล่าวการถูกเพื่อนกระทำทารุณเมื่อถูกครูซักถาม การนำเสนอตัวละครที่เป็นเหยื่อของความรุนแรงโดยให้มีบุคลิกลักษณะที่เป็นคนอ่อนแอหรือหนึ่งเฉยหรือไร้ปฏิกริยาหรือนิ่งเงียบ⁵¹ และไม่มีเพื่อน สอดคล้องกับความเชื่อตามหลักจิตวิทยาพัฒนาการที่เห็นว่าบุคลิกลักษณะเช่นนี้เป็นเป้าหมายของการถูกทำร้ายครั้งแล้วครั้งเล่า

⁴⁸ Jack David Eller, *Violence and Culture: A Cross-Cultural and Interdisciplinary Approach* (California: Wadsworth, 2006), p. 302.

⁴⁹ Roberta M. Bems, *Child, Family, School and Community: Socialization and Support*, p. 165.

⁵⁰ Ibid., p. 160.

⁵¹ Ibid., p. 327.

การแก้ปัญหาความรุนแรงในเรื่องนี้ใช้การสนทนาหัวข้อเกี่ยวกับความรุนแรงซึ่งส่งผลให้เกิดการคลี่คลายสถานการณ์ความรุนแรงระหว่างเด็กนักเรียน ปรากฏในฉากที่ครูเสนอให้เด็กนักเรียนทำกิจกรรมกลุ่มด้วยการเขียนประสบการณ์เกี่ยวกับความรุนแรงที่ตนเคยเผชิญหรือเป็นผู้กระทำเสียเอง ความรุนแรงที่เด็กเขียนส่งครูและครูนำมาอ่านในห้องล้วนแต่เป็นความรุนแรงที่ก่อให้เกิดความเสียหายกับร่างกายของคน สัตว์และวัตถุสิ่งของ นอกจากนี้ความรุนแรงยังปรากฏในรูปแบบของการใช้คำพูดเพื่อข่มขู่ คุกคาม หรือเย้ยหยัน กิจกรรมกลุ่มในครั้งนี้มีผลให้เคลาส์ในฐานะหัวใจของกลุ่มผู้ใช้ความรุนแรงไม่สามารถบังคับหรือข่มขู่ใครได้เนื่องจากไม่มีใครใส่ใจหรือเคารพเคลาส์อีกต่อไป ในขณะที่เคลาส์ไม่ได้รับความใส่ใจจากเพื่อนร่วมชั้นเรียน ตรงกันข้ามกับอาร์โนลด์ที่แต่เดิมไม่มีเพื่อนคบหาด้วยกลับมีเพื่อนหลายคนเริ่มผูกมิตรด้วย เห็นได้ว่าการหยุดความรุนแรงหรือการแก้ไขความรุนแรงนั้นเป็นไปได้เมื่อผู้กระทำหรือผู้ถูกกระทำมีความกล้าหาญและความซื่อสัตย์เพียงพอที่เปิดเผยความรุนแรงและพยายามหลีกเลี่ยงความรุนแรง จัดว่าเป็นการจบเรื่องแบบมีความสุขโดยที่บทสรุประหว่างเคลาส์กับอาร์โนลด์เป็นการลงเอยที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม เด็กดีต้องได้รับรางวัล เช่น อาร์โนลด์มีเพื่อนคนหาด้วย ส่วนเด็กเกเรต้องถูกลงโทษ เช่น เคลาส์ถูกเพื่อนเมินแจย และสำหรับบทสรุประหว่างอาร์โนลด์กับมิเชลนั้น ในที่สุดอาร์โนลด์ยกโทษให้กับมิเชลหลังจากที่มิเชลพยายามขอโทษอาร์โนลด์หลายครั้ง และทั้งคู่ยังได้กลายเป็นเพื่อนกัน อาจเป็นการบ่งบอกว่าผู้ที่กระทำผิดหากรู้จักสำนึกผิดยอมได้รับการให้อภัย คงแสดงว่านักเขียนเสริมสร้างและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้อ่าน

ในขณะที่นักเขียนนวนิยายเด็กเรื่อง*ไม่อย่างนั้นก็เป็น*แนะนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับความรุนแรงระหว่างเด็กนักเรียนที่สามารถแก้ไขได้โดยใช้จริยธรรม แต่นักเขียนในนวนิยายเด็กเรื่อง*ที่นี่ไม่ใช่ชิคาโก-ไม่ใช่ที่นี่* นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับความรุนแรงที่ไม่สามารถหาวิธีแก้ไขได้เสมอไป พบได้จากประสบการณ์ของนิคลาส (Niklas) ที่ต้องเผชิญกับความรุนแรงโดยปราศจากหนทางในการแก้ไข นิคลาสมองว่าตนถูกคาร์ล (Karl) กระทำหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการข่มขู่ของแล้วไม่คืน หรือการข่มขู่และคุกคามด้วยอาวุธและคำพูด นิคลาสรู้สึกกลัวคาร์ลซึ่งเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนคนใหม่

ในขณะที่นิคลาสรู้สึกว่าคุณต้องกลายเป็นเหยื่อของความรุนแรงซึ่งคาร์ลเป็นผู้กระทำ แต่สำหรับคนรอบข้างของนิคลาสกลับไม่ได้เห็นเช่นนั้น ทั้งพ่อ แม่และพี่สาวไม่ได้เชื่อว่านิคลาสถูกรังแก เนื่องจากทั้งพ่อกับแม่คิดว่าคาร์ลไม่มีเหตุผลในการกลั่นแกล้งลูกของตน คนเราจะกระทำสิ่งใดต้องมีเหตุมีผล

Das tut doch niemand ohne Grund! ... aber warum um Himmels Willen hätte er das denn tun sollen? Kannst du mir einen Grund nennen, einen einzigen?⁵²

ด้วยเหตุที่พ่อกับแม่เชื่อมั่นในกฎแห่งเหตุและผลอันเป็นตัวอย่างชัดเจนว่าการกระทำหรือเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นหรือเป็นไปนั้นเพื่ออะไรหรือวัตถุประสงค์ใด ทำให้พ่อกับแม่ไม่เชื่อคำพูดของนิคลาส นอกจากนี้พ่อกับแม่มียุทธศาสตร์เกี่ยวกับประชากรในบ้านเมืองของตนนั้นจะกระทำสิ่งใดโดยอยู่ในกรอบของกฎหมาย ตรงกันข้ามกับพลเมืองในชิคาโกที่สามารถกระทำได้ทุกอย่างโดยไม่คำนึงถึงกฎหมาย

Wir sind doch hier nicht in Chicago!⁵³

สืบเนื่องจากอิทธิพลของภาพยนตร์บางเรื่องที่ส่งผลให้คนเยอรมันบางคนเกิดอคติต่อคนในชิคาโกว่าเป็นผู้ใช้ความรุนแรงโดยไม่ต้องเคารพกฎหมาย อย่างไรก็ตาม ในที่สุดพ่อกับแม่เชื่อสิ่งที่นิคลาสพูด เพราะทุกคนในบ้านต้องทนกับเสียงข่มขู่ทางโทรศัพท์เป็นเวลาหลายสัปดาห์ พ่อแทบไม่อยากเชื่อถ้าเขาไม่ได้ยินคำพูดข่มขู่ทางโทรศัพท์ด้วยตัวเอง นอกจากคำพูดข่มขู่แล้วยังมีเสียงโทรศัพท์ดังตลอดเวลา มีคนตั้งใจใช้โทรศัพท์ก่อกวน เมื่อรับสายแต่ละครั้งจึงไม่มีเสียงสนทนาของอีกฝ่าย คำพูดข่มขู่กับการก่อกวนทางโทรศัพท์เป็นหลักฐานที่ยืนยันการที่นิคลาสถูกคุกคามจากคาร์ล ทำให้พ่อแม่เข้าใจและเห็นใจนิคลาส นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พ่อ แม่ และพี่สาวยืนหยัดเคียงข้างนิคลาสในการเผชิญกับความรุนแรงและเลิกค้นหาเหตุผลในการกระทำความรุนแรงของคาร์ล

ครอบครัวของนิคลาสเปลี่ยนทัศนคติจากการไม่เชื่อมาเป็นการเชื่อเพราะมีหลักฐานนำไปสู่การพึ่งพากระบวนการยุติธรรม เพราะพวกเขาเชื่อมั่นต่อความยุติธรรม

Nein. Es käme mir vor wie – als hätte ich alle Hoffnung auf Gerechtigkeit aufgegeben. Jedes Vertrauen in die Gerechtigkeit. Wir ziehen die Anzeige nicht zurück.⁵⁴

⁵² Kirsten Boie, *Nicht Chicago. Nicht hier* (Hamburg: Friedrich Oetinger, 1999), p. 56.

⁵³ Ibid., p. 65.

⁵⁴ Ibid., p. 113.

พ่อของนิคลาสจึงตัดสินใจแจ้งความ แต่คดีความในลักษณะของการข่มขู่ซึ่งไม่มีหลักฐานและพยานชัดเจน ถือว่าเป็นคดีเล็กที่เอาผิดกับใครไม่ได้ ตำรวจจึงแนะนำว่าอย่าตั้งความหวังมากนัก

Machen Sie sich keine allzu großen Hoffungen, sagt der Polizist.⁵⁵

สืบเนื่องจากกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ขั้นตอนการรับแจ้งความ การสืบสวนและการส่งฟ้องของตำรวจ จนถึงการศึกษาคดีของศาลต้องใช้ทั้งหลักฐานและพยานในการดำเนินคดี

...Und vor Gericht wird es auch nicht darum gehen, was
Der Richter glaubt. Recht hat nichts mit Glauben zu tun,
nur mit Beweisen.⁵⁶

นิคลาสและครอบครัวไม่สามารถหาหลักฐานและพยานมายืนยันว่าตนและครอบครัวถูกกระทำ ทว่าฝ่ายของคาร์ลกลับมีพยานมายืนยันสิ่งที่เขาพูดได้ ตำรวจมั่นใจในขั้นตอนการสืบสวนของตน เขากล่าวว่าเขาเชิญคู่กรณีทั้งสามคนตามที่พ่อของนิคลาสแจ้งความไว้มาแยกกันสอบสวนพบว่าพวกเขาให้การตรงกัน กลุ่มของคาร์ลยืนยันตรงกันว่านิคลาสเป็นเด็กโกหก

Sie waren sehr eindeutig in ihre Aussage... Alle drei. Ich habe
sie getrennt vorgeladen, aber sie erzählen alles das Gleiche.
In allen Punkten... Die Jungs sagen übereinstimmend, dass
Ihr Sohn lügt.⁵⁷

ตำรวจเห็นว่าคดีต้องถูกยกฟ้องจึงแนะนำให้พ่อของนิคลาสถอนแจ้งความ ด้วยเหตุที่ขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมต้องขึ้นอยู่กับพยานหลักฐานที่ใช้นำสืบข้อเท็จจริง ในที่นี้การสืบข้อเท็จจริงระหว่างคู่กรณีทั้งสองฝ่ายโดยยึดถือตามคำให้การของแต่ละฝ่าย คำให้การเปรียบเทียบเรื่องเล่าในที่นี้มีเรื่องเล่า 2 ชุด ชุดหนึ่งเป็นของคาร์ลกับเพื่อนอีก 2 คน ส่วนอีกชุดหนึ่งเป็นของนิคลาส เรื่องเล่าของนิคลาสไม่มีน้ำหนักหักเหียบกับเรื่องเล่าของกลุ่มของคาร์ล เพราะคนคนเดียวพูดย่อมไม่น่าเชื่อถือเท่าเทียมกับคน 3 คนพูด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเสียงของคนคนเดียวย่อมมีอำนาจน้อยกว่าเสียงของคน 3 คน ด้วยเหตุที่กลุ่มของคาร์ลมีอำนาจมากกว่าส่งผลให้นิคลาสต้องกลายเป็นจำเลยของกระบวนการยุติธรรม อาจเป็นการตั้งคำถามกับกระบวนการยุติธรรมว่าสามารถให้ความชอบธรรมได้จริงหรือ

เมื่อกระบวนการยุติธรรมไม่อาจสร้างเป็นธรรมให้เขาและครอบครัว นิคลาสต้องการยุติปัญหาด้วยการใช้กฎของตาต่อตาและฟันต่อฟัน หรือกฎของศาลเตี้ย แต่พ่อแม่ห้ามมิให้เขา

⁵⁵ Ibid., p. 49.

⁵⁶ Ibid., p. 95.

⁵⁷ Ibid., p. 94.

ได้ตอบกลับด้วยความรุนแรงหรือการใช้ศาลเตี้ย ในขณะที่นิคลาสไม่สามารถแก้แค้นคาร์ลได้ เขาจึงจำเป็นต้องสร้างความรุนแรงในจินตนาการขึ้นมาแทนที่ เขาจินตนาการว่าเขาได้ฆ่าคาร์ลตาย

Ich mach ihn tot. Ich bring ihn um, ich schwör, ich mach ihn tot, ich tret ihm so die Fresse ein, dass er niemals mehr... Ich mach ihn tot. Ich bring ihn um, ich schwör.⁵⁸

เห็นได้ว่านิคลาสเลือกที่ใช้ความรุนแรงในความคิดคำนึงเป็นเครื่องมือในการตอบสนองความปรารถนาที่ชักจูงของตาต่อตาและฟันต่อฟัน ขณะเดียวกันความรุนแรงในจินตนาการยังใช้เป็นเครื่องมือในการผ่อนคลายความกดดันและความตึงเครียด ทว่าความรุนแรงในจินตนาการเป็นเพียงช่องทางให้นิคลาสได้หลีกหนีเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่มิใช่หนทางในการแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับความรุนแรง นิคลาสยังต้องประสบกับความรุนแรงโดยไม่มีทางหลีกเลี่ยงและไม่มีทางคลี่คลายได้

อาจกล่าวได้ว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างเด็กกับเด็กนั้นมีทั้งมิติที่เรียบง่ายและมิติที่ซับซ้อน นักเขียนในเรื่อง*ไม่อย่างนั้นก็เป็นแก* นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับความรุนแรงด้วยทัศนคติที่เป็นอุดมคติ ความรุนแรงสามารถกำจัดได้ด้วยการใช้คุณธรรมและจริยธรรม อันเป็นตัวชี้้นำให้เด็กเห็นว่าการกระทำความรุนแรงเป็นสิ่งที่ผิด ถือได้ว่าเป็นวิธีคิดที่มองเห็นความรุนแรงในฐานะที่เป็นปัญหาซึ่งไม่สลบซับซ้อนและเข้าใจได้ง่ายจึงสามารถจัดการแก้ไขได้ อย่างไรก็ตาม นักเขียนในเรื่อง*ไม่ใช่ช็อคโก-ไม่ใช่ที่นี่* นำเสนอความรุนแรงด้วยทัศนคติที่มีดหม่น เป็นการนำเสนอความรุนแรงให้เป็นปัญหาที่ซับซ้อนและไม่สามารถดำเนินการแก้ไขได้โดยง่าย

ในขณะที่นักเขียนวรรณกรรมเด็กของเยอรมันนำเสนอความรุนแรงระหว่างเด็กในฐานะที่เป็นปัญหาซึ่งต้องแก้ไข แต่สำหรับนักเขียนวรรณกรรมเด็กของไทยมิได้นำเสนอความรุนแรงในฐานะที่เป็นปัญหา ในที่นี้ขอยกตัวอย่างจากเรื่อง*ดอกไม้งามที่เชิงภู* ของโชติ ศรีสุวรรณ เป็นกรณีศึกษา สำหรับเรื่องนี้นำเสนอตัวละครเด็กในลักษณะที่เป็นตัวละครขาว-ดำ เด็กกลุ่มหนึ่งเป็นตัวแทนของเด็กดี ส่วนเด็กอีกกลุ่มหนึ่งเป็นตัวแทนของเด็กเกเร ความขัดแย้งระหว่างเด็กสองกลุ่มนี้เกิดขึ้นจากฝ่ายเด็กเกเรกลั่นแกล้งฝ่ายเด็กดีด้วยการพังจันตักปลา นำไปสู่การชกต่อย

⁵⁸ Ibid., p. 120.

ระหว่างเด็กทั้งสองฝ่าย แต่การชกต่อยสิ้นสุดเมื่อมีเพื่อนช่วยกันห้าม แม้ว่าหลังจากนั้นเด็กทั้งสองฝ่ายไม่ได้ทะเลาะวิวาทกัน ทว่าพวกเขายังมีความขัดแย้งระหว่างกัน

ความขัดแย้งระหว่างเด็กสองกลุ่มเป็นสิ่งที่ครูประจำชั้นสังเกตเห็นจึงได้พยายามจับฝ่ายเด็กเกเรมาปรับเปลี่ยนนิสัยด้วยการมอบหมายให้เข้าร่วมคณะลำเพลินของโรงเรียน ทำให้เด็กทั้งสองคนรู้จักการทำงาน

...ตั้งแต่ซนินทร์กับเรื่องนิรันดร์ได้เข้าร่วมคณะลำเพลินของโรงเรียน ทั้งสองรู้จักทำงาน นิสัยหลบหลีกงานและชอบกลั่นแกล้งผู้อื่นก็ทำน้อยลง...⁵⁹

การแก้ไขปัญหาลูกเกเรด้วยการหากิจกรรมให้ทำ อย่างไรก็ตาม การดัดนิสัยเด็กเกเรไม่ได้ช่วยให้ความขัดแย้งระหว่างเด็กทั้งสองฝ่ายสลายไป สิ่งที่ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างเด็กทั้งสองกลุ่มคือ การสร้างเหตุการณ์ให้ฝ่ายเด็กดีมีโอกาสช่วยชีวิตฝ่ายเด็กเกเรจากการถูกกักต้อน ทำให้เด็กเกเรเลิกเป็นคู่อริกับฝ่ายเด็กดี เป็นการให้เหตุการณ์ช่วยชีวิตมาเป็นกลไกในการสลายความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงระหว่างเด็กสองกลุ่ม การที่นักเขียนเลือกใช้เหตุการณ์วิกฤตมาคลี่คลายปัญหาความรุนแรงแทนที่การทำความเข้าใจและจัดการกับปัญหาความรุนแรงคงเป็นผลมาจากการที่ผู้ใหญ่ไม่ได้ตระหนักว่าการทะเลาะวิวาทระหว่างเด็กเป็นปัญหาความรุนแรงซึ่งต้องแก้ไข ขณะเดียวกันอาจเป็นวิธีคิดของผู้ใหญ่ที่เห็นว่าเด็กไม่ใช่คนที่มีธรรมชาติของความชั่วร้าย และผู้ใหญ่มักเห็นว่าเด็กเปรียบเสมือน "ผ้าขาว" ที่สามารถอบรมบ่มเพาะเด็กให้เป็นไปตามที่ผู้ใหญ่ต้องการได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ในการสั่งสอน ปลูกฝัง หรือให้คำปรึกษาชี้แนะเจตคติและคุณธรรมต่างๆให้กับเด็กเพื่อให้เด็กรู้จักผิดชอบชั่วดี

อาจสรุปได้ว่าการนำเสนอความรุนแรงระหว่างเด็กในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยนั้นแตกต่างกัน ความรุนแรงในหมู่เด็กที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันเป็นปัญหาซึ่งสามารถแก้ไขได้ แต่บางครั้งอาจแก้ไขไม่ได้ ขณะเดียวกันในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันปรากฏปัญหาสังคมร่วมสมัยที่เห็นว่าบางครั้งเราอาจพึงพากระบวนการยุติธรรมไม่ได้ แต่สำหรับวรรณกรรมเด็กของไทยมิได้ปรากฏความรุนแรงระหว่างเด็กในฐานะที่เป็นปัญหาแต่อย่างใด ทั้งๆที่

⁵⁹ โชติ ศรีสุวรรณ, *ดอกไม้บ้านที่เชิงภู*, หน้า 202.

สังคมไทยมีปัญหาที่เกิดจากการรวมกลุ่มใช้ความรุนแรงในหมู่เด็ก ความแตกต่างของการนำเสนอ ความรุนแรงระหว่างเด็กในวรรณกรรมเด็กของทั้งสองชาติเป็นผลมาจากทัศนคติของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็ก ผู้ใหญ่ในสังคมเยอรมันมักเน้นให้เด็กเรียนรู้ปัญหาหรือเรียนรู้ความจริงที่เกิดขึ้นในสังคม ส่งผลให้นักเขียนวรรณกรรมเด็กของเยอรมันนิยมตีแผ่ปัญหาสังคมร่วมสมัยให้เด็กรับรู้ เช่น ความรุนแรงในหมู่เด็ก เป็นต้น ส่วนในสังคมไทยแตกต่างออกไป ผู้ใหญ่ในสังคมไทยมักติดยึดกับความเชื่อที่ว่าเด็กดูแลตนเองไม่เป็นหรือคิดตัดสินใจด้วยตนเองไม่ได้ ผู้ใหญ่ควรจะป้องกันเด็กให้พ้นจากปัญหาหรือความเลวร้ายในสังคม ทำให้นักเขียนวรรณกรรมเด็กของไทยไม่นิยมตีแผ่ปัญหาสังคมให้เด็กรับรู้ ดังนั้นการทะเลาะวิวาทระหว่างเด็กจึงไม่ได้ปรากฏในลักษณะที่เป็นปัญหาความรุนแรง แต่เป็นเพียงความขัดแย้งชั่วคราวระหว่างเด็ก

4.1.3.2 ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา: ปัญหาที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของไทย

ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาในชนบทเป็นปัญหาที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของไทยเนื่องจากการกระจายรายได้ที่แตกต่างกันมาก โดยเฉพาะคนในชนบท อันเป็นผลมาจากความไม่สมดุลของการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาเมืองและภาคอุตสาหกรรมมากกว่าชนบทและภาคเกษตรกรรม ขณะเดียวกันสังคมไทยมิใช่สังคมรัฐสวัสดิการ ส่งผลให้รัฐบาลไม่สามารถดูแลและช่วยเหลือประชาชนที่ยากไร้หรือขาดแคลนได้อย่างทั่วถึง

เรื่อง*โรงเรียนริมทุ่งกว้างของโชติ ศรีสุวรรณ* เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา เรื่องนี้เปิดเรื่องด้วยการนำเสนอปัญหาของเด็กๆที่ต้องประสบกับการกระจายบริการทางการศึกษาที่ยังไม่ทั่วถึงทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ⁶⁰ อันเป็นผลมาจากการขาดแคลนบุคลากรครูและอาคารเรียนในพื้นที่ห่างไกลและทุรกันดาร ทำให้เด็กนักเรียนในพื้นที่ห่างไกลไม่ได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ

⁶⁰ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7* (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๒), หน้า 25.

เด็กชนบทอย่างโจ้ อู๊ดร และเพื่อนๆ ต้องเรียนในอาคารที่ชาวบ้านสร้างขึ้นอย่าง
ง่ายๆ เพื่อให้เด็กมีสถานที่สำหรับการเรียนหนังสือ

... ชาวบ้าน... สละที่ดินปลูกสร้างอาคารฝาขัดแตะ มุงสังกะสี ขนาด
สี่ห้องเรียน... แต่ละห้องเรียนตั้งกระดานดำเป็นฝาผนัง ไม่ให้มองเห็น
ปากกันเวลาสอน...⁶¹

อาคารเรียนและห้องเรียนที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการสร้างตามกำลังของชาวบ้าน เท่าที่สามารถ
กระทำได้นั้นคงหมายความว่าชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นความสำคัญกับการศึกษา เนื่องจากมีความเชื่อ
ว่าการศึกษาคือปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงบทบาทและตำแหน่งทางสังคมให้สูงขึ้น อันจะนำมาซึ่งข้อ
ได้เปรียบทางด้านเศรษฐกิจที่สามารถสร้างความสมบูรณ์สุขให้แก่ผู้ที่มีการศึกษา ทำให้ชาวบ้าน
สนับสนุนการศึกษาให้กับลูกหลานของตน นอกจากการขาดแคลนอาคารเรียนแล้ว ยังมีการขาด
แคลนครู ครูหนึ่งคนต้องชักรอกสอนคววชั้นเรียนสองระดับชั้น

พ่อครูดีก็อธิบายตัวอย่างเลขชั้นป. 3 จนนักเรียนเข้าใจดีแล้ว ก็ปล่อยให้
ทำแบบฝึกหัดกันเองแล้วจึงเดินอ้อมกระดานดำออกมาด้านหลังก็เป็นชั้น
ป. 4 พ่อครูดีก็เริ่มวิชาภาษาไทย...⁶²

การนำเสนอปัญหาด้านการขาดแคลนอาคารเรียนและบุคลากรครูอาจเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ภาครัฐ
ที่ไม่สามารถจัดการการให้บริการด้านการศึกษาได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ทำให้เด็ก
นักเรียนในพื้นที่ห่างไกลต้องประสบกับความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา

ปัญหาข้างต้นได้รับการแก้ไขในรูปแบบของการสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาสทาง
การศึกษาโดยมีมูลนิธิหนังสือพิมพ์เป็นผู้สร้างอาคารเรียนถาวรให้ เรียกว่าเป็นความโชคดีของเด็ก
นักเรียนที่มูลนิธิหนังสือพิมพ์มาสร้างอาคารเรียนให้

...โชคดีแล้วที่มูลนิธิหนังสือพิมพ์มาสร้างอาคารให้ มิเช่นนั้นแล้วคงจะได้
เรียนอาคารเพิงหมาแหงนให้ลมโกรก ฝนสาดไปอีกหลายปีกว่าจะได้
งบประมาณสร้าง...⁶³

⁶¹ โชติ ศรีสุวรรณ, *โรงเรียนริมทุ่งกว้าง*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2542),
หน้า 9-10.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

การใช้คำว่า“โชคดี”ในการอธิบายสาเหตุที่มีอาการเรียนถาวรถือว่าเป็นการมองสาเหตุในแง่บวกของความประจวบเหมาะทางสถานการณ์⁶⁴ เป็นการใช้โลกทัศน์แบบ“ดวง”มาอธิบายเหตุการณ์ที่มูลนิธิหนังสือพิมพ์สร้างอาคารเรียนให้ คงเป็นการยอมรับสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นว่าเป็นสิ่งที่มีอาจควบคุมได้ หรือมีอาจเปลี่ยนแปลงได้ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการยอมรับ“ดวง”เป็นการแสดงถึงการยอมรับความชอบธรรมของเหตุการณ์หรือความเป็นไปในชีวิตของเราด้วย⁶⁵ นอกจากนี้ยังมีการใช้โลกทัศน์แบบ“ที่พึ่ง”เห็นได้จากการคลี่คลายปัญหาด้านการขาดแคลนอาคารเรียนโดยวิธีการบริจาคของมูลนิธิแห่งหนึ่ง วิธีคิดที่คาดหวังกับการพึ่งพาผู้อุปถัมภ์หรือผู้ใจบุญที่มีต่อผู้ยากไร้เป็นวิธีคิดที่เป็นไปตามโลกทัศน์ของคนไทยที่เน้นบทบาทของผู้มียศศักดิ์และอำนาจวาสนาให้ช่วยเหลือ เกื้อกูล และปกป้องผู้ที่ด้อยกว่า⁶⁶ อาจเป็นการปลูกฝังระบบอุปถัมภ์หรือความคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาให้กับเด็ก

อันที่จริงแล้วการมีอาคารเรียนถาวรเป็นสิทธิอันพึงมีของเด็กนักเรียนในท้องที่ห่างไกล การมองข้ามประเด็นเกี่ยวกับสิทธิทำให้เด็กไม่ได้เรียนรู้ที่ปกป้องหรือเรียกร้องสิทธิของตนในการได้รับการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพจากภาครัฐ ขณะเดียวกันอาจไม่ให้ความสำคัญกับการวิจารณ์ความบกพร่องของหน่วยงานราชการที่ไม่สามารถกระจายบริการทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งๆที่เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐบาล อย่างไรก็ตาม เราต้องไม่ลืมว่าแนวคิดเรื่องสิทธิและความเสมอภาคเป็นกรอบความคิดที่อาจยังไม่สามารถเข้าถึงคนไทยทุกกลุ่มได้ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม แนวคิดเรื่องสิทธิและความเสมอภาคกำลังเป็นกรอบการมองชีวิตที่สำคัญอีกกรอบหนึ่งในสังคมไทยซึ่งส่งผลให้การยอมรับความเหลื่อมล้ำทางสังคมน้อยลง ดังจะเห็นได้จากการประท้วงจากกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มแรงงานกลุ่มต่างๆ⁶⁷

⁶⁴ เนื่องน้อย บุญเนตร, “โชค,” ใน คำ: ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย, สุวรรณฯ สถาบันฯและเนื่องน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 43.

⁶⁵ เนื่องน้อย บุญเนตร, “ดวง,” ใน คำ: ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย, สุวรรณฯ สถาบันฯและเนื่องน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 60-61.

⁶⁶ ม.ร.ว.อภิน รัตพัฒน์, “ที่พึ่ง,” ใน คำ: ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย, สุวรรณฯ สถาบันฯและเนื่องน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 286.

⁶⁷ เนื่องน้อย บุญเนตร, “จวง,” ใน คำ: ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย, สุวรรณฯ สถาบันฯและเนื่องน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 62.

4.2 สังคมในกลุ่มเพื่อน

สังคมนอกบ้านของเด็กไม่ได้มีแต่เพียงสังคมในโรงเรียนเท่านั้น ยังมีสังคมในกลุ่มเพื่อนซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของเด็กที่เป็นมิตร การรวมกลุ่มกันมักเกิดจากการที่เด็กมีความต้องการและความสนใจร่วมกัน การแบ่งปันความทุกข์และความสุขร่วมกัน รวมทั้งการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ตลอดจนการช่วยกันแก้ไขปัญหาหรือช่วยเหลือเจือจานระหว่างกัน ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็กที่มีความเป็นมิตรต่อกันถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ที่ช่วยให้เด็กพร้อมในการปรับตัวเข้าสู่สังคมในระดับที่ขยายวงกว้างมากขึ้นกว่าในระดับของครอบครัว หรือช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ทักษะในการเข้าสังคม เห็นได้จากการวิเคราะห์หัวข้อย่อยทั้งสามหัวข้อ คือ หัวข้อแรก “การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม” ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทักษะในการเข้าสังคมของเด็กที่พบทั้งในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทย สำหรับการรวมกลุ่มของเด็กไม่ได้พบแต่ลักษณะร่วมกันเท่านั้น ยังมีลักษณะและเป้าหมายที่แตกต่างกันด้วย การรวมกลุ่มของเด็กที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของเยอรมัน คือ “การเรียกร้องของเด็ก” ส่วนการรวมกลุ่มของเด็กที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของไทย คือ “สามัคคีคือพลัง”

4.2.1 “การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม”: การรวมกลุ่มของเด็กที่พบทั้งในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทย

วัยเด็กตอนกลาง*เป็นช่วงที่เด็กใช้เวลาอยู่กับเด็กด้วยกันมากกว่าใช้เวลาอยู่กับผู้ใหญ่ ทำให้การรวมกลุ่มมีความสำคัญสำหรับเด็ก ในการรวมกลุ่มกันช่วยให้เด็กเป็นอิสระจากการควบคุมของผู้ใหญ่⁶⁸ ขณะเดียวกันเด็กมีโอกาสดูแลความในใจที่ไม่กล้าเล่าให้ผู้ใหญ่ฟัง นอกจากนี้เพื่อได้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม เด็กเรียนรู้ที่ยอมรับค่านิยมและหลักปฏิบัติประจำกลุ่ม⁶⁹

* วัยเด็กตอนกลางในตำราจิตวิทยาพัฒนาการเด็กแต่ละเล่มระบุตัวเลขอายุแตกต่างกันไปบ้าง สำหรับบางเล่มระบุว่าอายุ 6-11 ปีบ้าง ส่วนบางเล่มระบุว่าอายุ 6-12 ปีบ้าง แต่สำหรับบางเล่มระบุว่าอายุ 6-12/13 ปีบ้าง (Diane E. Papalia, Sally Wendkos Olds and Ruth Duskin Feldman, *A Child's World: Infancy Through Adolescence*, p. 10. , John W. Santrock, *Child Development*, p. 17 และ Roberta M. Bems, *Child, Family, School, Community: Socialization and Support*, p. 294.)

⁶⁸ Roberta M. Bems, *Child, Family, School, Community: Socialization and Support*, p. 295. William A. Corsaro, *The Sociology of Childhood*, 2nd ed., (California: Pine Forge, 2005), p. 149.

⁶⁹ Diane E. Papalia, Sally Wendkos Olds and Ruth Duskin Feldman, *A Child's World: Infancy*

แม้ว่าจะไม่เห็นด้วยก็ตามที่ แต่ต้องเคารพและทำตามกฎกติกาของกลุ่ม การได้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มพบได้ในนวนิยายหลายเรื่อง ในที่นี้เลือกวรรณกรรมเด็กของเยอรมันเรื่อง *เจ้ามันฝรั่งทอดที่น่าฉงน* ของมิเชลและวรรณกรรมเด็กของไทยเรื่อง *โรงเรียนไม้ไผ่* ของวงเดือน ทองเจียว เป็นตัวอย่างในการศึกษา

ในเรื่อง *เจ้ามันฝรั่งทอดที่น่าฉงน* นำเสนอมิตรภาพระหว่างเด็กสองคนที่ชื่อนอรา (Nora) กับคอนราต (Conrad) ทั้งคู่สามารถจับคู่กันได้เพราะมีความสนใจร่วมกัน คือดนตรี พวกเขาลองฝึกฝนดนตรีประเภทป๊อปของโดยนอราเล่นขลุ่ยส่วนคอนราตเล่นคีย์บอร์ด ด้วยเหตุที่รักดนตรีเหมือนกันช่วยให้มิตรภาพระหว่างนอราคับคอนราตสนิทสนมกันมากขึ้น หลังจากที่ทั้งคู่มีปฏิสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันทำให้นอราทราบว่าคอนราตอ่อนวิชาคณิตศาสตร์มาก และมักโดดเรียนในวันที่มีการทดสอบวิชาคณิตศาสตร์ ในฐานะเพื่อนนอราได้เตือนสติ⁷⁰ คอนราตว่าการโดดเรียนไม่ได้ช่วยให้อะไรดีขึ้น ตัวเขาเองต้องพยายามทำวิชานี้ให้ได้ นอราไม่เพียงแต่เตือนคอนราตด้วยความหวังดีเท่านั้น เธอยังได้ชวนคอนราตมาทำการบ้านวิชาคณิตศาสตร์ด้วยกัน ข้อเสนอของนอราที่ช่วยติววิชาคณิตศาสตร์ให้กับคอนราตนั้นเขายินดีรับข้อเสนออย่างเต็มใจ เห็นได้ว่ามิตรภาพระหว่างนอราคับคอนราตเป็นไปในลักษณะของการมีงานอดิเรกร่วมกันและการช่วยเหลือ⁷¹ ด้านการเรียนที่นอราทำให้กับคอนราต หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเด็กทั้งสองคนกลายเป็นคู่หูที่ผูกใจกัน⁷² เพราะทั้งคู่เข้ากันได้ดี มีความสนใจร่วมกัน และตอบสนองความต้องการของกันและกัน นำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนม และไว้วางใจซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้นอรายังได้ช่วยเหลือคอนราตโดยการขอให้เพื่อนร่วมชั้นเรียนเรียกคอนราตด้วยชื่อของเขา คอนราตมักรับประทานมันฝรั่งทอดในช่วงพักรับประทานอาหารว่างทุกวัน เพราะแม่ของเขาขาย ทำให้เพื่อนตั้งฉายาเขาว่า “เจ้ามันฝรั่งทอด” (Pommes มาจากคำว่า Pommes frites หมายถึงมันฝรั่งทอด) นอราได้กำหนดเงื่อนไขกับเพื่อนร่วมชั้นเรียน โดยเธอกับคอนราตยินดีแสดงดนตรีหากเพื่อนร่วมชั้นเรียนเลิกเรียกคอนราตว่าเจ้ามันฝรั่งทอด

Through Adolescence, p. 485.

⁷⁰ John W. Santrock, *Child Development*, 11th ed., (New York: McGraw-Hill, 2007), p. 512

⁷¹ *Ibid.*, p. 512.

⁷² *Ibid.*, p. 512.

Ich spiele nämlich nur unter einer Bedingung... Die sollen auch nicht mehr "Pommes" sagen.⁷³

การเจรจาต่อรองครั้งนี้สร้างความตึงตันให้กับคอนราตจนพูดไม่ออก การจัดการแก้ไขให้เพื่อนร่วมชั้นเรียนยอมรับที่เรียกคอนราตว่าคอนราตสำเร็จลุล่วง

...dass die andern auch dafür waren, den "Pommes" abzuschaffen.⁷⁴

การกระทำของนอราแสดงถึงบทบาทของเพื่อนสนิทที่มีส่วนช่วยคอนราตให้สามารถดำรงอัตตาหรือตัวตนของเขาไว้ได้⁷⁵ ชื่อของแต่ละคนนั้นเป็นการแสดงตัวตนสำหรับคนรอบข้างและในสังคม การที่เพื่อนปฏิเสธที่เรียกชื่อของเข่าว่า "คอนราต" แต่กลับเรียกเข่าว่า "เจ้ามันฝรั่งทอด" แทน คงเป็นการบ่งบอกว่าเพื่อนของเขาขาดความเคารพในการเป็นบุคคลคนหนึ่งของคอนราต หรือไม่ได้ตระหนักถึงตัวตนของคอนราตนั่นเอง นอราใช้โอกาสที่เพื่อนร่วมห้องต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากเธอกับคอนราต พวกเขาต้องการให้ทั้งคู่แสดงดนตรีในฐานะที่เป็นตัวแทนห้องในงานโรงเรียน เห็นได้ว่านอรารู้จักที่ต่อรองกับเพื่อน⁷⁶ การกระทำของนอราประสบความสำเร็จได้เนื่องจากนอรามีอำนาจในการต่อรอง เธออยู่ในฐานะของผู้ที่กำหนดเงื่อนไขได้เนื่องจากทั้งสองคนมีความสามารถด้านดนตรีมาต่อรองกับเพื่อนร่วมชั้นได้ ในขณะที่เพื่อนร่วมชั้นเรียนอยู่ในฐานะของผู้ที่ต้องทำตามเงื่อนไข เท่ากับว่ามิตรภาพระหว่างเด็กกับเด็กอาจปรากฏในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สามารถต่อรองกันได้

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็กไม่ใช่เรื่องการต่อรองกันได้เท่านั้น แต่ยังคงอยู่บนพื้นฐานของการตัดสินความเป็นธรรมระหว่างเด็ก เห็นได้จากเหตุการณ์ไฟไหม้เล็กน้อยที่ห้องเตรียมงาน นอราในฐานะที่เป็นคนจุดเทียนในห้องนั้นระหว่างที่ทำงานทำให้ถูกผู้อำนวยการโรงเรียนตำหนิที่เธอประมาทเลินเล่อที่ไม่ได้ดับเทียน แต่เธอยืนยันว่าเธอดับเทียนแล้ว อันที่จริงแล้วนอราไม่ใช่คนผิด อัวสิน่า (Ursina) ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนคนหนึ่งของนอราเป็นคนมาจุดเทียนต่อจากนอราแล้วลืมดับเทียน แต่เธอไม่กล้ายอมรับผิดในวันที่ผู้อำนวยการมาสอบถาม ต่อมาอัวสิน่าได้ยอมรับผิดในวันรุ่งขึ้น

...Ich bin schuld.⁷⁷

⁷³ Tilde Michels, *Ausgerechnet Pommes* (München: Deutscher Taschenbuch, 1998), p. 108.

⁷⁴ Ibid., p. 110.

⁷⁵ John W. Santrock, *Child Development*, p. 512.

⁷⁶ William A. Corsaro, *The Sociology of Childhood*, p. 114.

⁷⁷ Tilde Michels, *Ausgerechnet Pommes*, p. 118.

จากการปกปิดความผิดมาสู่การเปิดเผยและยอมรับผิดคงแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบที่มีต่อการกระทำของตน ช่วงเวลาที่อัสลิน่าไม่กล้ายอมรับผิดเป็นการตัดสินใจจากความเห็นแก่ตัว⁷⁸ เป็นไปได้ที่อัสลิน่ากลัวการถูกลงโทษจึงเลือกที่ปกปิดความผิดของตน แต่อัสลิน่ายังรู้จักผิดชอบชั่วดี ทำให้เธอยอมสารภาพผิดต่อหน้าเพื่อนร่วมชั้นเรียน ทว่าการยอมรับผิดนี้อาจเรียกร้องความเห็นใจจากเพื่อนได้ โดยเฉพาะนอรา ทั้งนอราและเพื่อนร่วมชั้นเรียนคิดว่า การกระทำของอัสลิน่าเป็นสิ่งที่เลวร้าย

Gemein und fies war das!...Die andern in der Klasse fanden das auch...⁷⁹

พวกเขาลงโทษอัสลิน่าด้วยการปฏิเสธที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วยและยังต้องการปลดอัสลิน่าออกจากความเป็นพิธีกรในงานโรงเรียน เป็นการพิพากษาโทษเด็กโดยเด็กด้วยกัน การที่อัสลิน่าถูกเพื่อนร่วมห้องคว่ำบาตรเนื่องจากเธอขาดความซื่อสัตย์และความกล้าที่ยอมรับผิด แต่เมื่อเธอรู้จักสำนึกผิด เธอได้รับการให้อภัยในเวลาต่อมา และเพื่อนยินดีให้เธอกลับมารับหน้าที่พิธีกรอีกครั้ง ทำให้ความสัมพันธ์ของเด็กกลุ่มนี้ปราศจากความขัดแย้งและดำเนินไปอย่างราบรื่น เด็กกลุ่มนี้อยู่ร่วมกันโดยใช้หลักจริยธรรมเป็นตัวชี้นำปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน หากเพื่อนคนใดมีพฤติกรรมที่ไร้คุณธรรมจะถูกกลุ่มเพื่อนตัดความสัมพันธ์ คงบ่งบอกว่าการมีคุณธรรมเป็นปัจจัยตัดสินเด็กในการได้รับการยอมรับหรือถูกปฏิเสธจากเพื่อน พวกเขาสามารถไตร่ตรองปัญหาทางศีลธรรม ขณะเดียวกันเด็กให้ความสำคัญกับการเป็นที่ยอมรับจากผู้อื่น หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็กที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรมและคุณธรรมช่วยส่งเสริมมิตรภาพที่ดีต่อกันระหว่างเด็ก

การนำเสนอมิตรภาพระหว่างเด็กในแง่มุมของการเรียนรู้ที่ปรับตัวอยู่ร่วมกัน มิได้พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของเยอรมัน แต่ยังพบได้ในวรรณกรรมเด็กของไทยด้วยเช่นกัน เช่นในเรื่อง *โรงเรียนไม้ไผ่* ในเรื่องนี้ได้นำเสนอกฎของเด็กรักเรียนชั้นประถมปีที่ 5 ที่ได้สร้างข้อห้ามเพื่อการอยู่ร่วมกันในห้องเรียน ดังนี้

1. ห้ามใส่รองเท้าเข้ามาในห้องเรียน
2. ห้ามนำอาหาร ขนมหรืออื่นๆ เข้ามากิน
3. เวลาครูสอนห้ามคุยกันเสียงดัง

⁷⁸ Fergus P. Hughes, Lloyd D. Noppe and Ilene C. Noppe, *Child Development* (New Jersey: Prentice Hall, 1996), p. 338.

⁷⁹ Tilde Michels, *Ausgerechnet Pomes*, p. 119.

4. ห้ามเล่นยาง หรือการพนันทุกชนิด⁸⁰

การสร้างระเบียบหรือกติกาในการอยู่ร่วมกันของเด็กโดยเด็กด้วยกัน⁸¹ เป็นการกำหนดข้อตกลงในการยอมรับเฉพาะเพื่อนที่สามารถปฏิบัติตามแบบแผนพฤติกรรมที่กล่าวมาข้างต้น ขณะเดียวกันปฏิเสธเพื่อนที่ไม่สามารถปฏิบัติตามข้อตกลงระหว่างกลุ่มได้ การกำหนดข้อห้ามอาจหมายความว่าเด็กรู้จักใช้อำนาจ เป็นวิธีคิดของเด็กที่ถูกหล่อหลอมจากครูซึ่งมักกำหนดให้เด็กทำตามผู้ใหญ่

เด็กนักเรียนกลุ่มนี้ไม่เพียงแต่สร้างกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน หากเด็กยังได้พิจารณาโทษระหว่างเด็กด้วยกันเองสำหรับเด็กที่ละเมิดกฎกติกาของกลุ่ม

พวกผมได้ตกลงกันแล้วว่า ถ้าใครทำผิด พวกผมจะลงโทษกันเอง⁸²

การพิจารณาโทษของเด็กโดยเด็ก ขณะเดียวกันก็กดดันผู้ใหญ่ให้มีส่วนร่วมในการพิจารณาโทษหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเด็กไม่ต้องการให้ผู้ใหญ่มาข้องเกี่ยว เพื่อเด็กจะได้เป็นอิสระจากการควบคุมของผู้ใหญ่⁸³ สำหรับผลการพิจารณาโทษได้ระบุให้ผู้กระทำผิดขุดดินจอมปลวกวันละ 5 บุงก็เป็นเวลา 14 วัน แต่เป็นความผิดครั้งแรกและผู้ทำผิดได้ยอมรับผิดจึงลดเหลือ 7 วัน อาจเห็นได้ว่าผลการพิจารณาโทษและการลดหย่อนโทษเป็นการเลียนแบบวิธีการของผู้ใหญ่ที่กระทำในศาล นั่นคงแสดงว่าเด็กยังเห็นพฤติกรรมของผู้ใหญ่เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นต้นแบบได้

เป็นที่น่าสังเกตว่าเด็กที่จับกลุ่มเป็นเพื่อนกันมักเป็นเด็ก ๆ ที่อยู่ในชั้นเรียนเดียวกันมากกว่าเป็นการจับกลุ่มของเด็กในครอบครัวเดียวกันหรือผู้ที่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกัน เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบครอบครัวและอัตราการเกิดในสังคมเยอรมันกับสังคมไทยที่ต่ำลงทำให้จำนวนเด็กในแต่ละครอบครัวลดลง ขณะเดียวกันเป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบครอบครัวที่มีแนวโน้มในการเปลี่ยนจากครอบครัวขยายขนาดใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวขนาดเล็ก

⁸⁰ วงเดือน ทองเจียว, *โรงเรียนไม่ไว้* (กรุงเทพมหานคร: ก.ไก่, 2532), หน้า 26.

⁸¹ Roberta M. Bems, *Child, Family, School, Community: Socialization and Support*, p. 297

⁸² วงเดือน ทองเจียว, *โรงเรียนไม่ไว้*, หน้า 54.

⁸³ William A. Corsaro, *The Sociology of Childhood*, p. 149.

อาจสรุปได้ว่าเด็กที่มีความเป็นมิตรให้แกกันนั้นเป็นไปได้หากเด็กมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ตัดเทียมกันและเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมและจริยธรรม ส่งผลให้เด็กมีทัศนคติที่ดีต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนกับผู้อื่นต่อไป นอกจากนี้มิตรภาพระหว่างเด็กมักปรากฏในลักษณะของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การให้คำแนะนำหรือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน การเจรจาต่อรองระหว่างกัน การมีความสนใจร่วมกันและการประกอบกิจกรรมด้วยกัน ท่ามกลางมิตรภาพระหว่างเด็กบางครั้งอาจเกิดความขัดแย้งระหว่างกันแต่เด็กไม่ก่อให้เกิดความรุนแรงต่อกันเพราะเด็กสามารถแก้ไขความขัดแย้งได้หรือรู้จักที่ประนีประนอมระหว่างกัน

4.2.2 การรวมกลุ่มของเด็กที่มีลักษณะเฉพาะในวรรณกรรมเด็ก

ในขณะที่ “การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม” เป็นการรวมกลุ่มของเด็กที่ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ทักษะในการเข้าสังคมของเด็กซึ่งเป็นลักษณะและความสำคัญของการรวมกลุ่มของเด็กที่พบทั้งในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทย สำหรับการรวมกลุ่มของเด็กไม่ได้พบแต่ลักษณะที่คล้ายคลึงกันเท่านั้น ยังพบการรวมกลุ่มของเด็กที่มีลักษณะและเป้าหมายที่แตกต่างกันด้วย “การเรียกร้องของเด็ก” เป็นการรวมกลุ่มของเด็กที่มีลักษณะและเป้าหมายที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของเยอรมัน ส่วน “สามัคคีคือพลัง” เป็นการรวมกลุ่มที่มีลักษณะและเป้าหมายที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของไทย

4.2.2.1 “การเรียกร้องของเด็ก”: การรวมกลุ่มของเด็กที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของเยอรมัน

สำหรับเรื่องเหตุเกิดในแต่ละวัน ของโบเย เล่าถึงการรวมกลุ่มของเด็กสามคน นั่นคือ อันนา (Anna) กับเพื่อนอีก 2 คนคือ จีเซอ (Geesche) และสเวน-โอลิเวอร์ (Sven-Oliver) ซึ่งตระหนักถึงความสำคัญของสนามเด็กเล่นและเห็นว่าเป็นเรื่องเลวร้ายที่ไม่มีใครเรียกร้องให้ซ่อมแซมและปรับปรุงสนามเด็กเล่น

... was für eine Sauerei das mit dem Spielplatz ist? Dass die Kleinne jetzt schon seit zwei Jahren nicht mehr vernünftig draußen spielen können?

Und kein Mensch macht was dagegen, das regt mich so auf!⁸⁴

ด้วยเหตุที่สนามเด็กเล่นเพียงแห่งเดียวในละแวกบ้านของเธอถูกปิดมาแล้ว 2 ปีเนื่องจากพบว่าพื้นสนามมีพิษไดออกซิน เธอจึงเป็นตัวตั้งตัวตีในการเรียกร้องให้ซ่อมแซมสนามเด็กเล่นเพื่อสามารถใช้ได้อีกพร้อมกับชวนจีเซอและสเวน-โอลิเวอร์ ให้เข้าร่วมโครงการของเธอด้วย การรวมกลุ่มของเด็กเพื่อเรียกร้องสนามเด็กเล่นเป็นการแสดงให้เห็นบทบาทของเด็กที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีจิตสำนึกต่อสังคมในแง่มุมมองของการเรียกร้องพื้นที่สาธารณะ คือ สนามเด็กเล่น เนื่องจากมีความเชื่อว่าหากเด็กไม่มีสนามวิ่งเล่นเป็นของตัวเองโดยเฉพาะอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กในแง่มุมมองของการเรียนรู้⁸⁵ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าการไม่มีสนามเด็กเล่นทำให้เด็กมีข้อจำกัดในการเรียนรู้ ขณะเดียวกันเด็กอาจถูกรอบงำและถูกควบคุม ตรงกันข้ามกับความเชื่อเกี่ยวกับเด็กที่ได้เล่นในสนามเด็กเล่นจะส่งผลให้เด็กได้มีอิสระทั้งด้านการเคลื่อนไหวและอิสระในการแสดงความคิดเห็นซึ่งจะช่วยขยายประสบการณ์และทักษะในการเรียนรู้ ดังนั้นการมีสนามเด็กเล่นจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็ก นอกจากนี้การที่เด็กมีสนามเด็กเล่นคงเป็นการยืนยันตัวตนของเด็กในที่สาธารณะด้วยเช่นกัน หากไม่มีสนามเด็กเล่นอาจหมายความว่าเด็กไร้ตัวตนในที่สาธารณะ

แผนการเรียกร้องสนามเด็กเล่นจึงได้เริ่มขึ้นโดยเด็กทั้งสามคนซึ่งได้ปรึกษาหารือและลงความเห็นว่าจะอ้างทางโทรศัพท์ว่าพวกตนเป็นตัวแทนจากรายการสารคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในสื่อโทรทัศน์ท้องถิ่นต้องการเสนอข่าวเกี่ยวกับสนามเด็กเล่นที่มีปัญหา โดยที่อันนาจะสมมุติบทบาทว่าเป็นเลขานุการผู้มีหน้าที่ต่อสายให้นายของตน คือ ดร.บลิทซ์ (Blitz) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผู้รับบทบาทโดยสเวน-โอลิเวอร์ เขาได้ตัดเสียงให้เป็นเสียงของผู้ใหญ่ทำให้ฟังแล้วน่าเชื่อถือ สเวน-โอลิเวอร์หรือดร.บลิทซ์ กล่าวว่าพวกตนต้องการขอสัมภาษณ์นายกเทศมนตรีเกี่ยวกับประเด็นนี้ในวันที่มีการประชุมประจำเดือน ทำให้นายกเทศมนตรีและคณะรู้สึกตื่นเต้นและรอคอยการมาของสื่อโทรทัศน์ และระหว่างการประชุมนายกเทศมนตรียังได้ถามถึงสื่อโทรทัศน์หลายครั้ง

Das Fernsehen ist immer noch nicht da?... Ist das Fernsehen da?,
fragte der Bürgermeister ...⁸⁶

⁸⁴ Kirsten Boie, *Jeder Tag ein Happening* (München: Deutscher Taschenbuch, 1999), p. 42.

⁸⁵ Available from

<http://www.jugendamt-gelsenkirchen.de/foerdern/Spicelplaetze/Kinderspielplaetze.asp>

⁸⁶ Kirsten Boie, *Jeder Tag ein Happening*, p. 119-120.

อันนากับเพื่อนเข้าใจใช้จิตวิทยาจับธรรมชาติของคนมาเล่น นายกเทศมนตรีในฐานะนักการเมือง
ท้องถิ่นยอมปรารถนาที่มีโอกาสได้สัมภาษณ์ออกรายการโทรทัศน์เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์
คงบ่งบอกได้ว่าแผนการของอันนากับผองเพื่อนเป็นการยั่วล้อบุคลิกของนักการเมือง ในแง่มุมมองของ
การมีพฤติกรรมที่มักตอบรับโอกาสในการประชาสัมพันธ์ตนเอง

อันนาในฐานะที่เป็นผู้ริเริ่มจึงได้วางตนเป็นตัวแทนของกลุ่มในการเรียกร้องเรื่อง
การซ่อมแซมสนามเด็กเล่นต่อหน้านายกเทศมนตรีและคณะผู้บริหาร

Wir sind wegen dem Spielplatz hier!... Wir haben zwei Jahre lang
gefragt!...Und nie ist was passiert, und darum verlangen wir jetzt...⁸⁷

อันนาประกาศความต้องการของตนอย่างชัดเจนและต่อว่าการทำงานของนายกเทศมนตรีและคณะ
ซึ่งไม่ปรากฏความคืบหน้าใดๆเกี่ยวกับสนามเด็กเล่น นอกจากนี้อันนายังได้โจมตีพฤติกรรมของ
นักการเมืองที่ไม่รักษาคำพูด

Das sagen Sie immer!, rief ich... und es gibt zu diesem Thema nichts
weiter zu sagen.⁸⁸

อันนายังก่อต่อไปอีกว่าเด็กคงไม่สำคัญเท่ารถ ถ้าเป็นลานจอดรถมีปัญหาผู้ใหญ่คงรีบมาแก้ไข

...aber wenn es ein Parkplatz wäre, rief ich wieder, wenn es nicht die
Kinder wären, die zwei Jahre ohne Spielplatz sein müssen, sondern die
Autos, die zwei Jahre auf einen Parkplatz verzichten müssten, dann wäre
schon längst was passiert! Dann wäre es ihnen nicht zu teuer!⁸⁹

คู่เชิงเปรียบเทียบระหว่างเด็กกับรถ และสนามเด็กเล่นกับลานจอดรถที่อันนาก่อตัวอย่างนั้นเป็นการ
วิพากษ์วิจารณ์ผู้ใหญ่ที่เห็นว่าเรื่องของตนสำคัญกว่าเรื่องของเด็ก บทบาทของอันนาในฉากนี้คง
เป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทของเด็กที่มีอิสระทางความคิดหรือมีความเป็นตัวของตัวเอง และมี
จิตสำนึกต่อสังคมซึ่งเป็นลักษณะของเด็กในอุดมคติของสังคมนิยมเยอรมัน

ในขณะที่บทบาทของเด็กที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กเป็นตัวละครในอุดมคติ
ส่วนตัวละครผู้ใหญ่เป็นตัวละครตามแบบฉบับ เห็นได้จากตัวละครนายกเทศมนตรี เมื่อถูกอันนา
เรียกร้องให้ปรับปรุงสนามเด็กเล่น นายกเทศมนตรีไม่ได้พูดถึงประเด็นนี้ แต่กลับกล่าวยกย่องว่า
เด็กเป็นสมาชิกที่มีค่าของสังคม

⁸⁷ Ibid., p. 117.

⁸⁸ Ibid., p. 119.

⁸⁹ Ibid., pp. 117-118.

Bei uns sind auch Kinder vollwertige Mitglieder der Gemeinschaft.⁹⁰

ขณะเดียวกันยังได้ชื่นชมเด็กๆ ที่กล้าแสดงความคิดเห็นและมีจิตสำนึกรักประชาธิปไตย พร้อมกับย้ำให้เด็กจรรู้ว่าทุกอย่างที่เด็กต้องการไม่ได้ง่ายอย่างที่คิด

...ich begrüße es, dass ihr euch selbst enrer Angelegenheiten annehmt.

Das nenne ich früh erwachtes Demokratiebewusstsein!...Trotzdem muss

ich euch sagen: Es ist alles nicht so einfach, wie ihr euch das denkt.⁹¹

เห็นได้ว่านายกเทศมนตรีมีได้ตอบรับหรือตอบปฏิเสธอย่างชัดเจน เป็นการตอบคำถามที่ไม่ตรงตามประเด็น นายกเทศมนตรีได้เบี่ยงเบนประเด็นจากสนามเด็กเล่นมาเป็นการแสดงความรู้สึกชื่นชมเด็กที่มีวุฒิภาวะทางความคิดเพื่อให้เด็กรู้สึกปราบปลื้มกับคำชม แต่ในขณะเดียวกันยังคงย้ำว่าพวกเด็กๆ ยังไร้เดียงสาจึงไม่เข้าใจขั้นตอนของการทำงาน นายกเทศมนตรีไม่ได้เห็นเด็กเป็นคนสำคัญอย่างแท้จริงตามที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ นายกเทศมนตรีให้ความสำคัญกับการสรรหาถ้อยคำที่น่าประทับใจมาพูดให้เด็กฟัง แต่ไม่ได้ใส่ใจกับความหมายของถ้อยคำเหล่านี้ อาจกล่าวได้ว่าเขามีวาทศิลป์ในการพูด แต่ขาดความจริงใจต่อการรักษาคำพูดคงจัดได้ว่าเป็นการวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมตามแบบฉบับของนักการเมืองที่มีความสามารถด้านการพลิกแพลงถ้อยคำ

นอกจากการวิพากษ์วิจารณ์นักการเมืองโดยให้ตัวละครเด็กเป็นผู้นำเสนอความคิดของนักเขียนแล้ว นักเขียนยังได้วิพากษ์วิจารณ์การทำหน้าที่ของสื่อมวลชนโดยผ่านตัวละครเด็กในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นมิได้ลงข่าวการเรียกร้องสนามเด็กเล่นของเด็กๆ ทั้งๆที่สื่อขอสัมภาษณ์เด็กๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ อาจเป็นผลมาจากการคัดกรองข่าว การคัดเลือกข่าวอาจสื่อได้ว่านักการเมืองสามารถครอบงำสื่อบางประเภทได้ เป็นไปได้ที่นักการเมืองอาจอยู่ในฐานะผู้อุปถัมภ์สื่อหรือเป็นเจ้าของสื่อส่งผลให้สื่อมีหน้าที่เขียนข่าวเพื่อประชาสัมพันธ์หรือสนับสนุนนักการเมือง ทำให้อันนาอดไม่ได้ที่ตั้งคำถามถึงเสรีภาพของสื่อ คำว่าเสรีภาพของสื่ออาจเป็นสิ่งที่ผู้บริโภควาดหวังจากสื่อให้มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการนำเสนอข่าวโดยตีแม่เฉพาะข้อเท็จจริงเท่านั้น อย่างไรก็ตาม สิ่งเป็นข้อเท็จจริงอาจสามารถกำหนดขึ้นเองได้ หากผู้กำหนดเป็นผู้มีอำนาจในสังคม เขาย่อมมีอิทธิพลในการกำหนดข้อมูลสำหรับให้ประชาชนรับรู้ ขณะเดียวกันคำว่าเสรีภาพของสื่ออาจถูกนำไปใช้โดยบิดเบือนให้หมายความว่าสื่อมีอิสระเสรีในการนำเสนอข่าวได้ตามใจชอบ ทำให้อันนากับเพื่อนมีทัศนคติเชิงลบต่อการทำหน้าที่ของสื่อ เด็กกลุ่มนี้ได้เรียนรู้ว่าในสังคมที่มีความก้าวหน้า

⁹⁰ Ibid., p. 131.

⁹¹ Ibid., p. 115.

ทางด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศหรือที่เรียกกันว่าสังคมที่ไม่มีการปิดกั้นข้อมูลข่าวสาร แต่ยังมีสื่อที่ไร้จรรยาบรรณซึ่งยังคงดำเนินกิจการต่อไปได้

ความผิดหวังที่มีต่อบทบาทของสื่อและนักการเมืองทำให้อันนาโกรธจนกระทั่งต้องการกลั่นแกล้งผู้ใหญ่ด้วยการนำหินมากองไว้ที่ลานจอดรถ เธอหวังว่าผู้ใหญ่จะได้สำนึกเกี่ยวกับข้อเรียกร้องของพวกเธอในระหว่างที่เก็บกองหินออกไป ทว่าสเวน-โอลิเวอร์ปฏิเสธที่ทำเช่นนั้น เนื่องจากเป็นการกระทำที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใด สเวนในฐานะเพื่อนได้เตือนสติอันนาให้กระทำสิ่งใดโดยคำนึงถึงเหตุผล มิใช่ใช้อารมณ์ เพื่อนอย่างสเวนเป็นเพื่อนที่หวังดีต่อเพื่อน เขาให้คำแนะนำที่เหมาะสมกับอันนา แม้ว่าพวกเขาจะต้องประสบกับความล้มเหลวในการเรียกร้องครั้งนี้ แต่พวกเขาไม่เลิกความพยายามหรือท้อแท้ การรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องการซ่อมแซมสนามเด็กเล่นครั้งนี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่าเด็กมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ด้วยตัวเองและมีจิตสำนึกต่อชุมชนของพวกเขา การรวมกลุ่มของเด็กทำให้พวกเขาได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน การแบ่งปันความคิดเห็น และการแบ่งหน้าที่ระหว่างกัน ขณะเดียวกันพวกเขาได้เรียนรู้ที่ยอมรับความล้มเหลว ทว่าพวกเขาไม่ยอมแพ้หรือรู้สึกสิ้นหวัง ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้สูงที่พวกเขายังคงมุ่งมั่นในการเรียกร้องสนามเด็กเล่นต่อไป

4.2.2.2 “สามัคคีคือพลัง”: การรวมกลุ่มของเด็กที่พบเฉพาะในวรรณกรรมเด็กของไทย

จากตัวอย่างที่ยกมาศึกษาในหัวข้อก่อนหน้านี้อธิบายได้ว่าการรวมกลุ่มกันของเด็กในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันเป็นไปได้ในลักษณะที่เด็กมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีความเป็นตัวของตัวเอง ส่วนวรรณกรรมเด็กของไทยผูกเรื่องในลักษณะที่ผู้ใหญ่วางกรอบให้เด็กมีความสามัคคีพบได้ในวรรณกรรมเด็กของไทยหลายเรื่อง ในที่นี้ยกตัวอย่างจากเรื่องเพื่อนบ้าน เพื่อนรักของมานพ แก้วสนิทและลมหายใจวิทย์เยาว์ ของยูร กมลเสรีรัตน์ เป็นกรณีศึกษา

ในเรื่องเพื่อนบ้าน เพื่อนรักเป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในกลุ่มเด็กที่นับถือศาสนาแตกต่างกัน กลุ่มเด็กที่เป็นตัวเอก ได้แก่ จุก เบี้ยก อับดุลลา และหรือเฟิน ต่างอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันและอยู่โรงเรียนเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้นเด็กทั้งสองคนยังมีวัยเดียวกันและเรียนอยู่ในชั้นเดียวกัน หากจะมีความแตกต่างกันตรงที่จุกกับเบี้ยกนับถือศาสนาพุทธ ส่วนอับดุลลากับหรือเฟินนับถือศาสนาอิสลาม แม้ว่าจะนับถือศาสนาแตกต่างกันแต่เด็กทั้งสองคนมักจับกลุ่มกันทำกิจกรรมยามว่างร่วมกันเสมอ ยกเว้นเสียแต่ช่วงเวลาที่เกิดการทะเลาะวิวาทกัน เช่น ในเหตุการณ์ตอนที่เด็กทั้งสองคนทะเลาะกันเรื่องการยิงนก เด็กๆได้เปลี่ยนจากการใช้วิสามานยนามของแต่ละคนมาเป็นการใช้คำนามซึ่งบ่งบอกถึงศาสนาที่ตนนับถือ

...ข้าไม่ยอมไปกับพวกเด็กไทยขี้โกงอีกแล้ว หรือเฟินว่าอย่างไกรรจัด

เฮ้ย เอ็งพูดดีๆ นะโว้ย...ไอ้เด็กแขก เบี้ยกเสียงแข็งขึ้นมาบ้าง⁹²

การใช้คำว่า"พวกเด็กไทย"เพื่อหมายถึงกลุ่มเด็กที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่ นับถือ ในขณะที่การใช้คำว่า"เด็กแขก" ในที่นี้เป็นการระบุถึงกลุ่มคนที่นับถือศาสนาอิสลาม เห็นได้ว่าความแตกต่างในเรื่องศาสนาจะถูกนำมากล่าวอ้างในการแยก"เรา"แยก"เขา" ทั้งๆที่สาเหตุของความบาดหมางนั้นมิได้มาจากความแตกต่างของการนับถือศาสนา นั้นย่อมหมายความว่าความแตกต่างในเรื่องศาสนาอาจส่งผลให้ความขัดแย้งตามประสาเด็กซึ่งมิใช่ปัญหาที่ยั่งยืนและซับซ้อน กลายเป็นความบาดหมางระหว่างกันที่รุนแรงมากขึ้น

ความขัดแย้งระหว่างเด็กย่อมบั่นทอนความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ดังนั้นจึงต้องมีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างเด็กทั้งสองกลุ่ม โดยมีตัวละครที่ชื่อ หมัดผู้เป็นรุ่นพี่ที่เด็กๆรักและเกรงใจทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย เขาใช้กีฬาฟุตบอลมาเป็นเกมเพื่อให้เด็กมีความรักและความสามัคคีระหว่างกัน แต่ประสบความสำเร็จล้มเหลว อาจตีความได้ว่าผู้เล่นไม่ได้ตระหนักถึงการเล่นกีฬาในความหมายที่เป็นอุดมคติ คือ การฝึกฝนให้ผู้เล่นมีน้ำใจเป็นนักกีฬาซึ่งหมายถึงการรู้จักยอมรับว่าตนเองเป็นผู้แพ้และไม่ถือโกรธฝ่ายที่ชนะ⁹³ การใช้กีฬาไม่ประสบผล

⁹² มานพ แก้วสนิท, เพื่อนบ้าน เพื่อนรัก, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สถาปนวิบูลย์, 2547), หน้า 20-21.

⁹³ ปรีติตา เจริญเผ่า กอนันต์กุล, "เล่น," ในคำ: ร้อยรอยความคิดความเชื่อไทย, สุวรรณฯ สถาปนาฯ และเนื่องน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 362.

สำเร็จอาจเป็นเพราะนักเขียนต้องการใช้เหตุการณ์ช่วยชีวิตมาคลี่คลายความแตกต่างทางศาสนา ระหว่างเด็กทั้งสองกลุ่ม

นักเขียนได้สร้างเหตุการณ์ให้ทั้งสองฝ่ายมีโอกาสช่วยชีวิตกันและกัน จุกมีโอกาสรช่วยเหลืออับดุลลาจากการจมน้ำ และอับดุลลามีส่วนช่วยให้พ่อของตนยอมบริจาคเลือดให้กับจุกซึ่งถูกรถชนบาดเจ็บสาหัส การใช้เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นความตายของชีวิตมาเป็นจุดสลายปมของความรู้สึกขัดแย้งในจิตใจของกลุ่มเด็กต่างศาสนาคงเป็นการแสดงให้เห็นว่าถึงที่สุดแล้วความเป็นมนุษย์ที่ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่สำคัญมากกว่าความแตกต่างทางศาสนา เมื่อความบาดหมางระหว่างเด็กสองกลุ่มสามารถคลี่คลายได้ นำไปสู่การสร้างความรักและความผูกพันระหว่างกัน ขณะเดียวกันเป็นผลให้ไม่เกิดความแตกแยกระหว่างกลุ่มเด็กที่นับถือศาสนาต่างกันอีกต่อไป อาจบ่งบอกว่าการช่วยเหลือกันยามยากเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเกิดความรักความสามัคคีในหมู่เด็ก ๆ ทั้งสองศาสนา

นอกจากการสร้างความรักและความสามัคคีในกลุ่มเด็กที่นับถือศาสนาแตกต่างกันแล้ว ยังมีการสร้างความรักและความผูกพันในกลุ่มเด็กที่มาจากครอบครัวซึ่งมีความแตกต่างทางด้านสถานภาพทางสังคม และสถานภาพทางเศรษฐกิจ หรือมีชนชั้นที่แตกต่างกัน พบได้ในเรื่อง *ลมหายใจวัยเยาว์* ในขณะที่หยกเติบโตในครอบครัวที่มีฐานะดีและอาศัยอยู่ในเมือง ส่วนเพชรเติบโตในครอบครัวที่มีฐานะยากจนและอาศัยอยู่ในชนบท เห็นได้ว่านักเขียนได้สร้างตัวละครที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะตรงกันข้ามกัน แต่ถึงกระนั้นก็ตามเด็กทั้งสองคนได้เป็นเพื่อนรักกันที่สุดในที่สุด โดยมีการสร้างสถานการณ์ให้เพชรล่อหนูป่า หยกจึงไม่ถูกหนูป่าทำร้ายส่งผลให้หยกรู้สึกซาบซึ้งน้ำใจของเพชร

ขอบใจมากนะเพชร หยกเอ๋ยขึ้นด้วยความซาบซึ้ง แคมป์ทิ้งในความกล้า
หาญของเขา....⁹⁴

ในขณะที่หยกรู้สึกติดันต์กับความช่วยเหลือของเพชร ส่วนเพชรคิดว่าผู้เป็นเพื่อนกันต้องช่วยเหลือกันและกัน การสร้างสถานการณ์ช่วยชีวิตเพื่อใช้ในการสลายความแตกต่างทางชนชั้นระหว่างเด็กทั้งสองคน ทำให้นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาหยกกับเพชรผูกพันรักใคร่กันมาก เมื่อถึงเวลาปิดเทอม

⁹⁴ บุร กมลเสวีรัตน์, *ลมหายใจวัยเยาว์* (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2539), หน้า 49.

หยกเดินทางมาหาเพชรทุกครั้ง ความแตกต่างทางชนชั้นไม่เป็นอุปสรรคต่อมิตรภาพระหว่างหยกกับเพชร ถือว่าเป็นการนำเสนอมิตรภาพของเด็กที่เป็นอุดมคติ นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนมิตรภาพระหว่างเด็กด้วยพิธีกรรม

ความรักและความผูกพันระหว่างหยกกับเพชรเป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่รอบข้างเห็นจึงได้จัดให้หยกกับเพชรทำพิธีผูกเสี่ยว

...เราผูกเสี่ยวกันแล้วนี่ เราจะ做朋友ที่ดีต่อกันตลอดไป...⁹⁵

การผูกเสี่ยวเป็นพิธีกรรมที่ไม่เพียงแต่ได้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคน หากยังได้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสองสายเลือด⁹⁶ เท่ากับว่าการผูกเสี่ยวมีประโยชน์ในการเชื่อมโยงคนต่างสายเลือดให้กลายเป็นเครือญาติกันได้ การนับถือกันเป็นเครือญาติมีความหมายครอบคลุมไปถึงญาติพี่น้องของคนที่เราผูกเสี่ยวด้วย และยังรวมถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเท่าที่ช่วยเหลือได้⁹⁷ วิธีคิดที่ให้ความสำคัญกับเครือญาติซึ่งมิได้มีความเกี่ยวข้องกันทางสายเลือดหรือการแต่งงาน แต่รวมถึงผู้ที่มีความสนิทชิดเชื้อกับครอบครัวหรือเป็นผู้ที่ครอบครัวให้ความเคารพนับถือ⁹⁸ ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะวัฒนธรรมไทยมีระบบญาติขยายวงศ์ (extended kinship) รวมอยู่ด้วย คือ มีการขยายความเป็นญาติออกไปสู่ผู้ที่ไม่ใช่ญาติแท้ๆของตน ซึ่งเราอาจจะเรียกโดยทั่วไปว่าเป็น “ญาตินับถือ” การนับถือผู้อื่นเป็นญาติหรือการขยายความเป็นญาติหรือความเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวออกไปสู่สังคมหรือผู้อื่นอย่างกว้างขวางส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันหรือเป็นกลุ่มเดียวกัน⁹⁹

ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันเป็นสิ่งที่วรรณกรรมเด็กของไทยให้ความสำคัญ เห็นได้ว่าทั้งสองเรื่องผูกเรื่องให้เด็กๆมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันหรือความสามัคคีซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

⁹⁶ จิตรทิพย์ นาดสุภาและพรพิไล เลิศวิชา, “วัฒนธรรมหมู่บ้านไทยกับโลกาวัตต,” ใน *ทิศทางวัฒนธรรมไทย*, จิตรทิพย์ นาดสุภาและพรพิไล เลิศวิชา, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 97.

⁹⁷ ธวัช ปุณโณทก, “ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสาน: ทิศนะของอาจารย์ปรีชา พิณทอง,” ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ, หน้า 55-56.

⁹⁸ เนื่องน้อย บุณยเนตร, “ครอบครัว,” ใน *คำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย*, สุวรรณฯ สถาอาณันท์และเนื่องน้อย บุณยเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 146.

⁹⁹ สนิท สมัครการ, “พี่น้อง,” ใน *คำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย*, สุวรรณฯ สถาอาณันท์และเนื่องน้อย บุณยเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 166.

การกระทำใด ๆก็ตามประสบความสำเร็จ ความคิดเห็นที่เชื่อกันว่าความสามัคคีเป็นพลังของหมู่
คณะซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ของเด็ก ๆมีลักษณะเป็นปึกแผ่นและไม่มีการแข่งขันกัน

เมื่อมีความสามัคคี...ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสงบสุขก็
เกิดขึ้น¹⁰⁰

การที่นักเขียนผูกเรื่องโดยเน้นให้เด็กมีความสามัคคีสอดคล้องกับคำขวัญวันเด็กซึ่งบ่อยครั้งที่ผู้ใหญ่
มักอบรมให้เด็กตระหนักถึง "ความสามัคคี" เช่น "สามัคคีคือพลัง" เป็นต้น การให้ความสำคัญกับ
ความเป็นปึกแผ่นช่วยให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสงบสุขแก่บ้านเมืองอาจถือได้
ว่าเป็นความเชื่อที่ครอบงำคนส่วนใหญ่ในสังคม สำหรับบทบาทของวรรณกรรมเด็กจัดได้ว่าเป็น
ตัวอย่างหนึ่งที่ซ้อหรือเคลือบแฝงอุดมการณ์ไว้กล่อมกล่าผู้อ่าน โดยเฉพาะผู้อ่านที่เป็นเด็กซึ่ง
ผู้ใหญ่มักเชื่อกันว่าเป็นผู้ที่สามารถชักจูงและโน้มน้าวได้ง่าย ทำให้ผู้ใหญ่พยายามปลุกฝังแนวคิดที่
พึงประสงค์ให้กับเด็กโดยใช้วรรณกรรมเด็กเป็นเครื่องมือ โดยเฉพาะความสามัคคีซึ่งเป็นแนวคิดที่
ผู้ใหญ่ให้ความสำคัญจึงเป็นสิ่งที่ปรากฏบ่อยครั้งในวรรณกรรมเด็กของไทย

จากการศึกษาวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยในแง่มุมของมิตรภาพ
ระหว่างเด็กหรือการรวมกลุ่มกันของเด็กที่เป็นมิตรนั้นมีทั้งลักษณะร่วมและลักษณะต่าง สำหรับ
ลักษณะร่วมของมิตรภาพระหว่างเด็กปรากฏในรูปแบบของความต้องการของเด็กที่ได้เป็นส่วนหนึ่ง
ของหมู่คณะ สอดคล้องกับความเชื่อตามความรู้ทางด้านจิตวิทยาพัฒนาการที่เห็นว่าวัยเด็ก
ตอนกลางเป็นช่วงที่เด็กต้องการใช้เวลาอยู่กับเด็กด้วยกันมากกว่าใช้เวลาอยู่กับผู้ใหญ่ เพื่อเด็กจะ
ได้เป็นอิสระจากการควบคุมของผู้ใหญ่ การที่เด็กจะได้เป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะต้องเรียนรู้การ
ยอมรับค่านิยมและกติกาของกลุ่ม ประสบการณ์ของการรวมกลุ่มระหว่างเพื่อนช่วยให้เด็กได้รับรู้
และแลกเปลี่ยนทัศนคติ ความสนใจและความต้องการของตนกับเพื่อนช่วยสร้างความสนุกสนาน
และความอบอุ่นให้กับเด็กได้ นอกจากนี้การรวมกลุ่มในหมู่เด็กทำให้เด็กเรียนรู้การจัดการกับการ
แข่งขันระหว่างกันเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ ขณะเดียวกันเด็กได้เรียนรู้การประนีประนอมหรือร่วมมือ
กันในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดในกลุ่มของตน อาจบ่งบอกว่าเพื่อนเป็นหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ
ต่อการเรียนรู้ทักษะในการเข้าสังคมของเด็ก

¹⁰⁰ บูร กลมเสรีรัตน์, สมชายใจวัยเยาว์, หน้า 131.

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอมิตรภาพระหว่างเด็กในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยยังพบลักษณะที่แตกต่างกัน ในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันปรากฏการรวมกลุ่มกันของเด็กที่เป็นมิตรในลักษณะที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความเป็นตัวของตัวเองของเด็ก เห็นได้จากการที่อันนาเรียกร้องสนามเด็กเล่น คงบ่งบอกว่าเด็กมีอิสระทางความคิดและมีความมั่นใจในตัวเอง แต่สำหรับวรรณกรรมเด็กของไทยปรากฏการรวมกลุ่มกันของเด็กในลักษณะที่ผู้ใหญ่วางกรอบให้กลุ่มเด็กรู้จักสามัคคี หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าผู้ใหญ่ช่วยส่งเสริมให้เด็กไม่เกิดการแตกแยกในหมู่คณะ ความแตกต่างทางด้านลักษณะของการรวมกลุ่มกันของเด็กเป็นผลมาจากความแตกต่างในด้านความคาดหวังของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็ก ผู้ใหญ่ในสังคมเยอรมันมักคาดหวังให้เด็กมีความเป็นตัวของตัวเองหรือรู้จักวิพากษ์วิจารณ์ ส่วนผู้ใหญ่ในสังคมไทยมักคาดหวังให้เด็กมีความสามัคคีหรือความสมานฉันท์ เห็นได้ว่าความแตกต่างในแง่ของความคาดหวังของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็กเป็นกรอบความคิดซึ่งส่งผลให้นักเขียนวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยนำเสนอภาพที่ควรจะเป็นของการรวมกลุ่มของเด็กในลักษณะที่แตกต่างกัน

4.3 เด็กกับ"รัฐ"

"รัฐ"ที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยนั้นแตกต่างกัน รัฐในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันได้รับการนำเสนอในแง่ที่มีบทบาทในการดูแลและคุ้มครองเด็กตามกฎหมายและตามสิทธิจากรัฐสวัสดิการ ส่วนรัฐที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของไทยนั้นได้รับการนำเสนอในแง่ของผลกระทบจากการใช้นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อประชาชน

4.3.1 "รัฐ"ในวรรณกรรมเด็กของเยอรมัน

"รัฐ"ในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันปรากฏในฐานะที่มีบทบาทในการปกป้องและคุ้มครองเด็กตามกฎหมายและตามสิทธิจากรัฐสวัสดิการ เป็นผลมาจากผู้ใหญ่ในสังคมเยอรมันซึ่งเป็นสังคมที่ใช้ระบบรัฐสวัสดิการเน้นให้เด็กตระหนักถึงสิทธิของตนที่พึงมีตามกฎหมายและสิทธิจากรัฐสวัสดิการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้เลือกศึกษาเรื่องเลน่าบนหลังคาซึ่งนำเสนอบทบาทของเด็กที่แสดงออกถึงการรู้จักใช้สิทธิทางด้านกฎหมาย เรื่องนี้เป็นเรื่องราวของคูพี่น้องที่ชื่อเลน่า (Lena) ซึ่งเป็นพี่สาววัย 13 ปีกับลาร์ส (Lars) ซึ่งเป็นน้องชายวัย 9 ปี ต้องเผชิญกับปัญหาในครอบครัว นั่นคือ การขัดแย้งกันระหว่างพ่อแม่ซึ่งนำไปสู่การหย่าร้าง แต่มีปัญหาตรงที่ทั้งคู่ไม่สามารถตกลงกันได้เกี่ยวกับสิทธิในการเลี้ยงดูบุตร เนื่องจากทั้งพ่อและแม่ต้องการเลี้ยงดูลูกทั้งสองคน

Da müßt auch ihr euch entscheiden, ob ihr bei mir bleiben oder zu Pap gehen wollt.¹⁰¹

ทั้งพ่อกับแม่ต่างยื่นคำร้องขอสิทธิในการเลี้ยงดูบุตรหลังการหย่าร้างต่อศาลครอบครัวตามที่ระบุไว้ใน §1687 BGB¹⁰² สืบเนื่องจากลูกยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องอยู่ใต้อำนาจปกครองของพ่อแม่ เห็นได้ว่าลูกกลายเป็น "วัตถุแห่งสิทธิ" ที่พ่อแม่แย่งชิงระหว่างกันโดยผ่านกระบวนการศาลยุติธรรม เป็นผลให้ลูกต้องตัดสินใจเลือกระหว่างพ่อกับแม่ ทางเลือกทั้งสองทางเป็นการบังคับเลือก ลูกไม่สามารถเลือกได้อย่างอิสระเสรี ทั้งเลน่ากับลาร์สมิปฏิบัติต่อการบังคับเลือกครั้งนี้แตกต่างกัน

เลน่ายอมรับขั้นตอนต่างๆ เกี่ยวกับการขอสิทธิของแม่ในการเลี้ยงดูเธอ แต่เลน่าได้แสดงความไม่พอใจต่อเรื่องนี้ด้วยการเขียนข้อความ ดังนี้ สิทธิในการเลี้ยงดูบุตรและสวัสดิภาพของเด็กล้วนแต่เป็นเรื่องไร้สาระ

SORGERECHT
UND
KINDESWOHL
ALLES
KOHL!¹⁰³

เธอเขียนข้อความข้างต้นลงในสื่อยึดตัวที่เธอสวมใส่ในวันที่ไปพบทนายความของแม่ ข้อความบนสื่อยึดบ่งบอกทัศนคติด้านลบของเด็กคนหนึ่งที่มีต่อตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวกับการหย่าร้างและการเลี้ยงดูบุตร ทั้งๆที่รัฐสร้างกฎหมายเหล่านี้ขึ้นเพื่อปกป้องและคุ้มครองเด็ก ทว่าเลน่ารู้สึกระอาและเห็นว่าเป็นสิ่งที่เหลวไหลหรือไม่มีคุณค่า สืบเนื่องจากกระบวนการและขั้นตอนของการหย่าร้างและการขอสิทธิในการเลี้ยงดูบุตรมีความยุ่งยากและซับซ้อน ทำให้เลน่ามีความบอบช้ำทางจิตใจและไม่รู้สึกศรัทธาต่อตัวบทกฎหมายดังกล่าว นอกจากนี้การแสดงความข้างต้นกับทนายความซึ่งเป็น

¹⁰¹ Peter Härtling, *Lena auf dem Dach*, (Weinheim: Beltz & Gelberg, 1993), p.39.

¹⁰² §1687 BGB Ausübung der gemeinsamen Sorge bei Getrenntleben, Available from <http://dejure.org/gesetze/BGB/1687.html>

¹⁰³ Ibid., p.63.

ตัวแทนของผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายและทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับรัฐ คงเป็นการสื่อถึงถึงการฝากข้อความเชิงวิพากษ์ในลักษณะที่ไม่พอใจหรือไม่ได้ชื่นชอบหรือไม่ได้ตอบรับต่อการสร้างมาตรการต่าง ๆ ที่มาควบคุมชีวิตเด็กให้รัฐได้รับรู้โดยผ่านทนายความ

ในขณะที่เลนายอมรับการกำกับดูแลภายใต้กฎหมายที่ว่าด้วยสิทธิของพ่อแม่ในการดูแลลูกหลังการหย่าร้าง ทว่าลาร์สปฏิเสธการเรียกร้องสิทธิในการเลี้ยงดูบุตรของพ่อแม่ด้วยการไม่ยอมไปรับฟังคำชี้แจงเกี่ยวกับสวัสดิภาพของเด็กและสิทธิของพ่อแม่จากทนายความ

... Kindeswohl, Elternrecht. Ich kann das nicht mehr hören.¹⁰⁴

ลาร์สไม่เพียงแต่เมินเฉยต่อทางเลือกที่พ่อแม่เสนอให้ เขายังได้ใช้วิธีการเช่นเดียวกับพ่อแม่ คือ การพึ่งพาตัวบทกฎหมายและการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลในการเรียกร้องสิทธิให้กับตนเองตามที่ระบุไว้ใน §50 Abs.1 FGG¹⁰⁵ ซึ่งอนุญาตให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น ความต้องการและความรู้สึกในศาลได้ และผู้พิพากษาต้องตระหนักและเคารพความต้องการของเด็ก ในศาลลาร์สได้ขอแสดงความเห็นต่อการหย่าร้างของพ่อแม่ พ่อแม่มักอ้างว่าทั้งเขาและพี่สาวเป็นลูกที่พ่อแม่ปรารถนา แต่ตอนนี้คงไม่ใช่เช่นนั้นแล้ว หากพ่อแม่ยังเห็นแก่ลูก พวกเขาต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในฐานะพ่อกับแม่

Pap und Mam haben sich uns gewünscht... Wir sind ihre Wunschkinder. Wenigstens ist das früher so gewesen. Heute nicht mehr. Doch wenn sie sich die Kinder gewünscht haben, müssen sie auch Vater und Mutter bleiben. Oder sie dürfen eben keine Kinder haben. Das ist meine Ansicht.¹⁰⁶

ลาร์สได้ประกาศความต้องการของตนอย่างชัดเจนว่าเขาไม่ต้องการเลือกไปอยู่กับพ่อหรือแม่ เขาเลือกไปอยู่โรงเรียนประจำแห่งหนึ่งเพื่อจะได้อยู่ไกลจากพ่อแม่ สืบเนื่องจากการหย่าร้างของพ่อแม่ ทำให้เด็กรู้สึกผิดหวังและเสียใจ ขณะเดียวกันเด็กรู้สึกโกรธเคืองพ่อแม่ที่ไม่สามารถดูแลรักษาครอบครัวที่อบอุ่นไว้ได้ เป็นที่เชื่อกันว่าเด็กในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างมักรู้สึกว่าตนเองเป็น "เด็กบ้านแตก" และไม่เป็นที่ต้องการของพ่อแม่ เป็นผลให้เด็กรู้สึกต่อต้านพ่อแม่และไม่รู้สึกว่าบ้านเป็นสถานที่ซึ่งมีความมั่นคงและปลอดภัย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นสถานที่ซึ่งไม่น่าอยู่อีกต่อไป ดังนั้นลาร์สจึงไม่ต้องการอยู่กับพ่อแม่ แต่ต้องการไปอยู่ที่อื่น ความต้องการของลาร์สเป็น

¹⁰⁴ Ibid., p.60.

¹⁰⁵ §50 Abs.1 FGG

(1) Das Gericht kann dem minderjährigen Kind einen Pfleger für ein seine Person betreffendes Verfahren bestellen, soweit dies zur Wahrnehmung seiner Interessen erforderlich ist. Available from <http://dejure.org/gesetze/FGG/50.html>

¹⁰⁶ Peter Härtling, *Lena auf dem Dach*, pp.127-128.

จริงได้ เนื่องจากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าความต้องการนั้นไม่ส่งผลเสียต่อเด็กตามที่ระบุไว้ใน §1666 BGB¹⁰⁷ ซึ่งเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่เอื้ออำนวยให้ความต้องการของลาร์สสำเร็จลุล่วงได้ เป็นอันว่าลาร์สได้ย้อนศรกับการกระทำของพ่อแม่ ด้วยการใช้ตัวบทกฎหมายตามที่กล่าวมาข้างต้นให้เป็นประโยชน์กับตน เขาได้ผันตัวเองจากการเป็นผู้ถูกบังคับเลือกมาเป็นผู้กำหนดทางเลือกเอง นั่นคงหมายความว่าลาร์สตระหนักถึงสิทธิของตนตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายและรู้จักที่ใช้สิทธิของตน นอกจากการผูกเรื่องราวของเด็กกับสิทธิจากการคุ้มครองตามกฎหมายแล้ว ยังมีการผูกเรื่องราวของเด็กกับสิทธิจากรัฐสวัสดิการ

ตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญของประเทศสหพันธ์รัฐเยอรมนี BVerfGE 24, 145¹⁰⁸ ค.ศ.1968 และในกฎหมาย Artikel 6 Abs. 2 S.1 GG¹⁰⁹ ได้กำหนดว่าสิทธิของพ่อแม่หมายถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของพ่อแม่ที่มีต่อการเลี้ยงดูบุตรเพื่อให้เด็กเติบโตอย่างสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ รัฐไม่ได้รับอนุญาตให้ก้าวล่วงกระบวนการอบรมและเลี้ยงดูเด็ก แต่เมื่อใดก็ตามที่พ่อแม่ไม่สามารถรับผิดชอบหน้าที่ของตนได้ หรือกระทำการใดที่ถือว่าเป็นการหมิ่นเหม่ต่อสวัสดิภาพของเด็ก รัฐมีสิทธิที่แทรกแซงชีวิตในครอบครัวเพื่อปกป้องคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กตามที่ระบุไว้ใน BVerfGE 22, 216¹¹⁰ รัฐได้จัดตั้งกองคุ้มครองสวัสดิภาพผู้เยาว์ (Das Jugendamt) เป็นตัวแทนของรัฐในการสอดส่องและดูแลเด็กและเยาวชนเพื่อรักษาผลประโยชน์สูงสุดของเด็ก เท่ากับว่าหน่วยงานนี้เป็นหูเป็นตาแทนรัฐในการกำกับ ควบคุมและดูแลสวัสดิภาพของเด็กตามที่ระบุไว้ใน §1697 BGB¹¹¹ คำว่า "สวัสดิภาพของเด็ก" เป็นผลมาจากการสร้างและบังคับใช้กฎหมายตามที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐมีข้ออ้างที่ใช้อำนาจอันชอบธรรมในการเข้ามาแทรกแซงและจัดการชีวิตของเด็กในรูปแบบของการจัดระเบียบทางสังคม โดยผ่านตัวบทกฎหมายและองค์ความรู้ ได้แก่ แขนงวิชาทางด้านจิตวิทยา การแพทย์และสังคมสงเคราะห์ ในนามของการปกป้องและคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กทำให้รัฐสามารถยื่นมือมาช่วยเหลือเด็กด้วยมาตรการต่างๆ เมื่อเด็กต้องเผชิญกับ

¹⁰⁷ §1666 BGB Gerichtliche Maßnahmen bei Gefährdung des Kindeswohls. Available from <http://dejure.org/gesetze/BGB/1666.html>

¹⁰⁸ Peter-Christian Kunkel and Walter Röchling, *Eltern-Kind* (München: Deutscher Taschenbuch, 2004), p.17.

¹⁰⁹ Artikel 6 Abs. 2 S.1 GG (2) Pflege und Erziehung der Kinder sind das natürliche Recht der Eltern und die zuvörderst ihnen obliegende Pflicht, Über ihre Bestätigung wacht die Staatliche Gemeinschaft. Available from <http://dejure.org/gesetze/GG/6.html>

¹¹⁰ Peter-Christian Kunkel and Walter Röchling, *Eltern-Kind*, p.17.

¹¹¹ §1697 BGB Anordnung von Vormundschaft oder Pflegschaft durch das Familiengericht. Available from <http://dejure.org/gesetze/BGB/1697.html>.

สถานการณ์วิกฤตเด็กจึงมีรัฐเป็นที่พึ่ง พบได้จาก *พุดชะทีสี* ของเพรสเลอร์ ทว่ามิได้มีเด็กทุกคนที่ยินดีให้รัฐมาช่วยเหลือ เช่น ยาคอบในเรื่อง *ยาคอบหลังประคูดีฟ้า* ของแอร์ทลิง เขาปฏิเสธที่รับความช่วยเหลือจากรัฐ

คาริน (Karin) ในเรื่อง *พุดชะทีสี* ได้พึ่งพารัฐในแง่มุมขององค์ความรู้ทางด้านจิตวิทยา คารินวัย 13 ปีอาศัยอยู่ในห้องเช่าเล็กๆ กับแม่และน้องสาวต่างบิดาที่ชื่อโมนิ (Moni) เธอช่วยดูแลน้องสาวและทำงานบ้าน ในขณะที่แม่ทำงานหนักเพื่อหาเงินมาเลี้ยงดูเธอกับน้องสาว ทำให้คารินรู้สึกขบขี้และตั้งใจว่าจะตอบแทนแม่เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ แม้ว่าคารินต้องการดูแลแม่ยามที่แม่แก่ชรา แต่เธอมิ่มีมติด้อยกับการเป็นลูกนอกสมรส เธอจึงไม่ต้องการมีชีวิตเช่นเดียวกับแม่

Ich werde später ganz anders leben! Vor allem werde ich nicht zwei Kinder ohne Vater haben.¹¹²

คารินยังต้องการครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อแม่และลูกซึ่งเป็นรูปแบบครอบครัว ที่ได้รับการยอมรับในระบบปิตาธิปไตย ทำให้รู้สึกไม่พอใจและละอายใจที่แม่มีชีวิตที่เบี่ยงเบนออกจากบรรทัดฐานของความเป็นภรรยาและความเป็นแม่ในอุดมคติ

ความไม่พอใจและความอับอายที่คารินเก็บกดไว้ส่งผลให้คารินไม่ให้เกียรติแม่ ขณะเดียวกันยังเป็นผลให้เธอมีความสัมพันธ์ที่ห่างเหินกับแม่ ทั้งคู่ไม่สามารถสื่อสารกันเข้าใจ ทุกครั้งที่พุดคุยกันต้องจบลงที่การทะเลาะกัน ทั้งๆที่คารินไม่ต้องการให้เป็นเช่นนั้น

Bei uns kann man über nichts normal reden, über gar nichts.

Entweder gibt es Krach oder Tragödien. Ich mag beides nicht.¹¹³

ทำให้ทั้งคู่หลีกเลี่ยงที่พุดคุยกัน ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตน หากคู่มือเดินแล้วคารินเป็นเด็กดี เรียนหนังสือเก่ง ดูแลน้องสาวและทำงานบ้าน แต่เธอมีปัญหาตรงที่เป็นเด็กเก็บกด เธอจึงไปพบนักจิตวิทยาเพื่อบำบัดจิตใจและเรียนรู้การแสดงความรู้สึก

คารินสะกटकัณหรือไม่แสดงอารมณ์ฝ่ายลบ คือ ความโกรธและความเกลียด อันเนื่องมาจากความคับข้องใจในการเป็นลูกนอกสมรส นอกจากนี้คารินเป็นลูกที่หวงแม่ เธอไม่ต้องการสูญเสียความรักจากแม่หลังจากที่รับรู้ว่ามีแม่ต้องการแต่งงานกับคู่อีก การเก็บกดอารมณ์ด้าน

¹¹² Mirjam Pressler, *Nun red doch endlich* (Weinheim: Beltz, 1988), p. 33.

¹¹³ Ibid., p. 23.

ลบเป็นอันตรายต่อร่างกายและจิตใจ นักจิตวิทยาขอให้คารินทำกิจกรรมบำบัดด้วยการใช้ไม้เทนนิสตีพื้นพร้อมกับกรีดร้องเพื่อระบายอารมณ์ คารินทำตามส่งผลให้เธอรู้สึกสบายใจ

Aber dann habe ich mich richtig wohl gefühlt.¹¹⁴

นักจิตวิทยายังได้ใช้วิธีสนทนาบำบัดในการแก้ไขความเก็บกดของคารินด้วย นักจิตวิทยากล่าวว่า หากคารินรู้จักสาเหตุของอารมณ์ด้านลบ เธอสามารถจัดการกับอารมณ์เหล่านี้แทนที่สะกดกลั้นเอาไว้ การจัดการกับอารมณ์นั้นหมายถึงการแสดงอารมณ์ออกมาในลักษณะซึ่งเป็นที่ยอมรับ การแสดงออกทางอารมณ์โดยไม่เก็บกดเอาไว้จะก่อให้เกิดประโยชน์กับตัวเด็กอันจะเป็นผลดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้อื่นด้วย ส่วนการเก็บกดอารมณ์ด้านลบไว้อาจทำให้กลายเป็นคนที่กระทำสิ่งใดโดยขาดความยั้งคิดหรือกลายเป็นคนก้าวร้าวได้

คารินไม่ได้เรียนรู้การแสดงออกทางอารมณ์เท่านั้น เธอยังได้เรียนรู้การพูดหรือถามสิ่งที่เธอสงสัย แทนการเก็บกดเอาไว้ นับตั้งแต่จำความได้ คารินต้องการรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพ่อของเธอ แต่เธอไม่เคยถามแม่สักครั้งเดียว นักจิตวิทยาแนะนำให้คารินเอย่ถามกับแม่ตามตรงหากต้องการรู้เรื่องใด มิใช่เก็บไว้ในใจหรือคิดเอาเอง คารินทำตามคำแนะนำของนักจิตวิทยา

Ich muss mit meiner Mutter reden. Wenn ich etwas wissen muss, muss ich sie danach fragen und auf einer Antwort bestehen.¹¹⁵

หลังจากที่คารินถามแม่เกี่ยวกับเรื่องราวของพ่อของเธอ ทำให้ได้รับรู้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับพ่อของเธอเป็นเพียงความสัมพันธ์ชั่วคราว คาริน แม่รู้เพียงชื่อของเขาเท่านั้น แม้ว่าเป็นการตั้งครรภไม่พึงประสงค์แต่แม่ของเธอยินดีและต้องการเลี้ยงดูลูก ส่วนพ่อของโมนิเป็นความสัมพันธ์ชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง แม่ต้องการเลี้ยงดูโมนิด้วยเช่นกัน เรื่องราวต่างๆที่คารินได้ยินทำให้เธอรู้สึกชื่นชมและภาคภูมิใจในตัวแม่ของเธอมาก ผู้หญิงตัวคนเดียวสามารถรับผิดชอบและเลี้ยงดูลูกสาวสองคน

...wie toll ich das finde, dass sie es mit zwei Kindern so gnt geschafft hat,...ganz allein zwei Kindern aufzuziehen. Da kannst du stolz drauf sein.¹¹⁶

คารินภาคภูมิใจในตัวแม่และความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวจบลงอย่างมีความสุข จากความห่างเหินกลายเป็นความรักและความสนิทสนม คารินโอบกอดและจูมพิตแม่ ปมขัดแย้งระหว่าง

¹¹⁴ Ibid., p. 210.

¹¹⁵ Ibid., p. 138.

¹¹⁶ Ibid., pp. 166-167.

คารินกับแม่คลั่งคลายเป็นอันเป็นผลมาจากการที่ได้เรียนรู้การจัดการกับอารมณ์และความคับข้องใจจากนักจิตวิทยา ทำให้คารินรู้สึกซาบซึ้งกับคำแนะนำของนักจิตวิทยา

กรณีของคารินเป็นตัวอย่างที่บ่งบอกถึงความสำเร็จของรัฐสวัสดิการที่จัดบริการนักจิตวิทยาให้มารักษาเด็กด้วยวิธีการใช้จิตวิเคราะห์ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการวินิจฉัยโลกในจิตใจ ทั้งความรู้สึกและความนึกคิดของคาริน แต่มีเด็กบางคนที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐ เช่น กรณีของยาคอบใน *ยาคอบหลังประตูลีฟ้า* เด็กวัย 12 ปีคนนี้แสดงจุดยืนอย่างชัดเจนในการปฏิเสธความช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่จากรัฐที่พยายามเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหยาของยาคอบ เนื่องจากเจ้าหน้าที่เห็นว่าเขามีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์หรือเป็นเด็กมีปัญหา ไม่ว่าจะเป็นการที่ยาคอบมีปฏิกริยาเฉยชาต่อสภาพแวดล้อมรอบตัว นอกจากนี้ยังเป็นเด็กที่เก็บตัวหรือหลีกเลี่ยงการคบหากับเพื่อนร่วมชั้นเรียนและไม่สนใจการเรียนหลังจากที่พ่อเสียชีวิต อันที่จริงแล้วยาคอบยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับความตาย เขาไม่ได้รู้สึกเศร้าโศกหรือเสียใจ แม้ว่ายาคอบร้องไห้เมื่อพ่อของเขาเสียชีวิต แต่เป็นการร้องไห้ตามแม่และย่าเท่านั้น

Jakob heulte, weil sie heulten, nicht weil Vater gestorben war.

Er konnte sich gar nicht vorstellen, daß Vater nie mehr ...¹¹⁷

ยาคอบยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับการสูญเสียคนที่รัก เขารับรู้ว่าพ่อไม่ได้อยู่กับเขาอีกต่อไป ยาคอบยังอยู่ในช่วงสภาวะของการปรับตัวจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความตายของพ่อ

นับตั้งแต่พ่อของเขาเสียชีวิต เพื่อนร่วมชั้นเรียนของเขาเห็นใจและสงสารยาคอบจึงได้ปฏิบัติกับเขาราวกับเขาเป็นคนเปราะบางและขี้แย ทำให้เขารู้สึกโกรธเคืองเพื่อนร่วมชั้นเรียน ขณะเดียวกันทำให้ยาคอบปฏิเสธที่คบหากับพวกเขา ส่งผลให้ยาคอบเลือกที่เก็บเนื้อเก็บตัวหรืออยู่คนเดียว ทั้งๆที่ยาคอบไม่ต้องการคบหากับเพื่อนร่วมชั้นเรียน แต่เขายังต้องการเพื่อน เห็นได้จากการสร้างเพื่อนในจินตนาการขึ้นมาแทนที่ เขาใช้ตุ๊กตาที่มีขนาดเท่ากับนิ้วหัวแม่มือมาสมมุติว่าเป็นเพื่อนสนิทที่ชื่อชเนิพเซล (Schnipsel) ซึ่งอยู่กับเขาตลอดเวลาและทุกที่

Er war froh, ihn zum Freund zu haben.¹¹⁸

¹¹⁷ Peter Härtling, *Jakob hinter der blauen Tür*, 2 Auflage. (Weinheim: Beltz, 1984), p. 10.

¹¹⁸ Ibid., p. 14.

ยากอบใช้ชะนิพเซลเป็นกลไกทางจิตใจเพื่อทดแทนความรู้สึกอ้างว้างและว้าเหว่ อันเกิดจากการหลีกเลี้ยงที่พบปะผู้คน อันที่จริงแล้วยากอบยังต้องการเพื่อนจึงได้สร้างชะนิพเซลขึ้นมาเป็นเพื่อนของเขา เพียงแต่ว่าชะนิพเซลเป็นเพื่อนไร้ตัวตน เป็นการสะท้อนความนึกคิดของยากอบเท่านั้น

Wenn Schimpfel redete, redete er aus Jakobs Mund.¹¹⁹

พฤติกรรมของยากอบที่พูดคุยกับชะนิพเซลเป็นภาพของเด็กผู้ชายที่พูดกับตัวเอง ในสายตาของคนรอบข้างถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดปกติ พฤติกรรมที่ปกติ คือ การที่ยากอบต้องพบปะสังสรรค์กับเพื่อนในวัยเดียวกัน ซึ่งสวนทางกับความต้องการของยากอบที่สร้างโลกส่วนตัวให้กับตนเอง ทำให้กลายเป็นเด็กที่มีความแปลกแยกซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ผู้ใหญ่ต้องการ

นอกจากความแปลกแยกแล้ว เขายังกลายเป็นเด็กเกเรในสายตาของคนรอบข้างอีกด้วย ยากอบเรียกขานเพื่อนบ้านด้วยถ้อยคำที่หยาบคาย เช่น เจ้าหมูสกปรกพหลอกมันน์ เป็นต้น พฤติกรรมเช่นนี้แสดงว่ายากอบมีปัญหาในจิตใจอันเป็นผลมาจากการขาดพ่อที่ให้ความรักความอบอุ่นกับเขา ส่วนแม่ไม่สามารถเข้าใจหรือชดเชยความรู้สึกขาดหรือความรู้สึกว่าเหว่หรือโดดเดี่ยวของยากอบได้ ทำให้เขาโหยหาความอบอุ่น เป็นผลให้ยากอบหมดกำลังใจในการทำหน้าที่ของเด็กดีตามที่ผู้ใหญ่มักคาดหวังให้เขาเป็นคนที่ระเบียบวินัยและขยัน แต่เขากลายเป็นเด็กที่ก้าวร้าวและฝ่าฝืนระเบียบของโรงเรียน เช่น การมาโรงเรียนสาย การหนีเรียน การไม่เอาใจใส่การเรียน พฤติกรรมดังกล่าวส่งผลให้คนรอบข้างเห็นว่ายากอบมีท่าทีซึ่งเป็นปฏิปักษ์กับผู้อื่น แต่ยากอบกลับคิดว่าตนยังคงเหมือนเดิม

Ich bin wie immer.¹²⁰

ยากอบไม่ได้คิดว่าตนมีพฤติกรรมต่อต้านหรือทำลายสังคม ทว่าในสายตาของคนรอบข้างยากอบกลายเป็นเด็กเกเรหรือเด็กดีสืบเนื่องจากทุกคนมองข้ามปัญหาของเด็ก คือ การถูกทอดทิ้งให้ต้องรู้สึกโดดเดี่ยว ส่งผลให้เจ้าหน้าที่จากกองคุ้มครองสวัสดิภาพผู้เยาว์วัยยื่นมือมาช่วยเหลือยากอบให้กลับเป็นเด็กดี ความช่วยเหลือในที่นี้ปรากฏในรูปแบบขององค์ความรู้ทางด้านจิตวิทยา การแพทย์ และสังคมสงเคราะห์ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของยากอบที่ถูกประเมินว่าเป็นเด็กมีปัญหาให้กลับมาเป็นเด็กดี

¹¹⁹ Ibid., p. 14

¹²⁰ Ibid., p. 18.

ยุทธวิธีแรกที่รัฐใช้เพื่อให้ยาครอบเป็นเด็กดี คือ การเข้ารับการบำบัดจาก นักจิตวิทยา แต่ยาครอบปฏิเสธ

Ich will nicht, sagte er, ich will einfach nicht.¹²¹

ทว่าแม่สามารถบังคับให้ยาครอบไปพบนักจิตวิทยาได้ เขาแสดงการต่อต้านนักจิตวิทยาด้วยการนั่ง เงียบหรือไม่ตอบคำถามใดๆทั้งสิ้น เมื่อถูกซักถามและชวนพูดคุย อากาการต่อต้านของยาครอบอาจ แสดงว่าเขาไม่ต้องการให้นักจิตวิทยาเจาะลึกเข้ามาในโลกของความรู้สึกและความนึกคิดซึ่งเป็น อาณาเขตส่วนตัวของเขา ส่งผลให้นักจิตวิทยาไม่สามารถใช้ความรู้ด้านจิตวิเคราะห์มาวินิจฉัย พิเคราะห์สภาวะทางจิตใจและวิถีคิดของยาครอบได้ อาจเป็นการบ่งบอกว่าวิธีการทำงานของ เจ้าหน้าที่รัฐสวัสดิการล้มเหลว

เมื่อความรู้ทางด้านจิตเวชถูกปฏิเสธจากยาครอบ เจ้าหน้าที่รัฐยังไม่ละความ พยายามในการช่วยเหลือยาครอบ ความรู้ทางด้านการแพทย์จึงมาแทนที่ความรู้ทางด้านจิตวิทยา ยา ครอบถูกบังคับให้ไปพบแพทย์เพื่อตรวจวัดคลื่นไฟฟ้าที่สมองเพื่อค้นหาความผิดปกติของระบบ ประสาท ในระหว่างการตรวจสมองยาครอบตั้งใจว่าล้อแพทย์เพราะเขาเข้าใจผิดคิดว่าการตรวจ คลื่นไฟฟ้าที่สมองทำให้แพทย์เห็นความคิดต่างๆในสมองของเขา ถ้าเป็นเช่นนั้นเขาจะครุ่นคิดถึงคำ นี้โดยเฉพาะ คือ คำว่าเฮงชวย (Arschlöcher) เขาอยากรู้ว่าเมื่อแพทย์เห็นคำนี้จะรู้สึกละอายใจหรือ ตกใจ

Der Doktor müßte sich schämen, oder er müßte erschrecken. Jakob denkt: Arschlöcher. Das Wort wächst in seinem Kopf, bis er es selber sieht, in riesen großen Buchstaben... Vielleicht schreibt es jetzt auf, was ich denke. Vielleicht steht da jetzt: Arschlöcher.¹²²

การแก้งแพทย์ด้วยคำตำซ้ำต้นกลายเป็นเครื่องมือที่ยาครอบใช้ผ่อนคลายความกดดันที่ถูกเก็บกด ในจิตใจอันเป็นผลมาจากการถูกจับตรวจสมอง ขณะเดียวกันยังเป็นการท้าทายแพทย์ด้วย เพราะ เขาไม่ใช่เด็กเกรที่ต้องการคำว่าแพทย์อย่างสาหัสเสียทีเสีย แต่การที่ยาครอบคิดเฉพาะคำคำนี้คง เน้นให้เห็นว่าเขาไม่ต้องการให้แพทย์เข้าถึงโลกในความคิดของเขาได้ ผลการตรวจไม่ปรากฏความ ผิดปกติในสมองของยาครอบ อาจแสดงว่าความรู้ทางการแพทย์ได้พิสูจน์แล้วว่ายาครอบมีระบบ ประสาทที่เป็นปกติ ความรู้ทางการแพทย์ไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายความประพฤติ ของยาครอบที่ผิดแผกไปจากมาตรฐานของการเป็นเด็กดี นอกจากนี้ความรู้ทางการแพทย์ยังไม่

¹²¹ Ibid., p. 41.

¹²² Ibid., pp. 64-65.

สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการจำกัดสิทธิมนุษยชนของยากอบได้เนื่องจากยากอบไม่ได้ป่วยทำให้ผู้ใหญ่ไม่สามารถใช้ความรู้ทางการแพทย์มาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของยากอบให้อยู่ในกรอบตามที่ผู้ใหญ่ต้องการ

ในขณะที่ความรู้ทางการแพทย์ไม่สามารถช่วยเหลือยากอบได้ เจ้าหน้าที่ของรัฐยังมีอีกมาตรการหนึ่งในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของยากอบ คือ ความรู้ทางด้านสังคมสงเคราะห์ นักสังคมสงเคราะห์เตรียมสถานสงเคราะห์เด็กไว้ให้ยากอบพักอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง โดยให้เหตุผลว่าที่นั่นจะเป็นสถานที่ซึ่งช่วยให้ยากอบได้รู้จักเพื่อนมากมายที่ต้องทำเช่นนี้เพราะความห่วยโง่ที่มีต่อยากอบ

Wir machen uns um dich Sorgen, verstehst du. Wir sind nicht böse auf dich, wir wollen dir nichts antun.¹²³

การอ้างถึงความห่วยโง่ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถใช้วิธีปิดล้อมพื้นที่¹²⁴ หรือกักบริเวณยากอบได้โดยชอบธรรม การจัดพื้นที่เฉพาะไว้ให้ยากอบเพื่อเจ้าหน้าที่ของกองคุ้มครองสวัสดิภาพผู้เยาว์สามารถดูแลและอบรมให้เขากลับมาเป็นเด็กซึ่งมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ แน่แน่นอนที่ยากอบยอมปฏิเสธการถูกส่งตัวไปที่นั่นซึ่งเป็นสถานที่ที่ไร้ตรอนอิสรภาพของเขา ขณะเดียวกันยากอบเห็นว่าเจ้าหน้าที่รัฐไม่ได้ให้สิ่งที่เขาต้องการ คือ ความรักความอบอุ่น

อาจสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับรัฐปรากฏในลักษณะที่รัฐกำหนดมาตรการต่างๆ เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็ก หลักการดังกล่าวเป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อเด็ก เนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐสามารถดูแลและปกป้องเด็กให้รอดพ้นจากสถานการณ์วิกฤตที่ส่งผลกระทบทางด้านลบต่อร่างกายและจิตใจของเด็ก แต่ในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่รัฐอาจประสบกับความล้มเหลวในการช่วยเหลือเด็กหรือถูกเด็กต่อต้านในกรณีที่เด็กไม่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐ

¹²³ Ibid., p. 88.

¹²⁴ Michel Foucault, *Discipline & Punish: The Birth of the Prison*, trans. Alan Sheridan, p. 141.

4.3.2 “รัฐ”ในวรรณกรรมเด็กของไทย

ในขณะที่“รัฐ”ในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันปรากฏตัวในฐานะที่มีบทบาทในการปกป้องและคุ้มครองเด็ก ส่วน“รัฐ”ในวรรณกรรมเด็กของไทยปรากฏในแง่ของผลกระทบจากการใช้นโยบายของรัฐบาล เห็นได้จากการผูกเรื่องราวเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำด้านชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กในชนบทและเด็กด้อยโอกาส เช่น ลูกของกรรมกร เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกันมีเรื่องราวของเด็กที่อยู่เย็นเป็นสุขในหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็สภาพของเด็กที่ต้องประสบกับความเหลื่อมล้ำหรือสภาพของเด็กที่มีชีวิตเป็นสุขล้วนแต่เป็นการผูกเรื่องโดยแทรกการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศที่เน้นทุนนิยม

“งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” เป็นคำขวัญที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ใช้ประชาสัมพันธ์อุดมการณ์หลักของรัฐบาลในสมัยนั้น นั่นคือ การให้ความสำคัญกับการพัฒนา¹²⁵ ซึ่งหมายความว่าพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษาด้านสังคมและด้านอื่นๆ โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทำหน้าที่หลักในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศขึ้นเป็นครั้งแรกปีพ.ศ.2504 นับตั้งแต่มีการใช้แผนพัฒนาฯพบว่สถานการณ์เศรษฐกิจและสังคมไทยในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ ทว่ารายได้ต่อหัวของคนไทยที่เพิ่มมากขึ้นรวมทั้งกิจกรรมและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐานทางสังคมนั้นกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างรายได้และโอกาสของคนไทย มีคนเพียงจำนวนไม่เกิน 20% เท่านั้นที่รวยมากขึ้นซึ่งเป็นกลุ่มนายทุนหรือผู้มีความรู้ความสามารถสูง ในขณะที่คนจำนวน 80% เป็นเกษตรกรคนงาน ผู้ประกอบอาชีพอิสระรายย่อยต้องอยู่ในสภาวะของความยากจนหรือความยากลำบากมากขึ้น¹²⁶ คนไทยส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับการเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากการกระจายรายได้ที่แตกต่างกันมาก อันเป็นผลมาจากความไม่สมดุลของการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาเมืองและภาคอุตสาหกรรมมากกว่าชนบทและภาคเกษตรกรรม ปรากฏการณ์เช่นนี้ย่อมมี

¹²⁵ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์, *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (เชียงใหม่: จิลด์เวอร์ม, 2546), หน้า 160.

¹²⁶ วิทยากร เวียงกุล, “ทุนจนเกิดจากการปล้นสิทธิทางเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ โดยระบบทุนนิยมผูกขาดที่ด้อยพัฒนา,” *วารสารวิชาการสิทธิมนุษยชน* 1:3 (2546): 12.

ผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของเด็กอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะเด็กซึ่งมีพ่อแม่ที่มีฐานะยากจน หรืออาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่ห่างไกลมักประสบกับความเหลื่อมล้ำทางด้านชีวิตความเป็นอยู่และ การศึกษา ปัญหาดังกล่าวเป็นประเด็นที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของไทยหลายเรื่อง ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอยกตัวอย่างจากเรื่อง *โรงเรียนป่าล้อม* ของวงเดือน ทองเจียว และ *อ้อมโอบ ภูเฒ่า* ของกร ศิริวิวัฒน์ มาเป็นตัวอย่างในการศึกษา

ตัวอย่างแรกเป็นการนำเสนอปัญหาด้านเศรษฐกิจของครอบครัวเกษตรกร การผลิตของภาคเกษตรกรรมเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพหรือเพื่อพออยู่พอกินมาเป็นการปลูกพืช เศรษฐกิจซึ่งต้องใช้ต้นทุนสูงขึ้น ได้แก่ ปุ๋ยเคมี เครื่องจักร รถไถ เป็นต้น ทำให้ชาวไร่ชาวนายากจน และมีหนี้สินมากขึ้น เกษตรกรที่มีฐานะยากจนไม่สามารถซื้อปัจจัยการผลิตได้จึงต้องกู้ยืมเงินเป็น ผลให้มีหนี้สิน การปลูกพืชเศรษฐกิจจึงต้องมีหนี้สินพบได้ในเรื่อง *โรงเรียนป่าล้อม* ครอบครัวของ ดอกฝ้ายต้องประสบกับปัญหาหนี้สินที่เพิ่มมากขึ้นเพราะกู้เงินจากธนาคารเพื่อทำไร่ปอกกับไร่มัน แต่ขาดทุนทำให้ไม่มีรายได้เพียงพอสำหรับการดำรงชีพ

...ทุกวันนี้พ่อกับแม่ทะเลาะกันเป็นประจำ เรื่องหนี้สินซึ่งพอกพูนขึ้นเป็นเงาตามตัว เนื่องจากพ่อเอาไปเข้าธนาคาร เอาเงินออกมาทำไร่ปอก ไร่ มัน และซื้อปุ๋ยใส่เข้า แต่แล้วความหวังก็เลื่อนรางไปทุกๆ ปี เพราะทุกสิ่งทุกอย่างราคาลดลงฮวบฮาบอย่างน่าใจหาย¹²⁷

การที่เกษตรกรเช่นพ่อแม่ของดอกฝ้ายต้องเป็นหนี้เป็นเพราะต้องพึ่งพาราคาพืชผลในตลาดโลกซึ่ง ไม่มีความแน่นอน บางปีอาจมีราคาดี บางปีอาจมีราคาตกถ้าสินค้าล้นตลาด เกษตรกรต้องแบกรับภาระความเสี่ยงด้านราคาเอง นอกจากนี้ยังต้องแบกรับภาระด้านค่าใช้จ่ายในการซื้อปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็นพันธุ์พืช ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืชและเครื่องมือทางการผลิต ด้วยเหตุนี้ครอบครัว เกษตรกรบางส่วนต้องประสบกับปัญหาความยากจนหรือการมีหนี้สิน

สำหรับครอบครัวที่มีหนี้สินอาจแก้ไขปัญหาด้วยการใช้แรงงานลูกมาเป็นแหล่งสร้าง รายได้ให้ครอบครัว เช่น พ่อของดอกฝ้ายส่งดอกฝ้ายมาทำงานที่กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นที่กระจุกตัวของ แหล่งงาน

¹²⁷ วงเดือน ทองเจียว, *โรงเรียนป่าล้อม*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: ดันอ้อ แกรมมี, 2540), หน้า 66.

...ดอกฝ้าย วันพรุ่งนี้ลูกต้องไปกรุงเทพฯ กับนายหน้าหางาน พ่อรับเงินเดือนของลูกส่งหน้ามาแล้วหนึ่งปี พ่อกับแม่จะหาเงินทางนี้อีกสัก 4-5 พันเพิ่มเติมกันเราจึงจะได้หน้าคืน¹²⁸

ดอกฝ้ายในฐานะลูกที่ดีต้องเชื่อฟังพ่อแม่และต้องช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ ดังนั้นเธอจึงต้องเดินทางมาทำงาน* ในกรุงเทพฯ หลังจากที่ยุติการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่หกซึ่งเป็นปีสุดท้ายของการศึกษามัธยมต้น** ไม่ได้มีแต่ดอกฝ้ายเท่านั้นที่ต้องไปทำงานในเมืองหลวง ยังมีเพื่อนร่วมชั้นของเธออีกหลายคนที่ต้องออกจากหมู่บ้านมาเป็นแรงงานเด็กในเมืองหลวงด้วยเช่นกันเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว อย่างไรก็ตาม เด็กเหล่านี้จบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาจึงเป็นได้เพียงแรงงานไร้ฝีมือ การเป็นแรงงานไร้ฝีมือนั้นจะสามารถสร้างรายได้ช่วยครอบครัวจนกระทั่งชำระหนี้สินได้หมดอันเป็นความหวังของพ่อแม่ยังเป็นคำถามปลายเปิดสำหรับผู้อ่านต่อไป

การนำเสนอกรณีของดอกฝ้ายถือว่าเป็นการนำเสนอตัวอย่างที่แสดงถึงความล้มเหลวของครอบครัวเกษตรกรซึ่งเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อตลาด เท่ากับเป็นการนำเสนอภาพตามแบบฉบับของเกษตรกรในชนบทที่ต้องกลายเป็น "เหยื่อ" จากการใช้นโยบายของรัฐบาลที่ผลักดันและจูงใจให้เกษตรกรหันเข้าสู่การผลิตเพื่อตลาด ขณะเดียวกันเป็นการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารจัดการที่ผิดพลาดของรัฐบาลซึ่งไม่ได้ดูแลเกษตรกรอย่างจริงจัง เห็นได้จากการใช้นโยบายในการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและบริการมากกว่าภาคเกษตรกรรม แม้ว่าจะส่งผลให้อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง แต่ส่งผลให้ภาคเกษตรกรรมทรุดลงทุกขณะ ทำให้เกษตรกรที่ประสบกับความยากจนหรือความล้มเหลวของการทำเกษตรกรรมจำต้องเลือกมาขายแรงงานให้กับภาคอุตสาหกรรมในเมือง การมีแรงงานคนจำนวนมากและราคาถูกกลายเป็นปัจจัยหนึ่งของฐานในการผลิตซึ่งเป็ความได้เปรียบของไทยในการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

¹²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

*

บริบททางสังคมในเรื่องโรงเรียนป่าล้อมเป็นช่วงเวลาก่อนที่พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานเด็ก พ.ศ. 2541 มีผลบังคับใช้ เนื้อหาในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้กำหนดว่าห้ามจ้างเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีทำงาน ทำให้นายจ้างสามารถรับเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปีเข้าทำงานได้

**

บริบททางสังคมในเรื่องโรงเรียนป่าล้อมเป็นช่วงเวลาที่การศึกษามัธยมต้น 6 ปีมีผลบังคับใช้ จนกระทั่งมีการออกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงได้มีการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี

หากเป็นความเสียเปรียบของเกษตรกรยากไร้ในชนบทอันเป็นผลมาจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เน้นทุนนิยมอุตสาหกรรม สำหรับประเด็นนี้เด็กอย่างดอกฝ้ายคงไม่เข้าใจและไม่ได้ตระหนักรู้ สิ่งเดียวที่ดอกฝ้ายและเพื่อนๆรับรู้ คือ การออกจากชนบทมาขายแรงงานในเมืองหลังจากที่ครอบครัวต้องประสบปัญหาจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าผลจากการล่มสลายของระบบการผลิตเพื่อยังชีพได้เปลี่ยนสถานภาพของลูกเกษตรกรในชนบทมาเป็นแรงงานไร้ฝีมือในเมือง ขณะเดียวกันการที่ดอกฝ้ายต้องปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อบ่งบอกถึงหน้าที่ของเด็กที่มีต่อครอบครัว ลูกมีหน้าที่เชื่อฟังพ่อแม่ แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่มีอำนาจเหนือลูก หรือเห็นเด็กเป็นสมบัติของพ่อแม่นั่นเอง

นอกจากการนำเสนอความล้มเหลวของครอบครัวเกษตรกรแล้ว ยังมีการนำเสนอเด็กที่เป็นลูกของผู้ใช้แรงงานไร้ฝีมือ เช่น ลูกของกรรมกรก่อสร้างที่ต้องเผชิญกับการขาดโอกาสทางการศึกษาและมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น ในที่นี้เลือกเรื่อง*อ้อมโอบอุ้มเต่า* เป็นตัวอย่างในการศึกษา ในเรื่องนี้นำเสนอชีวิตของเด็กชายหนิมซึ่งเป็นลูกของกรรมกรก่อสร้างที่ต้องเผชิญกับคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่ามาตรฐาน เนื่องจากอาชีพของพ่อในฐานะคนงานก่อสร้างจึงต้องย้ายที่ไปเรื่อย ขึ้นอยู่กับนายจ้างจะพาไปทำงานที่ไหน เสร็จจากแห่งหนึ่งเปลี่ยนไปแห่งอื่น ส่งผลให้ไม่มีที่พักที่ถาวรหรือเป็นเพียงที่พักชั่วคราวซึ่งสร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ พร้อมทั้งร้อนอบ และมักเป็นที่พักซึ่งไม่ถูกสุขลักษณะ

...บ้านพักคนงานชั่วคราวที่ถูกสร้างขึ้นง่าย ๆ... กว้างห้องละสามเมตรครึ่ง ยาวไม่ถึงสิบเมตร พื้นปูด้วยกระดานเก่าที่เคยใช้ทำไม้แบบมาแล้วหลายครั้ง กั้นและมุงหลังคาด้วยสังกะสี ภายในกันด้วยไม้กระดานอัดบางคร่าว ๆ พ่อบังสายตาจากคนภายนอกได้ พร้อมทั้งรื้อย้ายได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว¹²⁹

นอกจากที่พักซึ่งไม่มีความปลอดภัยแล้วหนิมยังต้องประสบกับการขาดโอกาสทางการศึกษา

...หนิมไม่ได้ขึ้นโรงเรียนเสียด้วยซี...¹³⁰

¹²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66-67.

¹³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

หมิ่นต้องเผชิญกับความเหลื่อมล้ำด้านชีวิตความเป็นอยู่และการศึกษาอันเป็นผลมาจากการที่เจ้าของกิจการรับเหมาก่อสร้างบางส่วนไม่ได้ให้ความสำคัญกับสภาพทางสังคมของแรงงานก่อสร้างหรือลูกของคณงาน แต่คำนึงถึงสิ่งก่อสร้างที่สำเร็จเรียบร้อยเพราะเป็นเป้าหมายของระบบงานก่อสร้าง ทำให้วิถีชีวิตของคณงานก่อสร้างต้องประสบกับความยากจนและความด้อยโอกาสในสังคมด้วยเหตุที่คณงานก่อสร้าง เช่น พ่อของหมิ่นเป็นแรงงานไร้ฝีมือเพราะมีพื้นการศึกษาต่ำ ประกอบกับธรรมชาติของงานก่อสร้างมีลักษณะเป็นงานจ้างเหมาซึ่งไม่มีความต่อเนื่องและความมั่นคงต่อการจ้างงาน เพียงแต่งานก่อสร้างเป็นงานที่หาได้ง่ายสำหรับคนชนบทที่อพยพเข้ามาในเมืองเพื่อหางานทำ ในขณะที่การอยู่ในชนบทไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้พอกินพอใช้ สืบเนื่องจากนโยบายพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาเมืองซึ่งเป็นภาคอุตสาหกรรมมากกว่าชนบทที่เป็นภาคเกษตรกรรมส่งผลให้เกิดการอพยพแรงงานจากต่างจังหวัดเข้าสู่เมือง อาจกล่าวได้ว่าการที่หมิ่นต้องกลายเป็นเด็กด้อยโอกาสในสังคมเมืองนั้นมิใช่เป็นเพียงเพราะเขามีพ่อเป็นกรรมกรก่อสร้างเท่านั้น แต่ยังเป็นผลมาจากนโยบายในการพัฒนาประเทศที่เน้นทุนนิยมอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม

การวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาประเทศที่เน้นทุนนิยมไม่เพียงแต่นำเสนอในรูปแบบของการผูกเรื่องเกี่ยวกับเด็กในชนบทที่ต้องมาขายแรงงานในเมืองและลูกกรรมกรก่อสร้างที่ประสบกับปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและชีวิตความเป็นอยู่อันเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุลแล้ว ยังมีการวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาประเทศในรูปแบบของการนำเสนอภาพของเด็กในชนบทที่ดำรงชีวิตอย่างร่มเย็นเป็นสุขในหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ หรือเป็นหมู่บ้านในอุดมคติซึ่งเป็นชุมชนที่สมาชิกประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักเพื่อยังชีพ¹³¹ และเป็นการผลิตที่พึงธรรมชาติ ชาวบ้านปลูกข้าวโดยพึ่งน้ำฝนหรือหาอาหารจากธรรมชาติโดยตรง เช่น จับปลาและเก็บผัก ทำให้ชาวบ้านมีความเพียงพอในการดำรงชีวิตประจำวัน¹³² เนื่องจากมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์¹³³ นอกจากนี้เมื่อพูดถึงหมู่บ้านในทางกายภาพ เรามักมีจินตนาการของชุมชนที่มีการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่ม มีที่ทำกินอยู่โดยรอบ อาจเป็นที่นา หรือที่สวน ในหมู่บ้านมักมีวัดเป็นศูนย์กลาง

¹³¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและศิราพร ฐิตะฐาน, "ชาวบ้าน," ใน คำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย, สุวรรณาสภาอักษรและเนื่องน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 219.

¹³² ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต (นนทบุรี: สร้างสรรค์, 2527), หน้า 26.

¹³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

ของหมู่บ้าน มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน หรืออาจเป็นลักษณะที่หมู่บ้านในบริเวณใกล้เคียงกันใช้วัดและโรงเรียนร่วมกัน สำหรับวัฒนธรรมของชาวบ้านนั้นเป็นลักษณะของความสัมพันธ์แบบเครือญาติ อันมีนัยของความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน ช่วยเหลือ สามัคคี ประองดองกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นลักษณะของความสำคัญแบบพึ่งพาอาศัยกัน จัดได้ว่าเป็นพลังทางสังคมของหมู่บ้าน¹³⁴

ทว่าในปัจจุบันสังคมของหมู่บ้านเกิดความเปลี่ยนแปลงเมื่อรัฐบาลพัฒนาประเทศให้เจริญทางด้านวัตถุ โดยนำโครงการพื้นฐานอันได้แก่ ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา สาธารณูปโภคทั้งหลายมาสู่เมืองและหมู่บ้าน ทำให้เกิดการปรับตัวของวัฒนธรรมหมู่บ้านต่อวัฒนธรรมสมัยใหม่ ในปัจจุบันนี้ชาวบ้านในเกือบทุกหมู่บ้านได้เข้ามาหางานทำในเมืองและในเมืองหลวง เพราะในเมืองและในเมืองหลวงเป็นแหล่งงานแหล่งเงิน ส่งผลให้วิถีชีวิตของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับเมืองมากขึ้นทุกทีทั้งในด้านการรับวัตถุ เทคโนโลยี ค่าขนมนานาประการ นำไปสู่การพึ่งตนเองได้น้อยลง สังคมของหมู่บ้านในลักษณะที่เป็นชุมชนซึ่งเหนียวแน่นก่อปรด้วยพลังสามัคคีของชาวบ้านอ่อนกำลังลง จนกระทั่งก่อให้เกิดปัญหาและความล่มสลายของชุมชนหมู่บ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้านทั่วประเทศ ชาวบ้านจำนวนมากได้สูญเสียความสามารถในการพึ่งตนเอง ได้กลายเป็นผู้พ่ายแพ้ในเกมการแข่งขันทางเศรษฐกิจสมัยใหม่¹³⁵ คือ ระบบทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมที่มีหลักการสำคัญคือ การผลิตเพื่อขาย หากำไรซึ่งมีส่วนในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่คนในชนบทเคยอาศัยทำมาหากินได้อย่างเพียงพอ และเกษตรกรที่เคยผลิตแบบยังชีพจำนวนไม่น้อยถูกดึงเข้าสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรมทุนนิยมที่ขึ้นอยู่กับทุนและการจ้างงาน รวมทั้งการบริโภคที่ต้องหาเงินมาซื้อมากขึ้น¹³⁶ ทำให้พวกเขาอยากจนลงและมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่าสมัยที่ยังมีวิถีการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นที่ยอมรับกันว่าชีวิตของคนชนบทส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับความแร้นแค้นและความขาดแคลน มิใช่ชีวิตที่ร่มเย็น

¹³⁴ จักรทิพย์ นาดสุภาและศิราพร ฐิตะฐาน, "ชาวบ้าน" ในคำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย, สุวรรณาสถานันท์และเนื่องน้อย บุณยเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 220-221.

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 225-226.

¹³⁶ วิทยากร เชียงกุล, "คนจนเกิดจากการปล้นสิทธิทางเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ โดยระบบทุนนิยมผูกขาดที่ด้อยพัฒนา," วารสารวิชาการสิทธิมนุษยชน 1 (กรกฎาคม - กันยายน 2546): 10.

เป็นสุข เพราะความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติสูญเสียทำให้ชาวบ้านไม่สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียงเช่นในอดีต

วิถีชีวิตของชุมชนที่อยู่อย่างเพียงพอท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ กลายเป็นวิถีชีวิตในอุดมคติที่ผู้คนส่วนใหญ่โหยหาและเฝ้าฝันถึง เช่นเดียวกับผู้คนในสังคม นักเขียนวรรณกรรมเด็กบางส่วนเองคงจะโหยหามนต์เสน่ห์ของหมู่บ้านไทยในอุดมคตินี้ด้วยเช่นกัน จึงได้ผลิตซ้ำจินตภาพของสังคมหมู่บ้านในอุดมคติในอดีต คือ การรื้อฟื้นสังคมหมู่บ้านที่เป็นการผลิตเพื่อพออยู่พอกินในครอบครัว หรือเป็นการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองได้เป็นลำดับแรก ส่วนการขาย เป็นจุดหมายรอง นอกจากนี้ยังให้คุณค่าแก่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างเต็มที่ คือ มีน้ำใจให้แก่กัน ขณะเดียวกันยังให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการที่คนเคารพและอ่อนน้อมต่อธรรมชาติซึ่งจะเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนและการทำมาหากินด้วย อย่างไรก็ตาม นักเขียนไม่เพียงแต่นำเสนอภาพของหมู่บ้านไทยในอุดมคติเท่านั้น นักเขียนยังได้นำเสนอความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านด้วย อันเป็นผลมาจากการมีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีการดำรงชีพ อันเป็นสิ่งที่ดีๆ จากเรื่องความภูมิใจของลอย ของโชติ ศรีสุวรรณ ตักเงินจากบ่อ ของคำหมาน คนไถ และเกวียนเล่มสุดท้าย ของอโศก ศรีสุวรรณ ได้เรียนรู้

ก่อนที่เด็กจะได้พบกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน พวกเขาเรียนรู้การดำรงชีพในระบบของการผลิตเพื่อยังชีพ สำหรับแ่งมุมแรกที่พูดถึง คือ การทำมาหากิน เช่น การทำนา เป็นต้น จอมในเกวียนเล่มสุดท้าย ฝึกไถนาโดยมีพ่อช่วยสอน ทำให้แ่งเบาภาระพอได้

...จอมฝึกไถนาช่วยพ่อได้บ้าง แม้ไม่เต็มที่ก็พอแบ่งเบาภาระได้ไม่น้อย¹³⁷

ส่วนยอดกับทองในตักเงินจากบ่อทำเกลือสินเธาว์ ได้เพราะเคยเห็นและช่วยพ่อทำเกลือตั้งแต่เด็ก

...ยอดกับทองเคยเห็นและเคยช่วยพ่อและพี่ชาย ทำเกลือสินเธาว์ตั้งแต่

เล็กจนตัว... ทั้งสองเข้าใจและทำได้ดี¹³⁸

¹³⁷ อโศก ศรีสุวรรณ, *เกวียนเล่มสุดท้าย* (กรุงเทพมหานคร: ดับเบิลเดย์น พริ้นติ้ง, 2542), หน้า 75.

¹³⁸ คำหมาน คนไถ, *ตักเงินจากบ่อ* (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2537), หน้า 75.

เห็นได้ว่าสิ่งที่จอมและยอดกับทองโตเรียนรู้นั้นสัมพันธ์กับวิถีชีวิตการดำรงชีพของพวกเขา

นอกจากการเรียนรู้วิธีทำมาหากินแล้ว เด็กๆยังสามารถหาอาหารจากธรรมชาติได้

...พวกเด็กๆ ก็หาหน่อไม้ เก็บเห็ด จับกบ จับปลา ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ
ในบริเวณนั้นเพื่อเป็นอาหารมื้อเย็น พวกเขารู้ว่าเห็ดและพืชผักชนิดใด
กินได้ และชนิดใดมีพิษกินไม่ได้¹³⁹

การหาอาหารจากธรรมชาติโดยเฉพาะเห็ดหรือพืชผักซึ่งเด็กสามารถระบุได้ว่าชนิดใดกินได้ ชนิดใด
มีพิษกินไม่ได้ โดยเรียนรู้จากพ่อแม่และเรียนรู้จากธรรมชาติ การที่เด็กสามารถหาอาหารจาก
ธรรมชาติได้บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทำให้พวกเขามีความพอเพียงใน
การดำรงชีวิตประจำวันได้

นอกจากการนำเสนอหมู่บ้านที่มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นรากฐานให้แก่การ
ผลิตเพื่อยังชีพให้เด็กได้รู้จักแล้ว ยังมีการนำเสนออุดมการณ์ของสังคมหรือพลังทางวัฒนธรรมที่
ช่วยจรรโลงระบบการผลิตเพื่อยังชีพ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และความสัมพันธ์ระหว่าง
คนกับธรรมชาติ

ในแง่มุมของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนเป็นการเน้นความสัมพันธ์ในระบบเครือ
ญาติอันมีนัยของความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกัน มีความกลมเกลียวกัน และความร่วมมือ
ให้แก่กัน รวมทั้งการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น พ่อของจอมใน*เกวียนเล่มสุดท้าย* ขอแรงญาติและ
เพื่อนบ้านมาช่วยถอนต้นกล้า แรงงานถือเป็นพื้นฐานด้านปัจจัยการผลิตแบบยังชีพ เป็นแรงงาน
ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่แรงงานรับจ้าง¹⁴⁰ ชุมชนของจอมจึงแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างกัน

...การลงแขกเอามือตอบแรงจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
เป็นการระดมแรงช่วยให้เสร็จเป็นเจ้าๆ ไป¹⁴¹

นอกจากการช่วยเหลือกันและกันทางด้านแรงงานแล้ว ผู้คนในชุมชนยังมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่
กัน เช่น พ่อของลอยในเรื่อง*ความภูมิใจของลอย*สามารถปลูกผักในหน้าแล้งเพราะที่นามีตาน้ำใต้ดิน

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28-29.

¹⁴¹ อโศก ศรีสุวรรณ, *เกวียนเล่มสุดท้าย*, หน้า 133.

ซึ่งไหลซึมออกมาค่อนข้างเร็วจนเพียงพองจะดักไปรดผักได้โดยไม่แห้งขาด เมื่อมีเพื่อนบ้านมาขอปลูกผักในแปลงนา พ่อไม่เคยหวง ขณะเดียวกันทุกคนที่มาอาศัยปลูกผักต่างก็เต็มใจช่วยขุดเพื่อจะให้ตาน้ำไหลได้สะดวก จนเพียงพอสําหรับพืชผักทุกคน การที่ผู้ใหญ่ในชุมชนมีแต่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันส่งผลให้เด็กอย่างลอยซิบซิบนิสัยอ้อเพื่อเผื่อแผ่และมักช่วยเหลือผู้คนรอบข้างเท่าที่ตนจะช่วยให้ได้ เมื่อลอยเห็นหญิงชราซึ่งขุดปุ๋ยตั้งแต่เช้าจนเที่ยง เขารู้สึกสงสารจึงอาสาช่วยขุดปุ๋ยให้กับหญิงชรา ทำให้หญิงชราดันตันในน้ำใจของลอย

ในขณะที่เด็กอย่างลอยได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน ส่วนจอมมีโอกาสได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการที่คนมีความเคารพยำเกรงและอ่อนน้อม¹⁴² ต่อธรรมชาติ สืบเนื่องจากการทำมาหากินของชาวบ้านพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นประการสำคัญ โดยเฉพาะการปลูกข้าวซึ่งเป็นอาหารหลัก ชาวนาส่วนใหญ่ทำพิธีบูชาแม่พระธรณีก่อนที่ไถนา เช่น พ่อของจอมในเรื่องเกวียนเล่มสุดท้ายที่ทำพิธีแรกนาเพื่อบนบานบอกกล่าวแก่แม่พระธรณีตามที่ปู่ย่าตายายสอนไว้ เป็นการบ่งบอกว่าได้สำนึกถึงบุญคุณของผืนแผ่นดิน แต่การอธิบายของพ่อไม่สามารถทำให้จอมเชื่อและศรัทธาแม่พระธรณีได้ จอมสงสัยว่าแม่พระธรณีรับรู้การบนบานของพ่อของตนหรือไม่ ขณะเดียวกันเขายังคลางแคลงใจต่อการมีตัวตนของแม่พระธรณี

แม่พระธรณีท่านจะรู้หรือเปล่า มีตัวตนหรือเปล่า จอมยังนึกคลางแคลงใจ...¹⁴³

การที่จอมรู้สึกคลางแคลงใจเป็นเพราะพ่อของเขาไม่ได้อธิบายบทบาทของพิธีแรกนา แต่กลับบอกถึงความเชื่อซึ่งต้องยึดถืออย่างเคร่งครัดเช่นที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติมาถือว่าได้เคารพคัมภีร์ต่อบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ไว้ ใครที่มีได้ปฏิบัติตามหรือลบหลู่ถือว่าผิดริตผิดรอยถือว่าเป็นการเหยียบย่ำบรรพบุรุษ พ่อของจอมบอกให้จอมปฏิบัติตามเพื่อแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษแทนที่บอกถึงบทบาทของการทำพิธีกรรมนั้นเป็นไปเพื่อสร้างความมั่นใจและให้กำลังใจ¹⁴⁴ แก่ผู้ทำพิธี คงจัดได้ว่าเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจของผู้กระทำพิธีกรรม¹⁴⁵

¹⁴² เสรี พงศ์พิศ, "ผี," ใน คำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย, สุวรรณฯ สถาอาณันท์และเนืองน้อย บุญเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 64.

¹⁴³ อโศก ศรีสุวรรณ, เกวียนเล่มสุดท้าย, หน้า 72.

¹⁴⁴ ศิราพร ณ ถลาง, ทฤษฎีจิตวิทยา: วิทยาการในการวิเคราะห์ด้านาน-นิทานพื้นบ้าน (กรุงเทพมหานคร:

จอมไม่เพียงแต่ขาดความศรัทธาต่อการบูชาแม่พระธรณี เขายังคลงแคลงใจต่อการทำพิธีสู่ขวัญให้ควาย ทั้ง ๆ ที่พ่อได้อธิบายแล้วว่า การทำพิธีนี้เพื่อขอขมาและรำลึกถึงบุญคุณของควายที่ช่วยเลื่องงานในนา แต่จอมกลับสงสัยว่าควายจะเข้าใจคำเรียกขวัญที่มีเนื้อหาบ่งบอกถึงการขอขมาและการรำลึกถึงบุญคุณ

ควายมันจะเข้าใจหรือเปล่านะ...¹⁴⁶

การที่จอมตั้งคำถามเกี่ยวกับควายในการเข้าใจภาษาคนเพราะว่าพ่อของเขาไม่ได้อธิบายพิธีกรรมในแง่มุมของการเป็นสัญลักษณ์ที่หมายความถึงการรู้คุณสัตว์เลี้ยงที่ช่วยงานเรา นอกจากพิธีสู่ขวัญควายแล้ว จอมยังสงสัยต่อการที่แม่ทำบุญทานข้าวเฒ่าเพื่อถวายผีเสื้อบ้านซึ่งเป็นผีหรือเทวดาที่รักษาเขตหมู่บ้าน และผีเสื้อวัดซึ่งเป็นผีหรือเทวดาที่รักษาเขตวัด

...ผีมันชอบเข้าเฒ่าด้วยหรือ¹⁴⁷

จอมไม่เข้าใจการทำบุญถวายผีเสื้อบ้านและผีเสื้อวัดเป็นเพราะจอมไม่ได้รับการอธิบายว่าผีคือกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ¹⁴⁸ คนในชุมชนไทยโบราณมีความเคารพต่อธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง¹⁴⁹ จึงมีพิธีกรรมที่จัดเพื่อบูชาผีทั้งหลายอันเป็นการแสดงถึงความเคารพและความยำเกรงของคนที่มีต่อผี

ตรงกันข้ามกับจอม สำหรับยอดในดักเงินจากบ่อได้รับคำอธิบายจากพ่อของตนเกี่ยวกับวิธีคิดและบทบาทของเจ้าปู่หรือปู่ตาและการกำหนดเขตดอนเจ้าปู่ซึ่งเป็นบริเวณป่าไม้ที่ชาวบ้านสงวนไว้เพื่อเป็นที่อยู่ของเจ้าปู่ หรือผี หรือวิญญาณที่ดูแลและรักษาหมู่บ้าน ถือได้ว่าดอนเจ้าปู่เป็นวิธีคิดของคนโบราณในการรักษาป่าไม้และสัตว์ป่าด้วย การกำหนดป่าสงวนโดยอ้างอิงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สำหรับชาวบ้านที่เคารพนับถือเจ้าปู่มักไม่ตัดไม้หรือล่าสัตว์ ในบริเวณนี้เพราะถือว่าต้นไม้และสัตว์ป่าเป็นสมบัติของเจ้าปู่ ส่งผลให้ป่าและสัตว์ป่าอยู่ได้ การอธิบายของพ่อทำให้

โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 340.

¹⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 322.

¹⁴⁶ อโศก ศรีสุวรรณ, *เกวียนเล่มสุดท้าย*, หน้า 86.

¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 131.

¹⁴⁸ เสรี พงศ์พิศ, "ผี" ในคำ: *ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย*, สุวรรณฯ สถาบันแห่งชาติและเนืองน้อย บุญยเกษตร, บรรณานุกรม, หน้า 64.

¹⁴⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน," ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ, บรรณานุกรม (กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน, 2531), หน้า 29.

ยอดเคารพเจ้าปู่ เห็นได้จากเหตุการณ์ตอนที่ยอดชวนเพื่อนสนิทไปฟังเสียงไก่ป่าขันที่ดอนเจ้าปู่ แต่เพื่อนของเขาปฏิเสธเพราะรู้สึกกลัวเจ้าปู่ ทว่ายอดให้ความเห็นว่าพวกตนไม่ได้ไปเพื่อฆ่าไก่ป่าหรือละเมิดข้อห้ามที่มีต่อดอนเจ้าปู่

...เราไปตีท่านไม่ทำอะไรหรอก...¹⁵⁰

แสดงว่ายอดเชื่อและศรัทธาเจ้าปู่หรือผี ทำให้ไม่กล้าล่าสัตว์หรือตัดต้นไม้ในบริเวณดอนเจ้าปู่

อันที่จริงแล้วผีคือ"จิต" (spirit) ของจักรวาลและสังคม ครอบคลุมมิติต่างๆ แห่งชีวิต ผีอยู่ในคน สัตว์ พืช สิ่งของ ซึ่งไม่ได้้อย่างโดดเดี่ยว แต่สัมพันธ์กับจักรวาล ไม่ว่าจะเป็นการบูชาผี หรือการสู่ขวัญเป็นการจัดความสัมพันธ์ที่สมดุลกับธรรมชาติ ในที่นี้ผีกับขวัญมีความหมายที่แทนกันได้¹⁵¹ สืบเนื่องจากกรอบความคิดที่คนไทยมีต่อชีวิต สังคมและธรรมชาติซึ่งมีลักษณะของความสมดุล ทุกสิ่งในจักรวาลล้วนสัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยกัน มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของจักรวาลนี้ ไม่ได้ถือตนว่าเป็นผู้ที่เหนือกว่า มีอำนาจมากกว่าหรือเป็นผู้ควบคุมจัดการ ทำที่ของคนต่อสรรพสิ่งจึงมีลักษณะเคารพยำเกรงและอ่อนน้อมถ่อมตนเพื่อพยายามรักษาดุลยภาพของความสัมพันธ์นี้¹⁵² วิธีคิดดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวคิดพื้นฐานของการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่เอื้อต่อการรักษาระบบนิเวศน์ ด้วยเหตุที่การดำรงชีพของคนในชุมชนผูกพันอยู่กับธรรมชาติ และแทรกตนเองลงไปในความอุปถัมภ์ของธรรมชาติ¹⁵³ เห็นได้จากการที่คนน้อมตัวลงขอต่อผีหรือเทพที่เชื่อกันว่าสถิตย์อยู่ตามสิ่งของในธรรมชาติ เช่น ที่ดิน ป่า เป็นต้น เมื่อคนจะใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ คนเป็นเพียงผู้ขอ ไม่ใช่ผู้พิชิตหรือเปลี่ยนธรรมชาติให้มารับใช้คน¹⁵⁴ ดังนั้น ระบบการผลิตเพื่อยังชีพจึงไม่สร้างปัญหาต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติมากนัก ขณะเดียวกันการมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ช่วยเป็นรากฐานให้แก่การผลิตเพื่อยังชีพ¹⁵⁵ อาจบ่งบอกว่าระบบการผลิตเพื่อยังชีพเป็นระบบการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวิธีคิดซึ่งมีลักษณะเป็นองค์รวมสรรพสิ่งล้วน

¹⁵⁰ คำหมาน คนโต, *ดักเงินจากบ่อ*, หน้า 23.

¹⁵¹ เสรี พงศ์พิศ, "ผี," ในคำ: *ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย*, สุวรรณฯ สถาบันสันติและเนืองน้อย บุญเนตร, บรรณาการ, หน้า 65.

¹⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 64-65.

¹⁵³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน," ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ, บรรณาการ, หน้า 29.

¹⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

เชื่อมโยงเข้าหากันและมีการจัดความสัมพันธ์อย่างสมดุลตลอดเวลา¹⁵⁶ นั้นคงแสดงถึงการยกย่องระบบการผลิตเพื่อยังชีพซึ่งทำให้ผู้คนที่อยู่ใต้ระบบนี้มีชีวิตที่ร่มเย็นเป็นสุข

การนำเสนอชีวิตของคนในหมู่บ้านที่สงบสุขอันเป็นผลมาจากการดำรงชีพในระบบการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นการใช้ภาพตามแบบฉบับของวิถีชีวิตในชนบท เป็นการนำเสนอเฉพาะด้านที่สวยงาม ขณะเดียวกันมิได้นำเสนอด้านที่เลวร้าย เช่น ภัยทางธรรมชาติซึ่งสร้างความเสียหายให้การผลิตรากด้านเกษตรกรรม เป็นต้น การมองข้ามความเลวร้ายของการดำเนินชีวิตในชุมชนที่อยู่ในระบบการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการนำเสนอข้อมูลเพียงด้านเดียว โดยเฉพาะในแง่มุมที่มีลักษณะพาฝัน อาจเป็นการให้ผู้อ่านเรียนรู้วิถีชีวิตในชนบทที่งดงาม

ชนบทต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่รัฐบาลนำมาสู่หมู่บ้าน โดยเฉพาะการสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นการตัดถนนและการเดินสายไฟฟ้าซึ่งส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีการดำเนินชีวิตจากการพึ่งตนเองและใช้ชีวิตในลักษณะพออยู่พอกินมาเป็นการดำรงชีพในลักษณะของการบริโภคเกินความจำเป็น พบได้ในวรรณกรรมเด็กหลายเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น เรื่อง *ดักเงินจากบ่อ* ที่เล่าถึงความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของชาวบ้านดอนทราย หลังจากที่มีการตัดถนนและมีการเดินสายไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน นับตั้งแต่มีไฟฟ้าใช้ มีพ่อค้านำเครื่องใช้ไฟฟ้ามาเสนอขายถึงหมู่บ้านโดยเป็นการขายเงินเชื่อซึ่งเป็นวิธีจูงใจให้ชาวบ้านส่วนใหญ่พากันซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า รวมทั้งเด็กอย่างยอดกับทองด้วย เด็กทั้งคู่อยากได้วิทยุเพราะเห็นว่าเขาให้จ่ายแบบผ่อนส่ง ระบบเงินผ่อนส่งผลให้วิถีชีวิตแบบพออยู่พอกินสลายตัวลง ผู้คนในชุมชนต้องการสินค้าเหล่านี้ทำให้ต้องพยายามหาเงินมาครอบครอง¹⁵⁷ ชาวของเหล่านี้ การผลิตเพื่อยังชีพไม่สามารถสร้างผลกำไรที่เป็นตัวเงินได้ทัดเทียมกับการผลิตเพื่อตลาด ส่งผลให้เกษตรกรส่วนใหญหันเข้าสู่การทำเกษตรกรรมเพื่อตลาด เห็นได้จากกรณีของเด็กทั้งคู่ คือ ยอดกับทองช่วยกันทำเกลือสินเธาว์ขายเพื่อหาเงินมาซื้อวิทยุ แต่ต่อมาเด็กทั้งสองคนเปลี่ยนใจจากการซื้อวิทยุ และหันไปซื้อเครื่องสูบน้ำแทนเพราะมีประโยชน์ต่อการทำเกลือ

¹⁵⁶ เสรี พงศ์พิศ, "นิ." ใน *คำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อ ไทย*, สุวรรณฯ สถาบันฯ และเมืองน้อย บุณยเนตร, บรรณาธิการ, หน้า 65.

¹⁵⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน." ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ, หน้า 33.

...พวกผมคิดว่าจะไม่ซื้อวิทยุ พวกผมอยากซื้อเครื่องสูบน้ำสักเครื่อง
คิดว่าจะมีประโยชน์กว่าเป็นแน่¹⁵⁸

ทั้งสอดคล้องกับทองสามารถละความต้องการที่มีสินค้าเกินความจำเป็นได้ โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยมากกว่า พวกเขาจึงเลือกซื้อเครื่องสูบน้ำ ทว่าการใช้เครื่องสูบน้ำไม่ได้มีแต่ข้อดีเท่านั้นยังมีข้อเสียด้วย เด็กทั้งสองคนใช้เครื่องมือเครื่องใช้ซึ่งตัวเองไม่สามารถผลิตได้และไม่รู้วิธีบำรุงรักษาซ่อมแซม¹⁵⁹ นั่นคงหมายความว่าเด็กอย่างสอดคล้องกับทองเติบโตมาพร้อมกับการเรียนรู้การดำรงชีพโดยพึ่งพาเทคโนโลยีซึ่งตัวเองไม่มีความรู้จริง¹⁶⁰ นอกจากนี้พวกเขายังไม่ได้ตระหนักถึงข้อดีและข้อเสียของการพึ่งพาเทคโนโลยี ตรงกันข้ามกับจอมในเรื่อง*เกวียนเล่มสุดท้าย*ที่ได้สนทนากับปู่ของตนทำให้เห็นข้อดีและข้อเสียของความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิธีการผลิต

สำหรับความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิธีการผลิตซึ่งเป็นหัวข้อสนทนาระหว่างปู่กับหลาน คือ การเปลี่ยนแปลงในการทำนา มีการใช้รถไถนาแทนควายทำให้การทำนาต้องใช้เงินมากขึ้น แม้ว่าจะใช้เวลาน้อยลง เนื่องจากรถไถนากินน้ำมัน ในขณะที่ควายกินหญ้า นอกจากนี้การใช้รถไถนาทำให้การทำนาเสร็จเร็วขึ้น แต่ยังไม่ได้หมักดินหมักหญ้าที่รึปลุกข้าว บางครั้งเป็นผลให้ข้าวไม่งามจึงต้องหาปุ๋ยเคมีมาปรุงแต่งดิน เห็นได้ว่าการใช้รถไถนาส่งผลให้ชาวบ้านต้องสิ้นเปลืองต้นทุนมากขึ้นสำหรับการทำนา เนื่องจากชาวนาต้องใช้เงินสำหรับการซื้อรถไถนา น้ำมัน และปุ๋ยเคมีซึ่งเป็นผลผลิตของเทคโนโลยีที่คนในชุมชนไม่สามารถผลิตขึ้นเองได้ เป็นผลให้พวกเขาต้องหาเงินมาซื้อสินค้าเหล่านั้น แต่การผลิตเพื่อยังชีพไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่เป็นตัวเงินได้ ทำให้เกิดความนิยมที่ผลิตเพื่อการขายซึ่งมีวิธีการผลิตที่อาจไม่ต้องการเครื่องมือเครื่องใช้ที่เคยใช้ได้สำหรับการผลิตเพื่อยังชีพ

เครื่องมือเครื่องใช้อย่างหนึ่งที่ใช้ได้สำหรับวิธีการผลิตเพื่อยังชีพ แต่ไม่เหมาะสมสำหรับการผลิตเพื่อตลาด เช่น เกวียนถูกแทนที่ด้วยรถอีแต่นเพราะชาวนาเห็นว่ารถอีแต่นเป็นเครื่องใช้ที่ให้ความสะดวกรวดเร็วและใช้งานได้อเนกประสงค์ ไม่ว่าจะเป็นการไถนา การจุดเครื่อง

¹⁵⁸ คำหมาน คนไถ, *ตักเงินจากบ่อ*, หน้า 136.

¹⁵⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน," ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ, หน้า 33.

¹⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

ปั้มน้ำ การจุดเครื่องสี่พีซีไร่ ดังนั้นเกวียนหลายเล่มจึงถูกเปลี่ยนเป็นรถอีแต๋น แม้วารถอีแต๋นจะต้องเพิ่มภาระในการดูแลซ่อมแซม หรือซื้อน้ำมันมาเติม ส่วนเกวียนมักมีพ่อค้ามาขอซื้อไปดกแต่งสถานที่หรือตัดแปลงทำเครื่องเรือน ทำให้จอมซึ่งรักเกวียนและชอบขับเกวียนรู้สึกเสียดายที่ของใช้งานกลายเป็นของดกแต่ง

...นำเสียดายนะปู่ ของใช้งานกลายเป็นของดกแต่งไปจอมยัง

รู้สึกเสียดาย¹⁶¹

นอกจากรู้สึกเสียดายที่เกวียนกลายเป็นเพียงของดกแต่ง จอมยังไม่ต้องการให้เกวียนเป็นเพียงของที่ตั้งไว้ในพิพิธภัณฑ์ แต่ต้องการให้เกวียนยังคงถูกใช้งานต่อไป

...ผมไม่อยากจะเห็นเกวียนจอดนิ่งอยู่ในพิพิธภัณฑ์... แต่ผมอยากเห็น

เกวียนมีชีวิตโลดแล่นไปบนผืนนาป่าดอยบ้านเรา¹⁶²

การที่เกวียนต้องเปลี่ยนสถานภาพจากการเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่สำคัญในระบบของวิถีการผลิตเพื่อยังชีพ มาเป็นของที่ใช้ดกแต่งสถานที่หรือใช้จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เมื่อการผลิตเพื่อตลาดเข้ามาแทนที่การผลิตเพื่อยังชีพ มิได้หมายความว่าเพียงแต่การสิ้นสุดของยุคเกวียนหรือยุคของการผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการสิ้นสุดของการดำรงชีพอย่างเป็นอิสระ นั้นอาจหมายความว่าชาวบ้านไม่สามารถดำรงชีพในลักษณะของการพึ่งตนเองในการผลิตทั้งมิติของเศรษฐกิจและมิติของวัฒนธรรม ทว่าชุมชนต้องมีวิถีชีวิตอยู่กับการพึ่งพา ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาสารเคมีหรือเครื่องใช้ซึ่งผลิตเองไม่เป็น ขณะเดียวกันยังต้องพึ่งพาการกำหนดราคา พืชผลจากพ่อค้าคนกลางและตลาดโลก นอกจากนี้ยังต้องพึ่งพานายทุนเงินกู้¹⁶³ ทำให้เกษตรกรจำนวนมากต้องกลายเป็นคนมีหนี้สินอันเป็นผลมาจากการเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อตลาดโดยเฉพาะการปลูกพืชเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม สำหรับวรรณกรรมเด็กทั้งสามเรื่อง que เลือกมาศึกษานั้นมองข้ามประเด็นเหล่านี้ โดยหันมาเน้นการนำเสนอชีวิตของเด็กในแง่มุมที่ช่วยงานพ่อแม่ในไร่ นาอย่างมีความสุข เช่น ครอบครัวของลอยในเรื่อง*ความภูมิใจของลอย* ที่เลือกทำการผลิตเพื่อตลาดในลักษณะของการเกษตรกรรมแบบผสมผสาน หรือที่เรียกกันว่าไร่นาสวนผสม นอกจากการทำนาปลูกข้าว

¹⁶¹ อโศก ศรีสุวรรณ, *เกวียนเล่มสุดท้าย*, หน้า 41.

¹⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 178.

¹⁶³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน," ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ,

แล้ว ครอบครัวของลอยยังเลี้ยงเปิดไว้เก็บไข่ขายด้วย และเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จจะปลูกผักชนิดต่าง ๆ เป็นไร่นาที่มีกิจกรรมการเกษตรหลายอย่างตามความจำเป็นของวิถีชีวิตที่เรียบง่าย¹⁶⁴ ขณะเดียวกันได้พยายามกลับไปสู่วิถีการใช้ในอดีตที่ยังใช้ได้ผล¹⁶⁵ เช่น การใช้ปุ๋ยคอกแทนที่ใช้ปุ๋ยเคมี เป็นต้น หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นความพยายามที่ไม่พึ่งพาสารเคมีหรือเทคโนโลยีที่ทันสมัยซึ่งตนเองขาดความรู้¹⁶⁶ เพื่อที่ได้ไม่ต้องเพิ่มต้นทุนการผลิตอันจะนำไปสู่การเป็นหนี้สิน นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการแบ่งปันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น พ่อของลอยที่เต็มใจจะช่วยเหลือเพื่อนบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งที่ปลูกผักในหน้าแล้งเพราะที่ของตนมีคาน้ำได้ดินไหลออกมามากพอที่ปลูกผักได้ บางครั้งแจกจ่ายพันธุ์ผักชนิดต่างๆที่เพาะไว้ในแปลงพร้อมทั้งให้คำแนะนำ คงเห็นได้ว่าการแบ่งปันและการช่วยเหลือกันจะเป็นพลังที่ช่วยรักษาหมู่บ้านไว้ได้ ทำให้หมู่บ้านที่ดำรงชีพด้วยการทำเกษตรกรรมเป็นหลักยังคงมีวิถีชีวิตที่ร่มเย็นเป็นสุข เมื่อเป็นเช่นนี้ส่งผลให้ลอยกับเพื่อนๆมีความสุขและความสนุกสนานระหว่างที่ช่วยงานพ่อแม่ นอกจากนี้พวกเขายังภาคภูมิใจกับการเป็นเกษตรกร ด้วยการนำเสนอจากที่พวกเขาเด็กๆร้องเพลงเกษตรกร

พวกเราเป็นเกษตรกร

พ่อ-แม่เราเป็นเกษตรกร¹⁶⁷ ...

เนื้อหาในเพลงบ่งบอกถึงการที่เด็กยืนยันตัวตนในการเป็นเกษตรกรซึ่งเป็นอาชีพที่สืบทอดมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ การที่ลอยกับเพื่อนๆยินดีที่เป็นเกษตรกรเช่นพ่อแม่อาจหมายความว่า การเกษตรกรรมยังคงดำรงอยู่ได้ต่อไปเพราะมีผู้สืบทอด ในขณะที่เกษตรกรสามารถดำรงชีพด้วยการทำเกษตรกรรมในหมู่บ้านของตนได้ นั่นแสดงว่าหมู่บ้านยังคงดำรงอยู่ได้เช่นกัน

อาจกล่าวได้ว่านักเขียนวรรณกรรมเด็กของไทยวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลที่เน้นระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เห็นได้จากการผูกเรื่องโดยนำเสนอความยากจนในชนบทซึ่งมีสาเหตุมาจากการพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุลระหว่างเมืองกับชนบท นอกจากนี้นักเขียนไทยคงมองว่าทุนนิยมมีส่วนทำลายคุณภาพชีวิตของประชาชนและสิ่งแวดล้อมของประเทศกำลังพัฒนา อาจถือได้ว่า

¹⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

¹⁶⁵ จักรทิพย์ นาถสุภา, *บ้านกับเมือง* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 62.

¹⁶⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การศึกษาเพื่อฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน," ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*, เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ, หน้า 35.

¹⁶⁷ โชติ ศรีสุวรรณ, *ความภูมิใจของลอย*, หน้า 101.

เป็นวิธีคิดที่คัดค้านทุนนิยมและเรียกร้องให้ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งเพื่อต้านพลังของทุนนิยม เห็นได้จากการผูกเรื่องในลักษณะที่เป็นการรื้อฟื้นหมู่บ้านที่หันกลับไปหากระบวนการผลิตเพื่อยังชีพหรือการผลิตแบบพึ่งตนเอง ขณะเดียวกันนักเขียนบางคนไม่ปฏิเสธระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม แต่ไม่เห็นด้วยกับการที่สังคมไทยปรับตัวตามกระแสโลกาภิวัตน์มากเกินไป นักเขียนกลุ่มนี้จึงได้ผูกเรื่องในลักษณะที่เห็นว่าชุมชนต้องก้าวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงและรู้เท่าทันถึงข้อดีและข้อเสียของความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาสู่ชุมชน

อาจสรุปได้ว่าการศึกษาเปรียบเทียบ"รัฐ"ที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของทั้งสองชาตินั้นแสดงถึงความแตกต่างทางด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเยอรมันกับประเทศไทย สังคมเยอรมันเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วและใช้ระบบรัฐสวัสดิการซึ่งเป็นหัวข้อที่นำเสนอในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันในด้านของความสำเร็จและความล้มเหลวของการทำงานของเจ้าหน้าที่จากรัฐสวัสดิการ เห็นได้จากเรื่องราวของเด็กบางคนที่ต้องการความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่รัฐ แต่ในขณะเดียวกันมีเด็กบางคนที่ไม่ต้องการการดูแลจากเจ้าหน้าที่รัฐ สำหรับวรรณกรรมเด็กของเยอรมันที่นำเสนอบทบาทของรัฐสวัสดิการที่มีต่อเด็กเท่ากับเป็นการบ่มเพาะให้เด็กตระหนักถึงสิทธิของตนตามที่ได้รับการคุ้มครองจากรัฐ การที่สังคมปลูกฝังแนวคิดเรื่องสิทธิให้กับเด็กเป็นการส่งเสริมให้เด็กรู้จักสิทธิของตน สำหรับสังคมไทยนั้นเป็นประเทศกำลังพัฒนาส่งผลให้รัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมซึ่งก่อให้เกิดข้อดี ทำให้คนไทยได้รับประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาที่ขยายตัวและเปิดกว้างมากขึ้น การคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วมากขึ้น และการสาธารณสุขที่ทันสมัยมากขึ้น เป็นต้น แต่การพัฒนาประเทศเป็นผลให้เกิดข้อเสียด้วย เช่น การล่มสลายของระบบการผลิตเพื่อยังชีพ ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้และชีวิตความเป็นอยู่ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย เป็นต้น สำหรับนักเขียนวรรณกรรมเด็กของไทยมักผูกเรื่องราวเกี่ยวกับผลเสียจากการล่มสลายของระบบการผลิตเพื่อยังชีพ เห็นได้จากการนำเสนอชีวิตของเด็กซึ่งต้องเผชิญกับความเหลื่อมล้ำด้านชีวิตความเป็นอยู่และการศึกษา ขณะเดียวกันนักเขียนได้ยกย่องระบบการผลิตเพื่อยังชีพด้วยการนำเสนอชีวิตของเด็กที่อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขกับการดำรงชีพในหมู่บ้านที่ทำเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ

4.4 “เด็กคือผู้ใหญ่ในวันหน้า”: บทสรุปเด็กในอุดมคติในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทย

“เด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า” เป็นการมองเด็กในฐานะผู้ที่มีพันธะและหน้าที่ตลอดจนความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศในอนาคต มุมมองเช่นนี้นำไปสู่ความเชื่อที่ว่าวัยเด็กเป็นวัยที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้และกล่อมเกลาคุณธรรมและจริยธรรมตามผู้ใหญ่เห็นสมควร เพื่อที่เด็กจะได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ เป็นผลให้ประเทศชาติจะมีแต่ทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพด้วย จากแนวคิดนี้ทำให้ผู้ใหญ่มีบทบาทในฐานะผู้กำหนดคุณสมบัติที่ควรจะเป็นให้แก่เด็ก¹⁶⁸ สำหรับเด็กคนใดที่สามารถปฏิบัติตนได้สอดคล้องกับมาตรฐานที่ผู้ใหญ่ต้องการจะได้รับการยกย่องและชื่นชม นั่นคงแสดงว่าคุณค่าของเด็กขึ้นอยู่กับ การเติบโตเป็นผู้ใหญ่ซึ่งมีพฤติกรรมที่เป็นไปตามความคาดหวังของสังคม¹⁶⁹ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าเป็นเด็กในอุดมคติของผู้ใหญ่

การที่ผู้ใหญ่อบรมเด็กให้เป็นไปตามที่ตนต้องการนั้น เราปฏิเสธไม่ได้ว่าวรรณกรรมเด็กเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งในการสั่งสอนเด็ก จากการศึกษาวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยพบว่าภาพของเด็กที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของทั้งสองชาติมีทั้งลักษณะที่คล้ายคลึงกันและลักษณะที่แตกต่างกัน

ภาพของเด็กที่มีลักษณะร่วมกันนั้น คือ ภาพของเด็กที่สามารถปฏิบัติตนได้ตามความคาดหวังของผู้ใหญ่ในสังคม เห็นได้จากการวิเคราะห์หัวข้อ “โรงเรียนกับการบ่มเพาะ” ในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันเป็นการผูกเรื่องโดยให้เด็กตระหนักถึงการยอมรับความหลากหลายของกลุ่มคนซึ่งมีเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันหรือการเคารพสิทธิเชิงวัฒนธรรมของผู้อื่น สอดคล้องกับแนวคิดและความคาดหวังของนักการศึกษาที่พยายามส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรมมากกว่าการเน้นเฉพาะการปลูกฝังความเป็นชาติเยอรมันเช่นในอดีต

¹⁶⁸ Michael Wyness, *Childhood and Society*, p. 135.

¹⁶⁹ Ibid., p. 135.

ในขณะที่วรรณกรรมเด็กของเยอรมันที่เลือกมาศึกษาคงบ่งบอกได้ว่าทางโลก ตะวันตกเน้นให้เคารพสิทธิและความเชื่อของคนอื่นและศาสนาอื่น แตกต่างจากวรรณกรรมเด็กของไทยที่ผูกเนื้อเรื่องโดยให้ความสำคัญกับแนวคิดชาตินิยม อันเป็นแนวคิดซึ่งส่งผลให้ชนโยบายการ "สร้างรัฐ" ไทย"ด้วยการบูรณาการกลุ่มคนต่างเชื้อชาติหรือต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันในผืนแผ่นดินไทย ให้เป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นการผนวกรวมกลุ่มคนต่างวัฒนธรรมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ คำว่า "ความเป็นไทย" เห็นได้จากการผูกเรื่องให้เด็กไทยภูเขากระตือรือร้นที่เรียนภาษาไทยและเด็ก ยังรู้จักที่เข้าแถวทำความเคารพธงชาติและร้องเพลงชาติก่อนเริ่มเรียนทุกครั้ง

ภาพของเด็กที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของเยอรมันกับของไทยไม่ได้พบเฉพาะ ลักษณะที่คล้ายคลึงกันเท่านั้น ยังพบลักษณะที่แตกต่างกันด้วย ภาพของเด็กที่ปรากฏใน วรรณกรรมเด็กของเยอรมันเป็น"ภาพของเด็กที่มีความเป็นตัวของตัวเองและมีจิตสำนึกต่อสังคม" เห็นได้จากการผูกเรื่องโดยให้เด็กเรียกร้องสนามเด็กเล่นซึ่งเป็นการกระทำที่มาจากความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ของตัวเอง นอกจากนี้ยังมีการผูกเรื่องโดยให้เด็กมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมเห็นได้ จากการศึกษาที่เด็กมีความคิดก้าวไกลจนผู้ใหญ่ตามไม่ทันในการรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การเรียกร้องให้โรงเรียนใช้ขวดแก้วบรรจุนมแทนการใช้กล่องเตตราแพค หรือการเรียกร้องให้ มีการแยกขยะ เป็นต้น อาจแสดงให้เห็นว่าภาพของเด็กที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของเยอรมัน เป็นเด็กที่มีอิสระทางความคิดและมีความเป็นตัวของตัวเอง สอดคล้องกับวิธีการอบรมเด็กในสังคม เยอรมันซึ่งผู้ใหญ่มักส่งเสริมให้เด็กมีอิสระทางความคิด และสนับสนุนให้เด็กมีความเป็นตัวของตัวเองและมีจิตสำนึกต่อสังคม

ในขณะที่สังคมเยอรมันส่งเสริมให้เด็กมีความเป็นตัวของตัวเอง แต่สำหรับ สังคมไทยนั้นเน้นให้เด็กเชื่อฟังและทำตามผู้ใหญ่ ภาพของเด็กที่ปรากฏในวรรณกรรมเด็กของไทย เป็น"เด็กที่ว่างนอนสง่างาย" เห็นได้จากการผูกเรื่องให้ผู้ใหญ่เป็นผู้วางกรอบให้กับเด็ก ไม่ว่าจะเป็น การสอนให้เด็กรู้จักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือการสอนให้เด็กรู้จักการแสดงความคิดเห็นใน ลักษณะที่เป็นประชาธิปไตย รวมถึงการสอนให้เด็กรู้จักสามัคคีหรือสอนให้เด็กมีความเป็นน้ำหนึ่ง ใจเดียวกัน เป็นต้น สอดคล้องกับความคิดของผู้ใหญ่ส่วนใหญ่ในสังคมไทยที่เห็นเด็กเป็นผู้น้อยซึ่งมี หน้าที่เชื่อฟังและทำตามผู้ใหญ่ เด็กไทยไม่ได้รับการยอมรับให้มีสิทธิมีเสียงเช่นผู้ใหญ่

ขณะเดียวกันไม่ได้รับการส่งเสริมให้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ผู้ใหญ่ไทยไม่ได้สนับสนุนให้เด็ก
มีความเป็นตัวของตัวเอง